JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

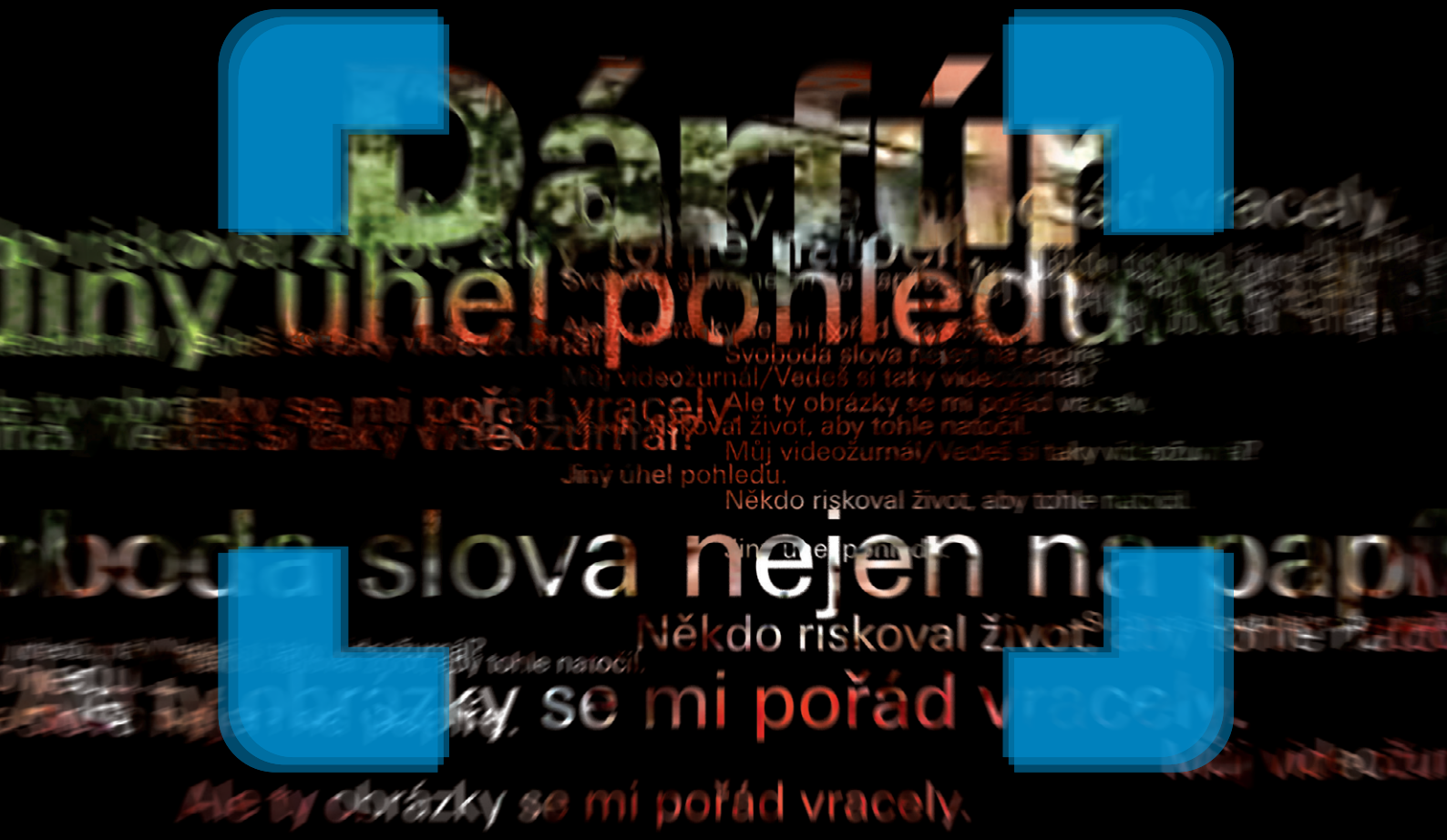

MÉDIA A CHUDOBA

Metodická příručka a DVD / SŠ

MÉDIA
ACHUDOBA

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o. p. s.
Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2
www.jedensvetnaskolach.cz
e-mail: skoly@jedensvet.cz

EDITORKY:
Ludmila Součková, Pavla Kučerová

KOLEKTIV AUTORŮ:
Koncept a autorská supervize: Karel Strachota
Odborní garanti, úvody kapitol: Alice Tejkalová, Filip Láb
Otázky a odpovědi: Tereza Engelová, Martin Jonáš, Markéta Kutilová, Filip Láb, Blanka Medková, Filip Moravec, Jan Pavelka, Josef Pazderka, Marie Peřinová, Adéla Pospíchalová, Petra Procházková, Ondřej Souček, Tomáš Urban, Marek Vozka
Aktivity: Tomáš Holubec, Michal Homolka, Klára Smolíková, Táňa Šárovcová
Válka vs. tsunami: Tomáš Kudrna, Jan Hron, Vladimír Žán, Ludmila Součková, Filip Láb
Synopse: Iva Baslarová
Rejstříky: Adéla Pospíchalová

NA PŘÍPRAVĚ PUBLIKACE A DVD SE DÁLE PODÍLELI:
Jaroslav Valůch, Jana Toužimská, Kamila Blažková, Kateřina Žáčková, Kateřina Suchá, Alžběta Strachotová, Linda Šilingerová, Michaela Straková, Tomáš Potočný, Libor Alexa, >o< Mowshe

Součástí sady Média a chudoba jsou vedle této metodické příručky také dvě DVD.

Redakce a jazyková úprava: Pavla Kučerová
Grafická úprava: >o< Mowshe
Rok vydání: 2010

© Člověk v tísni, o. p. s.
Všechna práva vyhrazena
ISBN: 978-80-86961-89-7

Slovo úvodem **5**
Jak pracovat se sadou Média a chudoba **6**
Proč právě média a chudoba? **13**

1. Rozvojový žurnalismus **19**
Úvod 20

Válka vs. tsunami **24**
Otázky a odpovědi 25
Válka vs. tsunami – postup 31

2. Reportéři **43**
Úvod 44

Čečenská ukolébavka **47**
Otázky a odpovědi 48
Aktivity 53
1. Etika novinářské práce 53
2. Hodnota mediální informace 56
3. Genderová rozdílnost 59

Válečný fotograf **63**
Otázky a odpovědi 64
Aktivity 68
1. Práce válečného fotografa 68
2. Vypovídací hodnota válečné fotografie 70

3. Využití a zneužití médií **73**
Úvod 74

Barmský VJ **78**
Otázky a odpovědi 79
Aktivity 83
1. Využití moderních technologií 83
2. Videožurnalismus 86
3. Povolání: reportér 87

Proč zabili své sousedy **89**
Otázky a odpovědi 90
Aktivity 95
1. Síla mediální (ne)moci 95
2. Kdo je vinen? 98
3. Osobní zodpovědnost 100

4. Média a islám **107**
Úvod 108

Al-Džazíra – jiný úhel pohledu **111**
Otázky a odpovědi 112
Aktivity 117
1. Mediální obraz vs. realita 117
2. Zpravodajská autenticita 120

Proklaté karikatury **126**
Otázky a odpovědi 127
Aktivity 131
1. Dokumentarista před kamerou 131
2. Národní hrdost 136
3. Svoboda slova 141

5. Kampaně **143**
Úvod 144

Kampaně: média a chudoba **147**
Otázky a odpovědi 148
Aktivity 150
1. Kampaň pro dobročinné účely 150
2. Jak se povedl? 153

Rejstřík pojmů **157**
Rejstřík TV stanic a médií **162**
Rejstřík kampaní, organizací a institucí **164**
Vazba na klíčové okruhy a vzdělávací obory **166**
Struktura DVD **168**
Zdroje a odkazy **169**

SLOVO ÚVODEM

Vzdělávací program Jeden svět na školách již řadu let seznamuje prostřednictvím dokumentárních filmů a dalších audiovizuálních prostředků žáky a studenty základních a středních škol s aktuálními tématy současného světa. Didaktické materiály, které v rámci tohoto programu vznikly, využívá v době vydání této publikace více než 2800 škol.

Školská reforma přinesla do výuky na českých školách řadu nových témat. Mezi nimi i mediální výchovu. Úloha médií v životě každého člověka je nesporná. Den co den jsme vystaveni množství informací z různých médií, a jsme tak konfrontováni s jejich často odlišným podáním. Je důležité, aby se mladá generace učila přijímat tato sdělení s kritickým odstupem. V roce 2007 proto vznikla vzdělávací sada Být v obraze, která se věnuje základům mediálního vzdělávání. Studenti mohou jejím prostřednictvím porozumět mediálním mechanismům, lépe se orientovat v současné záplavě mediálních sdělení, ale i využít potenciálu, který média nabízejí.

Vzdělávací sada Média a chudoba je pokračováním sady Být v obraze a propojuje oblast médií s rozvojovými tématy. Přináší exkurz do světa médií informujících o událostech z rozvojového světa a krizových oblastí. Téma rozvojových zemí je jedním z nejzatíženějších mediálními stereotypy a je možné na něm dobře pochopit některé aspekty fungování médií.

Sada obsahuje dvě DVD se sedmi filmy a jednou multimediální lekcí a příručku, kterou právě držíte v ruce. Příručka je tematicky rozdělena do pěti samostatných kapitol. První z nich je kapitola Rozvojový žurnalismus, která studentům prostřednictvím multimediální lekce *Válka vs. tsunami* přiblíží tzv. zpravodajské hodnoty, tedy to, jaká kritéria by měla zpráva (nejen) z rozvojového světa splňovat, aby se objevila v médiích. V kapitole Reportéři se prostřednictvím dokumentů *Čečenská ukolébavka* a *Válečný fotograf* studenti zamyslí nad prací válečných reportérů a nad tím, jak jejich profese může ovlivnit jejich životní hodnoty a postoje. Kapitola Využití a zneužití médií, kterou představují dokumenty *Barmský VJ* a *Proč zabili své sousedy*, se zabývá rolí médií v nedemokratických společnostech, poukazuje na důležité místo nezávislých médií v boji za svobodu, ale i sílu médií při ovlivňování společnosti či nebezpečí propagandy. Do kapitoly Média a islám jsme zařadili dokumenty *Al-Džazíra – jiný úhel pohledu* a *Proklaté karikatury*. Na jejich příkladě si studenti uvědomí, jak média interpretují skutečnost, jaký vliv mají na utváření našeho názoru, i to, jakým způsobem se pojímání svobody médií v západní společnosti dokáže proměnit v mezinárodní politický konflikt. Kapitolu Kampaně zastupuje snímek *Kampaně: Média a chudoba*, jenž byl vytvořen speciálně pro tuto sadu. Zabývá se propagací a medializací humanitárních projektů – zprostředkováním daného tématu veřejnosti, etickým zpracováním informací atd.

Příručka se skládá z teoretické části (viz úvody jednotlivých kapitol a Otázky a odpovědi týkající se daného tématu) a praktické části. Ta zahrnuje aktivity a pracovní listy, které téma každého snímku rozvíjejí.

Věříme, že sadu Média a chudoba úspěšně využijete ve své praxi a že přispěje ke zpestření a zkvalitnění vaší výuky. Přáli bychom si, aby práce s ní bavila vás i vaše studenty.

Děkuji všem, kteří se na přípravě této sady podíleli.

Za kolektiv autorů
Ludmila Součková
editorka

JAK PRACOVAT SE SADOU MÉDIA A CHUDOBA

ZAČÍNÁME

Dokumentární filmy a další audiovizuální prostředky se ve výuce mohou stát velmi užitečným nástrojem při práci s celou řadou témat. Audiovizuální sada Média a chudoba vám nabízí atraktivní materiály pro mediální vzdělávání.

Sada přímo navazuje na vzdělávací sadu Být v obraze, kterou jsme v rámci programu Jeden svět na školách vydali v roce 2007 a která byla zaměřena na základy mediální gramotnosti. Média a chudoba jde o krok dál – přináší exkurz do světa médií informujících o událostech z rozvojového světa a krizových oblastí.

Jsme přesvědčeni, že efektivní mediální vzdělávání nevyžaduje odborné vzdělání v oblasti mediální komunikace. Z tohoto předpokladu jsme při tvorbě sady vycházeli a shromáždili jsme filmy, které přinášejí výpovědi konkrétních novinářů, válečných zpravodajů i dalších lidí pohybujících se v krizových oblastech, jako jsou například humanitární pracovníci nebo lékaři. Sada nabízí pohled do zákulisí médií – ukazuje kritéria, podle kterých média vybírají témata, jimž se věnují, a způsob, jakým je zpracovávají. Prostřednictvím vašich pedagogických zkušeností a schopností a vhodně volených otázek do diskuse můžete nabízená témata ve svých hodinách efektivně využít. Jednotlivé aktivity jsou vytvořeny tak, aby postup jejich realizace byl pro vás maximálně srozumitelný, praktický (často za využití připravených pracovních listů pro studenty) a aby bylo možné jej snadno použít. Aktivity lze samozřejmě dále rozvíjet, kombinovat nebo pracovat jen s jejich částí. Berte je jako inspiraci, kterou lze upravit podle vašich potřeb a možností.

Sada je tematicky rozdělena do pěti samostatných kapitol: Rozvojový žurnalismus, Reportéři, Využití a zneužití médií, Média a islám a Kampaně. Jejich řazení pro vás není závazné, stejně jako to, zda využijete s jednou třídou všechna témata, nebo jen některá. Záleží jen na vašem uvážení. Většina aktivit je vytvořena tak, aby mohly být realizovány samostatně, bez vazby na aktivity předchozí nebo následující.

Přestože aktivity vycházejí v mnoha případech z ukázek jednotlivých filmů, rozhodnutí, jak a kdy využít celý film, je čistě na vás. S tím se pojí také nejdůležitější rada při práci s touto sadou:

Před realizací konkrétní aktivity pečlivě a pozorně zhlédněte všechny audiovizuální materiály, které tvoří její základ!

Získáte tak jasnou představu o tom, čemu se věnuje, a to vám jednoznačně usnadní práci v hodině.

Součástí příručky je také rejstřík pojmů. Ten vychází ze slovníčku publikovaném v sadě Být v obraze, ale jeho obsah je rozšířen a doplněn o řadu užitečných hesel. Nejedná o vyčerpávající slovník pojmů z oblasti mediální komunikace a mediálního vzdělávaní, naleznete v něm však nejen vysvětlení odborných výrazů z oblasti médií, ale i základní charakteristiku institucí, médií či kampaní, které se v příručce nebo ve filmech, doplňujících sadu Média a chudoba, vyskytují.

PRACUJEME S PŘÍRUČKOU

Sada Média a chudoba obsahuje **sedm dokumentárních filmů a jednu multimediální lekci** na dvou DVD. Nedílnou součástí sady je metodická příručka, kterou právě držíte v ruce. Zahrnuje všechny použité audiovizuální materiály, které jsou rozděleny do pěti hlavních tematických kapitol. V každé kapitole naleznete východiska a teoretické informace k danému tématu a ke každému snímku synopsi, otázky a odpovědi vztahující se k obsahu jednotlivých filmů a aktivity, které rozvíjejí didaktický potenciál těchto filmů.

Základem každé aktivity je dokumentární film nebo – v jednom případě – multimediální lekce. Z důvodu snadnějšího využití ve vyučovacích hodinách jsou k většině aktivit přiřazeny ukázky z daného filmu. Není-li v aktivitě uvedena žádná konkrétní ukázka, se kterou byste měli pracovat, můžete studentům pustit celý snímek nebo – například z časových důvodů – jeho část. Pro lepší orientaci nyní krátce vysvětlíme, jak jsou jednotlivé aktivity strukturovány.

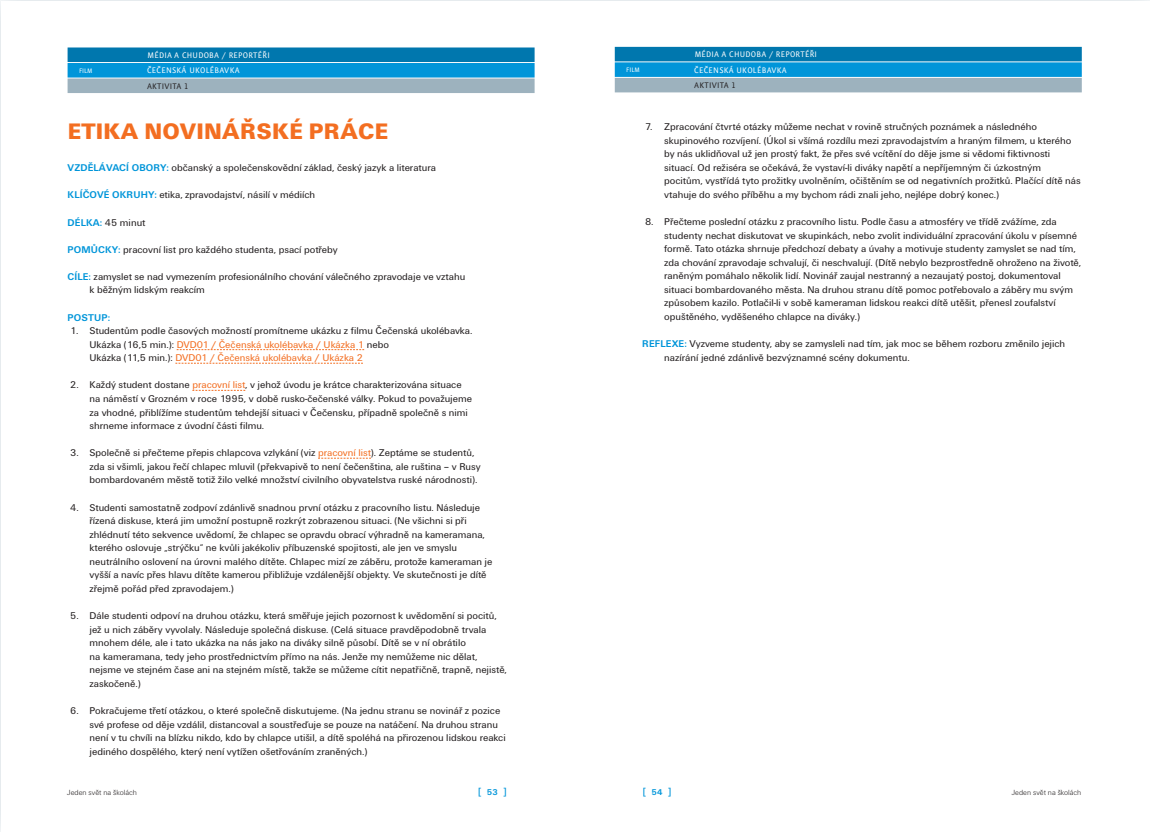

MÉDIA A CHUDOBA / REPORTÉŘI
FILM ČEČENSKÁ UKOLÉBAVKA
AKTIVITA 1

ETIKA NOVINÁŘSKÉ PRÁCE

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: etika, zpravodajství, násilí v médiích

DÉLKA: 45 minut

POMŮCKY: pracovní list pro každého studenta, psací potřeby

CÍLE: zamyslet se nad vymezením profesionálního chování válečného zpravodaje ve vztahu k běžným lidským reakcím

POSTUP:

1. Studentům podle časových možností promítneme ukázku z filmu Čečenská ukolébavka.
   Ukázka (16,5 min.): DVD01 / Čečenská ukolébavka / Ukázka 1 nebo
   Ukázka (11,5 min.): DVD01 / Čečenská ukolébavka / Ukázka 2
2. Každý student dostane pracovní list, v jehož úvodu je krátce charakterizována situace na náměstí v Grozném v roce 1995, v době rusko-čečenské války. Pokud to považujeme za vhodné, přiblížíme studentům tehdejší situaci v Čečensku, případně společně s nimi shrneme informace z úvodní části filmu.
3. Společně si přečteme přepis chlapcova vzlykání (viz pracovní list). Zeptáme se studentů, zda si všimli, jakou řečí chlapec mluvil (překvapivě to není čečenština, ale ruština – v Rusy bombardovaném městě totiž žilo velké množství civilního obyvatelstva ruské národnosti).
4. Studenti samostatně zodpoví zdánlivě snadnou první otázku z pracovního listu. Následuje řízená diskuse, která jim umožní postupně rozkrýt zobrazenou situaci. (Ne všichni si při zhlédnutí této sekvence uvědomí, že chlapec se opravdu obrací výhradně na kameramana, kterého oslovuje „strýčku" ne kvůli jakékoliv příbuzenské spojitosti, ale jen ve smyslu neutrálního oslovení na úrovni malého dítěte. Chlapec mizí ze záběru, protože kameraman je vyšší a navíc přes hlavu dítěte kamerou přibližuje vzdálenější objekty. Ve skutečnosti je dítě zřejmě pořád před zpravodajem.)
5. Dále studenti odpoví na druhou otázku, která směřuje jejich pozornost k uvědomění si pocitů, jež u nich záběry vyvolaly. Následuje společná diskuse. (Celá situace pravděpodobně trvala mnohem déle, ale i tato ukázka na nás jako na diváky silně působí. Dítě se v ní obrátilo na kameramana, tedy jeho prostřednictvím přímo na nás. Jenže my nemůžeme nic dělat, nejsme ve stejném čase ani na stejném místě, takže se můžeme cítit nepatřičně, trapně, nejistě, zaskočeně.)
6. Pokračujeme třetí otázkou, o které společně diskutujeme. (Na jednu stranu se novinář z pozice své profese od děje vzdálil, distancoval a soustřeďuje se pouze na natáčení. Na druhou stranu není v tu chvíli na blízku nikdo, kdo by chlapce utišil, a dítě spoléhá na přirozenou lidskou reakci jediného dospělého, který není vytížen ošetřováním zraněných.)

Jeden svět na školách [53]

MÉDIA A CHUDOBA / REPORTÉŘI
FILM ČEČENSKÁ UKOLÉBAVKA
AKTIVITA 1

7. Zpracování čtvrté otázky můžeme nechat v rovině stručných poznámek a následného skupinového rozvíjení. (Úkol si všímá rozdílu mezi zpravodajstvím a hraným filmem, u kterého by nás uklidňoval už jen prostý fakt, že přes své vcítění do děje jsme si vědomi fiktivnosti situací. Od režiséra se očekává, že vystaví-li diváky napětí a nepříjemným či úzkostným pocitům, vystřídá tyto prožitky uvolněním, očištěním se od negativních prožitků. Plačící dítě nás vtahuje do svého příběhu a my bychom rádi znali jeho, nejlépe dobrý konec.)
8. Přečteme poslední otázku z pracovního listu. Podle času a atmosféry ve třídě zvážíme, zda studenty nechat diskutovat ve skupinkách, nebo zvolit individuální zpracování úkolu v písemné formě. Tato otázka shrnuje předchozí debaty a úvahy a motivuje studenty zamyslet se nad tím, zda chování zpravodaje schvalují, či neschvalují. (Dítě nebylo bezprostředně ohroženo na životě, raněným pomáhalo několik lidí. Novinář zaujal nestranný a nezaujatý postoj, dokumentoval situaci bombardovaného města. Na druhou stranu dítě pomoc potřebovalo a záběry mu svým způsobem kazilo. Potlačí-li v sobě kameraman lidskou reakci dítě utěšit, přenesl zoufalství opuštěného, vyděšeného chlapce na diváky.)

REFLEXE: Vyzveme studenty, aby se zamysleli nad tím, jak moc se během rozboru změnilo jejich nazírání jedné zdánlivě bezvýznamné scény dokumentu.

[54] Jeden svět na školách

Vzdělávací obory: V sadě Média a chudoba se prolínají mediální výchova a výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech. Jedná se o průřezová témata, která jsou součástí Rámcových vzdělávacích programů. Právě pojem „průřezovost" velmi vhodně vystihuje také samu podstatu mediálního působení – stejně jako prostupují média všemi oblastmi našeho soukromého i společenského života, tak by měla prostupovat všemi oblastmi vzdělávacího procesu. Obecně lze uvést tři způsoby, jakými lze mediální vzdělávání do výuky začlenit:

- samostatný předmět;
- projekt;
- začlenění do více předmětů současně.

Pro efektivní docílení průřezovosti tématu proto u každé aktivity uvádíme její vazbu na vhodné vzdělávací obory.

Klíčové okruhy: V sadě Být v obraze jsme definovali 17 klíčových okruhů pokrývajících nejčastější témata ze světa médií. Filmy a aktivity v Média a chudoba se dotýkají 13 z nich. Jsou to:

- televize;
- zpravodajství;
- moderní technologie;
- vlastnictví médií;
- stereotypy;
- etika;
- manipulace;
- regulace médií (cenzura);
- noviny a časopisy;
- reklama;
- mediální aktivismus;
- politika a média;
- film.

Délka: Jednotlivé aktivity byly sestaveny tak, aby se daly zrealizovat v běžné vyučovací hodině. I přesto berte údaj o potřebném času jako orientační, neboť délka realizace konkrétní aktivity je závislá na řadě faktorů, jako například počtu studentů ve skupině, jejich zaujetí pro dané téma a ochota (nebo neochota) o nich diskutovat.

Pomůcky: Tato část vám pomůže při přípravě na realizaci dané aktivity. Vzhledem k tomu, že projekce ukázek jednotlivých audiovizuálních materiálů tvoří základ této sady, automaticky předpokládáme nutnost použití DVD přehrávače, televize nebo projektoru. Tuto skutečnost proto v jednotlivých aktivitách neuvádíme.

Cíle: Slouží vám pro získání představy, jaké poznatky a dovednosti by měli studenti realizací dané aktivity získat.

Postup: Postup jednotlivých aktivit je sestaven tak, aby byl co nejsrozumitelnější a umožnil co nejefektivnější využití daného filmu. Jednotlivé kroky jsou členěny do bodů tak, aby vás přehledně provedly celou aktivitou. Jasně jsou označena místa, v nichž je třeba využít pracovního listu nebo ukázky z DVD. O způsobu používání ukázek a jejich umístění na DVD více v kapitole Pouštíme DVD.

Reflexe: V případě většiny aktivit probíhá reflexe tématu formou diskuse. Pro usnadnění závěrečného shrnutí aktivity zde najdete stručné závěry, k nimž by aktivita měla směřovat.

Pracovní listy: Pracovní listy, které jsou součástí většiny aktivit, jsou připraveny tak, abyste je mohli kopírovat a rozdat studentům a pracovním skupinám. Pro dosažení lepší kvality kopií lze pracovní listy tisknout přímo z elektronické verze příručky, která je umístěna na DVD02. Pokud nechcete nebo nemáte možnost pracovní listy v dostatečném množství kopií vytisknout, doporučujeme studentům pracovní list z DVD „pouze“ promítnout.

Přílohy: Vedle pracovních listů naleznete u některých aktivit také přílohy. Ty obsahují další informace k tématu nebo k obsahu pracovních listů.

POUŠTÍME DVD

Sada Média a chudoba předpokládá časté využívání audiovizuálních materiálů umístěných na DVD, proto je důležité osvojit si nejprve základní dovednosti při práci s AV technikou.

DVD můžete spustit v klasickém DVD přehrávači nebo v počítači. Na různých počítačích či v různých přehrávacích programech se může chovat jinak. To vychází ze složité technologie jeho výroby. Pokud se při přehrávání v počítači vyskytnou nějaké problémy, stačí spustit DVD v jiném přehrávacím programu. Základ úspěšné projekce tvoří následující opatření:

S dostatečným předstihem před plánovanou projekcí vyzkoušejte DVD na konkrétním přehrávači, jehož prostřednictvím hodláte jednotlivé ukázky ve své hodině promítat.

Pokud je pro vás práce s moderní audiovizuální technikou neproniknutelnou bariérou, neváhejte oslovit některého ze studentů, aby vám asistoval. Většina mladých lidí pracuje s technikou denně.

Mnoho aktivit sady Média a chudoba pracuje s ukázkami filmů. V popisu postupu jednotných aktivit tak často najdete obdobu následující informace:

Ukázka (14 min.): DVD01 / Barmský VJ / Ukázka 1

Dozvíte se z ní, jak dlouhá ukázka je a na kterém DVD a kde je umístěna. Jedná se prakticky o cestu, jak se k ukázce v menu dostanete. Ukázky jsou kvůli jednoduššímu menu DVD číslovány ve vztahu k filmu, nikoliv k aktivitě. To znamená, že v aktivitě, kde je jen jedna ukázka, může být tato ukázka například označena jako Ukázka 3. Nenechte se proto zmást.
Postupně procházejte menu (s použitím myši nebo dálkového ovládání v případě DVD přehrávače), dokud se nedostanete k požadované ukázce. Navigační řádek v horní části obrazovky vám vždy pomůže zjistit, v jaké úrovni DVD menu se zrovna nacházíte. Pokud se v menu potřebujete dostat o úroveň výš, klikněte na „Zpět o jednu úroveň“ v levém dolním rohu.

Příklad pro ilustraci: spouštíme výše uvedenou ukázku:

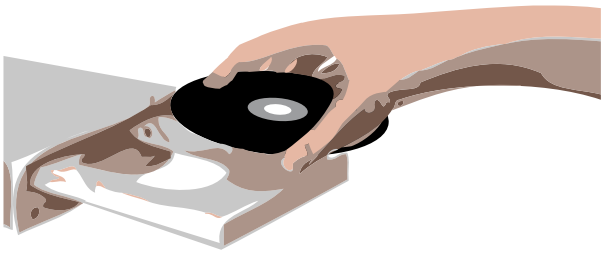

1. Vložte DVD do přehrávače

2. Znělka sady

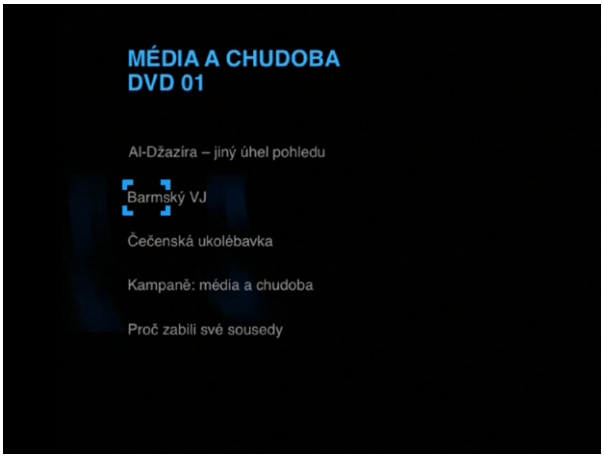

3. Vyberte požadovaný film

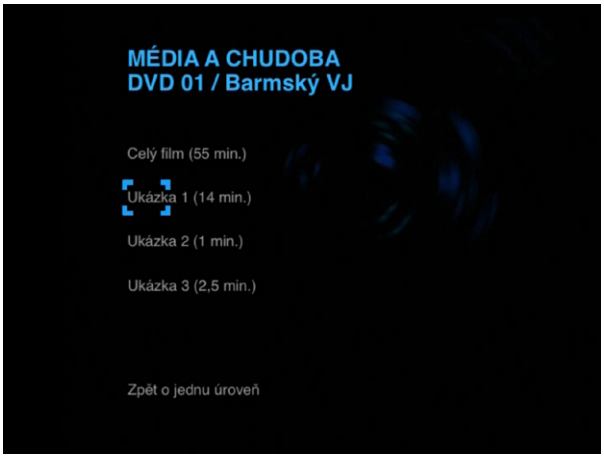

4. Vyberte požadovanou ukázku

5. Projekce ukázky

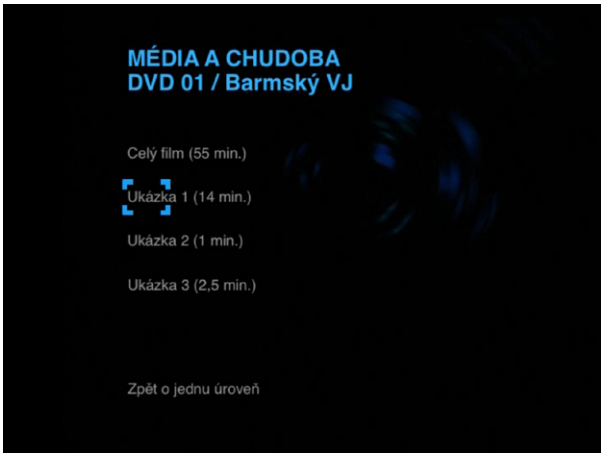

6. Po přehrání konkrétní ukázky či celého filmu se ocitnete zpět v menu DVD tam, odkud jste ukázku spustili. Můžete tak poté snadno pokračovat spuštěním další ukázky

Během projekce některé z ukázek může nastat situace, kdy budete chtít konkrétní ukázku předčasně ukončit a vrátit se do menu DVD. K tomuto účelu slouží tlačítko MENU. Kdykoliv jej během projekce na ovladači zmáčknete, ukázka se ukončí a ocitnete se v menu v místě, z něhož jste ukázku pouštěli. Používáte-li k projekci počítač, zmáčkněte pravé tlačítko myši a z nabídky vyberte možnost návratu do menu (liší se podle typu přehrávače, nejčastěji je tato možnost označena jako „Menu“, „Nabídka“, „Title“ apod.).

MULTIMEDIÁLNÍ LEKCE VÁLKA VS. TSUNAMI

Jak jsme již uvedli, součástí sady je i multimediální lekce, kterou naleznete na DVD02. Formu lekce si lze představit jako sofistikovanou powerpointovou prezentaci, která vedle textových informací obsahuje několik videí. Práce s lekcí je velmi jednoduchá: Pokud ji budete pouštět na počítači, budete se v ní pohybovat pomocí myši, pokud na DVD přehrávači, použijete dálkový ovladač a budete se v ní pohybovat jako v běžném menu DVD. Pro usnadnění použití na klasickém DVD přehrávači nabízíme následující návod:

1. Spuštění lekce
   Lekce je umístěna na DVD02 spolu s ostatními filmy ze sady. Když na ni kliknete, automaticky se spustí úvodní animace, která se zastaví na názvu sady a ilustračním obrázku Srí Lanky.

2. Další manipulace
   Dále se budete v lekci pohybovat pomocí šipek ve spodní části obrazovky. Šipka doprava je krok vpřed, šipka doleva krok zpět. Chcete-li postoupit vpřed, najeďte si pomocí šipek na ovladači na danou šipku na obrazovce a zmáčkněte na ovladači tlačítko OK.

3. Videa
   Videa jsou v prezentaci umístěna v oknech, ve kterých je vždy, pokud nejsou spuštěna, statická fotografie v bílém rámečku. Pokud pouštíte lekci na klasickém DVD přehrávači, pohybujete se mezi videi pomocí šipek na ovladači. Jakmile najedete na video, které chcete spustit (rámeček kolem fotografie zmodrá), zmáčknete na ovladači OK. Video se po přehrání automaticky vrátí na místo, odkud jste ho spouštěli. Chcete-li poté přejít na šipky „vpřed" či „zpět", uděláte to opět pomocí šipek na ovladači a tlačítka OK.

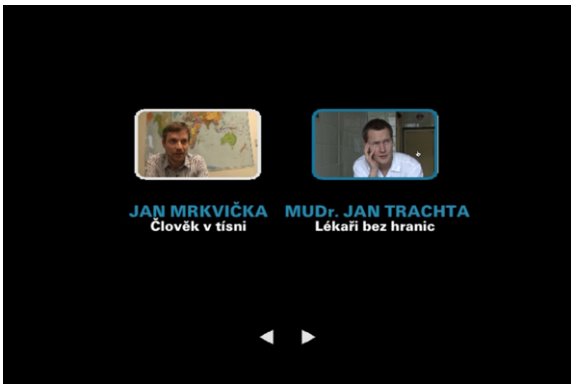

4. Textové části
   Textové části jsou koncipovány interaktivně, což vám dává prostor komentovat jednotlivé informace (souhrnně i s komentáři je naleznete v postupu lekce v této příručce). Na obrazovce se tak vždy objeví pouze první informace. Chcete-li přejít k další, najeďte na šipku „vpřed" a stiskněte OK na ovladači.

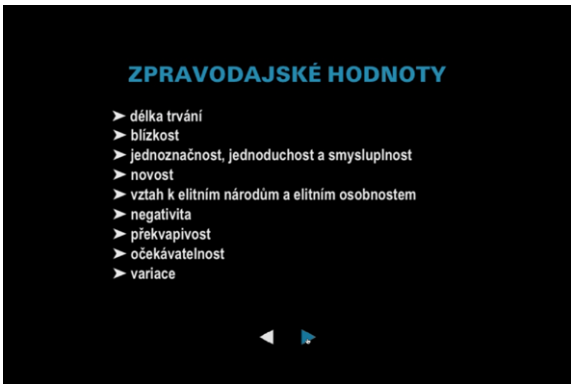

UPOZORNĚNÍ

Upozorňujeme, že řada filmů nebo ukázek ze sady **zobrazuje násilí nebo drastické záběry**. Proto opakujeme, před samotnou realizací aktivity **pozorně zhlédněte audiovizuální materiály, které budete v hodině používat**, a **pečlivě zvažte**, s jakou skupinou studentů (s ohledem na věk, pohlaví...) budete danou aktivitu realizovat. Své studenty znáte nejlépe vy sami.

PROČ PRÁVĚ MÉDIA A CHUDOBA?

Alice Tejkalová, Jaroslav Valůch

Téma rozvojových zemí je jedním z nejzatíženějších mediálními stereotypy a je možné na něm dobře pochopit některé aspekty fungování médií. Přestože rozvojové země, případně země Třetího světa jsou spjaty s mnoha závažnými problémy, jako jsou podvýživa, neadekvátní zdravotní péče, HIV/AIDS, občanské války apod., neznamená to, že se zde neděje nic jiného, jak by se mohlo zdát ze zpravodajství a některých sociálních reklam a kampaní. Pochopení jiných kultur, schopnost komunikace s nimi a posilování demokratických prvků vládnutí budou pro přežití v dalších desetiletích a staletích klíčové.

Proto je nutné vytvořit si o rozvojových zemích, kde žije obrovské množství populace, lepší představu, než která se běžně nabízí v klipovitých zpravodajských relacích nebo v krátkých zprávách na desáté straně novin. Ukázky z dokumentárních filmů v této sadě pomohou studentům získat vícerozměrný náhled na situaci a na způsob, jakým je tato „realita" dále zpracovávána do mediálních sdělení.

Ukázky jsou vybrány tak, aby si studenti uvědomili rozdíl ve zpravodajství, jak ho přináší přímo příslušník národa, kterého se vše týká, a jak ho zpracovává někdo „zvenčí", byť by byl se situací jakkoliv dobře obeznámen. Sada se zaměřuje i na etická dilemata, která řeší novináři, zadavatelé i realizátoři sociálních reklam a kampaní, a ukazuje, jak je možné medializovat pomoc postiženým zemím. Zároveň přináší ukázky manipulace s mediální skutečností, obraz násilí v médiích, ale i zneužití médií ve jménu propagandy nebo cenzury.

Studenti se dozvědí, jak lze v nesvobodných politických režimech využít, ale také zneužít jak domácí, tak zahraniční média. Důležitou roli ve zpracování, nebo naopak nezpracování nějaké události hrají zpravodajské hodnoty, jako například vztah k elitním národům a zemím, zeměpisná nebo kulturní blízkost i geopolitické zájmy země, ve které noviny vycházejí nebo se zprávy vysílají (například tradice psaní o rozvojových zemích v bývalých koloniálních mocnostech). Existuje například tzv. efekt CNN:

„Díky rychlému mediálnímu přenosu je možné zajistit výraznou reakci politiků a veřejnosti na mezinárodní i vnitrostátní události. Efekt CNN se ovšem nevztahuje jen na vysílání světoznámé americké televizní stanice, ale na mediální pokrytí vyhrocených událostí všeobecně. Zda je pak nějaká událost medializována či nikoliv, má rozhodující vliv na štědrost soukromých dárců." (Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc, 2007, s. 26).

Lékaři bez hranic (Médecins Sans Frontières), jedna z nejznámějších organizací zabývající se pomocí lidem po celém světě, kromě lékařské a humanitární pomoci také monitoruje medializaci jednotlivých krizových situací a každý rok vydává zprávu s deseti zapomenutými humanitárními krizemi, tj. událostmi, kterým hlavní zprávy ve třech největších televizních sítích v USA věnují maximálně 0,05 % vysílacího času. Patří mezi ně:

1. násilí ozbrojených skupin páchané na civilistech v Demokratické republice Kongo;
2. občanská válka v Somálsku;
3. krize v Dárfúru a zhoršující se situace v jižním Súdánu (násilí, epidemie, omezený až zcela chybějící přístup ke zdravotnické péči);

4. desítky tisíc civilistů bez pomoci a zdravotní péče uvězněných na Srí Lance během bojů mezi vládou a Tamilskými tygry;
5. vysídlení 2 milionů obyvatel během konfliktu mezi armádou a opozičními skupinami na severozápadě Pákistánu (civilní obyvatelé bez přístupu ke zdravotní péči, novorozenecká a mateřská úmrtnost nejvyšší v regionu);
6. nefunkční zdravotnický systém v Afghánistánu;
7. zesílené útoky armády vůči povstalcům v Jemenu, které těžce zasáhly civilní obyvatelstvo a zdravotnická zařízení;
8. podvýživa – 5 milionů dětí mladších pěti let zemře každý rok na podvýživu;
9. léčba HIV/AIDS – v roce 2010 nebude dosaženo celosvětového pokrytí, jak se zavázali představitelé skupiny G8 na summitu v roce 2005, jsou ohroženy miliony osob;
10. opomíjené nemoci, jako jsou Chagasova nemoc, kala azar, spavá nemoc či vřed Buruli – přístup k léčbě i výzkum efektivnějších metod léčby a diagnostiky zůstává omezený.

V Česku byla vypracována analýza vztahu mezi zpravodajstvím České televize o dvou humanitárních krizích (tsunami v jihovýchodní Asii v roce 2004 a zemětřesení v Pákistánu v roce 2005) a vybranými finančními prostředky. Výsledek zcela potvrzuje už zmiňovaný efekt CNN. Při tsunami zahynulo 289 273 lidí, 1,5 milionu se jich ocitlo bez domova, ve snadno přístupné nížině za mírného počasí pomáhalo 4000 helikoptér, ČT odvysílala o události 249 zpráv a na pomoc obětem bylo vybráno 9,6 milionu USD.

Během zemětřesení v Pákistánu zahynulo podle oficiálních zdrojů 80 tisíc lidí (podle neoficiálních 100 tisíc), 3–4 miliony obyvatel se ocitly bez přístřeší, v nepřístupných horách pokrytých sněhem a v teplotách pod bodem mrazu zasahovalo 70 helikoptér. Událost se objevila ve zpravodajství České televize 38x a soukromá pomoc činila 80 tisíc USD.

„Čím složitější je krize, tím hůř se o ní informuje v médiích. Komplikovanější podmínky pro poskytování pomoci proto často zároveň znamenají výrazně méně prostředků na pomoc. Větší pokrytí zapomenutých krizí médii by proto mohlo mít zásadní význam pro lepší distribuci humanitární pomoci v globálním hledisku.“ (Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc, 2007).

MÉDIA A CHUDOBA – BÝT V OBRAZE

Média hrají v pokrývání chudoby nezastupitelnou roli. Abychom však celou problematiku lépe pochopili, je třeba si osvojit základy mediální gramotnosti. S těmi jste se mohli seznámit v předchozí sadě Být v obraze, přesto je zde pro připomenutí uvádíme ve zkrácené verzi.

Osobní, ničím nezprostředkovaná komunikace už dávno není jediným způsobem našeho dorozumívání s druhými lidmi, získáváním informací a jejich předáváním. Média se stala součástí našich životů – skutečnost pak vnímáme podle toho, jak nám ji předkládají. Obrazy, které prostřednictvím médií o skutečnosti získáváme, dokážou působit mnohdy velmi věrohodně. Pro mnohé může být jednodušší, pohodlnější nebo i příjemnější těmto obrazům uvěřit. Ať už nás chtějí bavit, informovat, či přesvědčit, poznání mechanismů médií přispívá k výchově společnosti, v níž budou jedinci schopni kritického odstupu a rozvahy.

K otázce možného vlivu médií na společnost se trefně vyjádřil Len Masterman (1985), teoretik mediálního vzdělávání.

1. *Média mají vliv na demokratické procesy v zemi*
   V globální mediální kultuře se lidé potřebují naučit dvěma dovednostem, které jim umožní stát se aktivními občany demokratické země: *kritickému myšlení* a *sebevyjádření*. Mediální vzdělávání vštěpuje studentům obě tyto dovednosti a umožňuje jim vyznat se v politice, pochopit veřejné problémy, přispět k jejich řešení – a především jim umožňuje, aby byli schopni učinit například při volbách rozhodnutí podložené dokonalou informovaností.

2. *Vysoká míra mediální konzumace a zasycení společnosti médii*
   Když si uvědomíme, s kolika mediálními sděleními se každodenně setkáváme (televize, hudba, rozhlas, noviny, časopisy, billboardy, internet, videohry nebo například oblečení s nápisy), jsme vystavováni takovému objemu zprostředkovaných sdělení denně, jako byli naši prarodiče vystaveni za celý rok. Mediální vzdělanost nás učí, jak se bezpečně v takovém zahlcení mediálními obsahy zorientovat a neztratit.

3. *Média ovlivňují vnímání přesvědčení a vytváření názorů*
   Výsledky průzkumů se liší v tom, jaký vliv na nás média mají a jaký je jeho rozsah. Je ale zřejmé, že jistý vliv na to, jak vnímáme a chápeme svět a jak se v něm chováme, nepochybně mají. Když si tento vliv za pomoci mediálního vzdělávání uvědomíme, dokážeme mediální sdělení vnímat nezávisle.

4. *Rostoucí vliv vizuální komunikace a vizuálních sdělení*
   Zatímco ve školách se pracuje stále převážně na základě tištěných textů, v reálném životě jsmve především pod vlivem vizuálního mediálního materiálu: od designu obchodních značek přes obří billboardy až po internetové stránky. Musíme se naučit „číst“ všechny vrstvy těchto informací založených na obrazu.

5. *Význam informací ve společnosti a nutnost celoživotního vzdělávání*
   Zpracovávání informací a jejich sdělování jsou podstatou produktivity moderní společnosti, ale růst mediálního průmyslu podněcuje i nezávislé vyjadřování názorů a různých úhlů pohledu. Mediální vzdělávání může studentům i pedagogům pomoci pochopit, odkud informace přicházejí, kdo na jejich uveřejnění profituje a jaké různé úhly pohledu lze ke sdělení zaujmout.

GRAMOTNOST PRO DNEŠNÍ SVĚT – GRAMOTNOST MEDIÁLNÍ

Odedávna slovo „gramotnost“ označuje schopnost v několika znacích rozpoznat písmena, která značí slova nesoucí význam. Naučit mladé lidi klást vedle sebe slova, aby pochopili (a opět vyjádřili) i komplikované myšlenky, se stalo cílem neustále se vyvíjejícího konceptu vzdělávání.

Dnes už zdaleka nezískáváme informace o světě jen prostřednictvím napsaných slov, ale prostřednictvím silných obrazů a zvuků, které přináší multimediální kultura. Přestože se mediální sdělení zdají snadno pochopitelná a jasná, mluví k nám komplexním audiovizuálním jazykem, který má vlastní pravidla („pravopis“) a který vyjadřuje sdělení o světě hned v několika rovinách. Ne všechno je z mediálního sdělení zřetelné na první pohled a obrazy se navíc velmi rychle střídají. Pokud se děti a mladí lidé mají orientovat ve světě prostřednictvím multimediální kultury, musejí umět plynule „číst a psát“ v jazyce obrazů a zvuků.

MEDIÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ – CESTA K MODERNÍ GRAMOTNOSTI

Začněme tím nejzákladnějším: vysvětlením pojmu mediální vzdělávání. Centrum pro mediální gramotnost (Center for Media Literacy, www.medialit.org) přichází s následující definicí:

Mediální vzdělávání je přístup ke vzdělávání ve 21. století. Nabízí možnost přístupu, analýzy, vyhodnocení a vytváření mediálních sdělení v různých podobách – od tištěných textů po internet. Mediální vzdělávání pomáhá pochopit roli médií ve společnosti a rozvíjet schopnosti kladení si otázek a sebevyjádření, které jsou pro občanství v demokratické společnosti nezbytné.

Hned v úvodu je třeba upozornit, že základním cílem mediálního vzdělávání by nemělo být „ochránit" děti před všemi mediálními sděleními. V některých rodinách se v takovém případě televize zkrátka vypíná, ale média jsou už tak pevně zakořeněna v celé naší kultuře, že i když televizi vypnete, mediální kultuře neutečete. Len Masterman, autor publikace *Teaching Media*, mluví o tom, že je proto třeba osvojit si kritickou autonomii neboli samostatné uvažování. A když už jsme u toho, čemu bychom se měli nejlépe vyhnout, pojďme si ukázat, jakými dalšími cestami se v oblasti mediálního vzdělávání raději neubírat:

- V hodinách mediálního vzdělávání sice ke kritice médií dochází, ale předpojaté potírání médií nelze považovat za mediální vzdělávání.
- Pouhé přinášení mediálních záznamů a jiného mediálního materiálu do hodin není mediální vzdělávání. Je potřeba zkoumat podstatu a vlivy médií na naše chování.
- Pouhé zaměření na stereotypy a překrucování reality médii také nelze nazvat mediálním vzděláváním, je potřeba se zaměřit na odhalování systémů a nástrojů, které dokážou, že takové překrucování reality vypadá „normálně".
- Sledování mediálních sdělení pouze z jedné perspektivy není mediální vzdělávání – média je třeba zkoumat z několika různých perspektiv.
- Mediální vzdělávání neznamená pokyn „nedívej se", ale „dívej se pozorně a kriticky přemýšlej".

Zastavme se ještě chvíli u jednoho z nejčastějších rizik, které je dobré si hned na začátku pojmenovat, abychom se mu mohli vyhnout. Říkejme mu třeba ortodoxie nebo vyhraněný přístup z negativní perspektivy. Jaká rizika se v této ortodoxii mohou skrývat, konkrétně popisuje kanadský pedagog Chris Worsnop (1999).

„Ortodoxie je tvrdý úhel pohledu. Často začíná myšlenkou nebo ideologií a končí přísným úhlem pohledu na celý svět. Ortodoxní jsou některá náboženství, politické směry a během života se setkáváme s charismatickými jedinci, kteří ortodoxně smýšlejí. Ortodoxní lidé tíhnou k extrémnímu, dogmatickému a nepružnému myšlení. Ortodoxní může být i výuka, například chybné přístupy při první výuce čtení, a stejně tak může být ortodoxní i mediální vzdělávání; neopatrný pedagog může snadno sklouznout do různých negativistických teritorií.

Jistý přístup k médiím a jejich výuce je založen na ortodoxní myšlence, že média jsou pro vás špatná a musíte se před nimi obrnit znalostmi o podrobné podstatě zla, které představují.

Pravděpodobně každý známe více než jednu osobu, která je příliš častým sledováním televize prokazatelně špatně ovlivňována, takže věříme tomu, že kdyby se sledování televize omezilo nebo se některé pořady úplně zakázaly, naší společnosti a mnoha jednotlivcům by to jen prospělo. Ale jestli vás tohle napadá, dávejte si pozor, abyste nepodlehli ortodoxii. I ta nejlépe myšlená idea nebo filozofie se může proměnit v nesmlouvavý a nepružný ortodoxní systém udržovaný za každou cenu.

Pokud se s těmito ortodoxními myšlenkami ztotožníte, za chvíli budete proti veškeré dnešní popkultuře a mladým lidem, kteří se popkulturou baví. Zkrátka se izolujete od skupiny lidí, kterou se snažíte ovlivnit. Z mediálního vzdělávání se stane další školní předmět, ve kterém mají vědomosti a nápady učitele větší váhu než vědomosti a nápady studentů. Úspěchu nebudete dosahovat originálními nebo odvážnými kroky, ale potvrzováním ortodoxie.

Tak bychom se za cenu zbavení se nestoudného braku zbavili i toho, co je na médiích dobré, včetně televize. (A pokud ano, jak určíme, co je brak a co ne?) A můžeme se klidně zbavit jedné kupy braku a být si jisti, že na tom samém místě hned nevyroste nová? Kdo z vás je takový pokrytec, aby nepřiznal, že ho ten „brak" čas od času baví?

Pokud budeme k mediální výuce přistupovat jako k civilní obraně, je celkem jisté, že studenti nás vypnou a budou naše varování brát jako další paranoidní projev dospělých, kteří ničemu nerozumějí. Nemůžeme přistupovat k mediální výuce ortodoxně s cílem „zlepšit mediální vkus studentů". Jakmile budete o tom, co děti čtou, poslouchají nebo na co se dívají, mluvit jako o něčem podřadném, přijdete o jejich pozornost a přinutíte je odmítat vaše hodnoty.

Chceme-li být plnohodnotnými jedinci v mediální společnosti, musíme umět rozlišovat mezi různými mediálními formami a vědět, jak si klást základní otázky o všem, co sledujeme, čteme nebo posloucháme.

Všichni jsme se v hodinách literatury učili, jak rozeznat báseň od eseje, a je překvapivé, kolik lidí nechápe rozdíl mezi seriózním deníkem a bulvárními novinami, jak se pozná důvěryhodná a smyšlená internetová stránka nebo jak využívají výrobci různých produktů reklamy k tomu, abychom jejich produkty kupovali.

Nejvhodnější metoda pro výuku mediálního vzdělávání je „kladení otázek" – je k ní zapotřebí analytické uvažování (dekonstrukce významu) a kreativní proces (konstrukce a produkce). Pokud vhodně zkombinujete analytické uvažování a kreativní proces, teorie je aplikována a dovoluje studentům objevit a vyjádřit nabyté vědomosti naprosto přirozeným procesem. Oba přístupy jsou propojené a jeden obohacuje druhý.

Mediální vzdělávání tak v tomto pojetí:
- *posiluje schopnost pozorovat a interpretovat;*
- *prohlubuje porozumění a chápání;*
- *pomáhá bojovat proti stereotypnímu uvažování – ať už jde o přeceňování, nebo podceňování;*
- *pomáhá odhalit zaujaté postoje a celkový úhel pohledu sdělení;*
- *odhaluje motivace zveřejnění sdělení;*
- *odkrývá implicitní sdělení, která nejsou na první „čtení" zřejmá;*
- *otevírá nové perspektivy a významy tvůrcům mediálních sdělení;*
- *seznamuje nás s účinky médií a implikovanými sděleními, která přinášejí."*

Hned z úvodu naší snahy o praktické uchopení témat mediálního vzdělávání ve výuce vycházejme z jednoduchého předpokladu: Studenti do hodin přicházejí připraveni. Materiál, s nímž budete v rámci hodin pracovat, totiž ve většině případů velmi dobře znají – dokonce mnohdy možná lépe než vy. Využijte toho, dejte jim prostor a podnět k tomu, aby se vyjádřili. Lekce v této sadě přinášejí několik zásadních témat z oblasti mediálního zpracování rozvojových zemí podložených celou řadou zajímavých audiovizuálních materiálů, které vám dají do ruky poměrně obsáhlý zdroj „materiálu",

jenž bude vašim studentům z jejich vlastní zkušenosti jistě známý, i když možná ne zcela podrobně. Pěstujme v nich schopnost mediální sdělení správně „číst“ a rozkrývat jednotlivé vrstvy, které ho tvoří. A učme je klást si správné otázky.

JAK SE SPRÁVNĚ PTÁT?

Prostřednictvím této sady vám poskytujeme soubor konkrétních aktivit, jejichž postup při realizaci je šitý na míru materiálům, které jsme pro tuto sadu vybrali. Pro usnadnění orientace ve světě médií a mediální výchovy vám přesto nyní představíme jeden z přístupů, který vám vaši schopnost „učit“ mediální vzdělávání pomůže prohlubovat a rozšiřovat o aktuální mediální sdělení tak, že si budete moci nadále do značné míry utvářet podobu vašich hodin sami. Využít při tom můžete mediálního materiálu, na který sami narazíte, nebo materiálu a témat, které do vašich hodin vnesou sami studenti.

K snadnému pochopení mediálního působení vám a vašim studentům může pomoci následující tabulka, která jasně a srozumitelně identifikuje pět úrovní dohromady tvořících jednotlivá mediální sdělení. Tento poměrně snadno uchopitelný nástroj pomůže studentům získat přirozenou schopnost nahlížet na mediální sdělení kriticky, ne však jednostranně a s negativní předpojatostí.

	Klíčový pojem	Klíčová koncepce	Klíčová otázka
Mediální sdělení	Autor	Všechna mediální sdělení mají svého původce.	**Kdo dané sdělení vytvořil a odvysílal?**
	Formát (a techniky tvorby)	Média používají ke komunikaci jazyk, jehož pravidla si stanovují sama.	**Jakými tvůrčími postupy se původce sdělení snaží upoutat moji pozornost?**
	Příjemce	Každý vnímáme mediální sdělení jinak.	**V čem mohou ostatní lidé mediální sdělení chápat jinak než já?**
	Obsah	Média přejímají hodnoty a úhly pohledu.	**Které druhy životního stylu, hodnoty a úhly pohledu jsou v mediálních sděleních prezentovány a které vyloučeny?**
	Motiv	Většina mediálních sdělení vzniká za účelem zisku peněz nebo moci.	**Proč bylo dané sdělení vytvořeno?**

Učení, trénink a osvojení schopnosti pokládat si při sledování jakéhokoliv mediálního sdělení ty „správné“ otázky může vést k hlubšímu porozumění toho, jak a za jakým účelem jsou mediální sdělení vystavěna. Je třeba se naučit přijímat nebo ignorovat některé jejich explicitní či implicitní podtexty.

Rozvojový žurnalismus

Reportéři

Využití a zneužití médií

Média a islám

Kampaně

ROZVOJOVÝ ŽURNALISMUS

Filip Láb

Pojem rozvojový žurnalismus odkazuje na úlohu masových médií v procesu společensko-ekonomického vývoje rozvojových zemí. Zahrnuje referování o rozvojovém světě, o rozvojové a humanitární pomoci a o humanitárních katastrofách, ale i širší fungování západních médií v rámci zemí třetího světa. Rozvojový žurnalismus se jako termín objevil v šedesátých letech minulého století v souvislosti s aktivitami filipínských novinářů Alana Chalkleye a Juana Mercada z nadace Press Foundation of Asia (PFA), která se kriticky zabývala přístupem médií k tematice rozvojových zemí. Mediální praxe ve vztahu k rozvojovým zemím se v této době omezovala převážně na pouhé přejímání vládních tiskových zpráv, aniž by věnovala prostor detailnějším analýzám situace v těchto zemích, rozvojovým projektům, rozvojové spolupráci atd.

Situace médií ve vztahu k rozvojovým tématům není nikterak jednoduchá. Média v tomto kontextu referují o vzdálených oblastech, o odlišných kulturách, o naprosto jiném světě, než je ten, na který jsme zvyklí z každodenního života. Tyto oblasti mají svou, běžnému čtenáři či divákovi obvykle neznámou historii, komplikovaný sociální, ekonomický a politický vývoj, odlišné zvyky a tradice. Aby bylo možné o těchto tématech informovat, je vždy nutná určitá míra zjednodušení, které může způsobovat zkreslení celkového obrazu. V dnešní době se v médiích nejčastěji setkáváme s rozvojovými tématy v oblasti zpravodajství, obvykle s negativně vymezenými krizovými tématy, jako jsou rozličná neštěstí či katastrofy, a dále v souvislosti s řešením následků těchto situací. I v tomto směru hrají média důležitou roli, rozvojovým zemím se skrz ně dostává pozornosti, od čehož se může odvíjet i získání potenciální pomoci, pozornosti dárců, humanitárních organizací atd.

TÉMATA ROZVOJOVÉHO ŽURNALISMU

Rozvojový žurnalismus se mimo doménu zpravodajství nejčastěji věnuje tématům humanitární a na ni navazující rozvojové pomoci. Zpravodajství je pro média nejjednodušeji realizovatelnou oblastí, která je pro příjemce snadno srozumitelná. Přesto je zde několik problematických momentů v reprezentaci rozvojových zemí v médiích, zejména z hlediska toho, s jakým typem zpráv se příjemci nejčastěji setkávají a jaký obraz těchto zemí tak média vytvářejí. Podobně je tomu i s tématy humanitární pomoci, která obvykle následuje po významné krizové události ve světě. I zde je referování poměrně jednoduché, zejména z důvodu krátkého trvání pomoci a jednoznačnosti popisovaného děje. Podstatně složitější je pak zpracování témat věnovaných rozvojové pomoci a rozvojové spolupráci. Nejde o jednorázovou, časově i dějově uzavřenou událost, jako tomu bývá ve zpravodajských materiálech. Pro uchopení tématu je potřeba větší prostor v médiích, hlubší znalosti a pochopení lokálních historických, ekonomických, politických a sociálních souvislostí. Zároveň je nutné zajistit pozornost příjemců těchto mediálních obsahů, protože se většinou jedná o témata vzdálená, která se jich přímo nijak netýkají, tudíž nejsou primárně přitažlivá.

ZPRAVODAJSKÉ HODNOTY

Aby se událost objevila v médiích, musí překročit určitý práh pozornosti, splňovat určitá kritéria. Tato kritéria bývají v mediální teorii označována jako zpravodajské hodnoty. Když se blíže podíváme na podmínky, které ovlivňují, zda se událost objeví v médiích, bude nám zřejmé, proč rozvojová témata neplní každý den přední stránky deníků.

Základním faktorem ovlivňujícím průnik události do médií je tzv. výskyt, tj. doba, po jakou událost trvá. **Délka trvání události** má podstatný vliv na to, jestli se událost ve zprávách objeví, či nikoliv, kratší události mají tuto pravděpodobnost výrazně vyšší. Média fungují na principu periodicity, a událost se tak potřebuje „strefit" do rytmu fungování média. Proto se častěji setkáváme se zpravodajstvím nebo tématem humanitární pomoci než s pomocí rozvojovou, která není časově uzavřenou, jasnou událostí.

Druhou hodnotou je **blízkost**, ať už se jedná o blízkost geografickou, kulturní, nebo sociální. Vždy jsou pro nás bližší zprávy ze země a prostředí, ve kterém žijeme a které se nás bezprostředně týká, než z druhé strany zeměkoule. V případě rozvojových témat se dá tato propast překlenout například formou rozhovoru se zajímavými Čechy působícími v dané oblasti.

Dalšími hodnotami jsou **jednoznačnost, jednoduchost a smysluplnost**, parametry částečně dané omezeným formátem médií (není prostor vše do hloubky vysvětlovat) a určitou pohodlností příjemců.

Samozřejmou zpravodajskou hodnotou je **novost události**, od zpráv očekáváme, že se dozvíme o „nejaktuálnějším dění z domova a ze světa". Nicméně může to být i **průběžný charakter události**, protože pokud se něco už událostí stane, příjemci disponují nějakými základními informacemi a je možné na ně jednoduše navázat. Podobně je tomu s potenciálem budoucího vývoje události, který zejména při výhledu dramatického vývoje zvyšuje pravděpodobnost vstupu do médií.

Dalším faktorem je **vztah k elitním národům a osobnostem**, popřípadě celebritám – pokud se události týkají příslušníků elitního národa či osoby, opět se zájem médií zvyšuje (například příběh modelky Petry Němcové během tsunami v Thajsku). **Personalizace** jako možnost popisu dění na konkrétní osobě také ovlivňuje zájem o událost. Velmi často užívanou zpravodajskou hodnotu představuje **negativita události**. Čím negativnější zpráva je, tím spíš se dostane do médií. **Překvapivost události** je další zpravodajskou hodnotou, stejně jako hodnota z opačného spektra – **očekávatelnost** (všichni víme, kdy budou probíhat olympijské hry, náš zájem o ně to nesníží, naopak). Poslední zpravodajskou hodnotou je **variace** – pokud na událost mohou navázat další zprávy, reakce. Tyto zpravodajské hodnoty se u události mohou vyskytovat v různé intenzitě, popřípadě jako kombinace více hodnot najednou.

Kromě těchto hodnot může ovlivnit vstup do médií i činnost na straně zpracovatele. Pokud bude novinář referovat o události srozumitelně, najde zajímavý příběh, zajímavou formu, doprovodí zprávu obrazovými materiály, zapojí do příběhu celebritu, opět zvyšuje pravděpodobnost proniknutí do médií.

RIZIKA ROZVOJOVÉHO ŽURNALISMU

Už jsme zmínili, že problémem rozvojových témat je jejich komplikovanost, vzdálenost a obecně vlažnost příjemců k tomuto typu materiálů. Proč tomu tak je, je zřejmé i z výčtu zpravodajských hodnot. Novináři se proto vždy musejí uchýlit k určitému zjednodušení celé problematiky, což sebou nese jistá úskalí. Toto zjednodušení může často vést (a vede) ke stereotypnímu vykreslení obrazu rozvojových zemí a jejich obyvatel. Stereotypizací máme na mysli takový způsob zjednodušení a třídění informací (kategorizaci), který v sobě nese nežádoucí hodnotící stanovisko. Stereotypy mohou být kladné i záporné, podle toho, jakým způsobem líčí popisovanou sociální skupinu, v obou případech jde nicméně o jev nežádoucí.

Rozvojová témata jsou nejvíce zatížená mediálními stereotypy, sledování zpravodajství v nás snadno může vzbudit dojem, že lidé žijící v zemích třetího světa jen hladoví a jsou terorizováni, což je klasický negativní stereotyp. Kladným stereotypem pak může být vykreslení domorodého kmene jako radostných prostých lidí, žijících v přírodě jako v ráji (aniž by bralo v potaz například nedostatek vody nebo potravin).

Selektivní pozornost médií může mít i další nežádoucí efekt. Přiznání pozornosti jedné události může zastínit událost jinou, vyžadující ve skutečnosti větší pozornost. K tomu došlo například v souvislosti s vlnou tsunami v jihovýchodní Asii v roce 2004 a se zemětřesením v Pákistánu o rok později. Ačkoliv v Pákistánu přišlo o střechu nad hlavou dvakrát více obyvatel (přes 3 miliony), díky výrazně větší pozornosti médií se dostalo obětem tsunami více než stonásobně více prostředků humanitární pomoci (9,6 milionů USD oproti 80 tisícům USD pro Pákistán). Způsobil to zejména fakt, že vlna tsunami smetla i oblíbená turistická letoviska v Thajsku, která jsou blízká mnoha příslušníkům elitních národů, a přímo zasáhla elitní osobnosti (viz už zmiňovaná Petra Němcová).

MÉDIA V AKTIVNÍ ROLI

S vědomím svého dosahu a potenciální možnosti pomoci se mnoho médií kromě své obvyklé činnosti také aktivně zapojuje do rozvojové problematiky. Příkladem angažovaných médií může být třeba nadace britské BBC World Service Trust, která je aktivní v 50 zemích světa a snaží se o zlepšení situace v rozvojových zemích ve třech oblastech – dobrého vládnutí a lidských práv, zdraví a obživy. Podobně agentura Reuters má od roku 1982 svou nadaci Reuters Foundation, která poskytuje například vzdělávací programy pro novináře nebo provozuje informační server aktualit humanitární pomoci AlertNet. Z dalších aktivit můžeme zmínit například kampaň RED, kterou spustil v roce 2006 deník Independent, jenž vytvořil dvě vydání se ziskem jdoucím na humanitární účely. Editory těchto dvou vydání byli zpěvák kapely U2 Bono Vox a módní návrhář Giorgio Armani. Kampaň RED od té doby funguje jako značka, kterou rozličné firmy, například GAP, American Express, Apple, Motorola, označují své zboží, z něhož jde 1 % ze zisku na humanitární účely. Deník Guardian letos vyhlašuje třetí ročník ceny rozvojového žurnalismu – Guardian International Developement Journalism Competition –, v rámci které získá ocenění osm profesionálních a osm amatérských žurnalistů.

ČESKÁ MÉDIA A ROZVOJOVÝ ŽURNALISMUS

V oblasti rozvojové žurnalistiky jsou česká média v porovnání se zahraničními poněkud pozadu. Západní média se rozvojové problematice věnují od šedesátých let, u nás se zájem o tuto problematiku objevil až o 30 let později, v letech devadesátých. Odlišná je také naše pozice a vztah k rozvojovému světu. Mnoho západních států má za sebou koloniální minulost, ze které vyplývá specifický vztah a vyšší zájem o rozvojové země, podobně v některých zemích jsou velkým tématem přistěhovalci, což dál zvyšuje zájem veřejnosti o rozvojová témata. V neposlední řadě jsou podstatným omezením finanční možnosti. Velká západní média s větším dosahem mají více prostředků a možností vysílat své zpravodaje a štáby po světě než redakce médií na našem malém trhu. Zahraniční média mají obvykle také větší rozsah, z čehož opět vyplývá možnost věnovat více prostoru okrajovým tématům.

V roce 2008 společnost Člověk v tísni vypracovala studii Rozvojový svět a rozvojová spolupráce českých médií. Podle této studie více než 80 % materiálů o rozvojových tématech představovalo zpravodajství a reportáže, nejméně bylo anket, portrétů, rozhovorů. Většina článků se dle očekávání věnovala krizovým tématům na úkor témat rozvojových. Valná většina článků byla ve vztahu k elitním národům nebo osobnostem. Rozdílem oproti ve světě častému spojení celebrit s rozvojovými tématy tento prvek v českých médiích v podstatě neexistuje. Z toho vyplývá další rys, a tím je absence rozvojových témat v bulvárních titulech. Oproti všeobecnému předpokladu pak česká média přinesla více zpráv pozitivních než negativních.

VÁLKA VS. TSUNAMI

Multimediální lekce

Proč je pro média atraktivnější přírodní katastrofa než dlouhodobý konflikt? Proč se traduje, že „dobrá zpráva" znamená pro novináře „žádná zpráva"? Takzvané zpravodajské hodnoty určují, jaká témata média vybírají a jaká je jejich hierarchie v televizním zpravodajství či na stránkách tisku. Dvě výukové hodiny zpracované formou multimediální lekce ukazují na konkrétním příkladu dvou událostí na Srí Lance – tsunami a občanské války –, podle jakých kritérií média volí témata, o nichž referují, ale i způsob, jakým přinášejí zprávy o událostech v rozvojovém světě. Vedle výchozích informací o obou událostech lekce nabízí i reportáže České televize a BBC, na kterých lze zpravodajské hodnoty ilustrovat, doplněné o rozhovory s redaktory České televize a s pracovníky humanitárních organizací Člověk v tísni a Lékaři bez hranic. Kontrast zájmu médií a komplexnějšího vidění problému neziskovými organizacemi ukazuje, jak se mediální svět mnohdy liší od reality.

Proč je pro média atraktivnější tsunami než léta trvající občanská válka? Co určuje, o jakých událostech z rozvojového světa budou média referovat? Odpovědi novinářů a pracovníků humanitárních organizací na tyto otázky i konkrétní ukázky reportáží přináší multimediální lekce zpracovaná do dvou vyučovacích hodin. **b**

1. Jak vzniká tsunami a co to přesně je?

Mezinárodní termín tsunami vznikl spojením japonských slov *tsu* (přístav) a *nami* (vlna), a znamená tedy „velké vlny v přístavu". **Tsunami jsou dlouhé vlny katastrofického rázu, vznikající hlavně tektonickými pohyby na dně moří** (zejména podmořské zemětřesení, sopečná činnost na mořském dně). Představují nebezpečí pro všechny přímořské oblasti světa, ale převážná většina z nich vzniká ve vodách Tichého oceánu. Na celé planetě je ročně zaznamenáno několik desítek tsunami. **Většinou jde o malé vlny**, které zachytí pouze přesné přístroje na měření pohybu mořské hladiny (mareografy) a které nepředstavují žádné riziko. Ničivé události se opakují v intervalu několika desetiletí a svým vznikem jsou vázány především na velká podmořská zemětřesení.

Na volném moři je tsunami jen těžko znatelná. Problém nastává až tehdy, pokud se dostane do mělkých oblastí oceánu. Vlivem zmenšování hloubky roste výška vlny, vodní masa se tlačí na pobřeží, a přímořská území tak mohou být zaplavena a zpustošena. Na otevřeném moři se tsunami pohybuje obrovskou rychlostí několik stovek km/h, která roste s hloubkou oceánu. Pro střední hloubku Pacifiku se naměřené rychlosti pohybují v rozmezí 400–500 km/h. Tsunami většinou netvoří pouze jediná vlna, ale **série několika následujících vln**. Na rozdíl od vln tvořených větrem nevypadá vlastní tsunami jako klasická vysoká vlna, ale jde spíše o velmi rychlý vzestup hladiny moře.

2. Jak vznikla vlna tsunami v prosinci 2004, kdy udeřila a jaké země nejvíce zasáhla?

Tsunami 2004 byla největší katastrofou svého druhu v novodobé historii. Vznikla **v důsledku podmořského zemětřesení**, které zhruba v osm hodin ráno místního času otřáslo mořským dnem 160 km západně od indonéského ostrova Sumatra. Toto zemětřesení dosáhlo 9,0 stupňů Richterovy stupnice a odehrálo se v hloubce zhruba 30 km pod hladinou moře. Zemětřesení uvedlo do pohybu zhruba 30 km^3 mořské vody, která vytvořila vlnu tsunami o výšce až 60 cm, jež se vysokou rychlostí vydala všemi směry. V mělkých přímořských oblastech, kde se zvlněná voda setkala s mořským dnem, narostla vlna tsunami až do výšky 30 m oproti normální výšce hladiny a způsobila obrovské škody.

Mezi státy nejvíce postižené následky tsunami 2004 patří **Indonésie, Srí Lanka, Indie, Thajsko, Maledivy, Somálsko, Barma a Seychely**. Celkový počet obětí je těžké stanovit. Původní odhady uváděly asi 283 tisíc mrtvých, později bylo toto číslo sníženo na zhruba 230 tisíc lidí, z něhož 43 tisíc tvoří pohřešované osoby. O střechu nad hlavou přišlo celkem přes 1,5 milionu obyvatel.

3. Jsou v novodobé historii známy i jiné případy tsunami?

V novodobé historii jsou zaznamenány i další případy tsunami, nikdy však neměly tak tragický dopad jako vlna v Indickém oceánu v prosinci 2004. **Jednou z tsunami nejvíce postižených zemí světa je Japonsko.** Za posledních 1000 let zažilo 73 katastrof, které si celkově vyžádaly asi 200 tisíc obětí. Vzhledem k vysoké frekvenci výskytu tsunami má Japonsko v současnosti velmi dobře vybudovaný systém ochrany i prevence tohoto jevu.

Další historicky doložené případy tsunami:

Ostrov Théra (Santorin), Středozemní moře, 1470 př. n. l. – Tsunami poničila všechny tehdejší přístavní města Středozemí. Pravděpodobně šlo o sérii několika menších tsunami. Právě tato katastrofa inspirovala řeckého filosofa Platóna při sepsání báje o Atlantidě.

Lisabon, Portugalsko, 1755 – Vlny se do Lisabonu dostaly asi za 20 minut po zemětřesení a dosahovaly až 12 m. Tsunami zaplavila i pobřeží Španělska, severní Afriky a ostrovů Karibského moře, zaznamenána byla i v Nizozemsku. Celkem si katastrofa spolu s následky zemětřesení vyžádala 60–100 tisíc obětí.

Ostrov Krakatau, Indonésie, 1883 – Sopečný výbuch vulkánu Krakatau měl za následek tsunami o výšce vln kolem 30 m, která si vyžádala asi 36 tisíc lidských životů v přilehlých oblastech Indonésie.

Jižní Chile, 1960 – Největší zemětřesení v historii zpustošilo 22. května 1960 oblasti jižního Chile. Po hlavním otřesu následovala série dalších zemětřesení podél zlomové plochy dlouhé 1000 km. Vlna o rychlosti 700 km/h přeběhla celý Pacifik a kromě škod v Chile poničila i pobře-

ží Havaje a Japonska. Po této události byl původně americký systém PTWC rozšířen do většiny zemí tichomořské oblasti.

Aljašský záliv, 1964 – Událost v roce 1964 je typickým příkladem tsunami generované svahovými pohyby. Zemětřesení v Aljašském zálivu (kolem 9,0 stupňů Richterovy škály) způsobilo asi 20 podmořských sesuvů, které se staly zdrojem dlouhých vln. Poničeno bylo pobřeží USA a Kanady, zahynulo 125 osob a škody se vyšplhaly na 311 milionů USD.

4. Jaká je historie Srí Lanky?

Podle pradávných legend zahájil kolonizaci Srí Lanky sinhálský král Vidžája, který svůj národ přivedl někdy kolem 5. století před naším letopočtem na ostrov v Indickém oceánu ze severozápadní Indie. Další vlna dobyvatelů přišla pravděpodobně na ostrov z východu z Bengálského zálivu. **Sinhálští dobyvatelé** vytvořili v severozápadní části ostrova první státní útvar se sídlem v Anuradhapuře, která až do 10. století našeho letopočtu byla kulturním a administrativním centrem ostrova. První osídlení pravděpodobně vyznávalo hinduismus, ale už v 1. století našeho letopočtu ho začal vytlačovat buddhismus, který získal status státního náboženství a kolem kterého se začalo vytvářet sinhálské národní povědomí.

Už od starověku se na ostrově začala objevovat i druhá národnostní skupina – Drávidové –, ke které patří **Tamilové**. Ti pravděpodobně začali svůj přesun z jižní Indie na Cejlon (Cejlon je název ostrova a současně byl až do roku 1972 i názvem státu) ve 3. století našeho letopočtu. O 100 let později se Tamilové pokusili dobýt sever ostrova a na 15 let se jim podařilo obsadit i Anuradhapuru, ze které je vyhnal národní hrdina Sinhálců Duthagamani.

V 9. století začala na ostrov najíždět knížata z jihoindických států. Král Radžaradža dobyl sever ostrova a jeho syn obsadil celý Cejlon. Sever ostrova zůstal v rukou jihoindických vládců z dynastie Čólů až do roku 1070, kdy je vyhnal sinhálský vládce Vidžajabáhu. Jeho nástupci nebyli schopni udržet jednotu státu a zemí zmítaly občanské války. Ránu z milosti zasadila invaze Tamilů ve 13. století, po které se severní stát Sinhálců už nevzpamatoval. **Sinhálci** se tak přesunuli k jihu a **svůj stát obnovili v centrální části ostrova, ve městě Polonnaruva**.

Na severu svůj stát založili Tamilové, kteří se nikdy s původním obyvatelstvem plně neasimilovali, a jejich království Jaffna bylo ve druhé polovině 14. století nejsilnějším státním útvarem na ostrově. **Tlak Tamilů ze severu donutil Sinhálce** k dalšímu přesunu, tentokrát **na západ** do okolí Kolomba, kde založili pevnost Kotte, podle které se v 15. století začal nazývat i sinhálský stát, který dokázal na krátký čas ovládnout i Jaffnu.

V 16. století na Cejlonu existovala tři mocenská centra – Jaffna, Kotte a Kanda. V této situaci se na ostrově objevili **Portugalci**, kterým se obratnou politikou a vojenskou pomocí při občanské válce podařilo podřídit si Kotte, jehož vládce přijal křest a v roce 1580 odevzdal svou zemi portugalskému králi. Portugalci rozšiřovali své panství a na začátku dalšího století udrželo nezávislost jen království Kandy. V roce 1638 král Radžasinha **požádal o pomoc Holanďany**, kteří mu výměnou za obchodní práva pomohli po boji vytlačit Portugalce z ostrova. Holanďané králi poté odevzdali část dobytého území, ale z ostrova neodešli. Dalšího půldruhého století Holanďané a království Kandy více méně kooperovali, došlo jen k jedné válce v roce 1762.

Na konci 18. století **Britové** vytlačili Holanďany ze Srí Lanky a v roce 1802 ji začlenili do Britského impéria. Britové po pár letech boje v roce 1815 obsadili i království Kandy. Po ovládnutí země začali zakládat obrovské plantáže kávy, čaje a kaučuku. Na přelomu 19. a 20. století začalo na ostrově vznikat národněosvobozenecké hnutí inspirované zkušenostmi z Indie. V roce 1919 vznikl cejlonský Národní kongres, od kterého ale později odešli Tamilové kvůli neshodám o budoucím zastoupení a vytvořili si vlastní organizace.

Po druhé světové válce se **snahy o nezávislost** podobně jako v jiných britských koloniích urychlily. Ve volbách v roce 1947 vyhrála sinhálská Sjednocená národní strana, o rok později ostrov získal status dominia britského společenství národů. Jako základ státu byla uznána demokracie a tržní hospodářství. V roce 1955 Cejlon vstoupil do OSN. **V roce 1956 Sinhálci prosadili jako jediný úřední jazyk sinhálštinu, což vedlo k občanské neposlušnosti indických Tamilů**

(byla to takzvaná poslední kapka, už v roce 1948 většinoví Sinhálci zbavili občanství více než 1 milionu Tamilů), kteří se odlišovali jak kulturou, tak i náboženstvím (hinduisté). Jako reakce na odpor Tamilů přišly pogromy (v roce 1958) a další zákony omezující tamilská práva. Po hospodářských neúspěších volného trhu v roce 1970 nastoupilo mírné znárodňování, reformy ve směru buddhismu a socialismu a o osm let později i změna názvu státu na Demokratickou socialistickou republiku Srí Lanka. Do poloviny sedmdesátých let se Tamilové snažili získat svá práva spíše poklidnou cestou, ale ignorování jejich snah je dovedlo k radikalizaci a vytvoření bojových jednotek. **Vše vyústilo v občanskou válku, která začala v roce 1983 a skončila po dlouhých 26 letech v květnu 2009.**

5. Z jakých zdrojů má Srí Lanka hlavní příjmy v rámci HDP?

Srí Lanka je především státem s velkou **zemědělskou produkcí** s rozsáhlými plantážemi čaje, kaučukovníku, kokosových palem, rýže, manioku, batátů a dalšího ovoce, zeleniny a koření. Významný je také rybolov. Podíl zemědělství tvoří na celkovém HDP cca 12 %.

Průmysl, převážně textilní, dále zpracovatelský a potravinářský, tvoří cca 28 % z celkovém HDP. V zemi se také těží drahokamy a polodrahokamy. Výraznou měrou (60 %) se na HDP podílí také **turistický ruch**, který je v posledních letech po konci dlouhotrvající občanské války na výrazném vzestupu a na nějž se částečně váže **sektor služeb** (zejména telekomunikace, transport, obchod a finančnictví).

Především během období rekonstrukce po tsunami a také po ničivých následcích občanské války byla Srí Lanka významným **příjemcem světové humanitární a rozvojové pomoci**. Mezi hlavní donory patří zejména Světová banka, Asijská rozvojová banka, Japonsko, Čína, Irán, USA a EU. Kromě přímé finanční a materiální podpory poskytli někteří z výše uvedených donorů Srí Lance **dlouhodobé půjčky**, které mají za cíl posílit tamní ekonomiku a přispět k ekonomickému rozvoji.

6. Jaká etnika a náboženství jsou na Srí Lance zastoupena?

Na Srí Lance žije zhruba 20 milionů obyvatel, které tvoří především dvě etnické skupiny: **Sinhálci (73,8 %) a Tamilové (13,9 %)**. Dalšími minoritními skupinami jsou **indičtí Tamilové** (4,6 %) žijící v horách v centrální části ostrova a **Muslimové** (Moorové), potomci arabských obchodníků (7,2 %). Posledními dvěma skupinami jsou **Malajci a Burgheři**, potomci evropských kolonizátorů. Tyto dvě skupiny netvoří ani 1 % z celkové populace ostrova.

Pokud jde o náboženství, je na Srí Lance zastoupen **buddhismus** (69,3 %, především Sinhálci), **hinduismus** (15,48 %, především Tamilové), **islám** (7,56 %, především Moorové, Tamilové) a **křesťanství** (7,62 %, Tamilové i Sinhálci).

7. Jak, kdy a proč začala občanská válka na Srí Lance?

Jak bylo uvedeno výše, příčinu občanského konfliktu je třeba hledat už v dobách, kdy byl Cejlon kolonií Velké Británie. Právě v té době se začalo formovat sinhálské nacionalistické hnutí, vyjadřující snahu o nezávislost ostrova na Britech. Kromě jiného si sinhálská většina v prvních čtyřech desetiletích 20. století stěžovala na zvýhodňování menšinových Tamilů kolonizátory. **Po získání nezávislosti na Británii v roce 1948 se mezi sebou nedokázali Sinhálci a Tamilové dohodnout na oboustranně přijatelném rozdělení moci nad nezávislým státem**, kdy – zjednodušeně řečeno – Sinhálci chtěli kompletně určovat politiku nového nezávislého státu a Tamilové nechtěli přijít o své doposud privilegované postavení. Hlavním problémem se postupně stávaly **tzv. jazykové zákony**, tedy ustavení sinhálštiny coby jediného oficiálního úředního jazyka, z roku 1956. Tyto šovinistické a nacionalistické třenice živené populistickými politiky vedly k několika vlnám pogromů na Tamily (především v padesátých a sedmdesátých letech) a následné radikalizaci tamilských nacionálních skupin.

Ty se začaly objevovat od sedmdesátých let 20. století s cílem ozbrojeného boje za tzv. Tamilský Ílám, tedy nezávislý tamilský stát na územích většinově obývaných Tamily (sever a východ ostrova). Mezi nejdůležitější se postupně vyprofilovala **skupina Tamilských tygrů** – LTTE (Liberation Tigers of Tamil Ealam).

K první otevřené konfrontaci mezi srílanskou armádou a LTTE došlo v červenci 1983, kdy LTTE přepadla vojenskou hlídku nedaleko Jaffny. Výsledkem bylo 13 zabitých vojáků. V reakci na útok byly v Kolombu a dalších dominantně sinhálských oblastech zorganizovány další a další pogromy na tamilské civilisty, po kterých zůstalo podle některých odhadů až 3000 mrtvých. Tyto masakry jsou označovány jako **„Černý červenec"** a jsou pokládány za oficiální začátek občanské války. Během několika dalších let LTTE zcela pohltila nebo zlikvidovala ostatní tamilské odbojové skupiny. Postupně docházelo k profesionalizaci organizace a LTTE se stala jednou z nejorganizovanějších a nejsilnějších partyzánských skupin na světě s výborně zvládnutou logistickou, zpravodajskou, operační a vojenskou působností, mající vlastní námořnictvo i letectvo.

8. Kdo byly válčící strany?

V občanské válce, která trvala 26 let, stála na jedné straně **srílanská vláda a její ozbrojené složky** (armády, letectvo, námořnictvo), na druhé straně **bojovníci LTTE**, kteří byli podporováni Indií (výcvik, výzbroj, vzdušné zásobování oblastí obklíčených vládou atd.).

V roce 1987 bylo pod patronací Indie podepsáno první příměří mezi vládou a LTTE, které ovšem rebelové v praxi nedodržovali. Srílanská vláda vyzvala Indii, aby na dodržování příměří dohlédla. Indie, která dosud bojovníky LTTE podporovala, se nyní postavila partyzánům s úmyslem přinutit je dodržovat domluvené příměří. Ani 100 tisíc indických vojáků poslaných na Cejlon však nedokázalo o život bojující Tygry zkrotit a po dvou letech se z ostrova stáhli.

Od roku 1990 začali Tygři efektivně kontrolovat až 30 % území Srí Lanky (sever a východ) a ani další dvě války s vládními vojsky (v jejichž řadách stálo i mnoho etnických Tamilů, kteří nesouhlasili s násilím páchaným ze strany LTTE) v devadesátých letech nevedly k jejich porážce. Přestože se výrazně zlepšila jejich bojeschopnost na válečných frontách, jejich hlavní zbraní se staly devastující sebevražedné útoky. Následkem sebevražedného útoku přišel v roce 1993 o život také prezident Srí Lanky Ranasinghe Premadasa.

V roce 2002 se nicméně vládě Srí Lanky podařilo za přispění Norska coby mediátora podepsat s LTTE **dohodu o příměří**, která byla v podstatě dodržována až do roku 2005. V listopadu 2005 byl prezidentem Srí Lanky zvolen Mahinda Rajapaksa (od roku 2004 premiér), který v reakci na přibývající útoky (včetně sebevražedných) LTTE **v roce 2008** už v podstatě **formální příměří vypověděl**. V té době ovšem už také probíhaly vojenské operace na východě ostrova, kde se od LTTE odštěpila tzv. frakce plukovníka Karuny a přeběhla na stranu vlády. Díky tomu mohla vládní vojska celý východ ostrova obsadit, a to jen za minimálních ztrát, a připravit se tak na mohutnou ofenzivu na severu ostrova. Ta byla zahájena počátkem roku 2008 s hlavními fázemi bojů od září 2008 do května 2009. Dne 16. května 2009 vláda vyhlásila konečnou porážku Tamilských Tygrů. Jejich vůdce Prabhakaran byl – podle vládních informací – s většinou svých důstojníků zabit v boji během posledních dnů války.

Konec válečných operací byl spojen s mimořádným utrpením civilního tamilského obyvatelstva na severu ostrova. Nejprve je před sebou hnali ustupující bojovníci LTTE coby lidské štíty. Vláda, která chtěla rozhodnout válku a skoncovat s LTTE jednou pro vždy, nedbala ženevských konvencí a i přes vědomí husté koncentrace nechráněných civilistů podnikala na oblasti každodenní nálety a dělostřeleckou palbu. Vzhledem k tomu, že **válečné oblasti byly hermeticky uzavřené** pro novináře, humanitární pracovníky i Červený kříž, existují pouze odhady počtu mrtvých, podle nichž mohlo být v posledních třech měsících války zabito až 15 tisíc lidí.

Poté, co vládní vojska prolomila obranné valy Tygrů na pobřeží nedaleko města Muillativu a civilisté byli osvobozeni, čekalo je další strádání **v internačních táborech**, kam byli zavřeni a pod záminkou, že se mezi nimi ukrývají bojovníci LTTE, nesměli půl roku vycházet. Přestože se především mezinárodní humanitární organizace snažily učinit podmínky v těchto přelidněných táborech co možná nejsnesitelnější, situace v nich byla v mnoha ohledech kritická. K postupnému propouštění zadržovaných tamilských civilistů začalo docházet až v průběhu listopadu 2009.

9. Jaké byly hlavní události konfliktu?

23. července 1983 – „Černý červenec", oficiální začátek války. Přepadení hlídky srílanské armády, 13 mrtvých. Tato událost zahájila tzv. **první válku o Ílám**, která byla ukončena podpisem příměří mezi srílanskou vládou a ozbrojenými tamilskými skupinami včetně LTTE v indickém Mádrasu (nyní Chennai) **29. července 1987**.

Indická intervence – V roce 1987 vyslala Indie na Srí Lanku své vojáky, aby dohlédli na dodržování domluveného příměří. LTTE však od počátku s příměřím nesouhlasila (přestože jej podepsala), a tak se brzy dostala do konfliktu s indickými jednotkami. Během let 1988–1990 se indická intervence stala v podstatě honem na LTTE. Vláda však poskytla LTTE dokonce vojenskou a finanční podporu ve snaze vyhnat indickou armádu ze Srí Lanky. Toho bylo nakonec dosaženo **24. března 1990**.

10. června 1990 – Masakr v Kalmunai. Krátce poté, co LTTE porazila indickou armádu a přinutila ji k odchodu z ostrova, se zdá, že vláda s Tygry přistoupí k dohodě o neútočení. Během rozhovorů o této dohodě však přepadli bojovníci LTTE policejní stanici v osmi městech podél východního pobřeží a zajali stovky policistů, 113 z nich chladnokrevně popravili. Na ústupu z města Kalmunai, ke kterému LTTE donutila o 10 dnů později armáda, upálili Tygři dalších 150–400 lidí. Tato událost odstartovala **druhou válku o Ílám**, která trvala až do počátku roku 1995.

21. května 1991 – Atentát na Radžíva Gándhího, expremiéra Indie. První sebevražedný atentát mimo území Srí Lanky zosnovali Tamilští tygři asi 30 km od indického města Mádras. Během politického mítinku se k Rádžíva Gándhímu naklonila sebevražedná útočnice a odpálila výbušninu umístěnou na vlastním těle. Kromě ní a Ghándího zemřelo více než 10 lidí. Přestože LTTE později vyjádřila politování nad tímto činem, změnil atentát na bývalého předsedu vlády, který poslal v roce 1987 na Srí Lanku indické vojáky, jednou provždy sympatie Indů z Tamil Nadu vůči LTTE. Tygři tak ztratili podporu a útočiště v jižní Indii, což se jim později stalo osudným.

1. května 1993 – V Kolombu zabil během prvomájového průvodu sebevražedný atentátník LTTE prezidenta Ranasinghe Premadasu a jeho blízké opět výbušinou připevněnou pod košilí.

Po stodenním příměří byla **19. dubna 1995** zahájena **třetí válka o Ílám**, která trvala až do roku 2002. Během této války začala LTTE používat moderní zbraně včetně protileteckých střel. **27. července 2001** přepadlo komando LTTE vojenské letiště 35 km severně od Kolomba. Útočníci vyzbrojení raketomety, granátomety a samopaly zde zničili nebo poškodili 26 letounů, na sousedícím mezinárodním letišti Bandaranaike ještě další čtyři dopravní Airbusy (z celkových 12). Útočníci byli pozabíjeni, tato akce měla však devastující efekt na srílanskou ekonomiku (ztráty na letounech, omezený turistický ruch).

22. února 2002 – Byla podepsána dohoda o příměří jako důsledek mezinárodních změn po 11. září 2001 a nově otevřeného „boje proti terorismu", který vyhlásily USA a jenž by se mohl týkat i LTTE.

V březnu 2004 se na východě od LTTE oddělila tzv. Karunova frakce čítající asi 5000 bojovníků. Karuna sám utekl do Velké Británie a jeho bojovníci se začali skrývat před pomstou LTTE. Po domluvě s vládou ustavili politickou stranu, se kterou kandidovali v příštích volbách. V letech 2005–2006 vytlačili vládní vojáci s podporou Karuny LTTE z celého východu ostrova.

2. ledna 2008 – Vláda oficiálně odstoupila od příměří s Tamilskými tygry z roku 2002, které stejně nebylo ani jednou stranou dodržováno. V té době už běží **čtvrtá válka o Ílám**. Během několika příštích měsíců se podařilo vládním vojskům porazit LTTE na několika frontách a dobýt podstatnou část severu ostrova, včetně tradičních bašt LTTE v Mannaru, Kilinočči, Sloním průsmyku a následně i Mullaitivu.

16. května 2009 – Vláda vyhlásila konečnou porážku Tamilských tygrů. O den později LTTE kapitulovala. Válka po 26 letech skončila.

10. Jak se válka promítla do života civilistů?

Celkově se čtvrtstoletí dlouhá válka na obyvatelstvu Srí Lanky podepsala hodně hluboko. **Mnoho především sinhálských rodin ztratilo své blízké**, kteří byli coby vojáci a námořníci nasazeni ve válečných operacích proti LTTE. Množství obětí si vyžádaly také desítky sebevražedných útoků, které podnikali „Černí tygři" v podstatě na celém území ostrova. Také řada

tamilských civilistů se stala obětí válečných operací, a to nejen v posledních obdobích války. Mnozí z nich byli povražděni ze strany samotné LTTE, kteří likvidovali kohokoliv, kdo by souhlasil například s jistou formou autonomie dominantně tamilských oblastí pod srílanskou vlajkou. Pod pláštěm „osvobozeneckého boje" byli **vydíráni zámožní Tamilové** na Srí Lance, ale i ve Velké Británii, Kanadě, Austrálii a USA. Museli platit desátky, kdo nechtěl přispívat, tomu byli často unášeni a likvidováni příbuzní. **Rodiny také museli povinně odvádět jedno dítě do služby v LTTE**, ke konci války už to byly děti dvě. V řadách Tamilských tygrů tak sloužilo mnoho dětských vojáků a také mnoho žen.

Bohužel ani po konci války se nezdá, že by se na Srí Lance schylovalo k všeobecnému usmíření mezi etnickými skupinami. Sinhálská vláda přejala rétoriku vítězů a pro tamilskou menšinu se životní prostor – zejména možnost uplatnit se na pracovním trhu – i nadále zmenšuje. Tamilové tak po konci války představují na Srí Lance stále občany „druhé kategorie".

11. Jaká je situace nyní? Dá se očekávat pozitivní vývoj?

Ve volbách v roce 2010 byl opětovně zvolen prezidentem Srí Lanky Mahinda Rajapaksa a jeho strana UNPF získala většinu křesel v parlamentu. Vzhledem k dosavadnímu tvrdému postoji této politické reprezentace vůči tamilskému obyvatelstvu se asi nedá očekávat zásadnější změna politického kurzu. Nicméně se zdá, že prezident je ochoten udělat ve věci národnostních otázek jisté ústupky.

Jedním z hlavních úkolů poválečné politické garnitury bude rovněž **stabilizace ekonomické situace**, neboť Srí Lanka je dlouhou válkou a také některými chybnými rozhodnutími z nedaleké minulosti de facto ekonomicky zruinovaná. Rovněž v otázkách **zahraniční politiky** bude muset vláda napravit mnoho „přešlapů", které provázely poslední měsíce dlouhého a krvavého konfliktu.

12. Je možné na Srí Lanku nyní cestovat?

Vzhledem k tomu, že pominulo nebezpečí spojené s občanskou válkou a sebevražednými útoky, se v roce 2010 očekává nejlepší turistická sezóna za poslední desítky let. Turistická infrastruktura se na nápor turistů systematicky připravuje.

Odpovědi na otázky vypracoval:
Jan Pavelka, vedoucí mise společnosti Člověk v tísni na Srí Lance v letech 2008–2009

VÁLKA VS. TSUNAMI

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, zeměpis

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, televize

DÉLKA: 90 minut

POMŮCKY: dataprojektor, pracovní list

CÍLE: seznámit se se zpravodajskými hodnotami a dokázat je na konkrétním příkladu pojmenovat zamyslet se nad tím, jaké zprávy z rozvojových zemí se dostanou do zpravodajství a proč tomu tak je diskutovat o tom, jaké události jsou pro novináře a diváky atraktivnější a dobře uchopitelné

POSTUP:

PRVNÍ VYUČOVACÍ HODINA

1. 0.–5. minuta
   Seznámíme studenty s cílem lekce: na příkladu dvou událostí, které se odehrály na jednom místě (na Srí Lance) – občanská válka (1983–2009) a vlna tsunami 2004 –, budeme zjišťovat, která témata z rozvojového světa jsou pro novináře a diváky atraktivnější, uchopitelnější a proč tomu tak je. Jako příklady využijeme televizní reportáže.

2. 6.–15. minuta
   Jako motivaci k tématu pustíme studentům dvě odpovědi na otázku: K čemu je dobré, aby lidé věděli o konfliktech a problémech v rozvojovém světě?

   MUDr. Jan Trachta, dětská chirurgie FN v Praze Motole, Lékaři bez hranic:
   Svět je dnes globální. Je propojený jak informačně, tak stran pomoci. Kdybychom se my Češi chtěli z tohoto globálního světa vyvlíknout a uzavřít se někde doma, tak nejenom že bychom byli všem pro smích, ale také bychom mentálně degradovali. Konflikty se nás týkají všech právě proto, že o nich víme, takže před nimi nemůžeme zavírat oči, a právě proto, že v západním světě je možná humanitární pomoc. Součástí člověka, který přiznává, že žije ve světě a nejenom v Čechách, je účast na tom, že svět bude lepší. S tím, že svět nezmění a svět lepší nebude, ale člověk bude mít alespoň pocit, že stál na správné straně a snažil se žít, jak nejlépe mohl.

Jan Mrkvička, zástupce ředitele sekce humanitární a rozvojové pomoci společnosti Člověk v tísni:
Když lidé nevědí, co se děje v jiných částech světa, tak se ten konflikt řeší hůř. Dneska je svět tak propojený, že si nikdo nemůže dovolit úplně všechno. Když se bude vědět na Západě, že se vraždí civilisté, tak se budou vraždit minimálně méně. Když se o tom bude vědět hodně, tak se přestanou vraždit. Síla informování každého jednoho člověka, ač se nám to zdá trošku utopické, je ohromná. Když já a všichni ostatní budeme vědět, že se v Íránu děje něco špatného, tak dokážeme – přes tlak politický, mediální, obchodní a další – ten konflikt ne snad vyřešit, ale minimálně zmírnit. Každá země má různé zájmy, Srí Lanka nemá jenom zájmy válečné, má taky zájem mít výhodné smlouvy s Evropskou unií, oni si všímají toho, čeho my si všímáme.

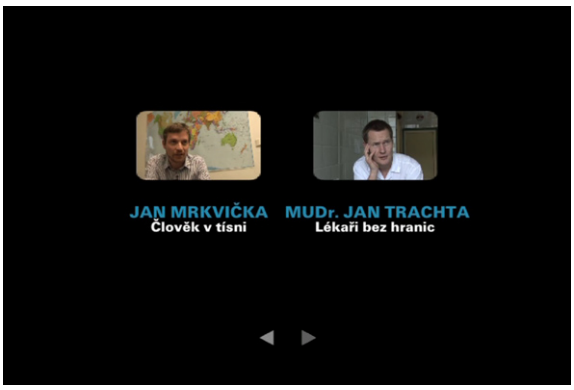

3. 16.–25. minuta
Seznámíme studenty s tzv. zpravodajskými hodnotami, tedy s kritérii, která do značné míry určují, zda se daná událost dostane do médií. Už z tohoto výčtu by mělo být zřejmé, že události z rozvojového světa mají šanci objevit se v „západních“ médiích poměrně malou:
   - **Délka trvání** – doba, po jakou událost trvá, „kratší“ události mají výrazně vyšší pravděpodobnost, že se dostanou do médií.
   - **Blízkost** – geografická, kulturní nebo sociální; vždy jsou pro nás bližší zprávy ze země a prostředí, ve kterém žijeme a které se nás bezprostředně týkají, než z druhé strany zeměkoule. V případě rozvojových témat se dá tato propast překlenout například formou rozhovoru se zajímavými Čechy působícími v dané oblasti.
   - **Jednoznačnost, jednoduchost a smysluplnost** – v omezeném formátu médií není prostor vše do hloubky vysvětlovat.
   - **Novost** – od zpráv očekáváme, že se dozvíme o „nejaktuálnějším dění z domova a ze světa“. Nicméně může to být i **průběžný charakter** události, protože pokud se něco už událostí stane, příjemci mají základní informace a je možné na ně jednoduše navázat.
   - **Vztah k elitním národům a elitním osobnostem** – pokud se události týkají příslušníků národa či osoby, v obecném mínění považovaných za elitní (byť by šlo například jen o celebritu), opět se zájem médií zvyšuje. **Personalizace** jako možnost popisu dění na konkrétní osobě také ovlivňuje zájem o událost.
   - **Negativita** – čím negativnější zpráva je, tím spíš se dostane do médií.
   - **Překvapivost** – velkou šanci na úspěch zprávy mají například různá skandální odhalení.
   - **Očekávatelnost** – všichni víme, kdy budou probíhat olympijské hry, náš zájem o ně to nesníží, naopak.
   - **Variace** – pokud na událost mohou navázat další zprávy, reakce. Tyto zpravodajské hodnoty se u události mohou vyskytovat v různé intenzitě, popřípadě jako kombinace více hodnot najednou.

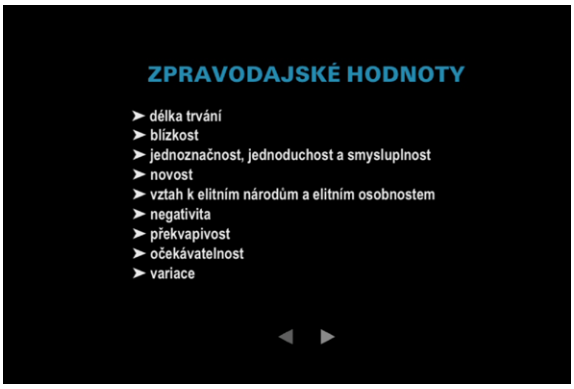

4. 26.–30. minuta
Jako doplnění předchozího výčtu zpravodajských hodnot můžeme pustit dvě novinářské odpovědi na otázku: Co rozhoduje o tom, jestli se zpráva z rozvojového světa dostane do vysílání?

Michal Petrov, šéfredaktor redakce zpravodajství České televize:
Ačkoli to nerad říkám, primární roli hraje počet obětí. Prvořadě věnujeme pozornost té události, která se týká živelného neštěstí nebo válečného konfliktu. A to ještě v té počáteční fázi. Čím déle se vzdalujeme od počátku událostí, tím nižší zájem potom je. Je to logické. Kdybychom každý konflikt, každé neštěstí sledovali kontinuálně až do doby, kdy se konflikt vyřeší, znamenalo by to určitou povinnou agendu, kterou bychom museli držet až do nějakého šťastného konce. K tomu by se samozřejmě nabalovala ještě agenda nová, takže by neustále musela růst stopáž našich zpravodajských relací, což není možné.

Martin Řezníček, vedoucí redaktor zahraničního zpravodajství České televize:
Zpravodajských hodnot, jak se tomu říká, je několik. Platí, že čím vzdálenější je lokalita, o níž referujeme ve zpravodajství, tím větší náboj zpráva musí mít. Musí být zajímavá, překvapivá. Co se týče počtu mrtvých při různých katastrofách, je naprosto evidentní, že dva lidé, kteří jsou zraněni na Slovensku, jsou zhruba úměrní dvaceti mrtvým v Kongu nebo jiné části světa. Kritérií, které musí zpráva splňovat ze třetího světa, je daleko víc a filtr, kterým zpráva prochází, je daleko užší. Zpráva může být místně velmi důležitá, pro nás se dostane možná na krátkou čtenou zprávu na dvě tři věty. Afrika je zrovna kontinent, který se obecně do zpravodajství ve střední Evropě dostává nejméně. Dalšími zpravodajskými hodnotami jsou míra identifikace, pochopení, srozumění českého diváka. Ne všechno, co se děje ve třetím světě, je pro českého diváka srozumitelné. Větší naději na uvedení v televizi má zpráva, která je černobílá, kde je jasný viník, kde je jasná osoba, jasný konec. Další věc je to, do jaké míry člověk o té zprávě už slyšel. Zda je to úplně nová věc, nebo je to pokračování něčeho, o čem už dané médium referovalo. I to hraje docela důležitou roli. Někdy to může být pro, někdy proti. Někdy může znalost problémů způsobit to, že si zde odpovědní pracovníci řeknou, to už jsme přeci hráli, proč to opakovat, když je tady minimální posun v té zprávě. Někdy si zase řekneme, o tom už jsme informovali, pojďme tento příběh takzvaně dohrát, řekněme, co se tam stalo dále.

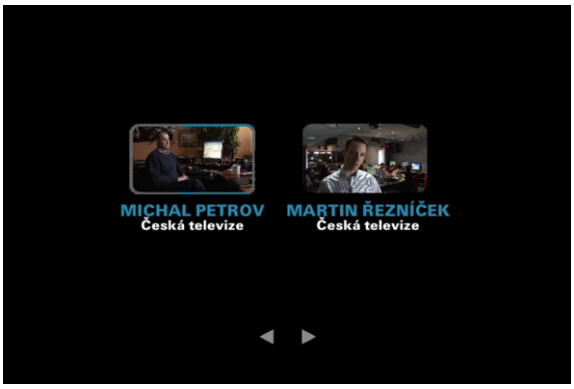

5. 31.–35. minuta
   Položíme studentům otázku, co vědí o konfliktu na Srí Lance a co vědí o tsunami, která zasáhla Srí Lanku v roce 2004. Už z odpovědí na tuto otázku by mělo být zřejmé, o čem média informovala ve větší míře (o tsunami) a která událost je snadnější s ohledem na mediální zpracování.

6. 36.–45. minuta
   Na základě odpovědí doplníme základní fakta o srílanské občanské válce, případně o tsunami. Vycházet lze přitom z bodového shrnutí obou témat a z otázek a odpovědí.

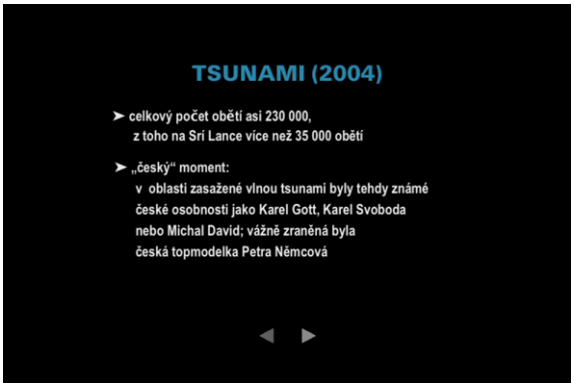

DRUHÁ VYUČOVACÍ HODINA

7. 1.–13. minuta

Pustíme studentům dvě zprávy – jednu o občanské válce na Srí Lance a jednu o následcích tsunami, která udeřila v jihovýchodní Asii v prosinci 2004. Upozorníme je, že zpráva o tsunami je v češtině, kdežto zpráva o konfliktu na Srí Lance v angličtině, a požádáme je, aby se soustředili na obsah a ne na formu.

Reportáže:
Občanská válka – BBC 1, reportáž z 10. dubna 2002
Občanská válka – BBC 2, reportáž z 7. května 2000
Tsunami – Česká televize 1 (ČT 1) – reportáž z 28. prosince 2004
Tsunami – Česká televize 2 (ČT 2) – reportáž z 30. prosince 2004

Poznámka: Do lekce byly k oběma událostem zařazeny vždy dvě reportáže. To nám umožní vybrat si ty, se kterými se nám bude lépe pracovat. Pokud nám to čas dovolí, můžeme samozřejmě pustit všechny čtyři zprávy.

Velmi dobře se atraktivita krátkodobé události ilustruje na reportáži Filipa Kandy. Ta byla proto do lekce zařazena, přestože nepopisuje následky tsunami na Srí Lance, ale v Thajsku.

Po zhlédnutí reportáží vyzveme studenty, aby stručně, v bodech napsali odpovědi na tyto otázky:
a) Která zpráva vás zaujala víc a proč?
b) Které zprávě víc rozumíte? Čemu nerozumíte?
c) Jaké informace vám v reportážích chyběly, jaké byly naopak nové?

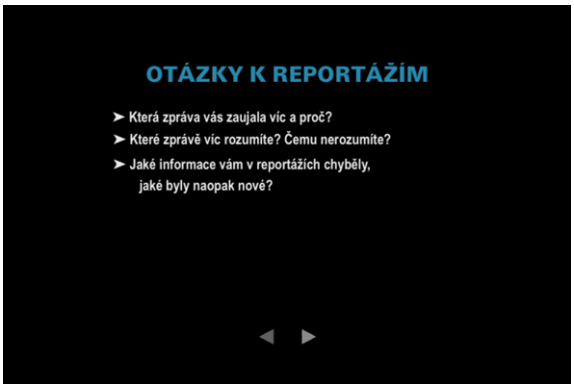

8. 14.–25. minuta
   Následuje otázka *Které ze dvou uvedených témat je pro novináře uchopitelnější a přitažlivější?*
   Shrnutí a doplnění odpovědí:
   - válka trvá mnoho let x tsunami je jednorázová událost (zpravodajská hodnota **délka trvání**)
   - válka má složité příčiny sahající hluboko do historie x tsunami má příčinu jednoduchou, snadno vysvětlitelnou, a to zemětřesení (zpravodajská hodnota **jednoznačnost, jednoduchost a smysluplnost**)
   - během mnohaleté války zahynulo několik desítek tisíc lidí x jednorázová tsunami si vyžádala na 220 tisíc obětí (zpravodajská hodnota **negativita**)
   - válka se netýká přímo západních zemí x při tsunami byly zasaženy oblasti a resorty, do kterých jezdí jejich obyvatelé na dovolenou; zahynulo mnoho zahraničních turistů a ohroženo bylo mnoho celebrit (zpravodajská hodnota **vztah k elitním národům a elitním osobnostem**)

   Poznámka: Aplikaci zpravodajských hodnot lze demonstrovat i na faktu, že Česká televize, která do této lekce poskytla své reportáže o tsunami, občanskou válku na Srí Lance v průběhu jejího trvání netočila na místě ani jednou. Všechny reportáže, které k tomuto konfliktu odvysílala, zpracovala s využitím materiálů natočených zahraničními agenturami (tyto reportáže nemohly být v lekci použity kvůli autorským právům).

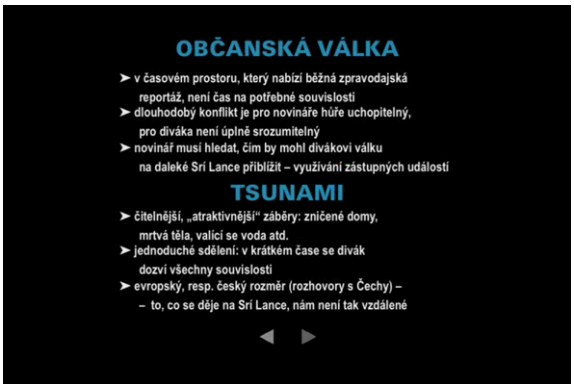

9. 26.–35. minuta
   Projdeme se studenty jejich odpovědi na otázky. Při rozboru reportáží vyjdeme z následující analýzy:

OBČANSKÁ VÁLKA

Válka na Srí Lance je prezentována v reportážích BBC. Do českých médií se dostávala pouze prostřednictvím agenturních záběrů a zpráv, pro český kontext nebylo nezbytné do oblasti vysílat vlastního zpravodaje. Válka byla velmi problematickou a zdlouhavou událostí, kdy po 20 letech jejího trvání nebylo vůbec jednoduché situaci popsat, nedalo se jednoznačně říct, kdo je „zlý" a kdo „dobrý", na které straně je právo atd. Pro média je samozřejmě takto nejednoznačné téma prezentované na krátkém prostoru, který může být takovéto zprávě věnován, těžko uchopitelné.

V ukázce **BBC 1** je proto začátek věnován krizi mírového procesu. Přes tuto **aktuální, konkrétní, jednoznačnou, krátkodobou** událost (všimněme si hned několika zpravodajských hodnot najednou) se postupně reportér propracuje ke stručné rekapitulaci války jako takové, vidíme záběry střelby i ukázky a popis následků války a obnovy země. Závěr zprávy je věnován vlivu událostí na turistický ruch (opět se dostáváme k aspektu vzdálené události, který se může přímo týkat i nás – válka je daleko a naprosto nepochopitelná, může mít ale zásadní vliv na to, kde a jak budeme trávit naši dovolenou). Novináři při zpracování komplikovaných, těžko uchopitelných událostí musejí hledat události zástupné, na kterých se dá jednodušeji popsat, co se na místě děje, a také nalézt spojnici mezi divákem a situací na druhé straně světa (dovolená).

Podobně v ukázce **BBC 2** je opět válka popsána na zástupných, konkrétních událostech: výjimečný stav, atentát sebevražedného útočníka a následná cenzura v médiích.

TSUNAMI

Tragédie typu tsunami je oproti tomu pro média snáze uchopitelná. Přijde znenadání, rychle odejde, všechno je zřejmé. Jde o přírodní katastrofu v centru turistického ruchu, s velkým počtem obětí, týká se i našich občanů, popřípadě celebrit. Událost opět naplňuje několik zpravodajských hodnot najednou. Pro novináře jde o událost snadno uchopitelnou, jasně ohraničenou časově, s jasnými příčinami i důsledky. V tomto případě se není třeba uchylovat k pomocným řešením typu zástupného problému, protože situace jde popsat přímo i v krátkém prostoru zpráv.
V českých médiích byl této tragédii věnován celkem velký prostor, protože se udála v oblasti hojně navštěvované českými občany, které tragédie přímo zasáhla. Jen Česká televize měla po události v oblasti dva zpravodaje, kteří o celém dění obsáhle referovali.

V reportáži Hany Scharffové, ukázka **ČT 1**, vidíme předvedení problému na konkrétním osudu konkrétní osoby, což divákům umožní lépe se do situace vcítit *(„Je to sice na druhém konci světa, ale tam jsme přece byli loni na dovolené...,"* místní obyvatel vypráví, jak tragédii přežil jen díky tomu, že jel mamince do města pro léky...). Teprve po tomto „empatickém" úvodu následují drastické záběry z místa události, pohřbívání těl atd. Velký prostor je věnován „českému momentu", tedy tomu, co se nás přímo týká, osudům Čechů, kteří byli na Srí Lance v době neštěstí na dovolené. Sledujeme výpovědi turistů a jejich příběhy.

Podobně funguje i reportáž Filipa Kandy, ukázka **ČT 2**, o pátrání po nezvěstných turistech z dní následujících po tragédii. Reportáž začíná u seznamů zraněných v nemocnicích, kde opět vypovídá konkrétní turistka, která hledá svého příbuzného (byť jde o cizinku, ne Češku). Následuje velmi zajímavý moment, kdy se v reportáži objeví amatérské záběry vlny pořízené jednou z turistek z okna hotelu. Tomuto fenoménu, kdy se do médií dostávají záběry pořízené neprofesionály, se říká „občanský žurnalismus". Díky rozšíření zařízení schopných pořizovat takovéto záznamy v použitelné kvalitě (videokamery, mobilní telefony, fotoaparáty) jde o čím dál více rozšířenou praxi. Jádro

reportáže pak tvoří výpovědi českých turistů, kteří se na poslední chvíli zachránili z vody před blížící se vlnou. Velmi emotivní líčení situace občanem naší země náhle dává vzdálené události jasné kontury (mohlo by se to stát komukoliv z nás). Další záběry ukazují zkázu v turistickém resortu a další turisté líčí dramatické okolnosti, za kterých si zachránili život.

Popsání tragédie spojené s vlnou tsunami je tedy jednoznačně jednodušší a celá událost jde prezentovat mnohem přehledněji a názorněji. Významnou roli hraje „zapojení" diváka do děje skrze výpovědi jeho „sousedů", obyčejných lidí z naší země, kteří na místě trávili svou dovolenou. Také okolnosti průběhu a vzniku celé tragédie jsou vzhledem k jejímu charakteru přírodní katastrofy mnohem snáze popsatelné a uchopitelné.

Postřehy studentů můžeme následně shrnout do několika bodů:

OBČANSKÁ VÁLKA

- v časovém prostoru, který nabízí běžná zpravodajská reportáž, není čas na potřebné souvislosti
- dlouhodobý konflikt je pro novináře hůře uchopitelný, pro diváka není úplně srozumitelný
- novinář musí najít, s čím by se mohl divák s válkou na daleké Srí Lance ztotožnit: využívání zástupných událostí

TSUNAMI

- pro diváka čitelnější, „atraktivnější" záběry: zničené domy, mrtvá těla, valící se voda atd.
- jednoduché sdělení: v krátkém čase se divák dozví všechny souvislosti
- evropský, resp. český rozměr (rozhovory s Čechy) – to, co se děje na Srí Lance, nám není tak vzdálené

10. 35.–45. minuta
    Jako doplnění můžeme pustit odpovědi Jana Mrkvičky na otázku, jak se lišilo informování médií o občanské válce na Srí Lance a vlně tsunami, která ji v roce 2004 zasáhla.

Občanská válka

V českých médiích se informace o jakémkoliv konfliktu ve světě začne objevovat teprve tehdy, když se objevuje ve větší míře ve světových médiích. Tedy pokud neexistuje nějaké zásadní spojení s Českou republikou nebo s českými politiky. Podobné konflikty jako na Srí Lance běží jinde po světě, je jich poměrně dost. Nicméně i to pokrytí ve světových médiích nebylo tak významné, a to zejména proto, že vysvětlit ten konflikt je velmi těžké. Válka běžela desítky let, začíná to někde přesuny obyvatel před stovkami let a britskými zájmy a koloniemi. Pozadí toho konfliktu je tak složité, že vysvětlit ho v hlavních zprávách v podstatě není možné. Tedy pokud se nestane něco velikého, jako že letadlo narazí do nějakého domu a zemřou tam lidé, což je zpráva snadno sdělitelná. Když někde vybouchne nějaká bomba v autobuse, nikdo neví proč, nikdo ani neví, kde leží Srí Lanka, kdo jsou Tamilové, kdo jsou Sinhálci, kdo jsou buddhisté, kdo jsou hinduisté, kdo jsou muslimové, kdo tam hraje jakou roli. Je těžké vysvětlit ten konflikt. Média v podstatě nedokážou najít tu formu, jak ve zkratce ukázat divákům, co se děje, i když informace jsou dobře dostupné.

Tsunami

Tsunami na konci roku 2004 byla v novodobé historii asi nejvíc mediálně pokrytá přírodní katastrofa. S tím, jak se hovořilo o konfliktu na Srí Lance, se to nedá vůbec srovnávat. Tsunami byla všude, v televizi běžely ukázky toho, co se tam stalo, jak se to stalo, všichni se k tomu vyjadřovali. Bylo to

asi proto, že katastrofa se vysvětluje snadno. Zvedla se vlna a zabila spoustu lidí. Tomu každý rozumí lépe než tomu, proč někdo vezme zbraň, jde někam do džungle vraždit svoje sousedy. Velice to pomohlo humanitární pomoci – ta neměla obdoby. Soukromé subjekty a nevládní organizace měly daleko víc prostředků na pomoc než vlády. Úplně se to otočilo: normálně vlády dávají organizacím, aby pomáhaly, teď to ale bylo přesně obráceně. Některé velké nevládní organizace dávaly peníze OSN, aby OSN mohla realizovat pomoc. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že jsou katastrofy menší, ale ne o moc, a ty jsou podfinancované. Když se to samé co na Srí Lance stalo v Íránu nebo Pákistánu, peněz bylo daleko méně. My samozřejmě nemůžeme peníze vybrané na Srí Lanku použít v Pákistánu. Potřeby po zemětřesení v Pákistánu, které přišlo rok a něco po tsunami, jsou ale možná větší. Pákistán je asi pro českého člověka méně uchopitelný, lidé tam vyznávají náboženství, se kterým ne každý sympatizuje, možná máme představu, že v Pákistánu žijí v horách nějací fousatí divoši a schovávají tam Usámu bin Ládina. Oproti tomu na Srí Lance byl v hotelu na dovolené Karel Gott nebo soused, kterého znám, žijí tam většinově buddhisté, což je nám sympatičtější náboženství – takže existuje větší propojení.

Problém je, že média se zajímají o katastrofu první dny a týdny, ale rozhodně to nevydrží roky. Zatímco humanitární pomoc nezačíná první den, ale několik dní poté. Pokračuje pak další roky, někdy i pět let. Tak to bude v současné době například na Haiti. Dochází k nevyváženosti. V prvních dnech po katastrofě vidíte víc novinářů než záchranářů nebo humanitárních pracovníků. Když začnou opravdové problémy – lidé, kteří přišli o dům, vypadnou z toho kterého humanitárního programu a potřebují, aby za nimi stáli nějací novináři a podpořili je, aby byl slyšet jejich hlas –, tak už tam žádný novinář není. Nezaplatí mu to televize a lidi to nezajímá. My bychom rádi ve stejné intenzitě ukázali, co jsme udělali na Srí Lance tři roky poté, ale už nemáme ten prostor.

OBČANSKÁ VÁLKA NA SRÍ LANCE V BODECH

- Trvala 26 let (1983–2009), vyžádala si asi 80 tisíc obětí, další miliony lidí přišly o veškerý majetek a byly v důsledku války nuceny opustit své domovy.
- Ve válce proti sobě stály dvě strany: vláda Srí Lanky, hájící zájmy převážně sinhálského většinového obyvatelstva ostrova, a skupiny vzbouřenců tvořené menšinovými Tamily. Na straně vlády ovšem bojovali Tamilové také. Hlavní a nejdůležitější skupinou, která postupně unifikovala tamilské bojovníky v boji proti vládě, byli Tygři osvobození Tamilského Ílámu (LTTE).
- Počátky etnické nesnášenlivosti: britská koloniální vláda na Srí Lance (1802–1948) upřednostňovala ve velké míře Tamily na úkor Sinhálců. Například v ekonomice (práce na čajových plantážích) nebo ve státní správě.
- Po druhé světové válce se Srí Lanka osvobozuje od Britů, v padesátých letech začíná útlak Tamilů ze strany Sinhálců s cílem oslabit jejich politické a ekonomické postavení.
- Vládnoucí sinhálské strany odebírají tamilským zemědělcům hlasovací právo a deportují půl milionu Tamilů do Indie (odkud je předtím zase přiváželi Britové), ustanovují sinhálštinu jako jediný oficiální jazyk země, omezují počty tamilských studentů na vysokých školách, prohlašují buddhismus za státní náboženství. Při demonstracích tamilských poslanců proti těmto nařízením je zabito více než 100 lidí.
- V sedmdesátých letech 20. století napětí dále vzrůstá, vznikají různá tamilská vzbouřenecká hnutí, mezi nimi získává na síle hnutí Tygři osvobození Tamilského Ílámu (LTTE) s vůdcem Prabhakaranem, které si – mnohdy násilím – podmaňuje ostatní ozbrojené povstalecké skupiny. Cílem jejich boje se stává ustavení samostatného tamilského státu – Ílámu – na severu a východě ostrova, obývaných menšinovými Tamily.
- V roce 1983 Tamilští tygři napadli a zmasakrovali vojenskou stráž, ozbrojené sinhálské gangy zahájily v reakci na to za tichého souhlasu vlády pogromy na civilní tamilské obyvatelstvo, především v hlavním městě Kolombu. Zabito bylo několik tisíc nevinných Tamilů. Desítky tisíc jich uprchly na sever ostrova nebo úplně opustily Srí Lanku. Podobná situace se opakuje ještě několikrát a představuje de facto začátek občanské války.
- Povstalci nacházejí podporu především v jižní Indii, tzv. oblasti Tamil Nadu, kde za tiché podpory indické vlády zakládají výcvikové tábory a jsou vyzbrojováni.
- V roce 1987 je podepsáno pod patronací Indie příměří, které je však záhy porušováno. Indie posílá na Srí Lanku armádu, která má dohlížet na dodržování příměří, ve skutečnosti však vstoupí do otevřené války s Tamilskými tygry.
- V roce 1990 stahuje Indie svou armádu s bilancí 1100 zabitých vojáků. Tamilští tygři zůstávají neporaženi a kontrolují většinu severu a východu ostrova.
- V roce 1991 překročí LTTE hranice Srí Lanky, když v jižní Indii zavraždí její sebevražedná útočnice bývalého indického premiéra Radžíva Gándhího, zodpovědného za vyslání indických vojsk na Srí Lanku o čtyři roky dříve. LTTE tím nadobro ztrácí podporu Indie, která pomáhala hnutí v počátcích. Podobným způsobem je o dva roky později zavražděn v Kolombu prezident Srí Lanky Ranasinghe Premadasa.
- Pod patronací Norska je v roce 2002 uzavřeno další příměří, které vydrží až do roku 2008, kdy jej vláda vypovídá s tím, že beztak není dodržováno. V té době již vládní jednotky získaly kontrolu nad většinou východu ostrova a zahajují rozsáhlou ofenzivu na severu.
- Konflikt končí v květnu 2009 definitivní porážkou Tamilských tygrů, kteří ztratí mezinárodní podporu a dostanou se na seznam světových teroristických organizací. Napětí v zemi mezi dvěma etniky koncem války však nekončí. Stovky tisíc tamilských civilistů byly internovány v uzavřených uprchlických táborech bez možnosti vycházení, jejich práva jsou i dlouhodobě porušována.

TSUNAMI V BODECH

- Vlna tsunami, vyvolaná podmořských zemětřesením v Indickém oceánu, zasáhla Srí Lanku (stejně jako mnoho dalších států v Indickém oceánu) v prosinci 2004.
- Celkem tsunami zabila na 230 tisíc lidí, na Srí Lance měla více než 35 tisíc obětí.
- „Český" moment: v oblasti zasažené vlnou byly tehdy známé české osobnosti jako Karel Gott, Karel Svoboda nebo Michal David. Vážně zraněná byla česká topmodelka Petra Němcová.

Rozvojový žurnalismus

Reportéři

Využití a zneužití médií

Média a islám

Kampaně

Čečenská ukolébavka 47

Válečný fotograf 63

REPORTÉŘI

Alice Tejkalová, Filip Láb

Pracovat jako novinář v zemích, kde je minimální vymahatelnost práva (země postižené válkou nebo země s nedemokratickými režimy či s krátkou demokratickou tradicí), je velmi riskantní a vyžaduje to nejen zájem o daný region, ale také velkou odvahu nebo snížený pud sebezáchovy, obvykle však kombinaci obojího. Pro některé novináře hraje důležitou roli samotná potřeba informovat o dění v těchto zemích, oddanost pravdě, ale také závislost na nebezpečných situacích nebo touha po dobrodružství.

Není důležité, zda píšete, fotíte, nebo točíte, jestli jste na volné noze, nebo zaměstnanec nadnárodního média. Všechno může mít své pro a proti. Když se do země vydáte například jako nezávislý novinář, může být menší pravděpodobnost, že vás někdo unese kvůli připoutání pozornosti, na druhé straně se jako člověk bez větších kontaktů můžete snáze dostat do problémů s místními samovládci apod. Ještě riskantnější je práce těch, kteří z dané země přímo pocházejí. Zahraniční novináře někdy může zachránit jejich vláda, místním novinářům však nepomůže nikdo. Ukázkovými zeměmi v negativním slova smyslu jsou v tomto ohledu například Somálsko, Filipíny nebo Irák.

Podle údajů Mezinárodní federace novinářů (IFJ), která každoročně vydává brožuru Perilous Assignments (Nebezpečná povolání), bylo v roce 2008 zabito 84 novinářů a jeden byl pohřešován. Dalších 20 žurnalistů přišlo o život nešťastnou náhodou. Suverénně nejriskantnější zemí je podle této statistiky Irák (16 zabitých, ve všech případech šlo o místní novináře). Na druhém místě je, pro někoho možná překvapivě, Mexiko (10 zavražděných) a třetí Pákistán spolu s Filipínami (sedm zabitých novinářů).

Někteří lidé považují reportéry, kteří pracují v těchto podmínkách, za zbytečné hazardéry. I v seriózních diskusích je možné zaslechnou argumenty typu: „Nikdo je přece nenutil, aby tam jezdili," nebo „Můžou se chovat stejně jako ostatní, a nic se jim nestane." Musíme si však uvědomit, že právě díky nim máme možnost dozvědět se alespoň útržky „objektivních" informací o situaci v zemích, kde jsou například potlačována lidská práva. Právě jejich zprávy mohou být klíčové pro (alespoň některé) významné politiky, aby se špatnou situací v dané zemi začali zabývat. A „objektivní" jsou informace proto, že každý člověk je individualita, situaci jinak vnímá a také ji jinak, tedy subjektivně popíše. Je možné snažit se být maximálně neutrální a poskytovat vyvážené informace, ale absolutní objektivita v novinařině není možná. *„Objektivita zpráv je tedy vždy jen relativní (...). Zprávy mají nevyhnutelně určitý „sklon" daný historickým, sociálním, ekonomickým a kulturním kontextem společnosti, v níž vznikají,"* uvádí například Tomáš Trampota v knize Zpravodajství (2006, s. 147). Někteří novináři na druhé straně přiznávají, že pro ně objektivita není to nejdůležitější. Chtějí být na straně těch, na kterých je podle nich pácháno bezpráví. Tento způsob podávání informací je v anglosaské tradici, ke které má sklon inklinovat i česká žurnalistika, hodně potlačován[1]. Nicméně by měl být dopředu deklarován, aby se čtenář, posluchač, případně divák necítil podveden.

1 *„Iniciativa pro etickou žurnalistiku (EJI) se domnívá, že dobrá žurnalistika spíš objasňuje, než obhajuje, a zahrnuje lidské ctnosti, jako je moudrost, odvaha a čestnost,"* píše se například v knize The Ethical Journalism Initiative: To Tell You the Truth od Aidana Whita (Brusel, IFJ 2008, s. 5).

KDYŽ NOVINÁŘ ZAUJME STANOVISKO

Každý novinář během výkonu svého povolání vždy zaujímá nějaké stanovisko. Ve filmu *Čečenská ukolébavka* můžete vidět jednu z nejvýraznějších českých novinářek a rozhodně jednu z nejlepších českých válečných reportérek vůbec Petru Procházkovou (v roce 1998 získala novinářskou Cenu Ferdinanda Peroutky, v roce 2000 medaili Za zásluhy od Václava Havla). Pětačtyřicetiletá novinářka proslula zejména reportážemi z Ruska, Čečenska a Afghánistánu a s dalším významným českým novinářem a současným politikem Jaromírem Štětinou založila agenturu Epicentrum. Zároveň ji po letech práce postihlo to, co řadu dalších novinářů specializujících se na válečná a krizová témata. Získala pocit, že jako novinářka nemůže dostatečně pomáhat, a rozhodla se zvolit cestu přímé pomoci. Přidala se na jednu stranu konfliktu, tak jak to považovala za správné, a začala pomáhat lidem v kritických situacích. Založila dětský stacionář v Grozném a společně s Janou Hradilkovou občanské sdružení Berkat. Petra Procházková dál pokračuje i ve své žurnalistické práci, její zajímavé zprávy a reportáže jsou stále možné číst například v Lidových novinách.

Už jsme zmínili teoretický, v praxi nedosažitelný ideál objektivity novináře. Sebelepší novinář je „jen" člověk, který má jako kdokoliv jiný na dění okolo sebe nějaký názor. Během výkonu své práce získává informace v nejlepším případě od všech zúčastněných stran, ze kterých se snaží poskládat co nejobjektivnější výslednou mozaiku. Přesto jde vždy o pohled subjektivní, osobní, ovlivněný více či méně tím, s čím a s kým se během práce na tématu setkal.

Extrémním případem jsou v tomto směru váleční reportéři, kteří referují o násilných konfliktech. Překážky pro práci novináře v těchto případech představují jak účastníci konfliktů, nerespektující nedotknutelný status žurnalistů, tak armádní a státní instituce, snažící se mít novináře a mediální obraz války pod kontrolou.

Pro válečného reportéra je příklon k jedné z bojujících stran nezbytnou podmínkou přežití. Dnes už by téměř nebylo možné zopakovat husarský kousek autora první fotografické reportáže z války, fotografa rumunského původu Carola Szathmariho. Ten během Krymské války díky svým známostem s oběma válčícími stranami fotografoval jak na turecké, tak na ruské straně fronty. Dnes se musí novinář v naprosté většině případů z ryze praktických důvodů pohybovat pouze na jedné straně konfliktu. Na otázku, kterou stranu v konfliktu si zvolit a podle čeho si ji vybrat, váleční reportéři většinou odpovídají, že nezáleží, z které strany konflikt popisujete. Každý konflikt nebo válka jsou totiž vždy především utrpením obyčejných lidí, civilistů, a to bez ohledu na to, ke které straně patří. A úlohou novináře je vždy upozorňovat na bezpráví a nespravedlnost páchanou na nevinných lidech, k čemuž bohužel dochází během všech násilných konfliktů na všech stranách.

Nebezpečné situace, kterých jsou novináři svědky i účastníky, je často staví před silná morální dilemata. Je v dané situaci ještě vhodné pořizovat záznam události, nebo by bylo lepší vstoupit do děje a například někomu pomoci? Měl by být novinář ozbrojen, zasahovat do událostí, kterých je svědkem? Svůj přístup popisuje představitel tvrdé fotožurnalistické školy šedesátých let Tim Page slovy: *„... chytili zvěda a snažili se z něj dostat informace. Pomalu ho zaživa rozpárali bajonetem. Já musel odejít, bylo mi zle. Ale Eddie Adams z Associated Press fotografoval. Druhý den jsem ve své přihrádce v hotelu našel telegram, žádající mé snímky té události. Vím, že mojí povinností bylo fotografovat a ukázat lidem pravdu o té zatracené válce. Prostě – jakmile se při akci citově angažujete a myslíte na morálku, na lidskost, nemůžete zmáčknout spoušť, nemůžete fungovat, nemůžete vůbec nic. Můžete sebou pouze praštit o zem, být velmi smutní a potom vstát, opít se anebo vykouřit spoustu opia... Ne, já patřil ke generaci mladých fotografů, kteří si spíš než na soucit potrpěli na chladnou hlavu. Jinak bychom nebyli schopni zachytit celou tu hrůzu. Jiná věc ovšem je, jak se takové snímky použijí..."* (Mrázková, 1985, s. 165).

Práce válečného reportéra je krajně nebezpečná, na druhé straně také velmi potřebná a užitečná. Ostatně především díky novinářům se okolní svět dozví, co se v konkrétním konfliktu děje. Historie už ukázala, že právě prostřednictvím jejich svědectví může veřejnost vyvíjet tlak na politiky a snažit se o ukončení konfliktů.

Téma reportérů ilustrují v sadě Média a chudoba dokumentární filmy *Čečenská ukolébavka* a *Válečný fotograf*, který je portrétem předního světového válečného fotografa Jamese Nachtweye. Tento dokument je výjimečný tím, že část obrazových materiálů je pořízena miniaturní kamerou, kterou má tento slavný fotograf přimontovanou na fotoaparátu a skrze níž ho můžeme sledovat při práci. Díváme se tedy spolu s fotografem hledáčkem jeho fotoaparátu, společně s ním absolvujeme momenty hledání námětů, komponování záběru i samotné fotografování. Hlavní důraz je pak ve filmu kladen na etický aspekt tohoto povolání.

ČEČENSKÁ UKOLÉBAVKA

Nino Kirtadze / Francie / 2000 / 57 min.

Lze být jen prostředníkem při sdělování informací, aniž by to ovlivnilo životní hodnoty a postoje člověka? Na příbězích pěti válečných zpravodajů konfliktů v Čečensku vystavěla režisérka Nino Kirtadze dokument, zabývající se osobní angažovaností novinářů a novinářek v extrémních situacích. Robert Parsons, Stanley Green, Sophie Shihab, Andrej Babický a Petra Procházková se prostřednictvím filmové kamery svěřují s tím, jaké pocity a pochybnosti prožívali ve svých rolích válečných zpravodajů. Více než cokoliv jiného je pronásledovala otázka, jestli lze dosáhnout přímého a rychlého vyřešení konfliktů, v nichž se začali osobně angažovat a pro něž v rámci své profese riskují životy. Novináři a novinářky se shodují na tom, že jejich zkušenost s vytvářením válečného zpravodajství přinesla posun od vytváření si iluzí spojených s mediálními účinky až k nutnosti praktické pomoci obětem válek. Co v této situaci znamená být „profesionálním novinářem“ a jak je možné skloubit tuto roli s aktivismem? **b**

1. Co je podstatou čečensko-ruského konfliktu? Jaká je jeho historie?

Čečensko bylo pro Rusko vždy velmi strategickým regionem – severní Kavkaz je pro Rusko branou na jih. Po mnohaletých krvavých bojích Čečenci na konci 19. století, sdružení pod vlajkou šejcha Mansúra a imáma Šamila, ruským vojskům podlehli a Čečna se proti své vůli stala součástí tehdy ještě carského Ruska.

Velká říjnová socialistická revoluce (VŘSR) v Rusku v letech 1917–1920 znamenala pro Čečence a jejich sousedy Inguše, spojené do etnicky příbuzné skupiny Vajnachů, naději v podobě autonomní republiky v rámci Sovětského svazu. Slabá komunistická moc potřebovala zpočátku udržet různá etnika bývalého Ruska pod kontrolou, proto jim byla ochotna slíbit téměř vše. Ihned po jejím posílení ovšem sny o severokavkazské autonomii padly a nastoupila tuhá stalinská centralizace.

Pod tlakem celkového ohrožení sovětského státu nacistickým režimem zahájil **Stalin v roce 1944 brutální vysídlovací akci, kdy během neuvěřitelných tří dnů (22.–25. února) přemístil půlmilionový národ Čečenců** a jiná nepohodlná etnika. Nelidským podmínkám tehdy podlehla téměř třetina Čečenců. O důvodech tohoto odsunu se dodnes vedou diskuse. Důležité je však vědět, že stalinské vysídlovací akce se týkaly také jiných severokavkazských etnik – Balkarů, Krymských Tatarů, Meschetínských Turků, Povolžských Němců a dalších.

První povolení k návratu zpět do původní vlasti dostali Čečenci a Ingušové v roce 1957. I poté, co se jich v průběhu dalšího desetiletí velká část vrátila domů, však bylo toto etnikum vnímáno Moskvou jako nespolehlivé a problematické.

Na počátku devadesátých let 20. století, v době definitivního rozpadu Sovětského svazu, proběhl v Čečensku – stejně jako v jiných postsovětských zemích – silný nacionalizační proces. Původně ekologické aktivity a hnutí za odhalení zločinů komunismu se v Čečensku postupně politizovaly, což vyústilo ve zřetelný požadavek čečenské nezávislosti. V roce 1991 vyhlásili Čečenci jednostranně nezávislost na Rusku. V této nepřehledné době ovšem v čečenské společnosti postupně **zvítězil tvrdší, „primitivnější“ a nekompromisnější politický proud vedený bývalým elitním sovětským generálem, Čečencem Džocharem Dudajevem**, sázející na nacionalistické vášně a ozbrojený střet. To v kombinaci s nekoncepční a nezodpovědnou politikou ruského prezidenta Borise Jelcina přivedlo čečenskou společnost na pokraj sebezničení.

V letech 1994–1996 došlo k otevřenému ozbrojenému rusko-čečenskému konfliktu. Čím obdivuhodnější a vůči obrovské ruské přesile oprávněnější byl čečenský odpor, tím větší byla pozdější deziluze ze situace po konečném čečenském vítězství. Vlna anarchie, nerespektování zákonů, ozbrojené únosy a celková politická nestabilita ukázaly, že Čečenci mají ke skutečné nezávislosti ještě hodně daleko. V této době vyplula na povrch **vnitřní slabost klanové čečenské společnosti**, její neschopnost respektovat obecné zákony, povznést se nad staré animozity mezi jednotlivými rody a stát pevně za svým zvoleným lídrem.

V zemi proto nastal chaos a obrovským způsobem vzrostla korupce a kriminalita. Pro slabou čečenskou vládu prezidenta Maschadova a potažmo i pro velkého ruského souseda se tyto jevy staly vážným problémem. Klíčový hráč celé situace – centrální ruská moc v Moskvě – však namísto postupného posilování vnitřní struktury čečenské společnosti, se kterou by bylo možné se v budoucnu domluvit na určité formě bezpečné a oboustranně výhodné koexistence, sáhl po nástupu nového prezidenta Vladimira Putina znovu v roce 1999 k násilí.

Počátek druhého vleklého rusko-čečenského konfliktu je dodnes zahalen tajemstvím. Na jedné straně je jasné, že v Čečensku v této době pod silným vlivem islamistických radikálů vrcholil obrovský chaos a občasné výpady nejrůznějších fanatických nebo kriminálních skupin ohrožovaly stabilitu jižního Ruska. Ruská společnost se cítila touto situací ohrožena a ve své poněkud xenofobní náladě podporovala jakékoliv použití síly na severním Kavkaze. Z některých indicií je ale zřejmé, že nový **režim tehdejšího ruského premiéra Vladimira Putina patrně zneužil těchto masových vášní k vlastnímu politickému prospěchu**. Zejména záhadné výbuchy obytných domů v Moskvě v srpnu 1999, které byly okamžitě a bez jakýchkoliv hodnověrných

důkazů připsány čečenským teroristům, vzbuzují dojem, že z Čečenců se stal opět snadný prostředek, jak ukojit ruské vášně. Nová Putinova vláda prohlásila v září 1999 Čečensko za základní bezpečnostní problém Ruska a poslala do malé republiky znovu federální armádu.

„Druhá čečenská válka" byla krátká a krvavá – Ruská armáda, která byla lépe připravena a vyzbrojena než v předchozích letech, neváhala použít letectvo a těžkou techniku k dobytí Grozného (únor 2000) a k „vyčištění" přilehlých oblastí. Pozemní operace oficiálně skončily v květnu 2000 jmenováním nové promoskevské vlády. Odpor čečenských povstalců, ale neustával a stále způsoboval Ruské armádě velké ztráty.

Ke změně situace došlo po 11. září 2001, kdy po útocích na Spojené státy se přestalo mluvit o čečenských povstalcích a začalo se mluvit o čečenských teroristech – vojenské tažení na Kavkaze se změnilo v protiteroristickou operaci. Díky tzv. protiteroristickému zákonu z roku 1998 byl na území Čečenska zaveden zvláštní režim, který umožňoval **široké porušování lidských práv**.

V letech 2003–2008 docházelo k postupnému útlumu bojů, až byla oficiálně na jaře roku 2009 protiteroristická operace v Čečensku ukončena.

2. Situace v Čečensku je pro běžného člověka značně nepřehledná. Je možné stát v takto složitém konfliktu na něčí straně?

Na Kavkaze dnes panuje chaos, ve kterém není lehké se vyznat. Při pohledu na ozbrojené čečenské teroristy, kteří začátkem září 2004 obsadili základní školu v Beslanu, se mnohý dřívější obránce práv Čečenců neubránil jednoduché otázce: I k těmto lidem mám cítit sympatie? Média se většinou po podobných událostech dělí na dva nesmiřitelné tábory. Jeden z nich nadále straní malým a utlačovaným Čečencům, přestože proti ruské přesile používají teroristické metody, druhý ovšem tyto způsoby naopak striktně odmítá a podporuje ruskou stranu v jejím protiteroristickém tažení.

Podrobnější pohled na celé pozadí rusko-čečenského konfliktu napovídá, že **zjednodušené etnické šablony v tomto případě prostě nefungují**. Jak do kategorie „zlých Rusů" zapadá ruská organizace Memoriál, která už mnoho let aktivně vystupuje na obranu lidských práv Čečenců? Co v ní dělá část ruských inženýrů, kteří se po válce snažili v rozbombardovaném Grozném prostě jen zavést plyn či elektřinu, aby se lidé mohli zahřát a měli čím svítit? Jsou teroristy obyčejní Čečenci, jejichž většina se současného rusko-čečenského konfliktu nikdy aktivně neúčastnila a kteří čím dál méně vědí, o co v něm vlastně jde?

Odpověď na otázku, ke komu lze tedy dnes v čečenském konfliktu cítit sympatie, je především věcí osobní volby a naladění každého konkrétního jedince. Odpověď rozumného člověka je však paradoxně jednoduchá. **Podporu v tomto konfliktu potřebují zejména jeho nespočetné oběti, ať jsou jakékoliv národnosti** a ať se nacházejí kdekoliv – v moskevském divadle obsazeném čečenskými teroristy, v základní škole v Beslanu či v Rusy rozbombardovaném Grozném anebo ve zničených horských vesnicích. Sympatie a maximální podporu si pak zaslouží lidé na obou stranách fronty, kteří usilují o mírové řešení konfliktu. Je jich málo a úkoly před nimi se zdají tváří v tvář nesmiřitelné politice Ruské federace i vnitřní anarchii čečenské společnosti téměř nadlidské. O jejich řešení však stojí za to se minimálně pokusit.

3. Jak vypadá situace v Čečensku dnes (leden 2010)?

Ruská, tzv. protiteroristická operace v Čečensku skončila oficiálně na jaře roku 2009, přes nepopiratelné obsazení celé země ruskou federální armádou ale nepřinesla kýžené výsledky.

Mezi obyčejnými lidmi panuje silná deziluze. Většině společnosti je dnes lhostejné, kdo s kým a proti komu bojuje. Lidé touží po jediném: po klidu, bezpečí a střeše nad hlavou. Společnost je silně atomizovaná a každý člověk se soustřeďuje hlavně na vlastní přežití a ochranu své rodiny.

Dopadení hlavních čečenských vůdců a zastavení násilí v regionu se podařily jen částečně. Většina čečenských polních velitelů byla zabita (včetně prezidenta Aslana Maschadova nebo radikála Basajeva), avšak jejich místa zaujali noví, mladší velitelé, kteří sice nemají takové bojové zkušenosti, ale jsou mnohdy mnohem radikálnější než jejich vzory. **Partyzánská válka mezi rozptýlenou čečenskou gerilou a federálními voj-**

sky, byť v daleko menším měřítku než před pár lety, pokračuje a eskalace násilí v oblasti může trvat donekonečna.

V zemi se navíc vytvořila silná ozbrojená skupina kolem stávajícího prezidenta Ramzana Kadyrova, tvořená zejména kolaboranty a bývalými partyzány, kteří přešli na ruskou stranu. Tito lidé úspěšně spolupracují s federálními silami, obchodují na černém trhu s ropou, zbraněmi a dalším lukrativním zbožím, jsou zapleteni do mnoha únosů, vražd a mučení lidí. **Ramazan Kadyrov a jeho ozbrojené složky přispěli k eliminaci povstaleckých skupin a celkovému zklidnění konfliktu v samotném Čečensku, ale za cenu bezprecedentního porušování lidských práv a přesunu konfliktu do sousedních republik Dagestánu a Ingušska**, kde současná situace připomíná stav v Čečensku ze začátku tohoto tisíciletí.

4. Dá se odhadnout, jaká budoucnost Čečensko pravděpodobně čeká?

Jak už bylo naznačeno výše, bezpečnostní situace v samotném Čečensku se zlepšila. Díky obrovským investicím se podařilo z větší části obnovit centrum Grozného, bylo například otevřeno nové mezinárodní letiště v blízkosti hlavního města nebo byla dokončena největší mešita v Evropě.

Jenže i přes nesporný posun na čečenské „fasádě" zůstává její vnitřek – i pod mladým prezidentem – pořád stejně smutný: **zhroucená ekonomika, 80% nezaměstnanost**, válkou zdivočelí lidé, totální neúcta k právu, klanové uspořádání společnosti. Ramzan Kadyrov dokázal za poslední roky ovládnout roztříštěnou čečenskou společnost téměř dokonale. Je to kombinace totální kontroly peněz, které přicházejí z federálního centra, ovládnutí silových struktur a čečenských médií, které dělají z prezidenta všemocného poloboha. Čečensko přišlo během dvou válek téměř o všechnu inteligenci a v zemi zůstali většinou nevzdělaní lidé, kteří jsou kvůli rozpadlé ekonomice úplně závislí na čečenské vládě. Tedy Ramzanu Kadyrovovi. Ten toho využívá klasickým normalizačním stylem: dám ti chleba, drž ale hubu a krok. Kadyrovovi odpůrci upozorňující na jeho nelegální praktiky bývají v lepším případě donuceni k odchodu z Čečenska, v horším unášeni nebo rovnou likvidováni, o demokratickém vývoji nemůže být ani řeč. Většina lidí je dlouhodobým konfliktem natolik vyčerpaná, že je jim jedno, za jakých podmínek byl dosažen relativní klid.

Na tomto zlepšení a zároveň i zhoršení situace má „zásluhy" nejen politika současného prezidenta Ramzana Kadyrova, ale i dlouhodobě nestabilní situace v celém regionu a v neposlední řadě i čerstvý konflikt mezi Ruskou federací a Gruzií.

Klíč pro řešení tohoto chronického problému ovšem stále leží především na straně Moskvy. Má-li se situace pohnout kupředu, musí Kreml opět začít vnímat situaci na Kavkaze jako vážný problém, který potřebuje pragmatická řešení. Vedle toho se musí vypořádat s tvrdou armádní lobby, profitující z černých obchodů, a v neposlední řadě s veřejností, která se kvůli prohlubující se ekonomické krizi spíše přiklání ke xenofobním či nacionalistickým řečením, a to není do budoucna lehký úkol.

5. Jak je v ozbrojeném konfliktu chráněna bezpečnost novinářů?

Každý konflikt má svá specifika a nebezpečí, která skýtá pro novináře. Zcela jinak se novinářům pracuje v afrických zemích, naprosto jiné podmínky jsou v Číně, své zvláštnosti má práce ve velmi drsném Afghánistánu a nakonec i v Ruské federaci a na celém území bývalého Sovětského svazu. Základním pravidlem je, že **každý novinář se musí především chránit sám**, a to v první řadě dokonalou znalostí prostředí, kde se konflikt odehrává, a jeho historických a kulturních zvláštností. Velkým pomocníkem je i **znalost místního jazyka**. Nejdůležitější je **vytvoření si zázemí, navázání kontaktů, zajištění si pomoci místních obyvatel a obstarání akreditace** od méně či více legitimní vlády, která akreditaci platnou alespoň na části válečného území vydává (případně více akreditací od všech skupin, které se konfliktu účastní).

Mezi ochranné prostředky válečných zpravodajů patří samozřejmě i ty ryze technické, jako jsou **neprůstřelná vesta a helma, popřípadě vhodná obuv**, která se doporučuje v místech nebezpečí střetu s nášlapnou minou. Největší ochranou novináře je však **být nenápadný**.

Často nebezpečnější situace než bombardování je za frontovou linií, kde řádí nejrůznější ozbrojené skupiny, nefunguje žádný státní systém, včetně represivních orgánů, jako je policie apod., a loupežná přepadení či únosy jsou na denním pořádku. Tady je pak největší ochranou pro novináře **rozvaha, opatrnost a dobří přátelé z řad místních obyvatel**.

Existuje také několik mezinárodních organizací, které se ale spíše než ochranou novinářů zabývají monitoringem a evidencí porušování jejich práv. Takovou organizací jsou například **Reportéři bez hranic** nebo ruské **Centrum pro extrémní žurnalistiku**. Tyto organizace však mohou pomoci pouze v případě, je-li novinář uvězněn či unesen. Mají velké zkušenosti s placením výkupného i s vyjednáváním s vůdci různých ozbrojených skupin či s totalitními vládami.

6. Podle jakých kritérií média vysílají reportéra na místo události do zahraničí?

Klíčovou roli při zvažování výjezdu reportéra do zahraničí hrají **finanční náklady**. Zejména pro televizní stanice je udržování zpravodajského štábu v zahraničí velmi nákladné. V krizových oblastech totiž obvykle chybí dostatečně výkonné internetové připojení, které se běžně používá pro přenos hotových reportáží. Materiál je proto nutné zasílat přes satelit, přičemž přenos jedné reportáže stojí okolo jednoho tisíce eur. Zhruba stejně nákladný je přenos jednoho živého vstupu. Přínos zpravodajské cesty je také nutné konfrontovat s tím, zda záběry z místa události nabízejí globální zpravodajské agentury (zejména Reuters a APTN) a televizní stanice celosvětového dosahu (CNN, BBC, Al-Džazíra, stále častěji britská soukromá stanice Sky News).

Přínosem zahraničního zpravodajství je možnost získat **exkluzivní materiály**, promítnout do reportáží specificky **český pohled** a v neposlední řadě **prestiž**, která nedovoluje významným médiím, aby chyběla u přelomových událostí.

V případě, že reportéři vyjíždějí do tzv. **hostile environment** (válečné konflikty, přírodní katastrofy), zvažuje se osobní riziko pro novináře a také to, zda jim podmínky na místě umožní kvalitní práci. V případě neočekávaných událostí hraje důležitou roli možnost rychlého přesunu reportéra do oblasti. Přitom právě krizové situace možnosti cestování velmi omezují (např. během libanonské občanské války v roce 2008 vláda uzavřela všechna letiště, přístavy i hraniční přechody, a zpravodajské pokrytí ze strany zahraničních médií tak bylo v podstatě nulové).

Pro vyslání reportéra do zahraničí hraje také **znalost prostředí**. Díky svým kontaktům se novinář může věnovat specifickým tématům (feature stories), která nekopírují přístup globálních agentur.

7. S jakým zadáním odjíždí reportér na zahraniční cestu?

Pevné zadání témat je charakteristické pro předem plánované cesty a události. I v těchto případech je ale reportér povinen **pružně reagovat** a plně využít potenciál pracovní cesty. Ta je zpravidla příliš nákladná na to, aby se novinář věnoval jen jednomu tématu. V některých případech jsou ale možnosti reportéra k samostatné práci velmi omezené. Typickým příkladem je v tomto ohledu tzv. „embedd“, tj. přičlenění k vojenské jednotce. To zpravidla doprovázejí velmi striktní pravidla pro pohyb v bojové zóně, k jejichž dodržování se novinář předem písemně zavazuje. V některých krizových oblastech je samostatný pohyb novinářů takřka vyloučen – například v jižním a východním Afghánistánu, kde jsou zahraniční štáby terčem teroristů i únosců. Některá média dokonce své zaměstnance proti únosům a vymáhání výkupného pojišťují.

8. Jak vypadá příprava reportéra na zahraniční cestu?

Před odjezdem na zpravodajskou cestu musí médium vyhodnotit **riziko**, od kterého se odvíjí vybavení zpravodajského týmu (neprůstřelné vesty, reflexní vesty s označením Press, přilby, masky proti slznému plynu).

Klíčovou fází přípravy na cestu je **navázání kontaktu** v dané oblasti. Kvalitní „fixer“, neboli místní překladatel a produkční, může zajistit cestě velkou část úspěchu a minimalizovat jakékoliv riziko. Najímání fixerů v zemích s autoritativní vládou s sebou nese nebezpečí, které pro místní obyvatele představuje kontakt se zahraničními novináři.

Důležité je i zajištění přenosu hotového materiálu. V případě píšících novinářů zpravidla stačí i pomalejší připojení k internetu, v případě rádií a televizních stanic je už situace komplikovanější (viz odpověď na otázku 6). Existují ale specializované firmy, které do krizových oblastí vypravují přenosové vozy se speciálně vyškoleným personálem (často bývalými profesionálními vojáky).

9. Jak se novináři vyrovnávají s extrémními zážitky, které si ze svých cest přivážejí?

Každý novinář se vyrovnává se stresovými událostmi a tragickými zážitky jinak. Někdo je řeší alkoholem a cigaretou, někdo promiskuitou nebo svou uzavřeností. **Zpravodajové poměrně často ventilují své zážitky v knihách nebo v dokumentárních filmech.** Ostatně podělit se o zážitky je jednak profesionální náplní novinářské práce, jednak navozuje pocit, že člověk není se svými „nočními můrami" sám. Existují i váleční novináři, kteří zakrývají své pocity z válek demonstrativním cynismem a černým humorem. U žen, které pracovaly ve válkách jako zpravodajky, se často prožité trauma transformuje do chuti něco udělat pro oběti a věnují se charitativní a humanitární činnosti.

10. Pokračují projekty Petry Procházkové? Čemu se nyní věnuje (leden 2010)?

Petra Procházková se stále věnuje konfliktům v euroasijském prostranství, humanitárním katastrofám, ale i politickému dění zejména v zemích, v nichž osobně působila. V současné době (leden 2010) pracuje **pro různá média**, především pro Lidové noviny a slovenský list SME, v nichž má na starosti celou oblast bývalého Sovětského svazu, Afghánistán a Pákistán, případně Írán. Od roku 2001, kdy byla z Ruska vyhoštěna jako nežádoucí osoba, se musí spoléhat na zprávy agentur, přátel, kolegů a spolupracovníků. Občas píše do časopisů Respekt a Euro a pracuje pro rozhlas a televizi.

Vedle zpravodajství se intenzivně věnuje **občanskému sdružení Berkat**, které v roce 2001 spoluzaložila a které se zaměřuje na pomoc lidem postiženým konflikty v Čečensku a Afghánistánu. Berkat působí i v České republice, kde se zaměřuje především na pomoc uprchlíkům.

Odpovědi na otázky vypracovali:
Josef Pazderka, Česká televize (otázky 1–4)
Marek Vozka, Člověk v tísni, o. p. s. (otázky 1–4)
Martin Jonáš, Česká televize (otázky 6–8)
Petra Procházková, novinářka a publicistka (otázky 5, 8 a 9)

ETIKA NOVINÁŘSKÉ PRÁCE

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: etika, zpravodajství, násilí v médiích

DÉLKA: 45 minut

POMŮCKY: pracovní list pro každého studenta, psací potřeby

CÍLE: zamyslet se nad vymezením profesionálního chování válečného zpravodaje ve vztahu k běžným lidským reakcím

POSTUP:

1. Studentům podle časových možností promítneme ukázku z filmu Čečenská ukolébavka.
   Ukázka (16,5 min.): DVD01 / Čečenská ukolébavka / Ukázka 1 nebo
   Ukázka (11,5 min.): DVD01 / Čečenská ukolébavka / Ukázka 2

2. Každý student dostane pracovní list, v jehož úvodu je krátce charakterizována situace na náměstí v Grozném v roce 1995, v době rusko-čečenské války. Pokud to považujeme za vhodné, přiblížíme studentům tehdejší situaci v Čečensku, případně společně s nimi shrneme informace z úvodní části filmu.

3. Společně si přečteme přepis chlapcova vzlykání (viz pracovní list). Zeptáme se studentů, zda si všimli, jakou řečí chlapec mluvil (překvapivě to není čečenština, ale ruština – v Rusy bombardovaném městě totiž žilo velké množství civilního obyvatelstva ruské národnosti).

4. Studenti samostatně zodpoví zdánlivě snadnou první otázku z pracovního listu. Následuje řízená diskuse, která jim umožní postupně rozkrýt zobrazenou situaci. (Ne všichni si při zhlédnutí této sekvence uvědomí, že chlapec se opravdu obrací výhradně na kameramana, kterého oslovuje „strýčku“ ne kvůli jakékoliv příbuzenské spojitosti, ale jen ve smyslu neutrálního oslovení na úrovni malého dítěte. Chlapec mizí ze záběru, protože kameraman je vyšší a navíc přes hlavu dítěte kamerou přibližuje vzdálenější objekty. Ve skutečnosti je dítě zřejmě pořád před zpravodajem.)

5. Dále studenti odpoví na druhou otázku, která směřuje jejich pozornost k uvědomění si pocitů, jež u nich záběry vyvolaly. Následuje společná diskuse. (Celá situace pravděpodobně trvala mnohem déle, ale i tato ukázka na nás jako na diváky silně působí. Dítě se v ní obrátilo na kameramana, tedy jeho prostřednictvím přímo na nás. Jenže my nemůžeme nic dělat, nejsme ve stejném čase ani na stejném místě, takže se můžeme cítit nepatřičně, trapně, nejistě, zaskočeně.)

6. Pokračujeme třetí otázkou, o které společně diskutujeme. (Na jednu stranu se novinář z pozice své profese od děje vzdálil, distancoval a soustřeďuje se pouze na natáčení. Na druhou stranu není v tu chvíli na blízku nikdo, kdo by chlapce utišil, a dítě spoléhá na přirozenou lidskou reakci jediného dospělého, který není vytížen ošetřováním zraněných.)

7. Zpracování čtvrté otázky můžeme nechat v rovině stručných poznámek a následného skupinového rozvíjení. (Úkol si všímá rozdílu mezi zpravodajstvím a hraným filmem, u kterého by nás uklidňoval už jen prostý fakt, že přes své vcítění do děje jsme si vědomi fiktivnosti situací. Od režiséra se očekává, že vystaví-li diváky napětí a nepříjemným či úzkostným pocitům, vystřídá tyto prožitky uvolněním, očištěním se od negativních prožitků. Plačící dítě nás vtahuje do svého příběhu a my bychom rádi znali jeho, nejlépe dobrý konec.)

8. Přečteme poslední otázku z pracovního listu. Podle času a atmosféry ve třídě zvážíme, zda studenty nechat diskutovat ve skupinkách, nebo zvolit individuální zpracování úkolu v písemné formě. Tato otázka shrnuje předchozí debaty a úvahy a motivuje studenty zamyslet se nad tím, zda chování zpravodaje schvalují, či neschvalují. (Dítě nebylo bezprostředně ohroženo na životě, raněným pomáhalo několik lidí. Novinář zaujal nestranný a nezaujatý postoj, dokumentoval situaci bombardovaného města. Na druhou stranu dítě pomoc potřebovalo a záběry mu svým způsobem kazilo. Potlačil-li v sobě kameraman lidskou reakci dítě utěšit, přenesl zoufalství opuštěného, vyděšeného chlapce na diváky.)

REFLEXE: Vyzveme studenty, aby se zamysleli nad tím, jak moc se během rozboru změnilo jejich nazírání jedné zdánlivě bezvýznamné scény dokumentu.

Rok 1995, první rusko-čečenská válka, centrum Grozného je kobercově bombardováno ruskými letadly, náměstí je plné kouře, lidé odnášejí zraněné, kontrolují, kdo přežil, hasí hořící těla. Uprostřed apokalyptického výjevu se pohybuje malý vyděšený chlapec v černém zimníku...

Strýčku, strýčku, pomoc!
Strýčku, ukážu vám cestu.
Byt číslo 22.
Ne, dům číslo 22, byt 93.
Strýčku, strýčku, pomozte.
Tady leží můj dědeček, strýčku!

1. Na koho se malý chlapec obrací?
a) Na dědečka, který je zraněn.
b) Na kameramana, který natáčí.
c) Na strýčka, který pomáhá raněným.

2. Ani ne minutová scéna z archivu zpravodaje BBC Roberta Parsonse vyvolává silné emoce. Vyberte dvě, které nejlépe vystihují vaše divácké rozpoložení, a dopište nedokončenou větu.

zoufalství zlost zvědavost smutek bezmoc soustrast

Při sledování scény jsem cítil(a) _____,

protože _____

3. Vyberte, jak přítomnost chlapce ovlivňuje práci reportéra (možné zaškrtnout více odpovědí).
a) Chlapec ruší novináře v práci, kazí mu záběry svým pláčem, ale také tím, jak se mu motá pod nohy, což natáčení notně komplikuje.
b) Chlapec nechápe, že novinář není na místě proto, aby pomáhal, ale poskytl světu svědectví o situaci v bombardovaném městě.
c) Chlapec je pro reportéra vítaným objektem, jeho pláč a zoufalství dokreslují hrůznost celého výjevu a zvyšují šanci, že tyto záběry budou odvysílány.

4. Kdyby tento záběr pocházel z hraného filmu a vy byste ho režírovali, jak byste na scénu navázali a proč?

_____

_____

5. Jaké chování byste v takové situaci u válečného reportéra ocenili a proč?

_____

_____

HODNOTA MEDIÁLNÍ INFORMACE

VZDĚLÁVACÍ OBORY: český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, etika

DÉLKA: 30 minut

POMŮCKY: pracovní list pro každého studenta, psací potřeby

CÍLE: seznámit se s vybranými zpravodajskými hodnotami
posoudit hodnotu mediální informace

POSTUP:

1. Studenti dostanou pracovní list, který obsahuje články vystihující některé zpravodajské hodnoty, a důkladně si ho přečtou.

2. Poté vypracují úkoly uvedené na začátku pracovního listu. V následující diskusi se zamyslíme nad tím, jak působí zpravodajské zpracování určité události na recipienta, nakolik je důležité emoční zabarvení zprávy, zda na nás více působí bližší seznámení se s jedinou obětí, nebo informace o celkovém počtu obětí apod. Na závěr vysvětlíme studentům obsah vybraných zpravodajských kritérií (viz poznámka).

REFLEXE: Studenti se seznámí s některými zpravodajskými hodnotami, na jejichž základě si uvědomí, že zpracování určité události podléhá specifickým pravidlům.

POZNÁMKA: Vybraná zpravodajská kritéria (ad úkol 5 z pracovního listu):
Blízkost – Odehrála se událost v prostředí geograficky, kulturně či sociálně blízkém médiu a jeho příjemcům (publiku)?
Negativita – Je událost smutná, tragická, nežádoucí, nešťastná, politováníhodná, odsouzeníhodná?
Vztah k elitním národům či státům – Figuruje v události světová velmoc?
Vztah k elitním osobám či k celebritám – Figuruje v události významná osobnost?
Průběžnost (kontinuita) – Pokud se už událost ve zpravodajství objevila, vyvíjí se dále? Je možné přidat další podrobnosti? Nastala změna?
Souznění – Očekává publikum zprávu tohoto charakteru? Splňuje událost očekávání publika?
Následky – Ovlivní událost život velkého počtu lidí?

1. Seřaďte články podle toho, jak jsou pro vás jednotlivá sdělení důležitá.

2. Seřaďte články podle toho, jak silně na vás z hlediska emocí působí.

3. Zasáhne vás více velký počet obětí či bližší seznámení s jedinou obětí?

4. Donutí vás některý z článků aktivně reagovat?

**5. Přiřaďte k článkům zpravodajská kritéria, která je vystihují: blízkost, negativita, vztah k elitním národům či státům, vztah k elitním osobám
či k celebritám, průběžnost (kontinuita), souznění, následky.**

A) Další skandál prince Harryho: rasistické poznámky
Aktuálně.cz, 12. 1. 2009
Londýn – Tři roky poté, co byl britský princ Harry vyfotografován, jak si vyšel na karnevalový večírek v nacistické uniformě, způsobil další skandál. Tentokrát jde o dvě soukromá videa, na kterých vypouští rasistické poznámky o obyvatelích jižní Asie a Blízkého východu.

(...)

První video bylo natočeno v letištní hale, ve které Harry s dalšími vojáky čeká na letadlo, které je přepraví na Kypr. Příslušníci Harryho čety pospávají, když si princ všimne jednoho z nich, který je pákistánského původu.

„Je tu ještě někdo jiný?" ptá se princ. „Á náš malý pakošský kamarád Ahmed."

Termín „Paki", který Harry použil, však zní v angličtině tvrději než české „pakoš" a blíží se hanlivému „rákosník" používanému v Čechách pro Vietnamce.

Paradoxní je, že mužem, kterého takto princ nazývá, není podle britského tisku nikdo jiný než Ahmeda Raza Chán, který byl královnou Alžbětou II. v dubnu 2006 vyznamenán coby nejlepší britský kadet zahraničního původu.

B) Útok na pracovníky OSN v Kábulu. Taliban zabil 6 z nich
Aktuálně.cz, 28. 10. 2009
Nejméně 13 lidí včetně šesti zaměstnanců OSN dnes zahynulo při útoku ozbrojenců afghánského Talibanu na ubytovnu používanou personálem OSN v centru Kábulu. Velvyslanectví USA později oznámilo, že jeden z mrtvých je Američan. Mluvčí radikálního Talibanu sdělil, že akce je součástí kampaně proti listopadovému druhému kolu prezidentských voleb.

C) Vyhrazujeme si právo použít jadernou zbraň jako první, prohlašuje Rusko
iDNES.cz, 5. 2. 2010
Pro Rusko je rozšiřování Severoatlantické aliance a budování strategické protiraketové obrany hlavní hrozbou pro jeho bezpečnost, uvádí se v nové vojenské doktríně. Podle dokumentu, který Kreml zveřejnil na svém webu, země počítá i s tím, že udeří jadernými zbraněmi jako první.
„Rusko si vyhrazuje právo použít jadernou zbraň v odpovědi na použití jaderných či jiných typů zbraní hromadného ničení proti němu a jeho spojencům, jakož i v případě napadení Ruska konvenčními zbraněmi, pokud by byla ohrožena sama existence státu," praví doktrína.

Mezi hlavními vnějšími hrozbami dokument jmenuje snahy globalizovat roli NATO a přiblížit vojenskou infrastrukturu aliance k ruským hranicím „i cestou rozšiřování paktu".

D) Kriminalita v Česku loni poklesla. Ubylo vražd, ale přibylo extremismu

iDNES, 29. 1. 2010

V loňském roce se v Česku stalo 181 vražd. To je o 21 méně než v roce 2008. Celkově policisté zaregistrovali téměř 333 tisíc trestných činů. Toto číslo kleslo ve srovnání s předešlým rokem téměř o deset tisíc.

Oproti roku 2008 ale například stoupl počet trestných činů spojovaných s extremismem. Nejvíce pak podpora a propagace hnutí směřujících k potlačování lidských práv a svobod. Těch přibylo o více než 50 procent. Ze 111 v roce 2008 na 268 v loňském roce.

E) Zdražil benzin i nájmy. Ostatní ceny vzrostou později

Aktuálně.cz, 21. 1. 2010

Praha – Výrazné zdražení pohonných hmot, regulovaných nájmů a alkoholu. To jsou zatím nejvýraznější důsledky novoročního zvýšení DPH a spotřebních daní. Letošní zdražování tím ale nekončí. Například už v dubnu přijde další skokové zdražení benzinu a nafty.

Důsledky vyšších daní nicméně letos zatím zmírňuje ekonomická krize. Řada firem si nedovolí zdražit, protože další úbytek tržeb by pro ně mohl být smrtelný. To platí hlavně na vysoce konkurenčním trhu maloobchodních řetězců, ale zatím také u restaurací či drobných řemeslníků. Díky celkově nižší spotřebě firem dokonce mírně klesly ceny elektřiny a plynu.

F) Haitská vláda hlásí nový údaj: už přes 200 000 obětí

Aktuálně.cz, 5. 2. 2010

Port-au-Prince – Haitská vláda zveřejnila nový údaj – obětí zemětřesení je už 200 tisíc. Nejsou však započítáni ti, kteří zůstali ležet pod troskami zřícených budov. Uvedl to haitský premiér Jean-Max Bellerive.

Aktuálním problémem je i vysoký počet sirotků, kteří přišli při zemětřesení o své rodiče. Úřady obvinily 10 amerických misionářů z únosů dětí a zločinného spolčení. Prokuratura je viní z toho, že se pokusili přes Dominikánskou republiku unést tři desítky dětí.

G) Popálená Natálka: Otevřela lidem oči, říká o holčičce její matka

iHNed.cz, 18. 12. 2009

Nejsilnější lidský příběh loňského roku, záchrana popálené Natálky z Vítkova, změnil českou společnost. Po útoku na rodinu z vítkovského domku následovaly dva velké policejní zátahy na extremisty, vláda se také rozhodla složit reparát ze zákazu radikální Dělnické strany, televize se nebála zakázat rasistický předvolební spot Národní strany. Malá Natálka tak kromě boje o svůj život odstartovala ještě jeden. Proti rostoucí vlně rasismu.

GENDEROVÁ ROZDÍLNOST

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, stereotypy

DÉLKA: 45 minut

POMŮCKY: pracovní listy, psací potřeby

CÍLE: uvědomit si na základě zhlédnutého dokumentu, jaké faktory (pohlaví, národnost, druh média, víra apod.) ovlivňují práci, možnosti a postoje válečného zpravodaje

POSTUP:

1. Tato aktivita vyžaduje zhlédnutí celého snímku. S pracovním listem A je možné pracovat buď ihned po zhlédnutí, nebo v jeho průběhu (je třeba zvážit, zda úkoly mohou přispět k udržení pozornosti studentů při projekci, a můžeme je proto studentům zadat před začátkem filmu, aby si mohli dělat poznámky k odpovědím už během jeho sledování, případně můžeme zastavovat projekci podle potřeby). Pokud budou studenti pracovat s pracovním listem A během projekce, rozdáme ho ještě před promítáním a necháme studenty, aby se s úkoly předem seznámili a pak si v průběhu filmu zapisovali poznámky či přímo vpisovali odpovědi.

2. První úkol zahrnuje vyplnění tabulky a jeho hlavním smyslem je usnadnit studentům orientaci v šestici novinářů. Každý údaj je však zároveň stupněm k dalším, navazujícím rozborům:
   Nino Kirtadze, gruzínská novinářka a dokumentaristka zmiňuje svého ruského dědečka i dětství za dob Sovětského svazu, jehož součástí bylo Rusko, Čečensko i Gruzie.
   Robert Parsons, britský novinář (v dokumentu zdůrazňuje „pro mě, britského občana"), o kterém se v komentáři dozvídáme, že pracuje pro tisk, rozhlas i televizi, ve sledovaném období pro BBC.
   Sophie Shihab, francouzská novinářka je dopisovatelkou deníku Le Monde a její sepětí výhradně s psaným slovem je zdůrazněno.
   Stanley Green, americký fotograf, který však pracuje pro francouzskou agenturu. V komentáři zmíněn jeho učitel, slavný fotograf a člen agentury Magnum William Eugene Smith. (V navazující aktivitě mohou studenti na internetu dohledat jeho fotografie a informace o jeho životě.)
   Andrej Babický, ruský novinář, pro něhož je jeho národnost nejtíživější, neboť ho jeho důsledná a poctivá zpravodajská práce odcizila vůči vlastní zemi, přešel počátkem války od rozhlasu k televizi. V komentáři doslova zazní: „Rozhlasový reportér vzal kameru. Cítil, že slova jako důkaz nestačí."
   Petra Procházková, česká novinářka točící pro rozhlas, televizi a píšící pro Lidové noviny je z pohledu Čečenců zpravodajkou pro jakousi vzdálenou Evropu.

3. Druhý úkol upozorňuje studenty na nelehkou pozici Andreje Babického, ruského reportéra Rádia Svobodná Evropa. Vyzveme je, aby formulovali, v čem konflikt spočíval. (Nešlo o roztržku s novinářskými kolegy, ti ho naopak podporovali, ale se samotnou vládou, která Babického novinářskou činnost vyhodnotila jako protistátní.) Situaci můžeme pojmout jako modelovou: Dovedete si představit, že by se do takové situace mohl dostat český novinář? Jak práci novináře ovlivňují vztahy jeho vlasti s válčícími stranami? – Například Sophie Shibab zdůrazňuje zastoupení Ruska v Radě Evropy.

4. Třetím úkolem je přiřadit jména novinářů k jednotlivým citacím:

Jako všichni zúčastnění novináři i já podala své svědectví. Pak jsem opustila novinařinu. Ale ty obrázky se mi pořád vracely. Vyvolávaly nevyslovitelnou hořkost a pocit viny, že jsem odešla. Nino Kirtadze	*V té době jsem ještě fotografoval život v Čečensku. Teď fotografuji smrt, jako by ta ztuhlá nehybná těla mohla prolomit to nepochopitelné ticho světa.* Stanley Green
Když jsi jako oni, vidíš věci jinak. Novinář, který bez přestání přichází a odchází, to nemůže vidět... Neměla jsem soucit s těmi lidmi. A pochybuji, že novináři ho mají. To není pravda. Oni chtějí záběry, články. Petra Procházková	*Nepoznávám svou zemi. Už to není ta, již jsem zanechal. Země, jež toleruje takové hrůzy, nemůže být mou vlastí. Nevidím žádný smysl v tom, co jsem dělal dřív. Výsledky veškeré mé práce přišly nazmar.* Andrej Babický
Psát o této válce je frustrace a zároveň neustálé zklamání. Pokaždé když znovu odjíždím do Čečenska nebo do té oblasti, jako bych cítila příšernou tíhu v nohou. A nejít tam je ještě horší. Sophie Shihab	*V 1. válce jsem se citově mnohem víc angažoval... Byl tam pocit tragédie, který se mě dotkl a ke kterému jsem cítil sympatie. V čečenském odporu v době 1. války bylo něco hrdinného.* Robert Parsons

5. Po závěrečném úkolu by studenti měli dojít k závěru, že více než pohlaví se na zpravodajské práci odrazila povaha, postoje a názory novináře/novinářky.

6. Následně společně diskutujeme o jednotlivých otázkách z pracovního listu A.

7. Dále rozdáme studentům pracovní list B, v jehož úvodu je uveden krátký citát z knihy Jaromíra Štětiny *Život v epicentru*, kde autor reaguje na otázku, jestli může být žena-válečná zpravodajka ve výhodě, nebo naopak v nevýhodě a zda může plnit motivační úlohu.

8. První úkol zadáme studentům do dvojic. Předem zdůrazníme, že smyslem není sepsat jejich názory či představy, ale vytěžit co nejvíce informací z právě zhlédnutého dokumentárního snímku. Neopomeneme také zmínit, že úspěšnost práce zpravodaje neměříme pouze tím, k jakým informacím je schopen se dostat, ale také tím, jak tyto informace zpracuje a prezentuje čtenářům, posluchačům či divákům. Rozdíly mohou studenti spatřovat také ve schopnosti zpravodajů události analyzovat. Každá dvojice poté prezentuje jednu výhodu/nevýhodu. Jednotlivé argumenty zapisujeme na tabuli.

9. Druhý úkol vypracovávají studenti samostatně. Měli by si uvědomit, co všechno práce válečného reportéra obnáší. (Práce válečného zpravodaje je extrémně náročná, osamělá a navíc nevděčná. Zpovídaní novináři přiznávají, že trpí izolací, pochybují o smyslu své práce, chybí jim zpětná vazba, reakce publika a zároveň cítí velkou zodpovědnost.) Variantně můžeme zadání rozšířit do podoby delšího dopisu, který studenti zpracují doma.

REFLEXE: Studenti se zamyslí nad otázkou, v jakých ohledech změnil film jejich pohled na práci válečného zpravodaje a na její úskalí a zda se podle nich nyní změní i jejich vnímání reportáží z válečných oblastí.

1. Doplňte do tabulky, jaké národnosti jsou novináři vystupující v dokumentu a pro jaká zpravodajská média pracují.

	Národnost	Tisk, televize nebo rozhlas?
Andrej Babický		
Nino Kirtadze		
Petra Procházková		
Robert Parsons		
Sophie Shihab		
Stanley Green		

2. U kterého ze zpravodajů došlo k největšímu konfliktu mezi postojem jeho vlasti k válce v Čečensku a jeho osobním přesvědčením a proč?

3. Přiřaďte k následujícím citacím, které zazněly v dokumentu, jejich autory:

Jako všichni zúčastnění novináři i já podala své svědectví. Pak jsem opustila novinařinu. Ale ty obrázky se mi pořád vracely. Vyvolávaly nevyslovitelnou hořkost a pocit viny, že jsem odešla.	*V té době jsem ještě fotografoval život v Čečensku. Teď fotografuji smrt, jako by ta ztuhlá nehybná těla mohla prolomit to nepochopitelné ticho světa.* .....
Když jsi jako oni, vidíš věci jinak. Novinář, který bez přestání přichází a odchází, to nemůže vidět... Neměla jsem soucit s těmi lidmi. A pochybuji, že novináři ho mají. To není pravda. Oni chtějí záběry, články.	*Nepoznávám svou zemi. Už to není ta, již jsem zanechal. Země, jež toleruje takové hrůzy, nemůže být mou vlastí. Nevidím žádný smysl v tom, co jsem dělal dřív. Výsledky veškeré mé práce přišly nazmar.* .....
Psát o této válce je frustrace a zároveň neustálé zklamání. Pokaždé když znovu odjíždím do Čečenska nebo do té oblasti, jako bych cítila příšernou tíhu v nohou. A nejít tam je ještě horší.	*V 1. válce jsem se citově mnohem víc angažoval... Byl tam pocit tragédie, který se mě dotkl a ke kterému jsem cítil sympatie. V čečenském odporu v době 1. války bylo něco hrdinného.* .....

4. Přiřaďte k jednotlivým citacím uvedeným v tabulce, jaké emoce podle vás vystihují: zklamání, smutek, strach, pocit marnosti, nadšení, vina, vcítění, zlost, zájem. Je nějaký rozdíl mezi emocemi v citacích novinářek a novinářů?

„Válka je maskulinní (mužská) záležitost a chlap novinář může těžko zapůsobit na generály či guerillové vůdce hollywoodským úsměvem. Hezká novinářka může využívat toho, že si s sebou vojáci nosí i do zákopů představu laskavosti a něhy. Ochotněji se rozpovídají a reportérka se může dozvědět víc, než zarostlý a špinavý fousatý zpravodaj."
Jaromír Štětina: Život v epicentru

1. Na základě zhlédnutého filmu sepište výhody a nevýhody práce válečných zpravodajů a zpravodajek.

Váleční zpravodajové	
výhody	nevýhody

Válečné zpravodajky	
výhody	nevýhody

2. Společným motivem všech výpovědí novinářů, které oslovila režisérka Nino Kirtadze, je povzdech, že jako zpravodajové vlastně zklamali, že nedokázali vyburcovat veřejnost k reakci, případně že nedokázali zabránit vypuknutí války. Sepište krátký vzkaz pro jednoho ze zpravodajů, ve kterém ho podpoříte a jeho obavy vyvrátíte (proč měla či má jeho práce smysl).

VÁLEČNÝ FOTOGRAF

Christian Frei / Švýcarsko / 2001 / 97 min.

James Nachtwey se v sedmdesátých letech minulého století v reakci na válku ve Vietnamu rozhodl stát válečným fotografem. Začal se rozjíždět do míst zmítaných nepokoji, bezprávím a utrpením zejména civilního obyvatelstva. Objektiv jeho fotoaparátu zachycoval okamžiky bídy a války, aby tak lidé na celém světě mohli dostat svědectví o probíhajících válečných konfliktech. Svou práci přitom považuje za poslání a také za součást občanského aktivismu – krutým životním situacím pouze nepřihlíží, ale snaží se v rámci svých sil zasahovat, i když se mu jen velmi zřídka podaří dosáhnout změny. Dokument režiséra Christiana Freie zachycuje příběh člověka, jenž se v rámci myšlenky pomoci pravdivým a nepřetržitým informováním obrnil natolik, aby mohl pronikat až do prvních linií válek v Asii či v Africe. Fotoreportér nadřadil svou práci a poslání nad svůj osobní život, aby mohl znovu a znovu přinášet snímky zachycující nespravedlnost a chudobu válkou sužovaných zemí. Jeho život je tak neustále v ohrožení, to však Nachtweye neodrazuje od potřeby vracet se tam, kam se odváží jen málokdo. þ

1. Kdy poprvé byli u válečného konfliktu přítomni reportéři?

Vynález fotografie byl oficiálně ohlášen v roce 1839 a první válečné fotografie se objevily v roce 1855.

Poprvé se fotografové zúčastnili válečného konfliktu během Krymské války v letech 1853–1856. První fotografickou reportáž z války pořídil dvorní malíř a amatérský fotograf rumunského původu **Carol Szathmari**. Jeho snímky se však do současnosti nedochovaly, proto za prvního válečného fotografa můžeme považovat slavného anglického královského fotografa **Rogera Fentona**, jenž dorazil na krymské bojiště v roce 1855. Způsob fotografování byl však v té době značně komplikovaný, a vylučoval tak zachycování pohyblivých scén. Během války Severu proti Jihu se poprvé objevují **první útvary vojenských fotografů**, pořizující snímky především pro kartografické a topografické účely. Od roku 1861 pak začínají občanskou válku dokumentovat **přední američtí portrétní fotografové**.

2. Jsou i mezi Čechy nějací významní váleční zpravodajové a fotoreportéři?

Český mediální trh je relativně malý, proto jsou i možnosti redakcí vysílat novináře do oblastí válečných konfliktů značně omezené, a to zejména z ekonomického hlediska. Pro média je většinou výhodnější přebírat zpravodajství od globálních agentur, než vysílat do oblastí konfliktů vlastní novináře nebo štáby. Svou roli hraje i fakt, že ve většině probíhajících konfliktů nefigurují čeští občané ani vojenské jednotky, tudíž i zájem médií i jejich příjemců o takové zprávy je menší.

Přesto existuje několik výjimek potvrzujících toto pravidlo. Nejznámější postavou současné české válečné fotoreportáže je bezesporu fotograf **Jan Šibík**, který od roku 1985 podnikl přes 200 cest po celé zeměkouli. Jan Šibík pracuje jako vedoucí fotograf týdeníku Reflex, který ho do konfliktů vysílá a na jehož stránkách je možné Šibíkovy reportáže vidět nejčastěji.

Z oblasti audiovizuální žurnalistiky pak můžeme uvést významného reportéra České televize **Michala Kubala**, kterého známe z televizní obrazovky z války v Iráku, nebo reportéra **Marka Vítka**, pracujícího ve vlastní agentuře A-News.

Z nedávné historie pak musíme zmínit také dvojici novinářů stojící za dnes již neexistující agenturou Epicentrum – **Jaromíra Štětinu**, který se v současné době věnuje politice, a **Petru Procházkovou**, která se od roku 1994 věnovala pokrývání konfliktů v oblasti bývalého Sovětského svazu.

3. Jak by se dala charakterizovat práce válečného reportéra?

Práce válečného reportéra je velmi specifickou oblastí žurnalistiky, která klade na novináře velké fyzické i psychické nároky. Váleční reportéři většinou nemají osobní život v tradičním slova smyslu, žijí po hotelových pokojích, neustále cestují. Jelikož se pohybují ve válečných oblastech, jsou v každodenním ohrožení života. Jejich úloha je složitá zejména z toho důvodu, že **novinář většinou nebývá ozbrojen, pohybuje se relativně samostatně a zastupuje významnou mediální organizaci. Představuje proto ideální objekt například pro únosce.**

Paralelně s fyzickým ohrožením jsou reportéři vystaveni soustavnému silnému psychickému tlaku. Nebezpečné situace, kterých jsou svědky i účastníky, je často staví před silná morální dilemata. Je v dané situaci ještě vhodné pořizovat záznam události, nebo by bylo lepší vstoupit do děje a například někomu pomoci? Z těchto důvodů mohou být zasaženi podobnými traumaty jako vojáci či trpět **posttraumatickým stresovým syndromem**, který vzniká jako reakce na traumatickou událost. Postižený opakovaně prožívá událost v myšlenkách, snech a fantaziích a vyhýbá se místům a situacím, ve kterých k události došlo.

4. Lze odhadnout, kolik fotografů se v současné době pohybuje ve válečných konfliktech a kde? Dochází k úmrtí reportérů?

Určit počet novinářů, kteří se pohybují v současnosti ve válečných oblastech, **je prakticky nemožné**. Kromě novinářů vysílaných do oblastí konfliktů z jejich domovských zemí využívají agentury také služeb tzv. stringerů, tj. lokálních novinářů najímaných na konkrétní zakázky. Počet novinářů v oblastech se tedy neustále mění. Co je ale možné kvantifikovat naprosto přesně, je počet novinářů, kteří přišli při výkonu povolá-

ní o život. **Organizace Committee to Protect Journalists se mimo jiné své aktivity zabývá mapováním situace novinářů v ohrožení.** Na svých webových stránkách (www.cpj.org) má detailní rozpis všech úmrtí novinářů **od 1. ledna 1992 do současnosti**. Během tohoto období **přišlo při výkonu povolání o život 742 novinářů**. Z tohoto počtu připadá na fotožurnalisty 7,7 %, což je přibližně 57 fotografů, kteří zahynuli během posledních 17 let, z toho 93 % mužů a 7 % žen. Z celkového počtu 742 novinářů pak připadá na válečné konflikty více než jedna třetina. V roce 2009 CPJ eviduje 70 zabitých novinářů.

Podobnou kvantifikací se zabývá i organizace **International News Safety Institute** (INSI), která za rok 2009 uvádí 130 zabitých novinářů a jejich spolupracovníků.

5. Existují nějaká etická „doporučení" nebo předpisy, kterými by se reportéři měli řídit?

Způsob chování novinářů v krizových oblastech je formálně ošetřen pomocí tzv. etických kodexů. **Etické kodexy** novinářské práce jsou součástí žurnalistické praxe zhruba od dvacátých let minulého století a **mohou mít formu nezávazných doporučení nebo mohou být například součástí pracovní smlouvy** novináře. Obsahem se tyto kodexy pohybují na poměrně širokém poli, od obecných podmínek objektivního žurnalismu až po konkrétní vymezení povolených nástrojů pro zpracování obrazu. V posledních letech došlo k úpravám etických kodexů vzhledem k nástupu digitální obrazové techniky. Nové kodexy digitální doby se kromě vztahu fotografa a objektu zobrazení, chování fotoreportéra, samotných fotografií a jejich kontextu zabývají také tím, co se s fotografií stane po jejím pořízení. Jednou z nejdůležitějších organizací, působících na poli etiky fotožurnalistiky, je americká národní asociace fotožurnalistů – **The National Press Photographers Association** (NPPA). NPPA deklaruje zájem a přirozené právo veřejnosti na pravdivé a úplné informace. Zároveň zdůrazňuje fakt, že **žádná informace není úplná, jestliže je možné fotografií doplnit a upřesnit význam psaného textu**. Práce novináře by měla být službou veřejnému zájmu, a proto **je nezbytné** při jejím plnění **dodržovat nejvyšší etické normy**. Z etického kodexu NPPA je odvozena většina etických kodexů obrazových agentur a časopisů.

Zajímavým případem úpravy etického kodexu je příklad agentury Reuters, která formulovala velmi podrobná a konkrétní pravidla pro práci s fotografií poté, co byla její důvěryhodnost otřesena skandálem s libanonským fotografem Adnanem Hajjem, který pro Reuters pracoval jako fotograf – tzv. stringer – na Blízkém Východě. Jak se ukázalo v roce 2006, když Hajj pokrýval izraelsko-libanonský konflikt, záměrně pozměňoval obsahy a významy fotografií, které agentuře dodával. Skandál byl odhalen poté, co agentura zařadila do svého servisu a celosvětově publikovala dva takové snímky, na jejichž neobratně provedené počítačové úpravy upozornili bloggeři.

Zastřešující profesní žurnalistickou organizací v České republice je **Syndikát novinářů**, který disponuje vlastním etickým kodexem z roku 1998. Kodex Syndikátu novinářů je obecnějšího charakteru, jeho dodržování je nezávazné, nicméně SN doporučuje jeho dodržování všem novinářům bez ohledu na fakt, jsou-li jeho členy, či nikoliv. **Etický kodex Syndikátu novinářů se věnuje novinářské práci na té nejobecnější rovině, je orientován především na psanou žurnalistiku.** Případná provinění proti tomuto kodexu řeší Etická komise SN, rovněž bez ohledu na členství. V roce 2008 se začala připravovat inovace etického kodexu, která by měla reagovat na technologické proměny médií, včetně nových etických problémů, kterým čelí fotožurnalistika.

6. Co přesně se odehrálo v Kosovu v roce 1999?

Kosovo je sporné území, na něž si dělají nárok Srbové i (kosovští) Albánci. Pro obě skupiny je toto místo historicky a národnostně velmi významné a považují jej za kolébku svého národa. Zrodil se zde první srbský stát a v roce 1389 se na Kosovském poli odehrála bitva, ve které Turci porazili Srby, a Kosovo se stalo součástí Otomanské říše. Současně je to místo, kde albánský národní hrdina Skaderberg porazil v 15. století tureckou armádu. Vybojoval tak pro Albánce značnou autonomii v rámci Otomanské říše. Během turecké nadvlády region obývali hlavně Albánci, kteří jsou převážně muslimové. Křesťanské srbské obyvatelstvo z Kosova odcházelo.

Srbové získali kontrolu nad regionem v roce 1913 a zahájili represe vůči Albáncům, které po skončení druhé světové války zesílily.

V roce 1974 jugoslávská ústava udělila Kosovu status srbské autonomní provincie. Po smrti prezidenta Josipa Tita (1980), který dokázal Jugoslávii udržet v jednotě, zesílily albánské protesty proti neustálé diskriminaci ze strany Srbů a zaznívalo volání po nezávislosti. Zároveň si ale i Srbové stěžovali na perzekuce ze strany Albánců. Jejich velkým zastáncem se stal tehdejší vysoký představitel Srbské komunistické strany Slobodan Miloševič, který v roce 1989 nastoupil do funkce jugoslávského prezidenta. **V roce 1991 žilo v Kosovu 90 % Albánců.** Kosovo bylo velmi chudým regionem, a Srbové se proto stěhovali za lepším životem do srbských oblastí.

Po obnovených protestech Albánců ztratilo Kosovo v roce 1989 zbytek své autonomie. Nenásilné pokusy Albánců o znovuzískání autonomie či nezávislosti ztroskotaly a napětí nadále rostlo, zejména během občanské války v Jugoslávii. Do Kosova byli přesídleni Srbové z Chorvaty a muslimy kontrolovaných oblastí, aby se tak posílila vazba regionu na Srbsko.

V polovině devadesátých let zahájila svůj otevřený boj **separatistická Kosovská osvobozenecká armáda**. Zaměřila se na srbské cíle, zejména policisty. Masové protesty proti srbské nadvládě se stupňovaly. V únoru 1998 vyslali Srbové do Kosova armádu a policii, aby kosovské separatisty porazili. Srbské jednotky se zaměřily na civilní obyvatelstvo. **Rabování, znásilňování a masové vraždy** vyhnaly stovky tisíc lidí z domovů. Uprchlíci směřovali do okolních států – Makedonie, Albánie a Černé hory. Podle údajů Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) bylo 850 tisíc Albánců donuceno opustit své domovy, mnoho z nich bylo přijato v zemích EU.

V lednu 1999 se ve vesnici Račak odehrály velké boje mezi jugoslávskými silami a Kosovskou osvobozeneckou armádou. Poté zde bylo objeveno 45 mrtvých albánských civilistů. Zatímco svět obvinil jugoslávské úřady z masakru, ty akci obhajovaly jako legitimní policejní akci. Masakr v Račaku sehrál významnou roli v rozhodování států NATO, jak se ke konfliktu v Kosovu postavit.

Mezinárodní společenství se do řešení krize zapojilo v únoru 1999 mírovým plánem na ustanovení kosovské autonomie. Albánci jej s nevolí přijali, Slobodan Miloševič na něj ale přistoupit odmítl. Etnické čistky v Kosovu pokračovaly i přes hrozbu zemí NATO, že zahájí letecké útoky. V březnu 1999 NATO své operace zahájilo. Poprvé ve své historii se tak NATO zapojilo do konfliktu v rámci jednoho státu. Velkou roli sehrály obavy z vypuknutí širší krize na Balkáně. S rostoucím násilím v Kosovu byla rozhodující snaha zastavit humanitární krizi.

Jeden z nejhorších masakrů během bojů a etnických čistek se odehrál v březnu 1999 ve městě Suva Reka. Srbští policisté tam zavraždili 48 albánských civilistů. Těla obětí byla později zahrabána do masového hrobu nedaleko Bělehradu. Podobných hrobů kosovských obětí bylo v Srbsku po svržení režimu Slobodana Miloševiče odhaleno více.

Bombardování srbských vojenských cílů v Kosovu a Srbsku trvalo 11 týdnů. Po stažení srbských jednotek do země přijely mírové jednotky NATO a správu nad provincií převzala Organizace spojených národů.

7. Jak velká je chudoba v rozvojových zemích v porovnání se zbytkem světa?

Světová banka definuje chudobu takto: *„Chudoba je hlad. Chudoba je nemít střechu nad hlavou. Chudoba znamená být nemocen a nemoci navštívit doktora. Chudoba znamená nemít přístup do školy a neumět číst. Chudoba je nezaměstnanost, strach z budoucnosti a život ze dne na den. Chudoba je smrt dítěte kvůli nemoci ze špinavé vody. Chudoba je bezmocnost, nedostatečné zastoupení a nesvoboda."* Tento výčet není úplný, ale postihuje základní aspekty chudoby, které vždy nezávisejí jen na výši příjmů jednotlivce, ale souvisí se špatnou infrastrukturou či nefungujícím státem (korupce, konflikty, plýtvání veřejnými zdroji atd.). Pro snadnější orientaci a možnost srovnání se chudoba nejčastěji měří výší příjmů, které jsou potřeba k zajištění základních životních potřeb – tedy hlavně jídla a obydlí.

Podle výše uvedené definice žil v roce 2008 **každý čtvrtý obyvatel rozvojového světa** (celkem 1,4 miliard osob) v extrémní chudobě (měřeno na základě srovnání cen v roce 2005, kdy

hranice chudoby nominálně stoupla na 1,25 USD na den). Ještě před necelými 20 lety žila pod hranicí chudoby polovina obyvatel rozvojových zemí. Pozitivní vývoj se projevil i v sociální oblasti – **klesla dětská úmrtnost, zvýšil se průměrný věk dožití a vzrostl počet gramotných obyvatel**. Podle posledních zpráv OSN se ale pokrok v potírání chudoby a hladu ve světě začíná v důsledku globální ekonomické a potravinové krize zpomalovat, a v některých oblastech se situace dokonce zhoršuje.

Počet osob žijících v chudobě je však stále alarmující. Na Summitu tisíciletí OSN v roce 2000 tak členské země schválily program **Rozvojové cíle tisíciletí**, který je v současnosti nejdůležitějším dokumentem v oblasti boje proti chudobě. Jejich splnění by mělo výrazně zlepšit život a podmínky nejchudších vrstev světové populace do konce roku 2015. Jedním z cílů je snížit počet lidí žijících v extrémní chudobě – a trpících hlady – na polovinu.

8. Jaký region je chudobou nejvíce postižen?

Chudoba nepostihuje všechny regiony rovnoměrně. **Nejchudším regionem na světě je subsaharská Afrika.** Dvě třetiny nejchudších zemí se nacházejí právě zde. Každý druhý obyvatel regionu žije za méně než 1 USD na den a tento počet dlouhodobě neklesá, v absolutních číslech se naopak téměř zdvojnásobil. V regionu je také nejvyšší dětská úmrtnost na světě, nejčastější příčinou smrti je malárie. Problémem jsou také časté konflikty, nezodpovědné a zkorumpované vlády, šíření viru HIV atd.

Ve východní Asii, která představovala nejchudší region světa v roce 1981, se díky pozitivnímu vývoji v Číně situace výrazně změnila. V jižní Asii se také situace statisticky mírně zlepšuje, ale i nadále zde přetrvávají velké problémy, například špatná dostupnost základního vzdělání.

9. Projevuje se chudoba i ve velkých městech?

Ve velkých městech nefungují sociální vazby tak jako na venkově, a lidé v krizi se tak ocitají bez pomoci na ulici, proto je zde chudoba významným problémem. Vznikají zde chudinské čtvrti, které mají v rozvojovém světě podobu **slumů**. Jedná se o místa, kde se soustřeďují nejchudší obyvatelé města, často přistěhovalci z venkova, kteří přišli s nadějí na lepší živobytí. Slumy jsou hustě zastavěné provizorními přístřešky, obvykle bez základní infrastruktury – chybí rozvod elektřiny a pitné vody, školy apod. Vysoká koncentrace osob a špatné hygienické podmínky jsou důvodem častých nemocí. Velká bída, beznaděj a nezaměstnanost jsou živnou půdou pro kriminalitu, ale i pro konzumaci drog. Ve slumech dnes žije miliarda lidí a do roku 2030 by se jejich počet mohl v důsledku celosvětové urbanizace zdvojnásobit.

Odpovědi na otázky vypracovali:
Filip Láb, katedra žurnalistiky, FSV UK
Adéla Pospíchalová, Člověk v tísni, o. p. s.

PRÁCE VÁLEČNÉHO FOTOGRAFA

VZDĚLÁVACÍ OBORY: český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, etika

DÉLKA: 40 minut (včetně ukázky)

POMŮCKY: pracovní list do každé skupiny

CÍLE: uvědomit si, jaké vlastnosti by měl mít fotograf válečných konfliktů
zamyslet se nad etickým rozměrem práce válečného fotografa

POSTUP:

1. Studenty rozdělíme do skupin a rozdáme jim pracovní list, který každá skupina vyplní. Poté je vyzveme, aby své odpovědi přečetli a své volby zdůvodnili. Následuje společná diskuse. Pro lepší přiblížení povolání válečného fotografa můžeme studentům rozdat pracovní list A z aktivity Vypovídací hodnota válečné fotografie.

2. Pustíme ukázku z filmu, kde James Nachtwey hovoří sám o sobě a jeho kolegové hovoří o něm. Ukázka (10 min.): DVD02 / Válečný fotograf / Ukázka 1

3. Na závěr vyzveme studenty, aby se zamysleli nad otázkou, zda fotograf „neparazituje“ na neštěstí druhých (fotografovaných), zda nedělá svou práci jen pro peníze a pro úspěch, a na toto téma napsali krátkou úvahu.

REFLEXE: Válečná žurnalistika má dlouholetou tradici. Mnoho válečných reportérů a fotografů právě díky fotografiím zobrazujícím utrpení, smrt a zkázu získalo slávu a uznání. Studenti by měli navrhnout vlastnosti, které by měl mít válečný fotograf. Měli by si uvědomit, o co svou prací přichází a co naopak získává. Zároveň by se měli zamyslet nad etickým rozměrem jeho práce. Jaký smysl může mít práce válečného fotografa pro lidi trpící ve válečných konfliktech? Může jim fotograf nějakým způsobem pomoci? Nebo naopak „pomáhají“ tito lidé fotografovi?

VLASTNOSTI VÁLEČNÉHO FOTOGRAFA

Věk:

Pohlaví:

Vzdělání:

Povahové vlastnosti:

Proč si vybral(a) tuto profesi:

Rizika povolání válečného fotoreportéra:

O co kvůli této profesi přichází:

VYPOVÍDACÍ HODNOTA VÁLEČNÉ FOTOGRAFIE

VZDĚLÁVACÍ OBORY: český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, manipulace, etika

DÉLKA: 90 minut (včetně ukázky)

POMŮCKY: pracovní list A a pracovní list B do každé dvojice

CÍLE: zamyslet se nad vypovídací schopností fotografií
uvědomit si obtížnost povolání válečného fotoreportéra

POSTUP:

1. Pokud jsme vynechali aktivitu 1, před ukázkou studenty vyzveme, aby se zamysleli nad vlastnostmi, které by měl mít každý dobrý fotograf. Odpovědi zapisujeme na tabuli.
   Ukázka (35 min.): DVD02 / Válečný fotograf / Ukázka 2 nebo
   Ukázka (12 min.): DVD02 / Válečný fotograf / Ukázka 3

2. Rozdělíme studenty do dvojic. Každá dvojice obdrží pracovní list A a pracovní list B s otázkami, které zodpoví.

3. Poté si společně projdeme fotografie uvedené v pracovním listu A a odpovědi, které studenti vypracovali na otázky v pracovním listu B. Diskutujeme o tom, co se autor snažil zachytit a zda tohoto cíle dosáhl. Můžeme zvolit nejpůsobivější fotografii.

4. Rozdělíme studenty do čtyř skupin. Každá skupina si vybere jednu fotografii a podle zadaného formátu (žádost o podporu veřejnosti, článek do školního časopisu, článek do seriózního deníku, článek do bulvárního deníku) popíše situaci, kterou vystihuje. Skupiny vymyslí popisek k fotografii, titulek a perex. Na závěr studenti uvedou, proč si vybrali právě tu jednu fotografii. Následuje společná diskuse o tom, v čem jsou hlavní rozdíly mezi zprávami pro různá média, zda se práce s fakty liší i v použití emocionálně zabarvených slov apod.

POZNÁMKA: Perex je krátký text v rozsahu jedné až pěti vět, který slouží k upoutání pozornosti na další text článku nebo označuje, o čem článek bude.

REFLEXE: Během aktivity se zamyslíme nad tím, jaké vlastnosti a schopnosti by měl mít dobrý fotograf (empatie, přesnost, trpělivost, smysl pro estetično atd.). Uvědomíme si, že fotoreportérové jsou pod velkým tlakem a často jsou nuceni vyhledávat snímky atraktivní a akční na úkor objektivního poselství. Fotografie tak vždy nemusí přesně vystihovat danou realitu, a proto jejich pomocí mohou média ovlivňovat veřejnost.

1

2

3

4

5

6

Fotografie: James Nachtwey, převzato z filmu Válečný fotograf (Christian Frei / Švýcarsko / 2001)

Jak na vás jednotlivé fotografie působí?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Co v nich chtěl autor zachytit?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Obsahují nějaké poselství? Jaké?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Narušují soukromí jiných?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Seřaďte fotografie podle toho, jak silně na vás zapůsobily.

_____

Rozvojový žurnalismus

Reportéři

Využití a zneužití médií

Média a islám

Kampaně

Barmský VJ 78

Proč zabili své sousedy 89

VYUŽITÍ A ZNEUŽITÍ MÉDIÍ

Filip Láb

Historie pokusů o využití či zneužití médií je stará jako média sama. Už z podstaty masových médií – prostředků schopných oslovit široké masy – je zřejmé, že pokušení k jejich využívání bylo a je velmi velké a k takovým pokusům logicky dochází od počátků jejich existence. Využití médií nemusí být nutně jen negativním jevem, jedná-li se například o medializaci humanitární kampaně, za účelem získání finančních prostředků pro charitativní účely atd. Na druhé straně média mohou být a každodenně jsou využívána reklamou za účelem zvýšení prodeje nějakého produktu, prosazení určitého názoru, postoje, stanoviska. V krajních případech pak můžeme hovořit o mediální manipulaci, podvodu.

PROPAGANDA

Nejtradičnějším a nejstarším příkladem systematického využívání médií je propaganda. Propaganda znamená v původním slova smyslu „víru, která má být šířena" a rozumíme jí cílené šíření informací s účelem vyvolat u příjemců nějaký postoj, stanovisko. Propagandistická sdělení jsou typická zejména tím, že cílí na emoce, nikoliv na intelekt příjemců. S obsahem takového sdělení se příjemce ztotožní ne proto, že by s ním racionálně souhlasil, ale protože s ním souzní citově.

Poprvé došlo k užití moderní propagandy ve spojení s masovými médii v období první světové války, kdy bylo potřeba mobilizovat velké množství lidí za účelem jejich zapojení či podpory totální války. Za jedno z prvních užití propagandy v praxi bývá považována medializace zabití britské zdravotní sestry Edith Cavellové německými vojáky roku 1915, které britské straně posloužilo k mobilizaci proti Německu. Účinnost propagandy byla zpočátku velmi vysoká, veřejnost ještě nebyla na média příliš zvyklá a netušila, co všechno od nich lze očekávat. Propaganda zneužívá jakékoliv prostředky, ať se jedná o nepravdu, upravování skutečnosti atd. O záměrném lhaní, překrucování faktů a manipulacích, které byly každodenní součástí válečné propagandy během první světové války, se širší veřejnost dozvěděla až po skončení válečného konfliktu.

Pro ilustraci uveďme jeden příklad britského propagandistického úsilí z roku 1917: *„Brigádní generál J. V. Charteris srovnával dvě fotografie, na nichž byli Němci. První bylo živé zachycení pustošivé scény ukazující mrtvá těla německých vojáků odnášených pryč, aby byla pohřbena za frontou. Druhý obrázek ukazoval mrtvé koně na cestě do továrny, kde Němci díky své vynalézavosti vyráběli ze zdechlin mýdlo a benzin. Nápad generála Charterise vyměnit popisky těchto dvou obrázků přišel jako blesk z čistého nebe. Generál výstřižky obratně prohodil a přilepil popisku „Němečtí padlí na cestě do továrny na mýdlo" pod mrtvé německé vojáky. Během čtyřiadvaceti hodin byl obrázek v poště pro Šanghaj. Generál Charteris poslal obrázek do Číny, aby proti Němcům pobouřil veřejné mínění. Úcta k mrtvým patří u Číňanů k náboženství. Neúcta k mrtvým připsaná Němcům byla jedním z faktorů, jež rozhodly o tom, že Číňané vyhlásili centrálním mocnostem válku."* (Defleur, 1996).

Oproti počáteční éře masových médií má dnes veřejnost mnohem větší povědomí o jejich fungování a možnostech, takže úplně přímočará, jednoduchá propaganda už není tak účinná jako dřív. Přesto to neznamená, že by se dnes propagandy nevyužívalo. K použití propagandy dochází během každého válečného konfliktu, standardní bylo její užití během tzv. studené války v období po druhé světové válce. Z českého prostředí po druhé světové válce můžeme uvést příklady boje s tzv. „americkým broukem" – mandelinkou bramborovou, která byla prezentována jako rafinovaná

součást útoku imperialismu na socialistický stát, nebo tragický příklad vykonstruovaného soudního procesu s Miladou Horákovou a dalšími politiky.

Z novějších příkladů propagandy můžeme uvést hrozbu chemických a biologických zbraní, kterými měl irácký režim Saddáma Husajna ohrožovat svět a na základě kterých Západ získal podporu veřejnosti pro zahájení války v Iráku. Když se po čase ukázalo, že žádné takové zbraně neexistovaly, podpora veřejnosti tohoto konfliktu výrazně poklesla.

RUSKO

Státem s tradičně silnou kontrolou médií je Ruská federace. V novodobé ruské historii jsou média provázána se státním aparátem způsobem podobně intenzivním, jako fungovala během komunismu. Cenzura se výrazně rozmohla už v devadesátých letech za vlády Borise Jelcina. Další zhoršení situace a přitvrzení poměrů nastalo za vlády Vladimíra Putina, během které došlo k rozšíření vlivu Kremlu na většinu důležitých médií. Tlak na média může být realizován mnoha způsoby – skrze vlastnické vztahy, personální změny, legislativní změny a opatření, ale i skrze přímé cenzurní zásahy nebo ovlivňování a zastrašování novinářů. Během této novodobé éry došlo v Rusku k několika krizovým situacím, které ukázaly nefunkčnost státního aparátu (havárie ponorky Kursk v roce 2000, obsazení divadla Na Dubrovce teroristy v roce 2002 a tragédie v beslanské škole v roce 2004), což dále prohloubilo snahy státu o kontrolu médií. Další problém představuje čečenský konflikt, v rámci kterého je na obou stranách využíváno metod klasické válečné propagandy.

Dlouhodobý tlak na média a jejich kontrola, zákazy, uplatňování cenzury a v neposlední řadě autocenzura jsou každodenní realitou novináře v Rusku. Podle Fondu na ochranu glasnosti policisté loni v Rusku zadrželi 62 novinářů při výkonu jejich práce. Častým jevem jsou preventivní zásahy typu odebrání akreditace (novinářům americké stanice ABC nebyla prodloužena akreditace po odvysílání jejich rozhovoru s Šamilem Basajevem) a neprodloužení víza (jako se přihodilo v roce 2010 zpravodaji České televize v Moskvě Josefu Pazderkovi s odůvodněním, že jde o odvetné opatření za loňské vyhoštění zpravodaje ruského listu Parlamentskaja Gazeta z Česka).

Extrémní případy pak představuje zastrašování novinářů, jejich zatýkání, šikanování, napadání. V roce 2004 byl vedle moskevské redakce časopisu Forbes nájemnými vrahy zastřelen americký novinář Pavel Chlebnikov, po něm byl v Moskvě zavražděn arménský novinář Pajl Pelojan a v Petrohradě zmizel žurnalista Maxim Maximov. Asi nejznámějším případem je pak vražda dopisovatelky nezávislých novin Novaja gazeta Anny Politkovské, která se ve své práci dlouhodobě věnovala čečenskému konfliktu. Její smrti v roce 2006 předcházel pokus o její otrávení, ke kterému došlo o dva roky dříve. Tyto trestné činy zůstávají často nevyřešeny, pachatelé nepotrestáni.

RWANDA

Nejstrašnějším případem zneužití médií v moderní historii je případ rwandské genocidy. V roce 1994 vyústily dlouhodobé spory mezi většinovým etnikem Hutuů a menšinou Tutsiů obývajícími malý africký stát Rwanda v režimem řízenou genocidu, ve které média sehrála významnou roli. Samotnému vyvražďování předcházelo delší období štvavé mediální kampaně proti Tutsiům. Ta byla vedena za pomoci médií napojených na extremistické vládnoucí skupiny. Hlásnou troubou v rukou extremistů byly zejména noviny Kangura a soukromá rádiová stanice Milles Collines. Vysílání této stanice západního formátu, která přinášela populární hudbu, názory a rozhovory, se časem stalo jedním z hlavních impulzů rozpoutání masových etnických čistek. Po celou dobu trvání masakru

rádio Milles Collines otevřeně vyzývalo k násilí na Tutsiích, pomáhalo koordinovat ozbrojené skupiny a vojsko. Během samotné genocidy byli cílem útoků kromě Tutsiů také opoziční novináři, politici, významné osobnosti. Za dobu tři měsíce trvajících nepokojů bylo zabito okolo 1 milionu lidí. Vedení rádiové stanice Milles Collines bylo po nastolení pořádku uznáno vinným z podílu na této tragédii. Rwandský příklad je typickou ukázkou zneužití masových médií pro propagandistické účely. Velká účinnost této propagandy byla, podobně jako v ranných případech užití propagandy během první světové války, dána především nízkým povědomím obyvatelstva ohledně fungování médií.

DIGITÁLNÍ ÉRA

Propaganda je pouze jedním ze způsobů využití médií, byť jde o případ nejviditelnější a nejmasověji používaný. Vedle toho dochází k mnoha dalším pokusům, jak ovlivňovat, podsouvat, manipulovat nebo kontrolovat mediální obsahy, a to s rozličnými účely. V posledních dvou dekádách situaci dále zkomplikoval nástup digitálních médií a internetu. Díky digitálním technologiím se výrazně proměnil charakter novinářské praxe v mnoha aspektech. Celý proces komunikace se výrazně zrychlil, přibyly nové komunikační a distribuční kanály (internet) a při dnešní úrovni vývoje počítačové techniky není problém na běžném kancelářském počítači vytvářet, pozměňovat či distribuovat mediální sdělení na úrovni velmi se blížící profesionálnímu standardu. Prostředí internetu poskytlo doposud nevídanou míru přístupu k informacím, takže například možnosti oficiální propagandy jsou výrazně omezeny, protože každý s přístupem na internet má možnost porovnávat informace z různých zdrojů. Proces digitalizace přinesl i nevídané možnosti státního monitoringu a sledování občanů, ať už jde o všudypřítomné CCTV kamery, satelitní snímky s rozlišením schopným přečíst údaj z vašich náramkových hodinek, mobilní telefony, které udávají přesné koordináty pohybu a záznamy komunikace svých vlastníků, kreditní karty a slevové karty, které umožňují přesně monitorovat spotřebitelské návyky majitelů, atd.

Na druhé straně demokratický charakter a relativní dostupnost kvalitních technologií mohou poskytovat běžným spotřebitelům dostatečnou obranu proti těmto snadno zneužitelným jevům. Snahy čínské vlády o celostátní cenzuru internetu a vytvoření tzv. Velkého čínského firewallu se i přes aktivní spolupráci „demokratických“ internetových společností, jako je Google, ukazují jako neúčinné, protože každý středoškolák s průměrnými znalostmi práce na počítači je schopen tato omezení jednoduše obejít. Podobně můžeme sledovat v ukázkovém snímku *Barmský VJ*, jak je politická opozice schopna i v přísně kontrolované a totalitní zemi vytvářet alternativní zpravodajství a dokumentovat bezpráví. Aktivisté přitom používají levné, malé videokamery, jakými se běžně natáčejí rodinné dovolené. Záznamy zpracovávají na obyčejných kancelářských počítačích a přes internet distribuují sdělení dál do celého světa. Podobně se tento demokratický potenciál nových médií výrazně uplatnil během nedávných nepokojů v Íránu, kdy mezi sebou protestující komunikovali a organizovali se pomocí mikroblogovací služby Twitter. Po celém světě pak vyvolal pobouření videozáznam smrti mladé dívky na jednom z těchto íránských protirežimních protestů, který jeden z demonstrantů pořídil mobilním telefonem a pomocí internetu rozšířil.

MEDIÁLNÍ MANIPULACE

K ovlivňování médií nicméně nemusí docházet pouze „shora“, jak jsme si ukázali na příkladech státní propagandy či kontroly médií v nesvobodných režimech. V dnešní globalizované éře je stále častějším jevem snaha ovlivnit způsob, jakým se o událostech referuje, samotnými účastníky těchto událostí. Existuje nedatovaný dopis, který poskytlo Centrum pro boj s terorismem ve West Pointu, v němž píše Usáma bin Ládin vůdci Tálibánu Mullahu Mohammedu Omarovi, jak důležitá jsou média

ve válce al-Káidy proti Západu: *„Je zřejmé, že válka médií v tomto století je jednou z velmi silných metod. Ve skutečnosti její podíl dosahuje 90 procent přípravy na bitvy."* (Munro, 2006). Samotná al-Káida vstoupila do médií způsobem velmi sofistikovaným. Obrazy útoků z 11. září 2001 se nesmazatelně zapsaly do novodobých dějin a proběhly všemi médii světa.

Existuje ale mnoho skromnějších a jednodušších metod, jak ovlivnit podobu mediálního obrazu nějakých událostí. Jednou z nich je přísná kontrola toho, co novinář uvidí a kde se bude pohybovat. Tento princip je často využíván zejména armádami, které potřebují mít mediální výstup ze svých akcí, aby si udržely podporu veřejnosti, na druhé straně ale chtějí mít přísnou kontrolu nad tím, co se do médií dostane. Od dob války ve Vietnamu se situace výrazně proměnila a novináři dnes nemají možnost volného pohybu a výkonu své práce v rámci válečných konfliktů. Například americká armáda se od dob první války v Perském zálivu snaží velmi přísně kontrolovat mediální obraz svého počínání. Na záběrech z jejích akcí většinou neuvidíte žádné násilí, naprosté tabu jsou mrtví nebo zranění američtí vojáci, válka v tomto podání vypadá spíš jako videohra než strašné lidské utrpení. Podobně se o kontrolu novinářů pokoušejí všechny nedemokratické režimy, jako je Čína, Severní Korea, Írán atd.

Podobným způsobem se naučili „pracovat" s novináři na mnoha místech světa. Nejčastějším jevem je inscenování událostí pro média, pořádání „fotosafari" pro západní novináře. V Libanonu například hnutí Hizballáh organizovalo pro novináře prohlídky, během kterých projížděli s místními průvodci předem připravenou trasu, kde byly nachystány nahrané scenérie pro fotografování, okolo projížděly prázdné sanitky s houkajícími majáky, dokreslující dramatickou atmosféru. Vše bylo nahrané a zinscenované. Mistry tohoto „žánru" mediálních manipulací jsou v posledních letech zejména Palestinci, mnoho případů se objevilo také během izraelsko-libanonské války v roce 2006. Evergreenem v této oblasti jsou profesionální „plačky", ženy srdceryvně plačící přímo do kamer a fotoaparátů západních novinářů, dodávající scénám drama. Bohužel se často ukazuje, že existuje mnoho takových profesionálních plaček, které objíždějí všechna místa konfliktů a hrají své „divadlo" několikrát týdně na různých místech země (více například kauza „Green Helmet" na www.littlegreenfootballs.com).

Často se aranžují také scény pro fotografování. V novinách jsme během izrealsko-libanonské války mohli spatřit velmi emotivní záběry dětských hraček v sutinách bombardovaných domů. Nikdo se už nepozastaví nad faktem, že hračky jsou úplně čisté v naprosté špíně a jako náhodou se nacházejí přímo před očima reportérů. Podobně jsou oblíbeným klišé svatební šaty na stojanu, které jako zázrakem sněhobíle září z černých ohořelých trosek jiného rozbombardovaného domu. Vrcholem cynismu tohoto válečného public relations pak bylo zraněné dítě, které záchranáři vynášeli z dalšího místa bombardování. Dítě křičelo jako o život, bylo špinavé, od krve. Když se skoro stejná scéna odehrála o pár dní později na druhém konci Libanonu, ukázalo se, že zde figuruje to stejné dítě, opět ušpiněné a od krve, nicméně ve skutečnosti úplně zdravé, stejně jako v prvním případě (Denton, 2006).

Špičkou ledovce je falšování a manipulování zpráv samotnými novináři. K tomu nedochází příliš často, nicméně odstrašujícím případem budiž kauza libanonského fotoreportéra pracujícího pro agenturu Reuters Adnana Hajje, který záměrně manipuloval a pozměňoval fotografie ve Photoshopu. Kromě toho také manipuloval s popisky u fotografií, aby vše vypadalo, že dopady izraelských útoků na Libanon jsou mnohem tvrdší a ničivější.

Jak jsme si ukázali, snahy o využívání médií zde byly odjakživa a vždy budou. Je vidět, že k ovlivňování mediálního obrazu není potřeba žádných prostředků, stačí rafinovaně inscenovat události. Stejně tak oficiální propaganda byla a je stále funkčním prostředkem formování veřejného mínění.

BARMSKÝ VJ

Anders Østergaard / Norsko, Švédsko, Dánsko, VB / 2008 / 55 min.

Barmský aktivista vystupující pod pseudonymem Joshua tvoří spolu s dalšími novináři skupinu Democratic Voice of Burma. Jejím posláním je pořizovat video- a audiosvědectví z krutých zásahů vojenské junty proti civilnímu obyvatelstvu pod názvem Barmský videožurnál. Cenné záznamy pak odesílá do svobodných západních médií, jejichž prostřednictvím se zbytek světa dozví o tom, co se ve skutečnosti v této zemi děje. Skupina zanícených poloprofesionálních reportérů tak supluje demokratickou úlohu nezávislých médií, která v Barmě zatím nemají své místo. Joshua a jeho kolegové denně riskují život, aby své zemi a jejím obyvatelům pomohli svrhnout vládu, předem dusící jakékoliv projevy odporu a neposlušnosti. V září roku 2007 se jim podařilo natočit a sestříhat několik cenných záběrů z demonstrací, v nichž se iniciativy chopili buddhističtí mniši a které jsou známy jako šafránová revoluce (podle barvy mnišského hábitu). Světová média tehdy odvysílala tyto reportáže ukazující surové potlačení povstání. Na tento bezúčelný projev totalitní moci tehdy zareagovala velká část obyvatel Barmy nespokojených s politickou situací v zemi. Dokument režiséra Anderse Østergaarda ukazuje, jak důležité místo mají v boji o svobodu nezávislá média. þ

1. Jaká je historie Barmy?

Barma byla dříve britskou kolonií a v roce 1948 se stala nezávislým státem. Byla tehdy jednou z nejrychleji se vyvíjejících a nejbohatších zemí jihovýchodní Asie. V Barmě byla zavedena parlamentní demokracie, země se však od počátku potýkala s řadou politických problémů, spojených s požadavky početných etnických menšin o větší autonomii a s neochotou centrální barmské vlády tuto autonomii poskytnout. Téměř ihned po získání nezávislosti v zemi vypukla občanská válka, během které postupně sílila moc a význam armády. V březnu 1962 generál Nei Win provedl **vojenský převrat**, a nastolil tak dlouhé období vojenské diktatury.

Nerozvážná ekonomická politika vojenské vlády přivedla dříve bohatou zemi k ekonomickému kolapsu a v roce 1987 zařadila OSN Barmu mezi nejméně rozvinuté státy. **V roce 1988 vyvrcholila frustrace obyvatel** z ekonomických problémů a nesvobody. Statisíce lidí se vzbouřily proti vojenské vládě a žádaly demokracii. Přestože generál Nei Win pod tíhou masových protestů rezignoval, vlády se zmocnila nová vojenská junta, a represivní režim v Barmě tak pokračuje dodnes. Při potlačování protestů bylo zabito přes 3000 demonstrantů a řada opozičních aktivistů byla uvězněna, vytlačena do pohraničních oblastí pod kontrolou povstaleckých ozbrojených skupin či vyhnána do exilu. V roce 1990 vojenská junta povolila **demokratické volby**, v nichž se ziskem více než 80 % parlamentních křesel zvítězila opoziční Národní liga pro demokracii, vedená přední disidentkou Aun Schan Su Ťij. Junta výsledky voleb neuznala a řadu zvolených členů parlamentu uvěznila. Odpor proti vojenské vládě však neustal a v zemi každoročně probíhají větší či menší protesty.

2. Je v Barmě demokratický politický systém (2010)?

Barma je vojenskou diktaturou. Oficiální hlavou státu je generál Than Šwei, předseda Státní rady pro mír a rozvoj (SPDC), jak se formálně nazývá barmská vojenská junta. SPDC tvoří velitelé jednotlivých složek ozbrojených sil a regionálních velitelství. O vnitřním fungování junty toho není navenek příliš známo, předpokládá se však, že Than Šwei má de facto absolutní moc. Zákonodárství má v rukou SPDC, neboť poslední volby do parlamentu se konaly v roce 1990 a parlament poté nikdy nebyl svolán. Výkonnou moc tvoří oficiálně vláda složená ze zhruba 30 ministrů, i ta však fakticky podléhá rozhodnutím SPDC.

3. Kdo je Aun Schan Su Ťij a jak silný má vliv na dění v Barmě?

Přední barmská disidentka Aun Schan Su Ťij (nar. 19. června 1945) se stala symbolem nenásilného a neochvějného vzdoru proti vojenské juntě. Dcera barmského bojovníka za nezávislost Aun Schana studovala na univerzitě v Oxfordu ve Velké Británii a později pracovala pro sekretariát OSN v New Yorku. V roce 1988 se vrátila do Barmy, aby se postarala o svou nemocnou matku. Brzy se zapojila do protivládních demonstrací, stala se generální tajemnicí tehdy vzniklé Národní ligy pro demokracii a díky svým řečnickým a politickým schopnostem získala velkou popularitu. Už v roce 1989 byla proto poprvé uvržena do domácího vězení, Národní liga pro demokracii však přesto zvítězila ve volbách v roce 1990. V roce 1991 jí byla udělena **Nobelova cena míru**, na kterou ji navrhl tehdejší československý prezident Václav Havel. Dnes je jedinou zadržovanou nositelkou této ceny na světě. Su Ťij strávila v domácím vězení dohromady už více než 14 let (v domácím vězení byla držena v letech 1989–1995, 2000–2002, 2003–dodnes). Přestože Su Ťij žije už tolik let v izolaci, mezi obyvateli Barmy má velkou úctu a respekt. Kdykoliv se ocitla na svobodě a mohla cestovat, její konvoj obklopovaly tisíce stoupenců.

Domácí vězení Aun Schan Su Ťij bylo naposledy prodlouženo v srpnu 2009 ve zmanipulovaném soudním procesu, ve kterém byla Su Ťij obviněna z porušení podmínek svého domácího vězení za to, že do jejího domu vnikl americký občan John William Yettaw poté, co přeplaval jezero Inya sousedící s domem.

4. Jsou buddhističtí mniši v Barmě respektováni?

Buddhismus vyznává zhruba 89 % obyvatel Barmy. Další se hlásí k islámu, křesťanství, hinduismu a jiným náboženstvím. Buddhističtí mniši jsou v barmské společnosti respektováni a **laická veřejnost je velmi ctí**. Brutální zásah armády během šafránové revoluce, při kterém byli mniši biti,

vyháněni z klášterů a svlékáni z rouch, proto vyvolal v celé společnosti rozhořčení a odsouzení.

Barmští buddhističtí mniši se přidali k protestům především proto, že denně vidí utrpení lidí žijících v ekonomicky vyčerpané zemi. Nebylo to zdaleka poprvé, co mnišská obec (*sangha*) v Barmě tímto způsobem zasáhla do politiky. **Mniši byli aktivní už v dobách britské koloniální správy, mnozí se rovněž zapojili do protivládních demonstrací v roce 1988.** Jejich „zbraní" proti armádě je **symbolické převracení mnišských misek** dnem vzhůru, čímž naznačují, že nebudou od vojenských činitelů přijímat dary ani pro ně vykonávat náboženské obřady. To je v Barmě považováno za velice špatné znamení.

Následkem toho už od devadesátých let barmská junta buddhistickou obec omezuje a ponechává ji pod dohledem, který se po šafránové revoluci opět zvýšil. Barmští generálové však také využívají buddhismus ke své propagaci, když se před televizními kamerami scházejí s představenými významných klášterů či poskytují finanční dary na stavbu a údržbu buddhistických pagod.

5. Jak začala tzv. šafránová revoluce a co se stalo s mnichy po jejím potlačení?

Dne 15. srpna 2007 barmská vláda nečekaně zvedla ceny pohonných hmot. Například cena benzinu vzrostla z 1500 kyatů na 2500 kyatů za galon (3,785 litru), v jiných případech se cena zvedla až o 500 %. Důvodem nárůstu cen bylo zrušení subvencí, které si stát už nemohl dovolit. Zvýšení zásadně prohloubilo životní problémy Barmánců. Pár dnů nato se konal první protestní pochod, který zorganizovali bývalí studentští vůdci protestů z roku 1988. Ti byli brzy zatčeni, vedení demonstrací však převzali buddhističtí mniši a do ulic vyšly desítky tisíc lidí v různých částech země.

Na konci září vojenská junta vyslala armádu, která protesty násilně potlačila a během podzimu 2007 byly zatčeny tisíce lidí. V listopadu a prosinci 2008 vojenská junta zorganizovala procesy s aktivisty ve vazbě a odsoudila je k dlouhým trestům vězení. Například vůdčí organizátor šafránové revoluce, buddhistický mnich U Gambira, byl odsouzen k 68 letům vězení. Celkem 23 členů Skupiny studentů generace 88 (tedy bývalých studentských vůdců) bylo odsouzeno k 65 letům vězení. **Celkem je nyní (leden 2010) v Barmě přes 2100 politických vězňů.** Buddhistické kláštery jsou nyní pod přísnějším dohledem, někteří mniši museli z klášterů odejít.

6. Kdy a kým byla založena organizace Democratic Voice of Burma? Jak funguje a kým je podporována?

Rozhlasovou stanici Democratic Voice of Burma (DVB) založili **v červenci 1992 barmští uprchlíci v Oslu s podporou norské vlády**. V roce 2005 zahájila DVB také vysílání satelitní televize. Cílem DVB je především poskytovat Barmáncům informace o dění uvnitř země i ve světě, které státní média v Barmě následkem propagandy a cenzury opomíjejí nebo mění. DVB má dnes hlavní kancelář v Oslu a velké pobočky v Thajsku a Indii. V Barmě s DVB spolupracují desítky lidí. V době šafránové revoluce pracovalo pro DVB v Barmě kolem 40 tajných reportérů. Přes brutální potlačení demonstrací a pronásledování novinářů **dnes pro DVB pracuje až 100 mladých reportérů**, kteří odvážně přinášejí informace o skutečné situaci v Barmě. Záběry, rozhovory a informace propašované přes hranice vysílá Democratic Voice of Burma zpět do Barmy prostřednictvím televize i rozhlasu.

Na fungování DVB finančně přispívají vládní i nevládní instituce, například norské ministerstvo zahraničí, americká nadace National Endowment for Democracy či švédská agentura Swedish International Development Agency.

7. Co znamená zkratka „VJ" v názvu filmu?

VJ je zkratka pro „video journalist", tedy videožurnalista. Jedná se o druh žurnalistiky, jejíž produkt tvoří videozáběry, které novinář sám natáčí, edituje a často i prezentuje. Videožurnalismus vznikl v šedesátých letech minulého století v USA, v současné době je využíván po celém světě. Je spojován s lidmi, kteří podávají videosvědectví o závažných problémech, často navzdory místním úřadům či vládám. Mnohdy takto dokumentují případy porušování lidských práv, a proto musejí pracovat skrytě. Podporou a školením videožurnalistů z celého světa se zabývá například americká organizace Witness.

8. Jaké byly následky cyklonu Nargis, který Barmu postihl v roce 2008? Dostalo se obětem pomoci od barmské vlády nebo mezinárodního společenství?

Na počátku května 2008 zasáhl Barmu jeden z nejničivějších cyklonů v historii. **Cyklon Nargis**, který kromě ničivého větru přinesl rozsáhlé záplavy, za sebou zanechal 450 tisíc zdevastovaných obydlí, poškozenou infrastrukturu, zasolenou zemědělskou půdu a vodní zdroje a až 140 tisíc obětí na životech. Zasaženo bylo až 2,4 milionu lidí. Včasný humanitární zásah zásadním způsobem zkomplikovala vládnoucí vojenská junta, která odmítala udělovat víza humanitárním pracovníkům a více než měsíc blokovala vstup do postižených oblastí. V prvních týdnech tak lidé z postižené oblasti dostávali pomoc pouze od svých spoluobčanů – v zemi se okamžitě vzedmula vlna solidarity a stovky dobrovolníků přivážely pomoc do nejvíce postižené delty řeky Iravadi. Až během osobní schůzky s Than Šweiem nakonec generální tajemník OSN vyjednal přístup pro zahraniční humanitární organizace a agentury OSN, které v oblasti dodnes pomáhají likvidovat následky cyklonu.

9. Je současná (leden 2010) politická situace v Barmě srovnatelná se situací u nás před rokem 1989?

Řada metod, kterými barmská junta utlačuje své občany, je samozřejmě podobná těm, které používal československý komunistický režim. Opoziční aktivisté jsou zatýkáni, jejich rodiny a přátelé jsou zastrašováni. **V zemi funguje přísná cenzura a média ovlivňuje státní propaganda.** Všude jsou tajní policisté a udavači, a tak se lidé na veřejnosti vyhýbají rozhovorům o politice. V soukromí si ale stěžují – ať už na nefungující elektřinu, na zvyšující se chudobu, či na vládu, která se o ně nestará. Lze však říci, že míra brutality vojenského režimu vůči obyvatelům země je vyšší než v bývalém Československu – v zemi je více než 2100 současných a zhruba 10 tisíc bývalých politických vězňů, aktivisté jsou ve věznicích brutálně mučeni, od roku 1988 více než 130 vězňů zahynulo, protesty a demonstrace jsou krutě potlačovány střelbou do davů atd.

10. Co dělá mezinárodní společenství na pomoc obyvatelům Barmy?

Kvůli porušování lidských práv, vysokému počtu uprchlíků (dle odhadů asi 700 tisíc), vnitřně přesídlených osob (asi 500 tisíc) a ekonomických migrantů (asi 2 miliony), produkci drog i nekontrolovatelnému šíření HIV/AIDS a dalších infekčních chorob se **Barma v roce 2006 dostala na program Rady bezpečnosti OSN**. Zvláštním zmocněncem pro Barmu byl jmenován Ibrahim Gambari. Navštívil ji už sedmkrát, nedosáhl však žádného zlepšení situace. V lednu 2007 Spojené státy předložily návrh závazné rezoluce k Barmě v Radě bezpečnosti, rezoluce však byla vetována Čínou a Ruskem. Čína dosavadní barmský režim podporuje, a tak blokuje většinu snah vyvíjet na generály nátlak.

Evropská unie každoročně obnovuje Společný postoj vůči Barmě (*EU Common Position*), ve kterém se evropské státy mimo jiné zavázaly ke zbrojnímu embargu vůči Barmě, k zákazu dovozu dřeva a drahokamů, k zákazu obchodování s vybranými barmskými státními společnostmi, k zákazu vydávání víz barmským generálům do EU apod. Zákaz obchodování se však nevztahuje na ropu a zemní plyn, ze kterých plynou režimu velké zisky. Spojené státy vyhlásily zákaz všech nových investic do Barmy a realizují cílené sankce proti představitelům režimu a jejich obchodním stoupencům (zmrazování finančních účtů v zahraničí, zákaz finančních toků, zákaz obchodování s nimi apod.). Problémem však zůstává nejednotnost světového postoje a neustálá tendence zmírňovat postoj, aniž by došlo ke zlepšení situace.

Velmi významná je role asijských sousedů Barmy. Čína podporuje vojenskou juntu, neboť Barma je pro ni obchodním partnerem, dodavatelem ropy a zemního plynu a především strategickým územím, které Číně umožňuje pronikat do dalších zemí regionu. Indie se snaží význam Číny v regionu vyvažovat, a proto se k otázkám lidských práv v Barmě záměrně nevyjadřuje. Barma je od roku 1997 také členem Sdružení zemí jihovýchodní Asie (ASEAN). ASEAN vyznává politiku nevměšovat se do vnitřních záležitostí svých členů a v případě Barmy obhajuje strategii, že je prospěšnější Barmu zapojovat do meziná-

rodních aktivit, než na ni uvalovat sankce. Tato politika však dosud nevedla ke zlepšení situace, proto nyní začínají jednotlivé státy ASEAN vystupovat k barmskému režimu kriticky.

Barmské demokratické opoziční hnutí nyní především žádá mezinárodní společenství: 1. aby se generální tajemník OSN Ban Ki-moon osobně zasadil o **propuštění politických vězňů** v Barmě, 2. aby se situaci v Barmě intenzivněji věnovala **Rada bezpečnosti OSN**, 3. aby bylo vyhlášeno **celosvětové embargo na prodej a dovoz zbraní** do Barmy, 4. aby **byly při jednáních s barmským režimem kladeny termíny**, do kdy se ty které kroky mají splnit pod hrozbou zvýšení sankcí.

11. Jaká je v Barmě situace dnes (leden 2010)? Dá se odhadnout, jak se bude nadále vyvíjet?

Barmská vojenská junta dělá vše pro to, aby zůstala u moci. V květnu 2008 ve zmanipulovaném referendu junta prosadila novou ústavu, podle které by měl v zemi začít fungovat parlament – 25 % křesel v parlamentu však bude automaticky přiděleno armádě, prezidentem země se má stát pouze osoba s vojenským pozadím a právo volit do parlamentu nemají například členové náboženských řádů (tedy zhruba 400 tisíc buddhistických mnichů) ani lidé, kteří jsou trestně stíháni (současní političtí vězni). Aun Schan Su Ťij by podle této ústavy také nemohla být zvolena, neboť její děti žijí v zahraničí a mají cizí občanství. Vojenská junta také prohlásila, že první **volby do parlamentu proběhnou v roce 2010** – nic však nenasvědčuje tomu, že by se mohlo jednat o volby spravedlivé a demokratické. Většina známých členů opozice je ve vězení, takže nemohou být voleni. Naprostá většina opozice se rozhodla volby bojkotovat, protože vycházejí z ústavy, která je nedemokratická. Vojenský režim v Barmě tedy nedává žádný signál, že by mohlo dojít ke změnám k lepšímu. Na druhou stranu frustrace lidí v Barmě je velká a přes nemalé riziko zatčení tito lidé neustále organizují nové protesty a protivládní kampaně.

Odpovědi na otázky vypracovala:
Marie Peřinová, Člověk v tísni, o. p. s.

VYUŽITÍ MODERNÍCH TECHNOLOGIÍ

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: reklama, moderní technologie, mediální aktivismus

DÉLKA: 90 minut

POMŮCKY: papíry formátu A3, barevné pastelky nebo fixy, rozstříhaný pracovní list

CÍLE: vytvořit rámcový návrh efektivní propagační kampaně (realizované v různých podmínkách)
zamyslet se nad tím, jak lze pokrok v oblasti médií využít

POSTUP:

1. Stručně přiblížíme studentům situaci v Barmě a promítneme ukázku, která je sestřihem činnosti „barmského VJ" na počátku tzv. šafránové revoluce (září 2007).
   Ukázka (14 min.): DVD01 / Barsmský VJ / Ukázka 1

2. Zeptáme se studentů, jak podle nich Joshuovy záběry ovlivnily obyvatele Barmy během tzv. šafránové revoluce. (Zpravodajství, v němž se natočené materiály objevily, mohli sledovat jen ti, kteří mají satelit či internet. Skutečnou hybnou silou byli mniši, jejichž vystoupení a pochod lidé následovali.)

3. Rozdělíme studenty do tří skupin, které si nejprve připraví odpovědi na následující otázky:
   - Jak můžeme získat pro dobrou věc spřízněné lidi?
   - Jak je oslovit?

4. Do skupin rozdáme papíry a kreslicí potřeby, každá skupina dostane jeden úkol z pracovního listu. Na jeho vypracování necháme studentům alespoň 30 minut.

POZNÁMKA: Upozorníme studenty, že kromě předvedení propagačních materiálů (loga, plakáty apod.) musí důkladně promyslet postup, jednotlivé kroky vedoucí k získání sympatií a podpory lidí. Nestačí uvést: reklama v televizi. Nápad je nutné rozpracovat, tj. promyslet, jakou podobu bude mít reklamní spot, kdo ho vytvoří, kde a kdy bude odvysílán, jak vysoké budou náklady, jaký je očekávaný efekt apod.

5. Skupiny postupně prezentují své výsledky. Jednotlivé výstupy a nápady zhodnotíme, okomentujeme a zaměříme se na otázky:
   - Využili jste současné technické možnosti efektivně?
   - Zkombinovali jste dostatečný počet různých druhů masové komunikace?
   - Který z nich by mohl být ve vaší kampani nejúčinnější?
   - Co všechno nám média umožňují?
   - V čem spatřujeme jejich přínos?
   - Jaká úskalí přináší svobodné využívání médií a technický rozvoj?
   - Využíváme média dostatečně?
   - Můžeme média zneužít? Kdy se vlastně jedná o zneužití médií?

REFLEXE: Studenti si uvědomí, jakým způsobem se dají média využít. Často si neuvědomujeme jejich možnosti, případně se soustředíme jen na určitý typ předávání informací. Někdy se může stát, že jistý záměr přeroste v nekontrolovatelnou, třeba i nebezpečnou akci. Jak se tomu vyhnout? A jak poznat, že se jedná o nebezpečí?

1. Vytvořte rámcový návrh propagační kampaně (rozpracovanou strategii propagace, logo, slogan, plakát apod.) tak, aby tato akce měla vysoký potenciál vzbudit co největší pozitivní ohlas mezi lidmi v demokratické zemi. Disponujete rozpočtem 100 tisíc euro a vaším úkolem je připravit celostátní kampaň – například Normální je nekouřit.

2. Vymyslete efektivní propagační kampaň (rozpracovanou strategii propagace, logo, slogan, plakát apod.) místního rozsahu bez finančních prostředků – tématem může být například pomoc tělesně postiženému spolužákovi při koupi nezbytných pomůcek (získání financí na posuvnou plošinu do školy apod.).

3. Vytvořte rámcový návrh propagační kampaně (rozpracovanou strategii propagace, logo, slogan, plakát apod.) na podporu protivládní akce, přičemž by tato snaha měla vyvolat co největší pozitivní ohlas mezi občany totalitní země (mělo by se jednat například o svolání demonstrace, podporu protivládních protestů). Nezapomeňte na omezení a nebezpečí, s nimiž se v totalitní zemi budete potýkat.

VIDEOŽURNALISMUS

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, geografie, historie

KLIČOVÉ OKRUHY: moderní technologie, mediální aktivismus

DÉLKA: 30 minut

POMŮCKY: nakopírované informace o Barmě – viz Otázky a odpovědi

CÍLE: uvést příklady amatérského využití médií a zhodnotit jeho přínos (jak v podmínkách demokratických, tak i totalitních)
získat základní poznatky o Barmě

POSTUP:

1. Položíme studentům následující otázky:
   - Co si obvykle lidé fotí nebo natáčejí na video?
   - Pro jaké účely fotí nebo pořizují videozáznam?
   - Co by měla fotografie nebo nahrávka zachycovat, aby se dostala do médií?
   - Jaká fotografie/nahrávka by se mohla objevit i v zahraničních médiích?

   Ukázka (cca 1 min.) DVD01 / Barsmský VJ / Ukázka 2

2. Ptáme se na následující:
   - Odkud záběry pocházejí? Kdo to mohl natočit a proč?
   - Jedná se o profesionálního kameramana/reportéra?
   - Za jakých okolností by tyto záběry vysílaly televizní stanice? (Případně ve kterých zemích?)

   Ukázka (cca 2,5 min.) DVD01 / Barsmský VJ / Ukázka 3

3. Zjistíme, co studenti vědí o Barmě. Následuje diskuse o životě v Barmě, o tamním režimu apod. Studentům rozdáme informace o Barmě.

4. K předešlé ukázce doplníme, že reportéři, kteří zaznamenávali průběh tzv. šafránové revoluce atd., byli odhaleni a s největší pravděpodobností budou odsouzeni k doživotnímu žaláři. Položíme studentům následující otázky:
   - Má smysl riskovat? K čemu to bylo? Nebylo to zbytečné?
   - Co asi vysílala tamní televize?

5. V závěru se můžeme dotknout české minulosti:
   - Může nám příklad z Barmy připomínat něco z našeho prostředí, z naší historie?

REFLEXE: Studenti si uvědomí rozdíl mezi využitím médií v demokratické a totalitní společnosti. V demokratické zemi informují o důležitých událostech profesionální žurnalisté, amatérské snímky jsou médii přebírány pouze v případě, že se jedná o nenadálou příhodu, kterou profesionální kamery nestihnou zaznamenat, nebo nějaké skandální odhalení. V totalitním státě se v oblasti získávání informací nelze spolehnout na oficiální mediální zdroje. Někteří občané si rozšiřují obzory sledováním zahraničních zpráv, ovšem o dění ve své zemi by se dozvěděli mnohem méně, kdyby neexistovali amatérští zpravodajové, kteří pořízené materiály „pouštějí do světa“.

POVOLÁNÍ: REPORTÉR

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura, informatika a informační a komunikační technologie

KLÍČOVÉ OKRUHY: moderní technologie, mediální aktivismus, zpravodajství, regulace médií (cenzura)

DÉLKA: zadání cca 15 minut (krok 1), následně 45 minut (podle počtu a délky nahrávek)

POMŮCKY: optimálně videokamera, postačí případně digitální fotoaparát nebo mobilní telefon s možností nahrávání videa

CÍLE: vyzkoušet si roli amatérského zpravodaje (pořídit audiovizuální záznam)
posoudit a porovnat úlohu a možnosti médií v demokratické a totalitní zemi

POSTUP:

1. Rozdělíme studenty do pětičlenných skupin. Jejich úkolem bude pořídit dvou- až pětiminutovou audiovizuální nahrávku, v níž zachytí společensky významnou událost nebo anketu s náhodně vybranými lidmi (oba úkoly by měly být zastoupeny zhruba stejně). Dále si připraví ústní komentář, jímž následně prezentaci svého videozáznamu doplní – zdůvodní výběr tématu, přidají svá hodnocení apod. Na přípravu a realizaci necháme studentům dva až tři týdny.

POZNÁMKA: Studenti by měli pořídit nahrávku na veřejných, více frekventovaných místech (ulice, náměstí, obchodní centrum, fotbalový stadion apod.), ne však za pomoci svých blízkých či známých. Úkolem je vybrat takové situace a témata, které by se mohly objevit v televizním zpravodajství (události či určité problémy na úrovni obce nebo státu, anketní otázky související s pohledem respondentů na politickou situaci, důležitá rozhodnutí, například: Jste spokojeni se současnou vládou, s jejím působením? Myslíte si, že prezident dobře reprezentuje naši zemi? Kteří politici podle vás Česku nejvíce škodí?). Metoda „skryté kamery" je nepřípustná. Upozorníme studenty, aby se vyhýbali nebezpečným situacím, neprahli po senzaci, při níž by mohli být zraněni nebo materiálně poškozeni, a při anketě nenatáčeli oslovené bez jejich souhlasu.

2. Skupiny prezentují své nahrávky, které doplní stručným komentářem. Poté necháme diváky, aby se k záznamům vyjádřili.

POZNÁMKA: Je vhodné promítnout pořízené videozáznamy na monitoru, na plátně nebo na interaktivní tabuli. Proto si nahrávky vyžádáme předem, abychom zkontrolovali kompatibilitu s příslušným zařízením a případně zajistili funkčnost přehrávání. Tento problém lze předem odstranit, je-li studentům určen v zadání úkolu formát videovýstupu (je však nutno brát ohledy na možnosti, které studenti mimo školu mají, případně domluvit spolupráci s vyučujícím informatiky).

3. Následuje společná diskuse, kdy se ptáme:
   - Měli jste s nahráváním nějaké potíže? Pokud ano, jaké? Čeho se týkaly? (Bránil vám někdo v natáčení? Obávali jste se něčeho? Proč určitá osoba odmítla odpovědět na anketní otázku?)
   - Jak by se podoba vašeho videa mohla lišit, kdybyste žili v totalitním státě? Pokud byste ukázali to, co jste natočili, byly by s tím potíže? A mohli byste záznam vůbec pořídit?
   - Mohou mít stejnou váhu amatérské záběry zachycené v demokratické a v totalitní zemi? Co všechno riskujete?

4. Pokud studenti dosud neviděli celý film Barmský VJ, je vhodné ho nyní promítnout, aby si uvědomili rozdíly mezi mediální situací u nás (v demokratické zemi) a v Barmě, kde vládne vojenská diktatura.

REFLEXE: Nemůžeme odhadnout, jaké nahrávky studenti pořídí, ovšem jejich práce by jim měla přinést alespoň dobrý pocit z možností, které nám nabízí život ve svobodné zemi. K tomu by mělo přispět i srovnání situace v ČR a Barmě.

PROČ ZABILI SVÉ SOUSEDY

Kumiko Igarashi / Japonsko / 1998 / 49 min.

Rozhlas jako nástroj genocidy ukazuje ve svém dokumentu japonská režisérka Kumiko Igarashi. V roce 1994 propukl ve Rwandě občanský konflikt, jehož výsledkem bylo zavraždění 800 tisíc Tutsiů, příslušníků etnické menšiny v zemi. Provládní soukromá rozhlasová stanice Milles Collines, v němž pracovali extremisté z etnické skupiny Hutuů, přitom ve svém vysílání podněcovala k zabíjení. Podle svědků v místech vraždění často zazníval rozhlas, vybízející k zabíjení pomocí zemědělských nástrojů, nezřídka se ozývala i konkrétní jména. Mezinárodní tribunál v sousední Tanzanii dostal za úkol odhalit viníky, přičemž ve vězení se ocitly statisíce Hutuů, ve většině případů popírajících jakoukoliv účast na genocidě. Sedmnáctiletý François Minani, který se po třech letech strávených ve vězení dostal na svobodu, se přiznal k vraždě čtyř dětí. Podle jeho svědectví se rádio Milles Collines, přezdívané jako „rádio mas“, značnou měrou podílelo na provokaci k nenávisti a vraždění. Lidé ve vesnici se při jeho poslechu začali stávat podezíravými a obviňovali své sousedy a příbuzné z nepřátelství. Dokument tak ukazuje, jak silné mohou být účinky médií, když dokážou v krátkém čase vymazat léty prověřené přátelské vztahy a vzájemnou důvěru. þ

1. Co znamená pojem genocida? Jaké jsou její nejznámější případy?

Slovo „genocida" vzniklo v minulém století po vzoru starého právního pojmu „homicida" (zabití či vražda); homo znamená člověk a caedo (cido) tlouci, pobíjet. Pojem „genocida" je podobná složenina, ve které genus je latinské označení pro rod, kmen, národ. **Genocida tedy znamená zabíjení celého rodu, kmene, národa.** S termínem genocida přišel poprvé Raphael Lemkin, když jím pojmenoval „koordinovaný plán různých akcí směřujících ke zničení samotných základů života národních skupin s cílem tyto skupiny vyhladit". Stalo se tak po masakru 1,5 milionu Arménců v Turecku v roce 1915.

Mezinárodní právo, přesněji rezoluce Valného shromáždění Spojených národů č. 260 A (III) ze dne 9. prosince 1948 klasifikovala genocidu jako „mezinárodní zločin vyhlazování příslušníků národních, etnických, rasových nebo náboženských skupin s cílem tyto skupiny úplně nebo částečně zničit, a to zabíjením nebo tělesným či mentálním týráním nebo svévolným uvedením do životních podmínek, ve kterých hrozí celková či částečná záhuba, nebo zavedením opatření k omezení porodnosti nebo násilným odebíráním dětí". Trestné jsou podle tohoto zákona genocida, příprava genocidy, přímé a veřejné podněcování ke genocidě i pokus o spáchání genocidy. Dones konvenci ratifikovalo nebo k ní přistoupilo 130 zemí včetně všech členů Evropské unie.

Genocida **probíhala například během druhé světové války, kdy ji nacistické Německo uplatňovalo zejména na Židy a Romy**. O genocidě můžeme hovořit i v případě bývalé Jugoslávie, kde byli systematicky vyhlazováni bosenští muslimové. **Ke genocidě došlo jen v průběhu 20. století v mnoha případech.**

Zde jsou některé z nich:

- **Arméni v Turecku** – v letech 1915–1920 bylo zabito více než 1,5 milionu lidí;
- **vybrané skupiny na území Sovětského svazu** – v letech 1935–1953 byly Stalinovou vládou likvidovány skupiny lidí, mezi nimi i obyčejní zemědělci, je těžké přesně určit jejich počet, odhady se však blíží 3 milionům;
- **židé v Evropě** – v letech 1939–1945 bylo nacisty vyvražděno asi 6 milionů židů;
- **Romové v Evropě** – v letech 1939–1945 nacisté zabili asi 200 tisíc Romů;
- **Bangladéšané** – 1,5–2 miliony jich byly zavražděny vládou západního Pákistánu a jejími přívrženci během bojů o nezávislost v roce 1971;
- **burundští Hutuové** – zavraždění 150 tisíc Hutuů bylo pomstou za neúspěšný pokus o převrat v Burundi v roce 1972;
- **Kambodžané** – 1,5–2 miliony Kambodžanů byly v Kambodži zavražděny v letech 1975–1978 vládou Rudých Khmerů;
- **obyvatelé Východního Timoru** – přes 250 tisíc lidí bylo zabito indonéskou vládou při invazi do Východního Timoru v roce 1975;
- **Tigrejové a Eritrejci** – přes 250 tisíc lidí, hlavně Eritrejců a Tigrejů, bylo zavražděno etiopskou vládou v období „rudého teroru" v roce 1980;
- **guatemalští Mayové** – v roce 1980 bylo nejméně 50 tisíc mayských indiánů zabito a mnohem více vytlačeno ze svého území;
- **iráčtí Kurdové** – přes 100 tisíc Kurdů bylo v letech 1980–1988 vládou Saddáma Husajna zabito a dalších 500 tisíc lidí bylo donuceno vystěhovat se z Iráku;
- **súdánští Núbijci** – od roku 1990, kdy došlo ke zpřístupnění núbijských hor, bylo mnoho zdejších obyvatel zabito vládními jednotkami a milicemi;
- **bosenští muslimové a Chorvaté v bývalé Jugoslávii** – nejméně 200 tisíc bosenských muslimů bylo zabito ve válkách v letech 1992–1995 a další museli opustit své domovy;
- **Rwanďané** – asi 800 tisíc Tutsiů a oponentů vlády Hutuů bylo zabito ve třech krvavých měsících roku 1994.

Žádná země nikdy nepopírala genocidu jako zločin, článek 2 Úmluvy je dokonce považován za **závazné mezinárodní právo**. **I přes všechny ratifikace je genocida za posledních 40 let opakovaně páchána.** Události ve Rwandě a bývalé Jugoslávii vedly mezinárodní společenství k vytvoření mezinárodních trestních tribunálů.

2. Jaká je historie Rwandy?

Rwandská republika je vnitrozemský stát ležící ve středovýchodní Africe, hraničící s Ugandou, Burundi, Demokratickou republikou Kongo a Tanzanií. Území dnešní Rwandy bylo osídleno už před 35 tisíci lety pygmejským kmenem Twa. Šlo o nepočetnou skupinu lovců a sběračů, která byla později vytlačena zemědělským kmenem Hutuů. Ti započali mýcení lesů, aby získali místo pro budoucí osady. Třetím kmenem, který se usadil na území Rwandy v 15. století, byli převážně kočovní Tutsiové.

Tutsiové založili na území dnešní Rwandy po svém příchodu království Banyarwanda. **Ten se tradičně dělí na tři etnika – Tutsie** (14 % obyvatelstva), **Hutuy** (85 % obyvatelstva) a **Twa** (1 %) –, která mají společný jazyk (kyniarwanda), společnou kulturu, historii a náboženství. Výjimkou nebyly ani sňatky mezi etniky. Po staletí stál v čele Rwandy monarcha z kmene Tutsiů, kteří představovali v historii země vždy vládnoucí třídu. Ačkoliv asi 80 % obyvatelstva Rwandského království tvořili Hutuové, jen velmi málo z nich bylo členy nobility. Zbytek žil chudým rolnickým životem. Od roku 1890 začalo docházet k postupné evropské kolonizaci (Rwanda byla formálně nejprve německou a následně belgickou kolonií).

V průběhu 20. století začalo narůstat mezi oběma etniky napětí. Důvodem byl zejména spor o půdu, které bylo s rostoucím počtem obyvatel nedostatek. Belgičtí kolonizátoři zavedli „pravidlo deseti krav" – tedy každému, kdo měl více než 10 krav, automaticky přidělili tutsijskou příslušnost. Tutsiové měli v té době snadný přístup ke vzdělání a zastávali všechny koloniální úřednické pozice. V padesátých letech 20. století Belgičané, kteří dosud řídili kolonii pomocí Tutsiů, se přiklonili na stranu rolníků, tedy Hutuů.

S podporou Belgie tak Hutuové v roce 1959 rozdmýchali rolnické povstání, jehož důsledkem byl pád dosavadního systému, svržení monarchy a vyhnání tisíců Tutsiů ze Rwandy. Toto období (1959–1963) bývá označováno jako takzvaná **rwandská krize**. Během ní se Belgičané ze Rwandy stáhli a 1. července 1962 deklarovali její nezávislost. Ze země uprchlo kolem 200 tisíc Tutsiů, tisíce jich byly zavražděny.

Tutsiové, kteří uprchli do sousedního Burundi a Ugandy, zformovali vlastní ozbrojené jednotky, jež čas od času na Rwandu útočily. Tyto invaze byly obvykle následovány brutálními odvetnými opatřeními proti místním Tutsiům. Během vlny represí v období mezi prosincem 1963 a lednem 1964 bylo povražděno na 10 tisíc Tutsiů.

V červenci 1973 Juvénal Habyarimana (severní Hutu) svrhl prezidenta Kayibandu (Hutu z jihu) a chopil se moci. V následujících letech jeho bezpečnostní síly odstranili opozici tvořenou Hutuy (Tutsiové se na vládě nepodíleli vůbec). Blízcí příbuzní prezidenta a jeho manželky ovládali armádu, četnictvo a zejména prezidentské gardy. Rwanda se stala zemí jedné diktatury. V polovině osmdesátých let už v exilu žilo 1,5 milionů Tutsiů. Habyarimana odmítl jejich návrat (mnoho lidí na málo půdy, pracovních míst a jídla), nicméně ani okolní chudé země nechtěly rwandské uprchlíky přijmout.

Za podpory sousední Ugandy Tutsiové zformovali vlastní ozbrojenou jednotku Rwandská vlastenecká fronta (RPF). Jedním z vůdců se stal v USA vycvičený Paul Kagame, současný prezident Rwandy. **RPF poprvé zaútočila na Rwandu v roce 1990. Úplnému dobytí Rwandy tutsijskými oddíly zabránil prezident Habyarimana tím, že požádal o pomoc Francii.** Francouzský prezident Mitterand rwandskému prezidentovi vyhověl a poslal do Rwandy francouzské výsadkáře (důvodem byl údajně fakt, že anglicky hovořící Tutsiové, kteří táhli z Ugandy, napadli francouzsky mluvící Hutuy, či prostě Rwandu, tedy frankofonní stát). Ti zastavili postup RPF a drželi ji v severní části Rwandy. V letech 1990–1993 provedli vojáci RPF řadu útoků do Rwandy. Habyarimana na oplátku zvýšil vnitřní represi proti Tutsiům (ultranacionalisté z kmene Hutuů zabili 2000 Tutsiů).

3. Jaký byl vývoj událostí v roce 1994?

Tlak ze strany afrických států přinutil prezidenta Habyarimana, aby v srpnu 1993 podepsal v tanzanském městě Aruša **dohodu o rozdělení moci, podle které mělo být ve vládě 40 % tutsijských partyzánů**. Dohoda se však nelíbila elitářským Hutuům ve vládě ani v armádě, kteří by tak přišli o svá výsadní postavení. Už několik dní po podpisu dohody zahájilo vysílání antitutsijsky orientované rádio Milles Collines (nová, soukromá stanice).

Napětí mezi Tutsii a Hutuy opět prudce vzrostlo poté, co byl v říjnu 1993 zavražděn burundský prezident Melchoir Ndadaye (Hutu). Úloha Burundi je pro vývoj ve Rwandě velice důležitá, neboť Burundi je pokládáno v podstatě za sesterskou zemi, kde rovněž žijí společně Hutuové a Tutsiové. Situace v jedné zemi tedy vždy výrazně ovlivňovala situaci v té druhé. Dalším burundským prezidentem se stal Cyprian Ntaryamira (Hutu), který ale vydržel v úřadě pouze dva měsíce – jeho letadlo bylo 6. dubna 1994 sestřeleno. Na palubě zemřel také rwandský prezident Juvénal Habyarimana (Hutu). Tento atentát i smrt Ndadayeho byly extremistickými Hutuy připisovány Tutsiům. Ihned po nehodě začali členové Interahamwe (milice Hutuů) stavět silniční zátarasy a kontrolovat průkazy totožnosti. Všichni tutsijští členové opozičních stran a aktivisté za lidská práva byli na místě zavražděni.

Rádio Milles Collines obvinilo ze sestřelení letadla RPF a kontingent OSN a vyzvalo k pomstě proti Tutsijům. Prezidentské gardy začaly následně vyvražďovat tutsijské civilisty v Kigali. Extremisté vyzývali Interahamwe i obyčejné Hutuy k zabíjení Tutsiů. Během pouhých tří měsíců bylo zmasakrováno více než 700 tisíc Tutsiů a 10–30 tisíc Hutuů, což bylo 11 % z celkové populace. Asi 2 miliony lidí byly donuceny k útěku.

RPF porazila 18. července 1994 Interahamwe a vyhlásila příměří. Vláda se zavázala k dodržování arušské dohody. Hutuové začali ze Rwandy masově utíkat ze strachu před pomstou. Celkem jich uprchlo kolem 2 milionů, zhruba polovina z nich do sousedního Zairu (dnes Demokratická republika Kongo). Desetitisíce jich následně zemřely v uprchlických táborech na různé infekce. S civilisty uprchli do exilu i členové Interhamwe, kteří dnes v Kongu okupují část východního území a kontrolují těžbu nerostných surovin, jež jim mají v budoucnu pomoci vrátit se k moci ve Rwandě.

4. Jak se k masakru ve Rwandě postavilo mezinárodní společenství a OSN?

Po podepsání arušské dohody o rozdělení moci v srpnu 1993 **rozmístila OSN v zemi mnohonárodnostní mírové síly (UN Assistance Mission to Rwanda – UNAMIR) pod vedením Belgičanů,** měly však jen omezený mandát. Během prvních dnů genocidy bylo několik vojáků UNAMIR zavražděno. Velitel požádal OSN o posily, OSN však odmítlo a nařídilo úplné stažení UNAMIR.

Přístup jednotek UNAMIR k záchraně civilního obyvatelstva před genocidou je pokládán za obrovské selhání. Na řešení vzniklé krize mezinárodní společenství nedokázalo či nechtělo reagovat. Na půdě OSN se proti vojenské intervenci a větší angažovanosti sil OSN ve Rwandě postavily zejména Spojené státy a Francie.

Mírová vojska OSN tak měla příkaz nezasahovat při vraždění a stala se smutnými svědky genocidy.

Za svůj liknavý postoj se následně veřejně omluvil i tehdejší americký prezident Bill Clinton. **V listopadu 1994 založila OSN v Aruše Mezinárodní trestní tribunál**.

5. Jaká je situace ve Rwandě dnes (leden 2010)?

Pokud jde o rozdělení moci, od ukončení genocidy **kontrolují vládu, hospodářství a armádu takřka úplně Tutsiové**. První prezidentské volby po genocidě vyhrál Paul Kagame, důstojník vycvičený v USA a zástupce Tutsiů, podle nějž dochází v zemi k výraznému pokroku. **Klíčovým nařízením vlády byl zákaz dělit obyvatele podle etnického klíče na Tutsie a Hutuy**, všichni obyvatelé jsou nyní považováni prostě za Rwanďany. Je ale zřejmé, že ani 16 let po genocidě obyvatelé Rwandy nezapomněli na krutosti, které se odehrály, a **národnostní napětí je tu stále přítomné**. **Po hospodářské stránce se ale Rwanda vzchopila rychle**: zprivatizovala klíčový průmysl a s velkou mezinárodní pomocí reorganizuje svoji infrastrukturu. Produkce čaje a kávy se vrátila na úroveň, jaká byla před genocidou, a **HDP vzrostl na dvojnásobek**, tedy na 1,7 miliardy USD ročně. Obnova byla umožněna návratem Tutsiů z exilu, kteří přinášejí peníze i znalosti. Až **60 % občanů však stále žije v chudobě** (za 1 USD denně) a 90 % Rwanďanů je závislých na práci v zemědělství.

Stát se snaží podporovat turismus a ekologii. Ve Rwandě je například zakázáno používat plastové tašky a sáčky. Od skončení genocidy (1994) zemi ovládá Paul Kagame, který je už 10 let prezidentem. Sám sebe pasoval do role

národního hrdiny a usmiřovatele rozervané země. Stal se miláčkem Západu, který začal do Rwandy posílat obrovské množství peněz. Největšími spojenci a hlavně dárci jsou Spojené státy, Velká Británie, Švédsko, Nizozemsko a EU jako celek. Příspěvky od donorů dodnes tvoří 60 % rwandského státního rozpočtu. Pro představu: jen Velká Británie této africké zemi ročně přispívá částkou 46 milionů liber.

Po skončení genocidy Kagame upřel svou pozornost východním směrem – do sousední Demokratické republiky Kongo, která vlastní obrovské zásoby nerostů a přírodního bohatství. A tak se stalo to, co v historii nemá obdoby. **Stát o rozloze 20 tisíc kilometrů čtverečních destabilizoval a dodnes okupuje část země velké jako celá západní Evropa.**

Přestože se Rwanda sice oficiálně stáhla, pokračovala ve válce na dálku – podporou rebelů vedených generálem Laurentem Nkundou z kmene Tutsijů. O tom, že prezident Kagame generála Nkundu přímo podporuje, se všeobecně vědělo, chyběly však důkazy. Až v prosinci roku 2008 **OSN zveřejnila výsledky velké vyšetřovací akce, která přinesla přímé důkazy tohoto spojenectví**. Zpráva také prokázala, že Rwanda byla zapletena do rekrutování dětských vojáků pro Nkundovo vojsko a podporovala ho zbraněmi a vojenskými cvičeními, prováděnými důstojníky rwandské armády. Rwanda zprávu OSN okamžitě odsoudila.

Dodnes Rwanda exportuje tuny nerostů, které pocházejí ze sousedního Konga. Podle zprávy OSN však zisk z konžského lupu nejde do rwandského rozpočtu, nýbrž do soukromých kapes. Rwanďané na východě Konga kontrolují většinu těžby diamantů, zlata, coltanu a kasiteritu. Zpráva také odhalila, že tyto nerosty vykupují přes překupníky firmy z Velké Británie, Belgie, Německa, USA či Nizozemska. V reakci na zprávu OSN zastavilo Švédsko a Nizozemsko svou podporu rwandské vlády.

Podle mnohých je Kagame národní hrdina, podle jiných válečný zločinec.

5. Byl po rwandské genocidě založen nějaký soud srovnatelný s mezinárodním tribunálem vyšetřujícím události v bývalé Jugoslávii?

Radou bezpečnosti OSN (rezolucí číslo 955 z 8. listopadu 1994) byl založen **Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu** (ICTR). Jeho cílem je přispět k usmíření mezi Tutsii a Hutuy, k potrestání viníků genocidy a k upevnění míru v oblasti. Kromě událostí, které se odehrály přímo ve Rwandě, jsou u tohoto soudu souzeni i Rwanďané, kteří se dopouštěli vraždění souvisejícího s rwandskou genocidou i v sousedních státech, zejména v Demokratické republice Kongo (tehdejší Zair). První obžaloby byly zahájeny v srpnu 1997 a dodnes (leden 2010) bylo obžalováno 52 osob, 30 obžalovaných bylo odsouzeno – většinou k trestům odnětí svobody kolem 30 let.

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu je v podstatě totožný s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii. I zde jsou souzeni váleční zločinci a pachatelé genocidy a vraždění. Oba tribunály pak byly jakýmsi vzorem pro **Mezinárodní trestní soud** (International Criminal Court), jenž vznikl v roce 2003 a má soudit válečné zločiny, zločiny proti lidskosti či genocidu.

6. Existuje ve Rwandě něco podobného jako Komise pravdy a smíření v Jihoafrické republice?

Existují zde tradiční **vesnické soudy, tzv. „gačača“**. Právě na ně nová rwandská vláda vsadila, protože přes všechny hrůzy a vraždění, k nimž došlo, prosazuje usmíření mezi obyvateli země. Na soud ještě stále ve věznicích čeká (leden 2010) kolem 60 tisíc lidí. Z rozhodnutí vlády mají být ti, kteří se přiznají a budou jmenovat i další vrahy, propuštěni a souzeni svými sousedy před soudy gačača. Propuštění se tak dočkalo více než 50 tisíc vězňů. Soud **gačača má právo uvalit trest doživotního žaláře**. Provinilci, kteří litují svých činů a přesvědčí soudce o tom, že se opravdu přiznávají ke všemu, co se jim klade za vinu, mají naději na mnohem mírnější tresty, z nichž by si mohli část odpykat činností pro obec.

7. Je pro Tutsie a Hutuy možné vyrovnat se po takových událostech s minulostí?

Šestnáct let po masakrech (leden 2010) je zřejmé, že to půjde jen velice pomalu a obtížně a že napětí mezi oběma etniky je pořád značné. Vláda se sice vydala cestou usmíření, na druhé straně však režim, který nastolila, není demokratický, svobodné sdělovací prostředky neexistují, pochybovači z řad opozice jsou umlčováni. Podle mnohých je to však jediný způsob, jak se vyrovnat s neskutečnými krutostmi, kterých se na sobě Rwanďané navzájem dopouštěli. Hutuové navíc mají svoje ozbrojené jednotky (FLDR) v sousedním Kongu (cca 8000 vojáků), jejichž cílem je svrhnout tutsijsou vládu ve Rwandě.

8. Co se stalo s hlavními organizátory genocidy?

Přestože bylo prokázáno, že události z léta 1994 byly dlouhodobě připravovány a plánovány, nebyli dosud potrestáni všichni viníci. **Tribunál OSN v sousední Tanzanii vyšetřuje podezřelé původce genocidy a odsoudil 48 lidí (leden 2010) k trestům v rozmezí 10 let až doživotí. Ve vazbě tak stále čeká ještě 59 obžalovaných.** Tři zprostil obžaloby. **Rwandské úřady jsou vůči tomuto tribunálu velice kritické** a obviňují jej z toho, že je pomalý a neúčinný. **Hlavní organizátoři**, kteří vyzývali k vraždění Tutsiů v rádiu Milles Collines, Jean-Bosco Barayagwiza a Ferdinand Nahimana, **už byli odsouzeni**: Barayagwiza k 35 letům vězení, Nahimana na doživotí. K doživotnímu vězení byl odsouzen také Hassan Ngeze, vydavatel extremistického časopisu Kangura.

Mnoho organizátorů genocidy nyní vede ozbrojené jednotky v sousedním Kongu, které zde ilegálně těží nerostné suroviny, vraždí civilisty, loupí a znásilňují. Jejich cílem je dostat se zpět k moci ve Rwandě. Válka na východě Konga si k lednu 2010 vyžádala více než 5 milionů lidských životů a 200 tisíc obětí znásilnění.

9. Existuje podobná zkušenost, že by podněcování k masakrům a genocidě měly na svědomí sdělovací prostředky? Bylo by možné rozpoutat podobné běsnění prostřednictvím médií v jakékoliv zemi?

V historii lze nalézt paralely s některými dalšími událostmi, kdy byla média podobně zneužita. **Například v období nacismu v Německu** využívala hitlerovská propaganda ke stupňování protižidovských nálad ve společnosti zejména rozhlasu a filmu. I v současné době varuje OSN před opakováním situace, jaká byla ve Rwandě, v jiné africké zemi – na **Pobřeží slonoviny, kde státní média rovněž šíří mezi obyvateli nenávist a xenofobii**. Obecně se dá říct, že **pomocí médií jsou v totalitních režimech vždy šířeny myšlenky a poselství dominantní ideologie**. Pokud tato ideologie zamýšlí vyvraždění nebo vyhubení národa či skupiny obyvatel, jsou média ideálním prostředkem k ovládnutí mas. Pravděpodobnost, že se publikum skutečně začne chovat podle toho, co je mu předkládáno, se zvyšuje v případě, že vlastníci médií drží monopol na informace a že příjemci sdělení si nemohou zprávy získané z jednoho média porovnat s údaji z jiných zdrojů. Tak tomu bylo právě v případě Rwandy. Podobná situace naštěstí ve velké většině států současného světa nehrozí. Jak však ukazuje příklad Pobřeží slonoviny, v zaostalých zemích světa je stále možné pomocí masových médií a mediálních sdělení ovládat velké množství lidí, kteří nemají možnost získat jiné informace. Opakování události ze Rwandy se tak stoprocentně vyloučit nedá.

Odpovědi na otázky vypracovali:
Jan Pavelka, Člověk v tísni, o. p. s.
Markéta Kutilová, Člověk v tísni, o. p. s.

SÍLA MEDIÁLNÍ (NE)MOCI

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, historie

KLÍČOVÉ OKRUHY: propaganda, manipulace, vlastnictví médií

DÉLKA: 45–90 minut (podle toho, zda bude na úvod promítán celý film)

POMŮCKY: nakopírované informace o Rwandě – viz Otázky a odpovědi

CÍLE: zamyslet se nad tím, co může vést lidi ke genocidě
popsat úlohu médií v rozpoutání konfliktu s využitím dějepisných znalostí i současných informací
uvést příklady negativní mediální propagandy a zmínit její účinky

POSTUP:

1. Zeptáme se studentů, jestli vědí, jaká je nebo byla situace ve Rwandě, a současně jim rozdáme nakopírované informace. Poté společně rozebereme rwandskou genocidu v historických souvislostech a promítneme jim krátkou úvodní ukázku. Pokud máme dostatek času, promítneme celý film.
   Ukázka (1 min.): DVD 1 / Proč zabili své sousedy / Ukázka 1 nebo Celý film

2. Zeptáme se, co může být důvodem k tomu, aby se lidé takto vraždili, a zaměříme se na prostředky, jimiž se nechávají lidé ovlivnit. Pustíme další ukázku – sestřih rozhlasové propagandy, komentáře k rozhlasovému vysílání, útržky Françoisova příběhu.
   Ukázka (6 min.): DVD 1 / Proč zabili své sousedy / Ukázka 2

3. Vyzveme studenty, aby hledali paralely mezi tímto případem z Afriky a naší evropskou minulostí i současností (nacismus v Německu, komunismus u nás a v bývalém Sovětském svazu, fašismus v Itálii, v současnosti Bělorusko, kde prakticky neexistuje nezávislý rozhlas, tisk ani televize, prezident Lukašenko podepsal výnos o kontrole internetu apod. – viz příloha).

4. Necháme studenty, aby definovali pojem „propaganda“. Ptáme se, jakých prostředků využívá a jakým způsobem dosahuje cíle.

POZNÁMKA: Propaganda používá komunikačních prostředků, tj. médií v nejširším slova smyslu, především pak prostředků masové komunikace. Představuje úmyslnou manipulaci myšlenek, postojů a chování pomocí symbolů. Dochází přitom jednak k vědomé úpravě informací a skutečností (selekce, formulace, zkreslování, falšování atd.), někdy i ke specifické formě jejich zprostředkování (například povinný odběr, nemožnost konfrontace s jiným zdrojem apod.). Někdy následuje kontrola reálného účinku tohoto ovlivňování, jehož úspěšnost může být podpořena (či podmíněna) skrytou či zjevnou hrozbou násilím. Propagandisté často využívají už existujících společenských proudů, kterým dávají potřebný směr, obsah, cíl či vedení a které se podle svých potřeb snaží zintenzivnit nebo utlumit. Propaganda je jedním z nejúčinnějších prostředků sociální kontroly.
Metodický portál RVP
http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/557/MEDIA-A-POLITICKA-PROPAGANDA.html/

REFLEXE: Média mají bezesporu velkou moc a leckdy se stávají účinným prostředkem k prosazení určitých zájmů. Nemusí přitom záležet tolik na tom, zda se nacházíme v rozvojové nebo vyspělé zemi, zda jsme negramotní či vzdělaní; jako důležitý štít proti nebezpečné propagandě nám může posloužit naše povědomí o základních lidských hodnotách.

LUKAŠENKO PODEPSAL VÝNOS O SLEDOVÁNÍ A KONTROLE INTERNETU

Aktuálně.cz; 1. 2. 2010, ČTK

Minsk – Běloruský prezident Alexandr Lukašenko v pondělí podepsal státní výnos o kontrole internetu. Podle opozice tak nasadil smyčku na krk poslednímu ostrůvku svobody v bývalé republice Sovětského svazu. Informuje o tom agentura AFP.

„K zajištění bezpečnosti státu a jeho občanů budou muset poskytovatelé internetových služeb od 1. července letošního roku rozkrýt, zda své služby poskytují pro počítače nebo mobilní telefony, a také zaručit ochranu poskytovaných informací," uvádí se ve výnosu. Podle něj poskytovatelé internetových služeb musí své stránky do 24 hodin uzavřít, pokud je o to státní orgán požádá.

Lukašenko nedávno při svém úřadu zřídil takzvané operativně analytické centrum (OAC), které má právo omezovat provoz v běloruské doméně a také kontrolovat elektronickou poštu Bělorusů.

„Přístup na naši internetovou stránku i na kteroukoliv jinou opoziční stránku může být zablokován na žádost takzvaného analytického centra. Je to smyčka na krku internetu, poslední oblasti svobodného tisku v Bělorusku," řekla AFP správkyně domény opoziční skupiny Charta 97.

V Bělorusku fakticky neexistuje nezávislý rozhlas ani televize, nestátní noviny byly umlčeny. Internet se tak stal jediným zdrojem nezávislých informací a autoritářský režim s tím podle všeho chce napříště skoncovat.

IDEOLOGICKÁ PROPAGANDA V ČESKOSLOVENSKÉ TELEVIZI

www.totalita.cz

„Šéfredaktoři jednotlivých televizních redakcí se pravidelně (většinou týdně) museli účastnit porad s ideologickým tajemníkem ÚV KSČ, který hodnotil uplynulé vysílání a předával aktuální pokyny a úkoly."

„Nejúčinnějším propagandistickým nástrojem bylo zpravodajství. Denně přinášelo obraz světa pohledem stranických ideologů. Západní demokratický svět byl líčen coby nepřítel našeho zřízení, socialistický svět byl bratrským sousedem, Sovětský svaz učitelem, který nám byl velkou inspirací, a život v naší zemi byl líčen jako šťastný a socialistický."

KDO JE VINEN?

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, historie

KLÍČOVÉ OKRUHY: propaganda, manipulace, etika

DÉLKA: asi 35 minut

POMŮCKY: pracovní list do každé dvojice

CÍLE: posoudit míru morální odpovědnosti za konkrétní čin (vraždu)
objasnit vliv médií na chování lidí a zhodnotit roli médií při genocidě ve Rwandě

POSTUP:

1. Promítneme první ukázku, záběr na mladého Afričana.
   Ukázka: DVD 1 / Proč zabili své sousedy / Ukázka 3

2. Zeptáme se studentů, co si myslí o mladíkovi. Jak asi žije, jaké má problémy apod.

3. Pokračujeme druhou ukázkou, v níž se představuje François Minani jako vrah čtyř dětí. Ve vězení strávil tři roky, poté byl propuštěn.
   Ukázka (1 min.): DVD 1 / Proč zabili své sousedy / Ukázka 4

4. Po zhlédnutí ukázky položíme studentům následující otázky:
   - Zdá se vám tříletý trest odpovídající?
   - Jaký trest by měl dostat tento vrah?
   - Co mohlo být polehčující okolností, že dostal tak mírný trest?

5. Pokusíme se studenty nasměrovat k místu dění – ke Rwandě. Zeptáme se, zda vědí o tamním konfliktu, který měl za následek statisíce mrtvých.
   - Dá se v tak masovém měřítku posuzovat vrah mírněji (při genocidě byly vraždy samozřejmostí)?
   - Proč se François zmiňoval o rádiu? (Viděl někdo film Hotel Rwanda a dokáže najít souvislosti?)

6. Následuje třetí ukázka, kde je Françoisův čin zasazen do kontextu.
   Ukázka (10 min.): DVD 1 / Proč zabili své sousedy / Ukázka 5

7. Poté studentům rozdáme pracovní list, který si ve dvojicích vyplní. Následuje společná diskuse. Pokud nechceme pracovní list tisknout, můžeme otázky, které obsahuje, zodpovědět v rámci diskuse, případně pracovní list promítnout na plátno nebo interaktivní tabuli.

REFLEXE: Někdy je těžké určit míru viny. Měla by se však hledat. (U koho je důležitější samotné uvědomění si viny, přiznání viny než trest za zločin?) Člověk může vždy ovlivnit své jednání, uvědomit si svou morální zodpovědnost. Proč dělat něco, s čím nesouhlasím, jen proto, že to dělá většina? Proč věřit někomu, koho znám jen povrchně, když šíří pomluvy o někom, koho znám roky osobně a vím, že je to dobrý člověk? Ale také naopak – jak můžu pomlouvat nebo mít negativní postoj k lidem, které vůbec nebo téměř neznám?

1. Jak se změnil váš náhled na Françoise?

2. Kdo by měl být za vraždu čtyř dětí odsouzen (společně s Françoisem)?

3. Kdo nese největší díl viny?

4. Jakou roli mělo vysílání rádia?

5. Mohl se François spáchání ohavného činu vyhnout? Jak?

6. Vymyslete několik pádných argumentů, jimiž byste mohli alespoň částečně pozitivně ovlivnit smýšlení lidí, kteří poslouchali vysílání rádia a podíleli se na genocidě (důvody proč nezabíjet).

OSOBNÍ ZODPOVĚDNOST

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura, historie

KLÍČOVÉ OKRUHY: propaganda, manipulace, politika a média, stereotypy

DÉLKA: 45 minut

POMŮCKY: rozstříhaný pracovní list, papíry a psací potřeby; je vhodné prostorově uzpůsobit učebnu (vpředu sedí všichni účastníci „přehlídky názorů", a to čelem k hodnotitelům)

CÍLE: sehrát krátké výstupy vybranými studenty podle zadání
posoudit své jednání z pozice přidělené role a vyjádřit vlastní názor
posoudit morální úroveň jednotlivých aktérů a diskutovat o míře jejich odpovědnosti za spáchané zlo (v rámci hry)

POSTUP:

1. Sdělíme studentům, že si zahrajeme modelovou situaci, která nám může připomínat některé události týkající se (nejen) naší historie, ovšem může se stejně tak týkat i současnosti. Hlavními aktéry hry bude 10 studentů, kteří dostanou přesný popis své role, z níž budou později prezentovat „své" názory. Tu si pečlivě prostudují. Ostatní studenti budou v pozici „hodnotitelů".

2. Uvedeme je do situace: *Představme si, že žijeme v imaginárním státě; období prosperity vystřídala ekonomická krize, blíží se volby a na politické scéně se objevuje progresivní strana, která získává mnoho přívrženců.* Na tabuli napíšeme název strany – Pravá strana nejlepších lidí (PSNL). *Jedná se o stranu, která se skutečně snaží najít účinné řešení krize a nehýří jen planými sliby. Za zdroj veškerých obtíží považuje leváky.*

3. Vybereme 10–12 studentů (podle počtu rolí). Jeden z nich (pokud možno někdo nadprůměrně schopný, výřečný, pohotový, oblíbený) bude moderátor „přehlídky názorů", k sobě navíc dostane dva pomocníky. Zbylých sedm (případně devět) studentů získá role různých občanů, jejichž stručnou charakteristiku najde na přiděleném lístku – viz pracovní list. Rozdáme lístky s rozepsanými rolemi.

POZNÁMKA: Osvědčilo se, když si moderátora zvolili sami studenti (kteří věděli, jaké požadavky by měl splňovat) a další role přidělil dle svého uvážení a zkušeností s danou skupinou učitel.

4. Požádáme vybrané studenty, kterým byla přidělena role, aby si ji během pěti minut prostudovali a připravili krátký výstup (prezentaci) do „přehlídky názorů". Každý bude mít za úkol říct několik málo vlastních vět, jimiž přispěje do předvolební debaty. Svým názorem dá najevo, co si myslí o programu strany, o politické situaci apod. Přehlídka názorů se bude odehrávat na jakémsi otevřeném (vstřícném) mítinku Pravé strany nejlepších lidí. Věnujeme se zejména přípravě moderátora a jeho pomocníků. Moderátorovi přiblížíme jeho roli, zodpovíme jeho dotazy.

POZNÁMKA: Je pravda, že o PSNL toho moc nevíme, neznáme celý její program, ale taková situace se příliš nevzdaluje skutečnosti. Učitel sice může vymyslet několik programových bodů PSNL, ale náhled na tuto stranu by se tím neměl příliš změnit.

5. Krátce instruujeme hodnotitele. Jejich úkolem je ke každému výstupu, ke každé roli zapsat si poznámky a hodnocení – nezaměřují se na herecké výkony ani na poutavost vystoupení, ale na to, která role je čím zaujala, kdo je podle nich „dobrý člověk", morálně čistý, kým by chtěli být, kdo je nebezpečný apod.

6. Poté následuje samotná prezentace – tzv. přehlídka názorů. Doplníme poslední důležité pravidlo: Kdo mluví, drží tužku jako mikrofon – praváci vždy v pravé ruce, leváci v levé. Vyzveme moderátora, aby se ujal slova a organizoval hru.

7. Po ukončení „přehlídky názorů" se zeptáme hodnotitelů, jak nahlížejí na určité role (nemusíme zmiňovat všechny).

8. K dalšímu hodnocení se ještě dostaneme, nyní si však představme, že PSNL zvítězila ve volbách a zlikvidovala polovinu leváků. Pak nastal zvrat, navrátily se demokratické poměry a nastává zúčtování... Na tabuli napíšeme: Proč (jsme) zabili leváky?!

9. Všichni studenti, kteří se účastnili „přehlídky názorů" (nikoliv hodnotitelé), se vyjádří v rámci své role, zda cítí vinu za likvidaci leváků; můžou přidat i stručný osobní pohled na věc (vždy zásadně z pozice přidělené role).

10. Ke slovu se dostávají hodnotitelé. U jednotlivých rolí určují míru viny od jedničky (bez viny) do pěti (nejvyšší míra zavinění), zdůvodňují svoji volbu a komentují situaci. Poté se do debaty můžou přidat i aktéři „přehlídky názorů", kteří vystoupí ze svých předepsaných rolí a mluví sami za sebe (v případě nejasností využívají lístky s rolemi, aby ozřejmili hodnotitelům pohnutky, které vedly jejich postavy k předvedenému jednání).

11. V závěru učitel shrne názory studentů a případně přidá vlastní hodnocení vybraných rolí.

POZNÁMKA: Aktivita je náročná na přípravu – je nutno pečlivě pročíst a efektivně zrealizovat její postup. Každý učitel však může hru upravit, zjednodušit její průběh podle svých představ a možností. Také je možné z časových důvodů omezit, případně rozšířit počet rolí.

REFLEXE: Není snadné posuzovat lidi bez znalosti kontextu. Každý nese svůj díl odpovědnosti, málokdo má zcela čisté svědomí. Je zajímavé posuzovat jednotlivé postavy z pozice práva a etiky. Někdo by totiž zasloužil odsouzení k odnětí svobody, jiného by měla aspoň morálně odsoudit společnost, další by se měl sám zastydět za svůj podíl na „likvidaci leváků". Zdá se směšné nebo nepochopitelné, že by někdo mohl vystupovat se spalující zlobou a nenávistí proti levákům, ale jak v historii, tak i v současnosti se ukazuje, že se vždy najde skupina lidí, která je terčem útoků a projevů netolerance. I když se příkoří neděje zrovna nám a našim blízkým, neměli bychom schvalovat nebo jen přehlížet násilí páchané na druhých.

MODERÁTOR „PŘEHLÍDKY NÁZORŮ“, PRAVÁK

Moje role:
Uvádím na scénu jednotlivé osoby, můžu komentovat a hodnotit jejich výroky, občas propaguji PSNL, povzbuzuji členy, sympatizanty a případné voliče PSNL, vůči levákům a jejich příznivcům se stavím s despektem a velmi negativně.

V průběhu „přehlídky názorů“ budu šířit následující vědecké poznatky:
Příčinou levorukosti je poškození mozku při porodu.
Muži-leváci jsou statisticky náchylnější k delikvenci, ženy-levačky mají mužštější fyzické i psychické vlastnosti, leváci obecně trpí poruchami učení.
Ve všech významných kulturách je levá strana špatná.
Jazyk je dokladem toho, že leváci jsou nositelé zla: Nejen v češtině je slovo „pravý“ svázáno s pojmy „právo“, „spravedlnost“, „správný“, naopak „levota“, „levárna“ je označením pro podvod, podraz.

Pořadí, v jakém budu promlouvající občany vyvolávat (osobně znám pouze člena PSNL, kterého mohu vyvolat jménem, ostatní pouze pod písmenem):
pan/paní A – člen/ka PSNL, pravák ☺☺
pan/paní B – levák ☹☹
pan/paní C – levák, přeučuje se na praváka a vystupuje jako pravák ☺
pan/paní D – pravák, ale humanista/ka, demokrat/ka ☹
pan/paní E – sympatizant/ka PSNL, pravák ☺
pan/paní F – kamarád/ka leváka, pravák ☹
pan/paní G – obyčejný člověk, pravák 😐
pan/paní H – potenciální volič/ka PSNL, pravák ☺
pan/paní CH – obyčejný člověk, pravák 😐☺

POZNÁMKA: Občany označené B–CH neznám, proto je nemůžu uvádět na scénu podle jejich stručných charakteristik (dopředu nevím, kdo jsou, jaký zastávají názor). K hodnocení přistoupím až po jejich vystoupení, v jehož průběhu samozřejmě můžu dávat najevo své mínění – gesty, případně drobnými poznámkami).

MODERÁTORŮV POMOCNÍK, PRAVÁK

Moje role:
Seznámím se s tím, co bude dělat moderátor. Mám-li nějaký nápad, jak vylepšit jeho působení v „přehlídce názorů", sdělím mu ho. Vymyslím hesla, která pak můžu (po dohodě s moderátorem) skandovat. Při „přehlídce názorů" nahlas projevuji své mínění a hlavně po vystoupení každého z občanů odměním řečníka potleskem (pokud sympatizuje s PSNL) nebo pískáním a pokřikováním „fuj" (jestliže mluví o PSNL negativně), bez reakce můžu ponechat jen neutrální a nevýrazná vystoupení.

Pořadí promlouvajících občanů:
pan/paní A – člen/ka PSNL, pravák ☺☺
pan/paní B – levák ☹☹
pan/paní C – levák, přeučuje se na praváka a vystupuje jako pravák ☺
pan/paní D – pravák, ale humanista/ka, demokrat/ka ☹
pan/paní E – sympatizant/ka PSNL, pravák ☺
pan/paní F – kamarád/ka leváka, pravák ☹
pan/paní G – obyčejný člověk, pravák 😐
pan/paní H – potenciální volič/ka PSNL, pravák ☺
pan/paní CH – obyčejný člověk, pravák 😐☺

POZNÁMKA: Občany označené B–CH neznám. K hodnocení přistoupím až po jejich vystoupení, v jehož průběhu samozřejmě můžu dávat najevo své mínění – gesty, případně drobnými poznámkami.

MODERÁTORŮV POMOCNÍK, PRAVÁK

Moje role:
Seznámím se s tím, co bude dělat moderátor. Mám-li nějaký nápad, jak vylepšit jeho působení v „přehlídce názorů", sdělím mu ho. Vymyslím hesla, která pak můžu (po dohodě s moderátorem) skandovat. Při „přehlídce názorů" nahlas projevuji své mínění a hlavně po vystoupení každého z občanů odměním řečníka potleskem (pokud sympatizuje s PSNL) nebo pískáním a pokřikováním „fuj" (jestliže mluví o PSNL negativně), bez reakce můžu ponechat jen neutrální a nevýrazná vystoupení.

Pořadí promlouvajících občanů:
pan/paní A – člen/ka PSNL, pravák ☺☺
pan/paní B – levák ☹☹
pan/paní C – levák, přeučuje se na praváka a vystupuje jako pravák ☺
pan/paní D – pravák, ale humanista/ka, demokrat/ka ☹
pan/paní E – sympatizant/ka PSNL, pravák ☺
pan/paní F – kamarád/ka leváka, pravák ☹
pan/paní G – obyčejný člověk, pravák 😐
pan/paní H – potenciální volič/ka PSNL, pravák ☺
pan/paní CH – obyčejný člověk, pravák 😐☺

POZNÁMKA: Občany označené B–CH neznám. K hodnocení přistoupím až po jejich vystoupení, v jehož průběhu samozřejmě můžu dávat najevo své mínění – gesty, případně drobnými poznámkami.

A – ČLEN PSNL, PRAVÁK

Moje role:
Mám nejlepší názory, které je důležité prosadit pro dobro všech lidí. PSNL je jediná strana, která se postará o lepší budoucnost všech slušných lidí. Opovrhuji leváky – jsou to podřadní, úchylní, zlí tvorové, měli bychom se jich zbavit (zatím však nemůžu otevřeně a přímo prosazovat jejich vyhubení). Vystupuji rázně, energicky.

Co si opravdu myslím:
Jde mi hlavně o moc. Musím (se svou stranou) zvítězit ve volbách a pak už budu moct prosadit jakékoliv plány. Leváci jsou největším zlem v dějinách, je třeba tento obtížný „hmyz" vyhubit – píše se to ve veškeré rozumné literatuře, říkají to autority PSNL! Policie však zatím slouží pomatencům, kteří by mě nechali zavřít, kdybych veřejně hlásal likvidaci leváků, proto raději neříkám vše naplno.

B – LEVÁK

Moje role:
Obávám se nástupu PSNL k moci, protože by to pro mě mohlo skončit špatně – jako levák mám strach z praktik, které by mohla PSNL na leváky používat. Upozorňuji na možné porušování lidských práv.

Co si opravdu myslím:
Doufám, že mi nejde přímo o život, ale přesto se raději moc neprojevuji – i moje vystoupení v „přehlídce názorů" je spíše krátké a nevýrazné, nechci být příliš na očích, spousta lidí se na mě dívá skrz prsty.

C – LEVÁK, PŘEUČUJE SE NA PRAVÁKA

Moje role:
Myslím si a chci přesvědčit i ostatní, že jedině PSNL zajistí všem slušným lidem šťastnou budoucnost. Leváci společnosti vždy pouze škodili a měli by se sami odstěhovat někam hodně daleko, než na ně dopadne spravedlivý hněv spoluobčanů, kteří si nepřejí být nadále ponižováni těmi odpornými leváky.

Co si opravdu myslím:
Ve společnosti převládá přesvědčení, že leváci jsou špatní. Byl jsem sice levák, ale nechci, aby si na mě druzí ukazovali a neměli mě rádi, proto podporuji PSNL a snažím se být správným pravákem. Když budu zastáncem PSNL, snad mi nebude hrozit žádné nebezpečí – hlavně se nesmí rozkřiknout, že jsem přeučený levák.

D – HUMANISTA, PŘESVĚDČENÝ DEMOKRAT, PRAVÁK

Moje role:
Varuji ostatní před nástupem PSNL k moci, protože hlásá nenávist vůči levákům, což je v rozporu se základními lidskými právy a podstatou demokracie. Tato strana by tedy mohla narušit, poškodit a možná zcela zdevastovat náš demokratický systém a pošlapat hodnoty, na nichž stojí naše lidská důstojnost.

Co si opravdu myslím:
I kdybych neznal žádného leváka nebo mi nějaký levák ublížil, nikdy neklesnu k tomu, že budu odsuzovat všechny leváky, když je přece jasné, že se jako takoví ničím neprovinili. Celá kampaň proti levákům je pod úroveň slušného člověka, který se jako hlupák nechá degradovat, ponížit většinovým špatným názorem, ale nepřiznává si to – já si však svou lidskou čest a čisté svědomí zachovám.

E – SYMPATIZANT PSNL, PRAVÁK

Moje role:
Nechci se přímo stranicky angažovat, ovšem volit budu rozhodně PSNL. Jsem pravák, jsem na to hrdý, myslím si, že leváci akorát berou slušným lidem práci a obecně destabilizují tradiční systém, který je postaven na těch správných (tj. pravých) hodnotách.

Co si opravdu myslím:
Uvědomil jsem si, že bych díky odstranění leváků mohl konečně získat lepší práci. PSNL je navíc první subjekt, který si mě opravdu váží a cení (vlastně jenom proto, že jsem pravák).

F – KAMARÁD LEVÁKA, PRAVÁK

Moje role:
Varuji ostatní před nástupem PSNL k moci, protože hlásá nenávist vůči levákům, což je pro mě nepřijatelné. Můj nejlepší kamarád je levák a vím, že se jedná o dobrého člověka.

Co si opravdu myslím:
Vím, že leváci nemůžou být špatní, když můj nejlepší přítel je dobrý člověk. Je mi jedno, že mě obviňují z toho, že jsem taky levák, protože to nevnímám jako urážku. Ale občas mi bývá úzko, protože ztrácím známé, kteří se se mnou dříve rádi vídali, a teď dělají, že mě neznají.

G – OBYČEJNÝ ČLOVĚK, PRAVÁK

Moje role:
Nezajímám se o politiku. Asi ani nepůjdu volit. Mám svoje starosti, které nikomu nevnucuji, stejně mi žádná strana ani politici nepomůžou. Je zbytečné, abych se vyjadřoval k volbám apod., když se mě to vlastně netýká.

Co si opravdu myslím:
Chci si najít někoho, s kým se mi bude dobře žít, a teď mě zrovna štve, že mi neteče teplá voda, musím to nechat opravit...

Podle času a zvážení učitele lze přidat následující role:

H – POTENCIÁLNÍ VOLIČ PSNL, PRAVÁK

Moje role:
Znám PSNL a líbí se mi, co říká o pravácích – sám jsem totiž pravák. Bude-li tato strana prosazovat moje zájmy, pravděpodobně ji budu volit.

Co si opravdu myslím:
Do politiky nejsem příliš zapálený, vždy trochu váhám, koho zvolit. Teď je tu však strana, která má pěkný název, upřednostňuje praváky – a já přeci jsem pravák, takže bych byl hloupý, kdybych PSNL nepodpořil, ne?

CH – OBYČEJNÝ ČLOVĚK, PRAVÁK

Moje role:
Nevím, zda vůbec půjdu k volbám. Zajímám se hlavně o sport. Slyšel jsem něco o PSNL, říkali, že je to dobrá strana; sice se zaměřuje proti levákům, ale já stejně žádného leváka neznám, takže mi to může být jedno.

Co si opravdu myslím:
I kdybych nějakého leváka znal, stejně o tom raději pomlčím, protože se říká, že správným sportovním fanouškem může být jedině pravák. Já naštěstí pravák jsem, nechápu, jak může vzniknout levák – že by byl postižený?

Rozvojový žurnalismus

Reportéři

Využití a zneužití médií

Média a islám

Kampaně

Al-Džazíra – jiný úhel pohledu 111

Proklaté karikatury 126

MÉDIA A ISLÁM

Filip Láb

Vztah západní civilizace a světa islámu prošel v posledních 20 letech výraznou proměnou. Jde o problematiku velmi komplikovanou, a jak máme možnost až do současnosti sledovat, situace se stále spíše problematizuje, než aby se zklidňovala. Kořeny současného stavu můžeme vystopovat zhruba 20 let zpět, na konci osmdesátých let, do doby pádu železné opony a konce ideologického dělení světa. V tento moment skončil hlavní konflikt druhé poloviny 20. století – soupeření mezi socialistickým Východem a kapitalistickým Západem. Zpočátku se mohlo zdát, že od této chvíle bude svět směřovat ke své lepší, klidnější a mírové podobě, jak to naznačil ve své slavné knize *Konec dějin a poslední člověk* (1992) americký filozof Francis Fukuyama. Podle tohoto názoru zmizel důvod hlavních svárů a mocenských sporů ve světě s tím, že se demokracie ve spojení s liberální ekonomikou zdály být jediným funkčním systémem společenského uspořádání.

Relativně rychle se ale ukázalo, že budoucnost se bude ubírat spíš směrem, který o čtyři roky později naznačil ve své podobně zásadní knize *Střet civilizací* (1996) americký neokonzervativní spisovatel a teoretik Samuel P. Huntington. Ten načrtl poněkud temnější vizi budoucnosti lidstva, kde ideologické konflikty nahradí konflikty kultur a civilizací. Z konfliktu ideologií jsme se přesunuli do sféry konfliktu rozvinutého Severu proti rozvojovému Jihu. Současný vyostřený vztah křesťanské a islámské civilizace ukazuje, že Huntington se ve své vizi příliš nemýlil. Tyto dvě značně rozdílné kultury byly schopny vedle sebe celkem klidně fungovat relativně dlouho, nicméně s nástupem globalizace a většího propojení světa skrze nové komunikační technologie (satelity, internet, globální média) začalo být toto soužití v posledních letech stále problematičtější. K tomu přidejme několik ohnisek konfliktů v tomto vztahu, ať už se jednalo o válku v Perském zálivu v roce 1991, nebo dlouhodobě problematický vztah státu Izrael a okolních zemí. Zásadní zlom ve vztahu křesťanství a islámu nastal v roce 2001 po teroristických útocích v New Yorku, které odstartovaly zatím nejproblematičtější dekádu, pokračující válkou v Afghánistánu (2001), druhou válkou v Iráku (2003), případně izraelsko-libanonskou válkou v roce 2006.

Z druhé strany následovala série dalších teroristických útoků, a to v roce 2004 na madridském nádraží Atocha nebo v Londýně v roce 2005. Bouře převážně muslimské mládeže přerostly v masivní občanské nepokoje v Paříži v roce 2005, další olej do ohně pak přililo publikování karikatur proroka Mohameda v evropských médiích v roce 2005.

V tuto chvíli necháme stranou problematiku využití médií ve vypjatých situacích typu válečných konfliktů, které se budeme více věnovat v kapitole věnované zneužití médií, a podíváme se blíž na vztah arabského světa a médií. Ve většině muslimských zemích nebyla tradičně svoboda médií a šíření informací vládami příliš ceněna a podporována. Ať už šlo o média soukromá, či vládní, podléhala často kontrole státního aparátu a cenzuře (Ogan, 1995). Taková cenzura pak bývá, podobně jako v jakýchkoliv nesvobodných společnostech, zdůvodňována „národními a náboženskými zájmy“. Do tohoto dlouhodobě udržovaného a praktikovaného stavu pak v osmdesátých letech začaly vstupovat nadnárodní komunikační technologie, překračující svým dosahem hranice států a kultur. Mezinárodní šíření informací mělo za následek vznik globalizovaných publik a bylo součástí širšího procesu dnes známého jako globalizace. Důležitým rysem nového typu distribuce informací byl jejich nadnárodní charakter ve smyslu snadného přesahu hranic a omezení národních států. Začalo být tedy možné šířit informace i do jinak uzavřených, nesvobodných společností. Na druhé straně pro vlády těchto nesvobodných společností bylo velmi obtížné (ne-li nemožné) kontrolovat obsah těchto informací

a také kontrolovat, případně omezovat přístup k nim. Tento proces se dále prohloubil s celosvětovým rozšířením internetu, který představuje další obtížně kontrolovatelný informační a komunikační kanál.

AL-DŽAZÍRA

Největším mediálním fenoménem v arabském světě je bezesporu televizní stanice Al-Džazíra (arabsky ostrov či poloostrov). Stanice byla založena v roce 1996 v Kataru a většinu jejích prvních zaměstnanců tvořili bývalí pracovníci televizní stanice BBC World Service. Byla to odnož britské televizní stanice vysílající v arabském jazyce, která ukončila svou činnost po dvou letech svého působení kvůli neustálým cenzurním zásahům saúdskoarabské vlády.

Hlavním důvodem pro založení Al-Džazíry bylo vytvoření informační alternativy k západním médiím, původní nadnárodní televizní stanice v arabském jazyce. Na druhou stranu je nutné zdůraznit fakt, že Al-Džazíra převzala řadu profesních postupů a prezentačních formátů od svých západních kolegů a velmi rychle vytvořila síť svých korespondentů v důležitých arabských a mezinárodních městech. Al-Džazíra se stala důležitým zdrojem informací pro arabské obyvatelstvo ze stejných důvodů, jaké jsme zmiňovali v souvislosti se západními nadnárodními médii. V rámci nesvobodných arabských zemí je zdrojem informací, který je obtížné kontrolovat. To přináší rozličné pokusy o cenzuru, jako tomu bylo například v lednu 1999 v Alžírsku, kde bylo několik měst najednou odpojeno od elektrického proudu, což mělo obyvatelstvu zabránit sledovat pořad Al-Džazíry, ve kterém vystupovali alžírští disidenti. Podobně Bahrajn vykázal v roce 2002 korespondenta Al-Džazíry ze země pro údajné šíření proizraelských informací. Na straně druhé Izrael hrozil bojkotem Al-Džazíry kvůli údajnému porušení etického kodexu během izraelsko-libanonskému konfliktu v roce 2006.

Vidíme, že popularita Al-Džazíry v arabském světě se odvíjí od momentálních potřeb a zájmů jednotlivých států. Stejně problematické je pak vnímání Al-Džazíry v západních společnostech. V rámci své zpravodajské činnosti stanice několikrát zveřejnila videa únosců či teroristů, čímž si zejména po zveřejnění videa s Usámou bin Ládinem vysloužila na Západě pověst „hlásné trouby teroristů“. Situace dospěla dokonce tak daleko, že během americké invaze do Afghánistánu byla v roce 2001 ostřelována americkými raketami redakce Al-Džazíry v Kábulu a podobný postup byl opět zvažován v roce 2004.

V roce 2006 Al-Džazíra rozšířila svou činnost založením anglické verze této televizní stanice – Al-Džazíra English. Od této doby má Al-Džazíra 69 redakcí po celém světě, z toho polovinu v méně rozvinutých oblastech světa. Práci Al-Džazíry můžeme co do kvality považovat za srovnatelnou s velkými západními zpravodajskými stanicemi. Hlavním rozdílem je to, že zatímco západní média referují o zbytku světa svou „západní“ optikou, Al-Džazíra naopak využívá svou „východní“ optiku. Přes 80 % jejích zpráv pochází z Afriky, Asie, Středního východu nebo Latinské Ameriky, což je zhruba dvojnásobek toho, co z těchto oblastí přinášejí stanice jako BBC nebo CNN. Al-Džazíra tak přináší informace o částech rozvojového světa, o kterých se dozvídáme jen v případě takových událostí, které mají vliv na „náš“, tj. západní svět. Druhým výrazným rysem zpravodajství Al-Džazíry je důraz na autentické výpovědi konkrétních lidí. Například u válečných konfliktů jsou zaznamenávány výpovědi civilistů a jejich osudy oproti zpravodajství z armádních pozic, což je strategie oblíbená u západních médií.

V souvislosti s působením stanice Al-Džazíra se také objevila alternativa tzv. CNN efektu, o kterém jsme se zmiňovali v úvodní kapitole. Pojmem *Al-Džazíra efekt* bývá označován trend měnícího se globálního toku informací z rozvojových zemí směrem k rozvinutým společnostem, kladení pozornosti na ty, kterým se jí zpravidla nedostává. *Al-Džazíra efekt* také označuje proces ještě nedávno naprosto

nemyslitelného svobodného šíření informací v arabském světě. Jak je vidět z uvedených příkladů, volné šíření informací bývá často nelibě neseno jak arabskými státy, které ztrácí kontrolu nad informacemi, tak státy západními, kterým narušuje mediální a informační monopol z těchto oblastí. Více o televizní stanici Al-Džazíra viz ukázky z filmu *Al-Džazíra – jiný úhel pohledu*.

PROKLATÉ KARIKATURY

Na konci září roku 2005 publikoval švédský list Jyllands-Posten 12 karikatur proroka Mohameda. Publikování těchto fakticky neškodných a neurážlivých karikatur vyvolalo naprosto nečekanou odezvu mezi muslimy po celém světě. Karikatury zohledňovaly zejména odlišnosti mezi křesťanskou a islámskou civilizací, například ve vztahu k ženám, za nejkontroverznější můžeme označit portrét Mohameda s bombou v turbanu. Nicméně v západní tradici karikatury jako sarkastického komentáře toto zobrazení nepředstavuje nic skandálního, nevhodného nebo urážlivého. Odezva v muslimském světě byla neadekvátní a dostatečně názorně ilustruje napjatost vztahu mezi křesťanskou a islámskou civilizací. Protesty proti publikování karikatur si po celém světě vyžádaly přes 100 mrtvých, velký počet zraněných, v Sýrii, Libanonu a Íránu byly vypáleny dánské ambasády, ve většině muslimských zemích se během protestů pálily vlajky západních států.

Proč vůbec k publikování těchto karikatur došlo? Cílem listu Jyllands-Posten bylo upozornit na stále více se problematizující vztah mezi islamisty a většinovou dánskou společností, narůstající sebecenzuru a nestandardnost tohoto vztahu. Celé kauze předcházely problémy spisovatele Kareho Bluitgena, který nemohl najít ilustrátora pro svou knihu pro děti s názvem *Korán a život Proroka Mohameda.* Kreslíři měli strach na takové publikaci spolupracovat. O rok dříve, v roce 2004, došlo na kodaňské univerzitě k napadení profesora skupinkou přistěhovalců kvůli tomu, že v rámci přednášek seznamoval nemuslimské posluchače s Koránem. V Amsterdamu byl v témže roce zavražděn kvůli kritice islámu filmový režisér Theo van Gogh.

V této atmosféře chtěl deník Jyllands-Posten otevřít diskusi k tématu. Vypsal soutěž na karikatury proroka Mohameda, ze 40 přihlášených děl pak vybral a publikoval 12. Reakcí na publikování těchto karikatur byla velká vlna nevole, která se zdvihla v muslimských zemích. Pro samotný list Jyllands--Posten to znamenalo žalobu ze strany muslimů, z tohoto soudního sporu však list vyšel jako nevinný. Zajímavostí je, že žalobci využili stejného paragrafu, podle kterého byly souzeny antisemitské karikatury ve třicátých letech minulého století. Soud akcentoval nedotknutelnost svobody slova, nezávislost tisku a nezávadný charakter karikatur. Pro samotného autora nejkontroverznější karikatury s bombou v turbanu Kurta Westergaarda pak tato kauza znamená život pod policejní ochranou (díky níž na začátku ledna 2010 dánská policie zmařila pokus o jeho zabití) a řadu výhružek.

V západním světě se s deníkem Jyllands-Posten zdvihla velká vlna solidarity a karikatury přetisklo několik jiných titulů po celém světě. Mimo jiné francouzský satirický deník Charlie-Hebdo, který podobně jako Jyllands-Posten musel čelit žalobě ze strany zástupců muslimské komunity. Také ten však byl osvobozen a ochráněn svobodou slova.

Důležitým aspektem celé kauzy, kterému je věnována i část filmu *Proklaté karikatury*, je fakt, že řada protestů v muslimských zemích nebyla spontánních, ale důsledně organizovaných a předem připravených muslimskými činiteli za účelem vyostření celé situace.

AL-DŽAZÍRA – JINÝ ÚHEL POHLEDU

Jehane Noujaim / USA / 2004 / ukázka z filmu (Ukázka 1) / 24 min.

„Každý dobrý válečník musí počítat s mediální propagandou," říká Samir Khader, producent satelitní zpravodajské stanice Al-Džazíra, vysílající zpravodajství pro 40 milionů diváků z arabského světa. Od svého vzniku v roce 1996 si tato televize získala v arabských zemích největší oblíbenost, zbytek světa ji však hodnotí sporně. Režisérka Jehane Noujaim ukazuje, jak si mohou být televizní stanice podobné ve svých strategiích – zatímco západní svět obviňuje Al-Džazíru z manipulace s fakty, arabští mediální producenti ukazují na tendenčnost amerických televizí, posilujících v době války s Irákem kánon proti Saddámu Husajnovi. Dokument tak vyvolává otázky o ideologičnosti mediálních obsahů, vytvářených v politicky hierarchizovaných institucích. Na případě tak vyostřeného konfliktu, jakým byla právě válka USA proti Iráku, ukazuje problematičnost hledání „objektivních" informací. Zpravodajské stanice znesvářených zemí totiž nutně zaměřují pozornost na vzájemné křivdy. Selekce informací a jejich interpretace tak hraje významnou roli nejen v samotném válečném konfliktu, ale především při skládání mentálního obrazu situace souvisejícího se společenským postojem. Jak tedy překlenout propast mezi mediální a sociální realitou? þ

1. Kdy a jak začala vysílat televizní stanice Al-Džazíra? Jaké jsou její vazby na zrušený arabský kanál BBC?

Čtyřiadvacetihodinový zpravodajský kanál Al-Džazíra (v arabském překladu znamená ostrov) začal vysílat v listopadu 1996 v Kataru. Dnes má víc než 30 poboček po celém světě. Vysílá v arabském jazyce, v angličtině (Al-Džazíra English od roku 2006) a také na internetu.

Al-Džazíra vyrostla na troskách bývalého arabského vysílání televize BBC (BBC TV Arabic service). To nechali její saúdskoarabští spoluvlastníci v dubnu 1996 zavřít. BBC TV Arabic dodávala arabsky mluvené zpravodajství nejvýznamnějšímu televiznímu kanálu na Blízkém východě, jenže autoritativnímu saúdskoarabskému režimu se nelíbila její editoriální politika, konkrétně reportáže o kontroverzních tématech. Poslední kapkou se stal dokumentární film o porušování lidských práv v saúdskoarabském království. Po jeho odvysílání stáhla Orbit Communications svůj finanční podíl a stanice BBC TV Arabic se rozpadla.

Krátce nato přišel ale s nabídkou na vybudování nové televize katarský emír Hamád Ibn Chalífa as-Sání. Ten při palácovém převratu odstavil od moci svého otce, zrušil ministerstvo informací a cenzuru a uvažoval o založení televizního kanálu, který by šířil liberální (samozřejmě v rámci blízkovýchodního kontextu, to znamená ne tak cenzurované) zpravodajství. Dohodl se s bývalými zaměstnanci BBC TV Arabic a nová stanice Al-Džazíra odstartovala vysílání v listopadu téhož roku.

Její oblíbenost se velmi lišila u zadavatelů reklam a u diváků. Ti první si Al-Džazíru příliš neoblíbili. Na Arabském poloostrově v podstatě veškeré zpravodajství podléhá cenzuře a nový kanál byl pro ně svou liberálností příliš kontroverzní. O to víc ale Al-Džazíra a její „svobodné" zprávy zabodovaly u diváků. **Na velmi profesionální úrovni se začala otevřeně věnovat kontroverzním tématům** a velmi rychle se stala nejpopulárnějším, tudíž nejvlivnějším televizním kanálem na Blízkém východě. Bez přehánění se dá říct, že v této oblasti způsobilo její vysílání mediální revoluci. Byla například první televizní stanicí na Blízkém východě, která porušila nepsané pravidlo, že se nekritizuje jiný arabský režim.

2. Al-Džazíra je Západem kritizována za podporu terorismu a arabskými zeměmi naopak za prozápadní postoj ke světové politice. Je možné říci, kde je pravda?

Dá se říct, že pravda je na obou stranách. Z předchozí odpovědi vyplývá, že Al-Džazíra rozhodně není populární u řady vládnoucích garnitur v arabských zemích, ve kterých kritizuje místní poměry. Důkazem toho je opakované vyhoštění korespondentů Al-Džazíry z řady arabských zemí. Faktem ale je i to, a vedení Al-Džazíry se tím ani nijak netají, že svým zprávám dává často emocionální zabarvení. Například palestinské sebevražedné atentátníky nazývá mučedníky, invazi koaličních vojsk v Iráku zásadně okupací. Celosvětovou mediální diskusi o tom, kde končí svoboda slova a začíná propagace myšlenek vyvolávající násilí a nenávist, vyvolala Al-Džazíra opakovaným odvysíláním vzkazů Usámy bin Ládina a také záběrů z poprav rukojmích al-Káidy. Washington stanici obvinil z šíření a propagandy terorismu.

Al-Džazíra od svého vzniku byla a nadále zůstává jedním z nejkontroverznějších televizních kanálů na světě. Nedá se jí upřít vysoký standard zpracování zpráv, neohroženost jejích korespondentů, kteří více než u jiných médií doplácejí na svou práci životem, a také velká zásluha o zprofesionalizování, uvolnění a jisté „osvobození" mediálního trhu na Blízkém východě.

3. Existují jiné televizní stanice, které by měly v arabských zemích obdobný vliv/sledovanost?

Podobně vysokou sledovanost má stanice **Al-Arabíja**. Ta vznikla 3. března 2003 jako přímá konkurence Al-Džazíry. Centrálu má tento arabsky vysílající 24hodinový zpravodajský kanál v Dubaji ve Spojených arabských emirátech. Spoluvlastníkem je saúdskoarabská společnost Middle East Broadcasting Center. Finančně se na jejím založení podílela také libanonská Hariri Group a kuvajtský investor. Jak řekl v rozhovoru pro New York Times ředitel Al-Arabíji Abdul Rahmán Rašíd: „Jeho televize si dala za cíl vyléčit arabské zpravodajství od náklonnosti k radikální politice a násilí." Obvinil zároveň Al-Džazíru, že ona udělala z Usámy bin Ládina celebritu.

Navzdory těmto prohlášením a jasně „neutrálnějšímu" jazyku, než užívá její konkurentka, měla i Al-Arabíja problémy s americkou administrativou, když označila americké vojáky působící v Iráku za okupanty. Opakovaně měla Al-Arabíja problémy také s íránským režimem. Naposledy při červnových parlamentních volbách, kdy íránská vláda nařídila zavřít místní pobočku Al-Arabíji kvůli „neférovému zpravodajství". O méně citově zabarveném zpravodajství, než jaké prezentuje Al-Džazíra, svědčí i fakt, že Al-Arabíja byla prvním televizním kanálem, kterému poskytl první oficiální rozhovor americký prezident Barack Obama.

Slušnou sledovanost, především v oblasti Perského zálivu, má také televize **Al-Alam**, která sídlí v íránském Teheránu. V roce 2003 ji založila Národní televizní společnost islámské republiky Íránu IRIB. V Iráku ji mohou diváci přijímat i bez satelitního přijímače.

Dalšími, i když mnohem méně vlivnými stanicemi, které vysílají na Blízkém východě, jsou **Alhurra** (sídlí v USA, je sponzorovaná americkou vládou, vznikla jako reakce na zpravodajství Al-Džazíry), **Rusiya Al-Yaum** (sídlí v Moskvě a vlastníkem jsou RIA Novosti) a od loňského roku také opět arabské vysílání BBC **Arabic BBC Television** se sídlem v Londýně.

4. Jaká je historie Kataru, ve kterém Al-Džazíra sídlí?

Historii Kataru, stejně jako dějiny některých dalších zemí Perského zálivu, významně předznamenalo několik důležitých událostí, zejména šíření islámu na arabském poloostrově v 7. století, první světová válka a objevení ropy na konci čtyřicátých let 20. století.

Katar leží na poloostrově, výběžku z většího arabského poloostrova do perského zálivu. Asi v polovině 18. století byla v oblasti objevena naleziště perel, jejichž lov a prodej se postupně staly hlavním způsobem obživy. **Stejně jako celý Blízký východ, i Katar ovlivnila první světová válka, po jejímž skončení si oblast rozdělily evropské mocnosti (Velká Británie a Francie) jako svá mandátní území.** Po skončení války podepsal katarský emír s Velkou Británií exkluzivní smlouvu, ve které se zavázal nejednat s žádnými zahraničními silami bez vědomí Velké Británie. Britové na oplátku slíbili držet nad Katarem ochrannou ruku, zejména proti zakladateli a budoucímu králi Saúdské Arábie, který už v té době dobyl většinu Arabského poloostrova.

V roce 1939 byla v Kataru, který se v té době těžce vyrovnával s padajícími cenami perel na světových trzích, objevena ropa. Těžba však musela být v průběhu druhé světové války zastavena, a země tak strádala dál (v tomto období byla jednou z nejchudších zemí světa). Krize způsobila kromě obrovské chudoby také odliv celých rodin a kmenů do zahraničí. **Obnovení těžby v roce 1949 však již plně nastartovalo ekonomický růst malého poloostrovního státu**, ale také vnitropolitické spory o podíly na ropných ziscích, a to dokonce i v rámci vládnoucí dynastie.

Katar jako suverénní stát je poměrně mladý – vyhlásil vlastní nezávislost až v roce 1971. Důvodem bylo rozhodnutí Britů z roku 1968 stáhnout armádu ze země, a zrušit tak mnohaletou smlouvu o ochraně ze strany evropské mocnosti. Přestože Katar, Bahrajn a emiráty, později sdružené do Spojených arabských emirátů, jednaly o vytvoření federace, k dohodě nedošlo a každý stát se vydal vlastní cestou. Arabská válka s Izraelem v roce 1973 způsobila výrazný nárůst cen ropy, což vedlo k ještě většímu přílivu peněz do státní pokladny. Přes obecnou arabskou soudržnost proti Izraeli navázal Katar s židovským státem v roce 1993 oficiální diplomatické vztahy, na straně Velké Británie a Spojených států zůstal i během války v Zálivu v roce 1990, když prakticky ihned povolil spojenecké přelety nad vlastním územím a do bojů v Kuvajtu poslal i vlastní armádu.

5. Které události nejvíce ovlivnily novodobou historii Iráku?

Historie Iráku, stejně jako celého Blízkého východu, je značně pohnutá a ovlivněná řadou válečných konfliktů. Nejvýznamnější událostí, která výrazně poznamenala chod této arabské země, je bezesporu **nástup prezidenta Saddáma Husajna k moci v roce 1979**. Jeho diktatura, trvající až do vojenské intervence Spojených států v roce 2003, způsobila jak mezinárodní izolaci ze strany většiny světa, tak lidské a společenské ztráty – země se propadla do chudoby

způsobené přerozdělováním ropného bohatství v rámci uzavřených vládních kruhů kolem Husajna. Zatímco některé skupiny obyvatel, zejména sunnitští muslimové (Saddám byl jedním z nich), byly preferovány, členové jiných se stávali oběťmi útoků a perzekucí (hlavně většinoví šíité a Kurdové žijící na severu země).

Během Saddámovy vlády došlo ke dvěma zásadním ozbrojeným konfliktům, v nichž Irák přímo figuroval prakticky jako prvotně útočící strana. Tím prvním byla **válka se sousedním Íránem v letech 1980–1988**, kterou vyvrcholily územní spory mezi oběma státy. Irácký režim, v té době již na cestě k autoritativní Saddámově diktatuře, měl také obavy z rostoucího sebevědomí šíitské většiny kvůli vítězství íránské islámské revoluce v roce 1979. Válka si vyžádala statisíce obětí na obou stranách i přesto, že na jejím konci vyhlásil Irák své vítězství. Druhým důležitým momentem v novodobé historii Iráku je **konflikt v Perském zálivu v roce 1990**, který přerostl v mezinárodní intervenci ve prospěch Irákem napadeného Kuvajtu. Původní příčiny války jsou stále tématem k diskusi a do značné míry symbolizují tradiční arabský nacionalismus. Diktátorův režim totiž obhajoval invazi teorií o Kuvajtu jako historické součásti Iráku, odtržené pouze kvůli intervenci západních mocností, zejména Velké Británie. Kuvajtský emír byl navíc podle Husajna mezi tamní populací značně nepopulární a upíral svým lidem přístup k ropnému bohatství, což se mělo změnit právě iráckou intervencí a svržením emirátu. Skutečnost byla však zřejmě jednodušší – Saddámovi šlo zejména o získání přístupu ke kuvajtské ropě v době, kdy se ekonomika jeho vlastní země stále ještě vzpamatovávala z války s Íránem. Ať byly motivy konfliktu jakékoliv, ovlivnily Irák až do Saddámova pádu v roce 2003. Výrazný dopad měly hlavně sankce Rady bezpečnosti OSN, které mezinárodní společenství na zemi uvalilo prakticky ihned po invazi do Kuvajtu. Rada bezpečnosti doufala, že ekonomický nátlak donutí Irák k odzbrojení. Diktátor však zbraně nesložil, naopak se ještě více uzavřel před okolním světem, a to i přes humanitární krizi, jež v zemi vypukla. Změna nastala až s invazí USA do Iráku v roce 2003 a s pádem Saddámova režimu.

6. Kdo byl Saddám Husajn?

Osobnost Saddáma Husajna bude zřejmě navždy plnit stránky encyklopedií a historických knih. S největší pravděpodobností se o něm bude psát jako o **jednom z největších tyranů a diktátorů novodobé historie**, který má na svědomí tisíce životů nevinných lidí. **V roce 2006 byl popraven** na základě rozhodnutí soudu, že měl přímou odpovědnost za smrt 150 lidí v šíitské vesnici Dužaíl v roce 1982 (kromě toho nařídil například likvidaci Kurdů ve vesnici Halabía v roce 1988, která si vyžádala asi 5000 mrtvých a dalších 10 tisíc zraněných).

Na počátku Saddámovy vlády se zdálo, že jeho režim bude mít od diktatury daleko – k překvapení náboženských autorit (v Iráku je několik posvátných šíitských míst) zavedl nový prezident sekulární právní systém, včetně například rozšíření práv žen. Problém nastal ve chvíli, kdy se jeho modernizační reformy začaly setkávat s odporem u středních a vyšších vrstev obyvatel a kdy se sekularismus republiky začal střetávat s opozicí u šíitské většiny (šíité byli už od islámské revoluce v Íránu potenciálním zdrojem nepokojů).

Během 34 let Saddámovy vlády se Irák přesto změnil z velmoci arabského světa s množstvím kulturních památek a s početnou vrstvou inteligence v zemi ovládanou tajnými službami, policií a armádou. Cíl jejich represivních metod byl přitom jasný – ochránit diktátora a jeho rodinný kruh i spolupracovníky před případnými snahami o převrat.

Saddám se pustil do dvou (již výše popsaných) válečných konfliktů, aniž by dokázal odhadnout jejich následky. Často se hovoří o tom, co vlastně iráckého diktátora hnalo k jeho činům. Podle některých názorů **byl přesvědčen, že Irák má v historii arabského národa výjimečnou roli**. **Vyznával panarabismus**, tedy myšlenku spojení arabských zemí pod jednu vládu. A právě Irák se svým milovaným vůdcem měl být v čele celého arabského světa, jako tomu bylo v 8.–13. století. I proto si Husajn pečlivě pěstoval kult osobnosti, podporovaný plakáty v nadživotní velikosti, sochami (záběry pádu jedné z nich obletěly v roce 2003 celý svět) či fotografiemi na bankovkách. Byly po něm pojmenovány celé městské čtvrti, letiště, mešity a školy.

7. Americká vojenská intervence v Iráku vyvolávala ambivalentní reakce. Dá se s odstupem času posoudit její oprávněnost?

Americká vojenská intervence měla **dva hlavní oficiální důvody**. Prvním byla **údajná přítomnost zbraní hromadného ničení na iráckém území a spolupráce režimu Saddáma Husajna s teroristickou organizací al-Káida**. Druhým pak nutnost svrhnout **diktátorský režim** proslulý nejen brutalitou, ale také svou nebezpečností pro okolní státy.

Obvinění číslo jedna vyvolávalo kontroverze ještě před vojenskou intervencí. Ačkoliv se vědělo, že Saddám Husajn používal chemické zbraně v irácko-íránské válce (konec konců mu je prodávaly právě západní mocnosti), o jiných „nenahlášených" zbraních hromadného ničení nebyly žádné důkazy. Proto Rada bezpečnosti OSN nepřijala Bushovu výzvu k intervenci, kterou před ní přednesl 12. září 2002, ale dohodla se na rezoluci 1441, která nařizovala Iráku spolupracovat při odzbrojení. Na jejím základě byla ustavena komise (UNMOVIC), jejíž členové v čele s Hansem Blixem začali na iráckém území se souhlasem Saddáma Husajna pátrat po zbraních hromadného ničení. Do února 2003 inspektoři žádné prokazatelné důkazy o přítomnosti takových zbraní v Iráku nenašli.

Stejný měsíc předstoupil před Radu bezpečnosti Spojených národů opět vyslanec USA, ministr zahraničí Colin Powell, a snažil se znovu získat povolení k invazi. Spojené státy, Velká Británie, Polsko, Španělsko, Dánsko, Japonsko a Austrálie navrhly rezoluci, která užití vojenské síly autorizovala. Proti se ale postavilo Německo, Francie, Kanada a Rusko, které prosazovaly pokračování v diplomatických vyjednáváních a prodloužení mandátu inspektorů. Po neúspěchu před Radou bezpečnosti se Spojené státy a jejich spojenci dohodli, že Irák napadnou bez povolení Spojených národů. Toto rozhodnutí, které bylo v rozporu s mezinárodním právem, vyvolalo ve světě řadu protestů.

Ani po invazi se v Iráku žádné zbraně hromadného ničení nenašly. V březnu 2009 americký Pentagon poprvé oficiálně přiznal, že přímé **spojení mezi Saddámovým Irákem a teroristickou organizací al-Káida se nepotvrdilo**.

Také druhý důvod, tj. fakt, že kdesi vládne diktátor, nedává podle mezinárodního práva jiné zemi opodstatnění pro vojenský vpád a pro následnou okupaci této země. Jakkoliv byla většina obyvatel nadšená z pádu krutého diktátorského režimu, pro další neuspokojivý vývoj v zemi byl podle iráckého poslance a bývalého ministra kultury Mufida al Jazairiho podstatný moment, že svoboda nepřišla zevnitř a z vlastních řad Iráčanů, ale lidem jí přinesly americké tanky. Američané nastolili svou „okupační" správu a místním lidem předali částečné pravomoci až 30. června 2004, tedy víc než rok po invazi. Tento krok vážně ovlivnil počáteční vývoj v zemi a i fakt, že z vítaných „osvoboditelů" se stali nenávidění „okupanti", a to poskytlo živnou půdu pro řadu teroristických organizací. Statistiky vypovídající o poválečném vývoji Iráku ho neukazují jako stabilní a bezpečnou zemi.

8. Jaká je situace v Iráku nyní? Dá se odhadnout, jak se bude nadále vyvíjet?

Situace v Iráku je stále velmi složitá a rok 2010 rozhodne mnohé o budoucí podobě země. V březnu se mají konat parlamentní volby. V souvislosti s nimi panuje v Iráku už od začátku roku velké napětí. Za prvé přibylo atentátů, které mají zjevně zastrašit voliče a odradit je od hlasování. Za druhé se prohlubují spory napříč politickým spektrem. K ostrému vyhrocení situace došlo mezi provládními šíity a stoupenci strany Baas, se kterou se kdysi dostal k moci Saddám Husajn. V lednu, kdy se původně měly volby konat, vládní výbor pro spravedlnost vyřadil z volebního boje 500 kandidátů pro podezření, že jsou spojeni právě s bývalou vládní stranou Baas. Vyřazení kandidáti se proti rozhodnutí odvolali k soudu s tím, že je diskriminační. Kvůli patové situaci musely být volby odloženy a odvolací soud posléze vyřazené kandidáty vrátil na listiny s tím, že právo zúčastnit se voleb mají všichni a že případy, na něž poukázal vládní výbor, prozkoumá až po volbách. Vyhrocená situace naznačuje, že **zcela zásadní bude pro rozvoj Iráku schopnost politiků dohodnout se po volbách na funkční vládě a začít se skutečnou obnovou Iráku** (dodávky elektrického proudu či vody jsou dosud horší než před pádem Saddáma Husajna, to

samé poničená infrastruktura). Jak složitý je to úkol, naznačily už provinční volby, které proběhly 31. ledna 2009. Ty ukázaly, že právě **politická shoda je v současném Iráku hlavním kamenem úrazu**. Jakkoliv v nich zvítězila strana současného premiéra Málikího, nebylo to nikde s takovou většinou, aby mohla vládnout bez koaličních partnerů. Výsledkem bylo, že ve 14 provinciích, kde volby proběhly, se místní provinční rady začaly formovat až několik měsíců po volbách. Žádnou vládu nemělo pět provincií ještě na začátku léta (tedy půl roku po volbách).[1] Vše kvůli neschopnosti politiků rozdělit si jednotlivé funkce.

Další velkou výzvou je zajištění bezpečnosti. Za posledních pět let se postupně podařilo vybudovat relativně fungující irácké bezpečnostní složky, které už v současné době vedou řadu operací samostatně. Podle odborníků ale jejich počet ani úroveň stále nejsou dostatečné na to, aby byly schopny samy čelit problematické bezpečnostní situaci. Američtí vojáci se začali v létě roku 2009 z Iráku stahovat (zcela se stáhli z ulic iráckých měst) a tento proces by měl skončit už na konci srpna roku 2010. Jestli budou irácké bezpečnostní síly schopny situaci zvládnout, je stále velká otázka. Vliv na budoucí vývoj Iráku, pomineme-li Spojené státy, by totiž rády měly v podstatě všechny okolní země. Ty od pádu režimu Saddáma Husajna více nebo méně zasahují do vnitropolitického vývoje Iráku. Například tím, že pomáhají financovat skupiny, které Irák destabilizují. Známý je v těchto aktivitách například Írán, který by rád budoucí Irák viděl jako islámský stát v čele se šíitskou vládou. Íránské islámské gardy trénují a zásobují zbraněmi mimo jiné nechvalně proslulou Mahdího armádu, ozbrojené složky hnutí šíitského duchovního Muktady Sadra. Své zájmy tu má ale i Sýrie, Saúdská Arábie, Kuvajt nebo Spojené arabské emiráty. Všechny tyto země vynakládají nemalé částky na podporu skupin uvnitř Iráku jim nakloněných včetně al-Káidy.

Odpovědi na otázky vypracovali:
Tereza Engelová, nezávislá novinářka
Filip Moravec, Asociace pro mezinárodní otázky

1 http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/amerika/pentagon-poprve-priznal-vylhany-duvod-invaze-do-iraku_48821.html

MEDIÁLNÍ OBRAZ VS. REALITA

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, televize, manipulace

DÉLKA: 30 minut

POMŮCKY: pracovní list do každé skupiny, dataprojektor

CÍLE: uvědomit si, že zpravodajství, které nám přinášejí konkrétní média, může být ovlivněno určitým názorem nebo zaměřením těchto médií
rozpoznat rozdíly v západním a arabském zpravodajství o válce v Iráku
definovat rozdíl mezi zpravodajstvím a zmanipulovanou informací

POSTUP:

1. Rozdělíme studenty do skupin a rozdáme jim pracovní list.

2. Poté studentům promítneme sérii fotografií z dokumentu – viz příloha. Fotografie zobrazují zajaté nebo zastřelené americké vojáky, ale i snímky, které v našem „západním" zpravodajství nejsou běžné.

3. Studenti ve skupinách vyplní pracovní list a poté přečtou ostatním zaznamenané odpovědi. Následuje společná diskuse. Pokračujeme ukázkami z filmu Al-Džazíra – jiný úhel pohledu, které zachycují zprávy Al-Džazíry o bombardování Iráku.
   Ukázka (4 min.): DVD01 / Al-Džazíra – jiný úhel pohledu / Ukázka 2

4. Ukázku společně rozebereme. Můžeme si pomoci otázkami:
   - Lze zpravodajství z „druhé strany" považovat za zmanipulované?
   - Je toto zpravodajství věrohodné?
   - Jak se liší „západní" vnímání tohoto zpravodajství od „arabského"? A je to „západní" zpravodajství věrohodnější?

REFLEXE: Každá událost může být médii zaznamenaná z různých úhlů pohledu. Vždy záleží na konkrétním médiu, jaký způsob informování si vybere. Studenti by si měli uvědomit, že zpravodajství může být také ovlivněno různou mírou subjektivity. Na vzniku reportáží a článků se podílejí nejrůznější faktory, které mohou úmyslně nebo neúmyslně konečnou informaci zkreslit. Média přinášejí vždy jen určitý obraz reality, výsek, který musí být zasazen do širších souvislostí. Mají obrovskou sílu a mohou být využívána i pro manipulaci s fakty.

1. Co vidíte na fotografiích?

2. Jak na vás fotografie působí?

3. Znáte tyto fotografie z českých či jiných médií (noviny, televize, internet)?

4. Jaký smysl může mít uveřejnění těchto záběrů v západních médiích, nebo naopak v arabských médiích?

5. Jedná se o zpravodajské fotografie, či o zmanipulovanou skutečnost?

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1. Irácký chlapec zraněný během amerického bombardování
2. Interview s iráckým chlapcem zraněným během amerického bombardování
3. Irácká žena, jejíž dům byl zničen v důsledku bombardování americkou armádou
4. Nedobrovolné interview zraněného amerického vojáka zajatého Iráčany
5. Mrtvá těla Iráčanů
6. Mrtvá těla amerických vojáků
7. Detail zranění způsobeného americkým bombardováním
8. Vojenská akce americké armády mezi iráckými civilisty
   (důvod ani kontext zásahu není z filmu patrný)
9. Nedobrovolné interview amerického vojáka zajatého Iráčany

Fotografie: záběry televize Al-Džazíra použité ve filmu Al-Džazíra – jiný úhel pohledu (Jehane Noujaim / USA / 2004)

ZPRAVODAJSKÁ AUTENTICITA

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura, historie

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, propaganda

DÉLKA: 30 minut

POMŮCKY: tabule, pracovní list do každé skupiny

CÍLE: uvědomit si důležitost fotografie jako média nesoucího nějaký význam
rozlišit aktuální, reportážní fotografii od propagandistické
uvědomit si, že interpretace dějin záleží vždy na úhlu pohledu

POSTUP:

1. Napíšeme na tabuli citát z dokumentu: *Historii píší vítězové.* Studenti mají za úkol tento citát vysvětlit, interpretovat. Ptáme se:
   - Jak jej chápete?
   - Jaký význam může mít slovo „píší"?

2. Rozdělíme studenty do tří- až čtyřčlenných skupin a rozdáme jim pracovní list. Studenti si prohlédnou fotografie a odpoví na otázky (nejvíce prostoru bychom měli věnovat fotografii sochy Saddáma Husajna).

3. Následuje ukázka z dokumentu, ve které Iráčané oslavují příjezd Američanů do Bagdádu a kde je zachycena reakce producentů Al-Džazíry.
   Ukázka (6 min.): DVD01 / Al-Džazíra – jiný úhel pohledu / Ukázka 3

4. Následuje společná diskuse. Je třeba si uvědomit, že válečné zpravodajství je ovlivněno subjektivním pohledem válčící strany. Ať jsou informace jakkoliv „objektivní", druhou stranou jsou zpravidla považovány za zmanipulované. Je vhodné zmínit paralelu s druhou světovou válkou, kdy nacisté využívali média jako propagandistický nástroj k prosazení dominantní ideologie – rozhlas, film, plakáty, tisk...

REFLEXE: Fotografie hraje při přenosu informací významnou roli. Spoluvytváří jakýsi symbol, který má více než jen obrazovou hodnotu. Studenti by se měli zamyslet nad otázkou, zda a do jaké míry můžeme fotografiím věřit, zda mohou sloužit serióznímu zpravodajství, ale i propagandě, do jaké míry je žurnalistika z válečných konfliktů autentická, do jaké míry se jedná o zmanipulovanou skutečnost.

1

2

3

4

5

1. Polibek na Times Square
2. Churchill zdraví lidi typickou „viktorkou“
3. Sověti vztyčují vlajku na Reichstagu
4. Vztyčení vlajky na Iwodžima
5. Američtí vojáci přikrývají obličej Saddáma Hussaina americkou vlajkou

Fotografie: isifa.com

1. Co vidíte na fotografiích?

2. Znáte tyto fotografie?

3. Jaké emoce mohly fotografie v době jejich vzniku vzbuzovat?

4. Jaký je význam fotografií?

5. Působí autenticky?

6. Vznikly podle vás spontánně, nebo se jedná o aranžované fotografie?

7. Jedná se o zpravodajské fotografie, nebo fotografie manipulující se skutečností?

PŘÍBĚH FOTOGRAFIÍ

1. Alfred Eisenstadt – Polibek (Kiss), někdy také Den vítězství (V-J Day in Times Square)

Fotografie z 14. srpna 1945 byla pořízena během oslav konce druhé světové války na newyorském náměstí Times Square. Autorem je významný fotoreportér Alfred Eisenstadt, který zde fotografoval pro jeden z nejvlivnějších obrazových časopisů Life, kde byla fotografie publikována v rámci rozsáhlého souboru fotografií oslav konce války s názvem Vítězství (Victory).

Dle Eisenstadta fotografie vznikla naprosto spontánně poté, co spatřil mladého námořníka, jak radostně běhá po Times Square a objímá a líbá všechny ženy, které potká. Eisenstadt začal tohoto námořníka sledovat a čekal na vhodnou příležitost. Ta nastala o něco málo později, kdy voják vzal do náruče a políbil mladou zdravotní sestru v bílé uniformě. V ten moment už je Eisenstadt fotografoval, s typickými newyorskými reáliemi v pozadí. Námořník si všiml, že jsou fotografováni, a proto zakryl sestřičce obličej rukou, aby jí zbytečně nezdiskreditoval. Tím už tak velmi silný, symbolický snímek získal ještě více obecný charakter a přesah.

Fakt, že jde o nearanžovanou, reportážní fotografii pak kromě autorova prohlášení potvrzuje i další fotografie stejné scenérie, byť z jiného úhlu a méně působivá, kterou ve stejný okamžik pořídil pro New York Times fotograf Victor Jorgensen.

Fotografie se stala jedním z obrazových symbolů konce druhé světové války a dodnes je velmi rozšířená ve formě plakátů a pohlednic. S velkým odstupem času se podařilo také odhalit identitu protagonistů fotografie, námořníka Glenna McDuffie a sestřičky Edith Shain.

2. Winston Churchill – V jako vítězství (autor, název a rok neznámé)

Winston Churchill se stal používáním tohoto všeobecně známého gesta proslulým. Užíval jej prakticky při každé příležitosti, kdy byl fotografován. Jaká je ale historie gesta se dvěma prsty tvořícími písmeno „V“, tedy symbolu vítězství?

Za vznikem „viktorky“, jak se také symbolu vítězství říká, stojí belgický právník Viktor De Laveleye, který jej začal používat v době druhé světové války. Během svého exilu v Británii v roce 1941 vymyslel protinacistickou kampaň, kterou začal šířit skrze svůj pořad vysílaný rádiovou stanicí BBC. De Laveleyovým nápadem bylo, že jako symbol protinacistického odporu se začne používat písmeno „V“ ve všech formách a jazycích. „V“ jako *vítězství*, francouzsky *victoire*, anglicky *victory*, vlámsky *vrijheid*. Písmena „V“ se objevovala psaná křídou na zdech, malovaná barvou, stanice BBC uváděla své pořady písmenem „V“ v Morseově abecedě (tečka-tečka-tečka-čárka) a úvodní pasáží Beethovenovy Páté symfonie, jejíž noty tvoří opět tento kód (ta-ta-ta-tá). Písmeno „V“ začalo být nejprve v Belgii a posléze i pro zbytek Evropy symbolem protinacistického odporu a mělo každý den připomínat okupantům, že okamžik jejich porážky se blíží.

Winston Churchill se ihned připojil k této kampani a gesto „viktorky“ si vzal za své, ukazoval ho při každé příležitosti za války i po ní. Dnes se užívá jako univerzální symbol vítězství po celém světě.

3. Jevgenij Chalděj – Vztyčování vlajky na Reichstagu

Fotografie tohoto předního ruského válečného fotoreportéra pochází z 2. května 1945 a zachycuje vojáka Rudé armády, jak vyvěšuje sovětskou vlajku nad berlínským Říšským sněmem. Podobnost se snímkem Joea Rosenthala z ostrova Iwodžima není náhodná. Chalděj znal Rosenthalovu

fotografii a chtěl, aby i ruská strana měla „svůj" vítězný snímek, který by bylo možné použít pro propagandistické účely.

Okolnosti vzniku fotografie byly diametrálně odlišné od dvou předchozích případů. Chalděj do Berlína přijížděl již s úmyslem pořídit podobný snímek. Nejedná se tedy o reportážní snímek zachycující autentickou realitu, ale o aranžovanou fotografii. Chalděj strávil několik dní vybíráním vhodné lokace pro fotografování, k čemuž nakonec vybral budovu Reichstagu. Ta byla vhodná ze symbolických důvodů, z praktické stránky věci už o něco méně, protože se v ní stále skrývali němečtí vojáci. Problematický moment nastal poté, co Chalděj snímek odevzdal k publikování – zjistilo se, že voják, který se měl stát symbolem sovětského vítězství nad nacismem, měl na předloktí ruky několikery náramkové hodinky. Protože obraz rabujícího vojáka se příliš nehodil pro propagandistické účely, byly hodinky z ruky vojáka vyretušovány. Sám Chalděj pak vytvořil ve fotokomoře ještě jednu variantu snímku, kde kromě retuše hodinek přidělal ještě dramatická oblaka z jiné fotografie.

4. Joe Rosenthal – Vztyčování vlajky na Iwodžimě (Raising Flag at Iwo Jima)

Další notoricky známou fotografií spojenou s koncem druhé světové války je snímek amerických vojáků vztyčujících vlajku na japonském ostrově Iwodžima z 23. února 1945. Fotografie šesti vojáků s vlajkou byla pořízena na hoře Suribači. Akt vztyčování vlajky se v tomto případě nekonal pro účely fotografování, vlajka vítězů měla nad ostrovem vlát před příjezdem americké generality. Skupina vojáků se tedy vydala vztyčit vlajku na nejvyšší bod v okolí, s fotoaparátem je následoval Louis Lowery. Vlajka použitá během tohoto prvního vztyčování se ale ukázala být příliš malá, takže z připlouvající lodi byla téměř nerozeznatelná. Proto se ještě ten samý den vydala na horu druhá skupinka vojáků s větší vlajkou, tentokrát následovaná třiatřicetiletým fotografem agentury AP Joem Rosenthalem. Ten během tohoto druhého vztyčování pořídil fotografii, která vstoupila do dějin. Zajímavostí pro nás pak může být, že velitelem šesti vojáků vztyčujících vlajku byl československý rodák Michael Strank.

Právě kvůli poněkud nepřehledné situaci okolo opakování aktu vztyčování bývá fotografie považována za aranžovanou nebo manipulovanou, ačkoliv tomu tak nebylo. Fotograf situaci nijak nerežíroval, pouze ji snímal reportážním způsobem. Také její kompoziční, obrazové a technické kvality jsou dány velkou obratností tohoto špičkového fotoreportéra.

Snímek je zajímavý také tím, že jako jediný získal prestižní Pulitzerovu cenu ve stejný rok, v jakém byl pořízen. Ve Spojených státech jde o jednu z nejznámějších fotografií vůbec. V roce svého pořízení byla totiž otištěna na nejprodávanější americké poštovní známce, která byla vydána nákladem 137 milionů kusů.

5. Svržení sochy Saddáma Husajna

Tato fotografie z 9. dubna 2003 se stala symbolem svržení Saddáma Husajna americkými vojsky. Autor fotografie je neznámý, mírně odlišný snímek pak pořídil ze skoro stejného místa a ve stejný čas také fotograf agentury AFP Patrick Baz.

Svržení Husajnovy sochy bylo médii prezentováno jako spontánní akce Iráčanů oslavujících pád tyrana. Nicméně celou událost provázelo několik značně sporných momentů. Svržená socha stála na náměstí Al-Fardus, kde je kromě jiného také Hotel Palestina, ve kterém byli ubytováni všichni zahraniční zpravodajové a novináři, čímž byla zajištěna dostatečná publicita. Přestože mělo jít o akci Iráčanů, náměstí bylo skoro prázdné (cca 200 lidí). Před samotným stržením sochy navíc jeden z amerických vojáků natáhl soše přes hlavu americkou vlajku jako symbol vítězství, což lze

ale zároveň v kontextu situace vnímat také jako symbol okupace. Proto byla tato vlajka vzápětí nahrazena starou iráckou vlajkou. Posléze vyšlo najevo, že skupinka Iráčanů účastnících se svržení sochy byla na místo dovezena americkými vojáky (jednalo se o členy proamerických milicí) a Američané s odstupem času přiznali, že se jednalo o zcela zinscenovanou propagandistickou událost. Celé stržení sochy bylo uspořádáno s cílem zaujmout média, tomu byla podřízena lokace i průběh události. Přestože událost nebyla autentická, proběhly její záběry všemi světovými médii.

PROKLATÉ KARIKATURY

Karsten Kjaer / Dánsko / 2007 / 53 min.

„Muslimové milují proroka Mohameda více než své děti nebo rodiče," říká duchovní z dánského města Aarhus v reakci na uveřejnění dvanácti karikatur tohoto nejvýznamnějšího symbolu islámu v deníku Jyllands-Posten. Kresby totiž pobouřily celý muslimský svět, který udeřil stejně mocně – nejprve prostřednictvím médií, v nichž zesměšnil dánskou královskou rodinu, později však i útoky na dánskou ambasádu a vlnou násilí proti představitelům západního světa. To bylo impulsem pro dánského novináře a režiséra Karstena Kjaera pro natočení dokumentu, v němž sleduje, jakým způsobem se pojímání svobody médií v západní společnosti dokáže proměnit v mezinárodní politický konflikt. Jednou z prvních reakcí byl například útok na dánskou ambasádu v Libanonu. Agresivní demonstrace, často konané za tichého souhlasu vlád muslimských zemí, si přitom vyžádaly oběti na životech. Svá svědectví podávají nejen rozhovory s muslimskými duchovními, věřícími a vydavateli dánských novin, ale i bezpečností kamery či texty na internetu. Otázkou zůstává, jaká je role médií v řešení palčivé problematiky kulturních distancí v náboženství či v životních hodnotách různých sociálních skupin. Má žánr politické satiry své limity? Nebo je naopak signálem nedemokratičnosti zakazovat médiím problematizování určitých aktuálních témat? **b**

1. Proč je v islámu zakázáno zobrazovat proroky a jak je tomu v ostatních náboženstvích?

O zobrazování proroka se Korán přímo nezmiňuje, jak se často v diskusích o kauze karikatur uvádí. Korán v návaznosti na judaismus a křesťanství **zakazuje modlářství**, tedy uctívání falešných bohů. Právě obava z modlářství byla hlavním motivem pro zákaz zobrazování proroků, a to jak v judaismu, tak v křesťanství. Islám navíc vznikal na arabském poloostrově, kde mezi kočovnými kmeny panoval čilý polyteismus, tedy uctívání více božstev. Zákaz zobrazování obecně (tedy i lidí a zvířat) se postupně během historie islámu transformoval a je obsažen zejména v hadítech, tedy v ústní tradici, příbězích ze života Mohameda. **Hadíty** hrají významnou roli zejména v sunnitské tradici (i proto je ve filmu Proklaté karikatury jedním z radikálních odpůrců známý sunnitský duchovní šajch Yúsuf al-Qaradáwí, zatímco v šíitském Íránu lze zakoupit bez problémů například plakát s Alím). V současnosti je tak zcela běžné, že islámské výtvarné umění obsahuje zejména kaligrafické zpracování veršů z Koránu, ale umělecké zobrazení osob se téměř vytratilo. Přesto existují výjimky – běžné je například zobrazování náboženských vůdců na nejrůznějších plakátech a billboardech, popřípadě v televizi. Vždy záleží na konkrétní zemi, tradicích, politické situaci a míře náboženské kontroly.

2. Kdy vznikaly historicky první karikatury a proč? Byl Mohamed karikován ještě před aférou kolem kreseb v dánském deníku Jyllands-Posten v roce 2005?

Odpověď záleží na definici pojmu karikatura. **Obrázky Mohameda se objevovaly hojně už ve 14. století na území tehdejšího Íránu, tedy v Persii. V 15.–17. století pak byly kresby s prorokem běžné i u autorů v Turecku či v Indii.** Většinou se jednalo o výjevy z prorokova života, na některých kresbách byl Mohamed bez obličeje. Nikdy však nešlo o obrazy zesměšňující či urážlivé.

Mohameda nejednou ztvárnili **i nemuslimští výtvarníci**. Právě u nich bychom mohli mluvit o prvních skutečných karikaturách. Renesanční malíř Giovanni da Modena zobrazil Mohameda mučeného v pekle na stěně baziliky Sv. Petronia v italské Boloni. Jedná se o výjev z Danteho Pekla a jeho kontroverzi v očích některých muslimů potvrdily opakované výhrůžky ze strany al-Káidy a zatčení teroristů, kteří plánovali vyhodit baziliku do vzduchu. Výjevem z Pekla se nechal inspirovat i známý britský umělec William Blake, když v roce 1827 namaloval Mohameda s otevřeným hrudníkem, ale i třeba Salvador Dalí nebo August Rodin.

3. Co znamená a kde je deklarovaná svoboda slova, resp. vyjadřování?

Svoboda slova, někdy také svoboda vyjadřování, je obecně považována za jedno ze základních lidských práv. Jako takové je formulováno v článku 19 Všeobecné deklarace lidských práv, která byla přijata Generálním shromážděním OSN v roce 1948: *Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice.*

Ve skutečnosti je míra dodržování svobody slova v jednotlivých zemích různá. Obecně lze říci, že v tradičních západních demokraciích (USA, západní Evropa) mají lidé jak svobodnější přístup k informacím, tak větší svobodu vyjadřování. Lidskoprávní organizace naopak upozorňují, že v některých zemích je toto právo přímo porušováno. Mezi kritizované státy patří například **Bělorusko, Barma, Kuba, Írán, Saúdská Arábie, Čína či Zimbabwe**. Tyto příklady potvrzují, že porušování svobody slova je většinou spojeno s vládou diktatur jedné strany či osoby. Svobodné vyjadřování politických či náboženských názorů je v takových případech většinou pro vládnoucí elity zcela přirozeným nepřítelem, přímo ohrožujícím jejich setrvání u moci.

4. Existuje nějaká nadnárodní organizace, která by hlídala tisk v jeho projevech?

Na světě neexistuje jedna všemi státy uznávaná agentura či organizace, která by se zabývala tiskem či médii obecně. Existují však nevládní hnutí, více či méně respektovaná jak politiky, tak médii. Jejich úkolem je většinou dohlížet na dodržování práva na přístup k informacím a na práva novinářů v jednotlivých zemích. Mezi nejznámější patří organizace Reportéři bez hranic (Reporters without borders, www.rsf.org). Ta upozorňuje

zejména na případy novinářů trpících útiskem a nesvobodou, ale také třeba na únosy a páchání násilí na zaměstnancích médií. Svůj úřad pro média má také například Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), která dohlíží zejména na dodržování svobody projevu v evropských státech. Pokud jde o dodržování zákonů ze strany médií, je třeba zmínit etický kodex, jenž má naprostá většina seriózních sdělovacích prostředků. V těch si samotné redakce určují hranice, v nichž se pak při své práci pohybují. V mnoha zemích pak pracují také syndikáty novinářů, které chrání jejich zájmy a rovněž dohlížejí na dodržování etických pravidel.

5. Jak byly karikatury proroka Mohameda v dánském deníku přijaty „ne-muslimy" ve světě?

Reakce na karikatury proroka Mohameda byly velmi různé a násilné protesty v některých muslimských zemích byly pouze jednou z mnoha jejich podob. Diplomaté arabských států podávali protestní nóty, na Blízkém východě – například v Sýrii – vlády bojkotovaly dánské zboží. Je třeba zmínit, že protesty a demonstrace, včetně rabování dánských ambasád, byly zaznamenány skutečně jen v některých zemích (hlavně v Libanonu, Íránu a Pákistánu). Z filmu Proklaté karikatury je zřejmé, že například v Íránu se jednalo o sporadické a spíše symbolické akce, nikoliv o masové projevy nesouhlasu. Obecně ale **karikatury vyvolaly ostřejší reakce v sunnitských zemích** (tedy ve většině muslimského světa).

Zřejmě největší výzvu představují karikatury v otázce svobody slova. I ve filmu Proklaté karikatury můžeme sledovat diskuse o tom, jak by se Evropa měla vůči karikaturám zachovat. Na jedné straně stojí přirozeně obhájci karikatur jako formy svobodného projevu, která nesmí být v kontextu západních tradic zpochybňována. Na straně druhé pak jsou umírněnější názory, obhajující právo muslimů bránit se proti zesměšňování Alláha. Svoboda slova by podle nich neměla být zneužívána k urážení jiného náboženství.

6. Jsou nějací muslimové, kterým karikatury nevadily?

Našlo se mnoho muslimů, které nechaly karikatury chladnými. Jednalo se hlavně o ty, kteří se usadili a úspěšně asimilovali v západním světě a kteří uznávají západní pojetí svobody slova. Navíc i v muslimském světě platí fakt, že radikálních násilných demonstrací se účastní jen malá hrstka jedinců. I ze samotného filmu vyplývá, že protestů se účastnily jen relativně malé skupiny lidí. Přesto se autor jedné z karikatur (kresby Mohameda s turbanem ve tvaru bomby) Kurt Westergaard stal v roce 2010, tedy s několikaletým odstupem, terčem pokusu o atentát. Pokus mladého Somálce byl zneškodněn pouze díky přítomnosti policie, která zajišťovala Westergaardovu bezpečnost přímo v jeho domácnosti.

7. Má někdo právo cenzurovat či jinak omezovat náboženské projevy?

Stejně jako ostatní formy vyjádření nějakého postoje, i náboženské projevy (například slavení svátků, modlitby a jiné náboženské zvyky) jsou předmětem svobody vyjadřování. Podle výše zmíněné Všeobecné deklarace lidských práv tak **má každý právo na vlastní náboženské přesvědčení**: *Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně, nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.* (*Článek 18*)

Stejně jako u svobody vyjadřování a svobody slova, i v této otázce se však realita v různých zemích světa liší, a bylo tomu tak i v historii. Zůstaneme-li v oblasti islámského světa, v Iráku byli například šíitští muslimové dlouhou dobu oběťmi masových represí diktátora Saddáma Husajna, který byl naopak sunnita. K přísnému dodržování muslimských zvyků, k zahalování žen či nošení dlouhých vousů u mužů nutili Afghánce v devadesátých letech 20. století členové radikálního hnutí Tálibán. Ve většinově šíitském Íránu zase mají znevýhodněnou pozici sunnitské menšiny. Přestože u čínského hnutí Fa-lun-kung není

zcela zřejmé, zda jde o náboženské uskupení, svobodné a dobrovolné sdružení lidí se stalo trnem v oku čínského režimu. Z historie známe i systematické ničení náboženství v muslimských státech Sovětského svazu.

Obecně lze říci, že **terčem represí se stávají hlavně náboženské menšiny** v zemích se slabým vlivem právního státu a vlády. Náboženské projevy ale v minulosti i současnosti omezovaly a omezují i režimy diktátorské, jež mají moc pevně v rukou. Náboženské komunity, stejně jako inteligenci (vědce, spisovatele...) považují za semeniště nepřátelství a potenciální centra odporu.

8. Jaký je předpokládaný vývoj v otázce soužití jednotlivých náboženství a jaké je jejich současné procentuální zastoupení ve světě?

V této otázce neexistuje žádná jasná předpověď. Soužití jednotlivých světových náboženství (zejména hlavních monoteismů, tedy judaismu, křesťanství a islámu) není jen otázkou náboženského, ale také politického, společenského a demografického vývoje. Proto o tomto tématu panují nejrůznější názory. Od pesimistických předpovědí o budoucím střetu civilizací v podání politologa Samuela P. Huntingtona z roku 1992 až po teorie o zaplavení Evropy islámem (na něž upozorňují zejména extrémně pravicoví autoři, organizace či politické strany). Pokud jde o zastoupení jednotlivých náboženství ve světě, průzkumy z roku 2007 vypovídají o následujících procentech: Křesťanství 33,32 %, islám 21,01 %, hinduismus 13,26 %, buddhismus 5,84 %, židovství 0,23 %. Zbytek tvoří ateisté a další náboženství (zdroj: CIA Factbook).

9. Jaká je současná politická a náboženská situace v Libanonu a v Íránu (leden 2010)?

Politická situace v Libanonu je stále ještě významně ovlivněna několika zásadními událostmi, které předznamenaly další vývoj. Jedná se zejména o vraždu bývalého premiéra Rafíka Haríriho v roce 2005. Atentát a následný odchod syrské armády odstartoval vleklou politickou krizi a tahanice mezi politickými stranami, zastupujícími zájmy jednotlivých náboženských skupin (zejména šíitských a sunnitských muslimů a křesťanů). Letní válka s Izraelem, kterou vedlo radikální šíitské hnutí Hizballáh, pak významně posílila ambice šíitské komunity. Hizballáh začal prosazovat změnu politického systému dělení moci ve svůj prospěch. Patová situace, kdy se několik měsíců nesešel parlament, nebylo možné zvolit nového prezidenta a země prakticky neměla jasné vedení, trvala až do voleb na jaře 2009. V nich získalo nejvíce hlasů Hnutí budoucnosti Haríriho syna Saada. Ten byl také prezidentem pověřen sestavením vlády. Náskok před ostatními stranami však nutil premiéra vyjednávat s partnery ze spřátelených hnutí. Tato jednání nevyústila ani v srpnu 2009 v jasný výsledek a sestavení kabinetu. **Politiku v Libanonu obecně ovlivňuje demografický růst šíitské menšiny**, která si nárokuje politické ústupky a změnu tradičního systému, kdy jednotlivým náboženským skupinám je přidělen určitý počet křesel v parlamentu. Do budoucna tak lze předpokládat, že bude docházet k dalším sporům mezi křesťany, sunnity a šíity.

Politická situace v Íránu je o poznání stabilnější než v Libanonu. Většinu íránského obyvatelstva tvoří muslimští šíité. Společenský, kulturní a politický vývoj v této zemi ještě stále do značné míry určuje islámská revoluce z roku 1979, jež odstavila od moci královskou dynastii Pahlaví a nastolila vládu duchovních. **Dodnes stojí íránský politický systém na dělbě moci mezi parlamentem, prezidentem a tzv. ájatolláhy**, tedy významnými šíitskými učenci. Přestože v Íránu panují různé společenské a politické nálady, **náboženskému režimu se daří držet moc ve svých rukou už 40 let**. Jednou z mála událostí, které v posledních letech narušily ustálené vody íránské politiky, byly protesty proti výsledku prezidentských voleb v roce 2009. Po znovuzvolení Mahmúda Ahmadínežáda (poprvé byl zvolen v roce 2005) vyšly do ulic velkých měst statisíce zastánců poraženého kandidáta Míra Hosseina Músavího. Podle něj i protestujících davů byly prezidentské volby zmanipulované ve prospěch Ahmadínežáda. Podle některých Íránců demonstracemi jen vyvrcholila nespokojenost s dosavadním prezidentem, který nepřinesl očekávané výsledky zejména v oblasti ekonomických reforem.

Proti demonstracím, které byly později nazvány Zelenou revolucí, se zvedla vlna protestů jak v západním světě, tak překvapivě i v někte-

rých muslimských zemích – například v Turecku či ve Spojených arabských emirátech. Íránský režim, který po volbách postupně upevňoval vlastní pozice, nařknul z organizování protestů západní mocnosti. Přestože se jednalo o největší vlnu veřejného nesouhlasu od velké islámské revoluce, Ahmadínežád a nejvyšší náboženská autorita v zemi ájatolláh Alí Chámeneí nepodnikli prakticky žádné kroky směrem k demokratizaci vlády. Naopak, v Íránu byla zavedena tvrdší cenzura, docházelo k mučení zatčených demonstrantů, stále není jasné, kolik lidí bylo íránskou bezpečností dokonce zabito. Ahmadínežádovo vysoké sebevědomí po potlačení protestů bylo zřejmé i z toho, že znovu začal hovořit o obohacování uranu, které by mohlo za jistých okolností vést k výrobě atomové zbraně. Že se zastánci Músávího ani více než půl roku po volbách nesmířili s jejich výsledkem, dokazují i protesty, proti kterým policie zakročila v únoru 2010, kdy země slavila výročí islámské revoluce. Músávímu policie nedovolila se demonstrací zúčastnit, útoky policie byly vedeny i proti bývalému prezidentovi Muhammadu Chátámímu.

Odpovědi na otázky vypracoval:
Filip Moravec, Asociace pro mezinárodní otázky

DOKUMENTARISTA PŘED KAMEROU

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, etika, regulace médií, film, noviny a časopisy

DÉLKA: 90 minut

POMŮCKY: pracovní list pro každého studenta, psací potřeby

CÍLE: reflektovat pozici dokumentaristy, který se neskrývá za kamerou, ale je sám jedním z objektů svého dokumentu
rozčlenit projekci filmu a umožnit žákům bezprostředně reagovat na jednotlivé výpovědi a motivy, a tak kriticky nahlédnout nejen na téma filmu, ale i na jeho zpracování a pojetí

POSTUP:

1. Ještě před promítáním filmu Proklaté karikatury rozdáme studentům pracovní list, který si prostudují. Následuje projekce filmu.

2. Studenti samostatně vypracují úkoly z pracovního listu. V případě, že aktivita nenavazuje bezprostředně po projekci, pustíme pro oživení úvodní tři minuty dlouhou sekvenci. Následuje společná diskuse, ve které se studenti vyjadřují k jednotlivým otázkám z pracovního listu.

3. Přečteme studentům následující pasáž z článku *Zprávy ze století ega* Tomáše Baldýnského, publikovaného v Reflexu 08/2006: *„Ještě nedávno jsme si mohli představovat dokumentaristu jako lovce, jenž maskován kamerou číhá na svou kořist. Úkryt opouštěl zřídka, jeho existenci jsme pouze tušili – z polohlasných otázek a doprovodného komentáře.“*

4. Společně se zamyslíme nad proměnami dokumentárního filmu z pohledu tvůrce, který vyjde před kameru a otevřeně komentuje svou motivaci, plán a způsob natáčení (podle času je možné zadat i jako samostatnou práci).

POZNÁMKA: Aktivitu můžeme ozvláštnit tím, že třídu rozdělíme do čtyř skupin, které si připraví argumentaci, podklady a ukázky pro obhajobu různých přístupů:
- Dokumentarista se v záběru neobjevuje a ani komentář není pojat jako dokumentaristovo osobní sdělení.
- Dokumentarista je ve filmu zastoupen osobně laděným komentářem, ale před kameru nepředstoupí.
- Dokumentarista vstupuje před kameru v důležitých momentech filmu, a tak jim dodá na významu, ale zároveň se odhalí.
- Dokumentarista je nejdůležitějším objektem svého filmu, je přítomen ve většině záběrů.

Skupinám můžeme rozdat přílohu s textem porovnávajícím přístupy při tvorbě lidsko-právních dokumentárních filmů.

1. Dánský novinář Karsten Kjaer je režisérem i průvodcem filmu. Podtrhněte, jak na vás ve snímku působil.

uvolněně	**vystrašeně**
zmateně	**cílevědomě**
domýšlivě	**pokorně**
znalecky	**hloupě**
zranitelně	**sebevědomě**

Jak by měl podle vás dokumentarista v takové situaci působit?

2. Myslíte si, že byl nestranný? Odpověď zdůvodněte.

3. Která z následujících možností vystihuje, co Karstena Kjaera při zpracování tématu nejvíce ovlivňovalo a proč? Můžete zvolit a rozvést i více možností.

Karsten Kjaer je Dán, a proto...

Karsten Kjaer je křesťan, a proto...

Karsten Kjaer je novinář, a proto...

4. Karsten Kjaer přímo před kamerou sbíral informace z různých zdrojů. Vzpomenete si ze kterých?

5. Myslíte si, že Karsten Kjaer dal dostatečný prostor oběma stranám – tedy těm, kdo karikatury obhajovali, i těm, kdo je odmítali? Svou odpověď zdůvodněte.

6. Myslíte si, že se vše odehrálo tak, jak je zaznamenáno ve filmu? Co mohl Karsten Kjaer záměrně vynechat, zahrát před kamerou nebo pozměnit?

RŮZNÉ DRUHY PŘÍSTUPŮ K TVORBĚ DOKUMENTŮ

Abychom ilustrovali zásady, podle kterých lze rozlišit „dobrý“ film o lidských právech, pojďme porovnat dva příklady dokumentárních filmů.

Země bludných duší (The Land of the Wandering Souls, La Terre des âmes errantes, 2000), film z dílny kambodžského dokumentaristy Rithyho Panha, vypovídá o situaci, která nastala po hrůzách režimu Rudých Khmérů, a o přechodu Kambodže na tržní ekonomiku. Film byl oceněn či nominován na festivalech ve Francii, Švýcarsku, Spojených státech a jiných zemích. V roce 2001 získal na mezinárodním filmovém festivalu v Amsterdamu, pořádaném Amnesty International, ocenění Golden Matchstick Award. Film Rithyho Panha vypráví jednoduchý příběh, který je zobrazen nekomplikovanými technologickými postupy. V roce 1999 se v Kambodži poprvé začíná pokládat optický kabel za účelem propojení země, přesněji řečeno Thajska, k „informační superdálnici“. Panh natáčí vesničany žijící nedaleko míst, kde se kabel pokládá. Patří k nim i místní dělníci, kteří na projektu pracují. Někteří z nich hovoří o hrůzách režimu Rudých Khmérů nebo jsou sami jejich živoucím důkazem tím, že přišli o nohu nebo o ruku. Tento film se explicitně nedotýká násilné minulosti, nejisté budoucnosti ani globalizace nebo modernizace či současné kambodžské vlády a selhání mezinárodního společenství. Všechna tato témata jsou však skryta v příbězích, které místní obyvatelé vyprávějí na kameru.

Bowling for Columbine (2002), dokumentární film amerického spisovatele a režiséra Michaela Moora, získal mnohá ocenění včetně amerického Oscara a francouzského Caesara za nejlepší zahraniční film. Na základě ankety 2000 mezinárodních dokumentaristů, pořádané Mezinárodní asociací dokumentaristů, byl vyhlášen „Nejlepším dokumentárním filmem všech dob“.

Film Bowling for Columbine je silně didaktickým, děsivým, ale i střídavě humorným snímkem o posedlosti zbraněmi v USA. Hledá odpověď na otázku, proč v Americe každý rok zemře 11 tisíc lidí v důsledku použití střelných zbraní. Film mimo jiné ostře kritizuje kapitalismus, rasismus a špatnou sociální politiku pocházející ze Spojených států. Začíná masakrem na střední škole Columbine v Coloradu, kde dva studenti v roce 1999 zastřelili 12 spolužáků a jednoho učitele, v čemž Michael Moore vidí určitou symboliku týkající se celého amerického problému se zbraněmi.

Tento dokumentární film je významný hned z několika důvodů. Na dokumentární snímek sklidil nebývalý ohlas u veřejnosti. Stal se tak impulsem pro četné veřejné diskuse na téma kontroly zbraní. Přes veškeré zásluhy a ostentativní chválu však zůstává mnoho důvodů, proč tento snímek nemůže být považován za objektivní .

Jak zaznělo v jedné z mála negativních recenzí: „Opravdovou tragédií Columbine nebyly zbraně, ale odcizení a ignorance pachatelů, tedy pocity, které je spíše než cokoli jiného přiměly spáchat jejich ohavný zločin. Moore toto ví a rocková hvězda Marilyn Manson to ve filmu také zmiňuje, nicméně režisér spíše než osvětlení problému preferuje větší důraznost pro své argumenty.“ Moore prokládá obrazy komentáři a „fakty“. Ty se objevují na obrazovce ve formě textů a čísel a jsou přinejmenším zaujaté. Podle výpovědí několika kanadských diváku není pravda, že v důsledku efektivní kontroly zbraní „lidé v Kanadě nezamykají dveře“. Je také poměrně nehorázné tvrdit, že „2 miliony lidí ve Vietnamu a 3000 lidí v Chile byly usmrceny v důsledku zbraňové politiky Spojených států“.

Pokud jde o Chile, zabíjení má bohužel na svědomí samotná chilská vláda a vlastní dopad americké politiky na tamní režim je stále předmětem diskusí. Chce-li někdo dávat do souvislosti americké vojenské akce v zahraničí s násilnou kulturou držení zbraní v Americe, jak to Moore často činí, bylo by třeba alespoň poznamenat, že například bombardování Kosova proběhlo jako akce NATO a bylo, ať už z dobrých, nebo špatných důvodů, provedeno za účelem ukončení násilí páchaného jugoslávskou armádou...

Toto malé srovnání nám umožňuje pochopit některé z hlavních nástrah, kterým čelí „filmy o lidských právech", nebo ještě konkrétněji, filmoví tvůrci a pořadatelé festivalů o lidských právech. Je tu nástraha politiky: i když jsou lidská práva často v centru politických debat a bojů, jsou svou podstatou něčím jiným než politickým prohlášením, spíše definují to, co by mělo politickým diskusím předcházet. Dále je tu nástraha zjednodušení: může být snadné zobrazit pouze jednu stranu konfliktu, jen jeden aspekt složitého problému, nicméně zásady lidských práv se týkají jednání všech zúčastněných a jako takové by se měly i nestranným způsobem podporovat. Nakonec je zde nástraha účelovosti: ti, kdo filmy vytvářejí anebo filmovou tvorbu umožňují, by mohli mít tendenci vycházet vstříc tomu, co by diváci rádi slyšeli a viděli – k porušování lidských práv ale velice často patří témata, o kterých se značná část veřejnosti zdráhá slyšet.

Oba tyto dokumenty mohou také pomoci objasnit, co dokumentární film může, anebo nemůže dokázat. Dopad filmů o lidských právech je silný a přesvědčivý, pokud zobrazuje, čím trpí skuteční lidé ve skutečném světě, pokud možno vlastními slovy, jako je tomu ve filmu Rithyho Panha. Naproti tomu Michael Moore natočil film coby ventil vlastního hněvu – hněvu oprávněného, pokud jde o účel použití zbraní v jeho zemi –, mnoho údajů v dokumentu bylo ale účelově přizpůsobeno jeho „odkazu". U jakéhokoliv dokumentu je třeba věnovat velkou pozornost riziku překroucení informací, u dokumentárních filmů s tematikou lidských práv to platí dvojnásob. Dokumentární film o lidských právech je právě odvážným pokusem pokročit za oblast dezinformací, prezentovanou silami zodpovědnými za porušování lidských práv. Čím více se prezentují „fakta" oproti explicitní fikcionalizaci nebo humornému podání, tím větší odpovědnost mají tvůrci za pravdivost díla.

Daan Bronkhorst
Amnesty International Film Festival

Zdroj: Kol. autorů: Dějiny, film a lidská práva. Člověk v tísni, o.p.s. – MFF Jeden svět, Praha 2009. (zkráceno)

NÁRODNÍ HRDOST

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, stereotypy, manipulace, etika

DÉLKA: 45 minut

POMŮCKY: rozstříhaný pracovní list, papíry, psací potřeby

CÍLE: vymezit pojem svoboda slova a jeho hranice
seznámit studenty s případem karikatur
zhodnotit příčiny reakce muslimů

POSTUP:

1. Rozdělíme studenty do čtyř skupin. Každá skupina dostane pracovní list se dvěma titulky a s otázkami, které vypracuje.

2. Skupiny postupně prezentují odpovědi. Následuje společná diskuse.

REFLEXE: Pokusíme se vžít do role člověka, jehož národní hrdost byla uražena, a zamyslíme se nad způsoby reakce. Porovnáme je s reakcí muslimů na uveřejnění karikatur. Zvážíme, zda je svoboda slova v současné společnosti absolutní či zda má nějaké limity a proč. Má člověk právo na ochranu svého soukromí a hodnot, ve které věří?

A) Češi jsou národem zlodějíčků. Co mohou, to ukradnou.
B) Třetina Čechů chce, aby se děti cizinců vzdělávaly mimo „české“ školy – separátně.

1. Jakou reakci ve vás tyto titulky vyvolávají?

2. Vyvolají tyto titulky reakci u běžných občanů a/nebo mocenských skupin?

3. Porovnejte svou reakci s reakcí v muslimském světě? Kdo nenávist muslimů vůči Západu vyvolává? Proč jsou muslimští věřící vedeni k nenávisti k Západu?

4. Je pro vás horší osobní urážka, nebo urážka něčeho, v co věříte (například fotbalový klub, víra, nejlepší kamarád, rodina)?

5. Proč byly otištěné karikatury vnímány jako osobní urážka všech muslimských věřících?

A) Češi jsou národem ovcí. Světové mocnosti poslouchají na slovo.
B) Češi jsou uzavření. Ani dvacet let po otevření hranic nejsou smířeni s tím, že kolem nich někdo hovoří jiným jazykem a má jinou barvu pleti.

1. Jakou reakci u vás tyto titulky vyvolávají?

2. Vyvolají tyto titulky reakci u běžných občanů a/nebo mocenských skupin?

3. Porovnejte svou reakci s reakcí v muslimském světě? Kdo nenávist muslimů vůči Západu vyvolává? Proč jsou muslimští věřící vedeni k nenávisti k Západu?

4. Je pro vás horší osobní urážka, nebo urážka něčeho, v co věříte (například fotbalový klub, víra, nejlepší kamarád, rodina)?

5. Proč byly otištěné karikatury vnímány jako osobní urážka všech muslimských věřících?

A) Slávisté nazvali fanoušky Komety vidláky.
B) Češi smrdí. Většina českých mužů nepečuje o své nehty a vlasy. Před problémem hygieny českého obyvatelstva varují i známé turistické příručky.

1. Jakou reakci u vás tyto titulky vyvolávají?

2. Vyvolají tyto titulky reakci u běžných občanů a/nebo mocenských skupin?

3. Porovnejte svou reakci s reakcí v muslimském světě? Kdo nenávist muslimů vůči Západu vyvolává? Proč jsou muslimští věřící vedeni k nenávisti k Západu?

4. Je pro vás horší osobní urážka, nebo urážka něčeho, v co věříte (například fotbalový klub, víra, nejlepší kamarád, rodina)?

5. Proč byly otištěné karikatury vnímány jako osobní urážka všech muslimských věřících?

A) Češi mají radost, když Vietnamci přicházejí o miliony v důsledku policejních razií. Přesto většina z nich má na sobě alespoň jeden falešný kus oděvu, zakoupený u vietnamského stánku.
B) Češi pouze přemýšlejí, jak nedělat a vydělat.

1. Jakou reakci u vás tyto titulky vyvolávají?

2. Vyvolají tyto titulky reakci u běžných občanů a/nebo mocenských skupin?

3. Porovnejte svou reakci s reakcí v muslimském světě? Kdo nenávist muslimů vůči Západu vyvolává? Proč jsou muslimští věřící vedeni k nenávisti k Západu?

4. Je pro vás horší osobní urážka, nebo urážka něčeho, v co věříte (například fotbalový klub, víra, nejlepší kamarád, rodina)?

5. Proč byly otištěné karikatury vnímány jako osobní urážka všech muslimských věřících?

SVOBODA SLOVA

VZDĚLÁVACÍ OBORY: občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura

KLÍČOVÉ OKRUHY: zpravodajství, regulace médií (cenzura)

DÉLKA: 90 minut

POMŮCKY: pracovní list do každé dvojice, psací potřeby

CÍLE: zamyslet se nad rolí jednotlivce v kauze tohoto typu, zda jeden člověk opravdu může uvést události do pohybu, nebo je naopak zastavit, nebo zda hrají velkou roli vnější okolnosti a jedinec je jen loutkou
rozčlenit projekci filmu a umožnit studentům bezprostředně reagovat na jednotlivé výpovědi a motivy, a tak kriticky nahlédnout nejen na téma filmu, ale i na jeho zpracování a pojetí

POSTUP:

1. Rozdělíme studenty do dvojic (mohou pracovat i samostatně) a rozdáme jim pracovní list. Postupně jim promítneme film, který budeme zastavovat – ve vzniklých pauzách studenti odpovídají na otázky z pracovního listu. Odpovědi na některé otázky se budou v průběhu filmu zpřesňovat, úkolem studentů je tato zpřesnění zachytit a zaznamenat.

2. V následující hodině se zabýváme pouze pracovním listem. Necháme studenty dopracovat odpovědi zejména v druhé části listu.

3. V případě, že bezprostředně po projekci nezbyl čas na aktivity, pustíme pro oživení krátké sekvence s jednotlivými protagonisty dokumentu, na které otázky z pracovního listu míří.

4. Vyzveme studenty, aby si představili situaci, v jaké se ocitl dánský premiér. Následně pak každý samostatně připraví článek do celostátních novin nebo projev, ve kterém jménem premiéra svůj postoj a případné kroky vysvětlí.

REFLEXE: Zamyslíme se nad tím, zda svoboda slova má nějaké hranice, které by neměly být porušovány (například projevy nenávisti, právo na soukromí). Jsou nějaká témata (náboženská, politická apod.), která by měla zůstat tabuizovaná? Jakou roli hraje svoboda slova pro média?

1. Myšlenka vytvořit stránku s Mohamedovými karikaturami se zrodila v hlavě Flemminga Rose, editora kulturní rubriky deníku Jyllands-Posten, kde byla 30. září 2005 stránka Tváří Mohamedových zveřejněna. Litoval svého nápadu?

2. Proč Jyllands-Posten nakonec neotiskl karikatury o holocaustu?

3. Co si myslíte o výroku Abdallaha Khalida Ismaila:
„Proroka Mohameda milujeme více než naše děti nebo rodiče."

4. Proč Raed Hlayhel opustil Dánsko, když to byl právě on, kdo muslimy upozornil na publikované karikatury?

5. Jak se k celé záležitosti postavil dánský premiér Anders Fogh Rasmussen?

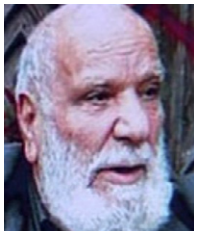

6. Jaké povolání vykonává Íránec Ali Bakhsi?

Rozvojový žurnalismus

Reportéři

Využití a zneužití médií

Média a islám

Kampaně

KAMPANĚ

Alice Tejkalová

Sebelepší myšlenka ztrácí na významu, pokud se o ní nikdo nedozví. V dnešní době je nemyslitelné získat prostředky na jakékoliv „dobročinné" účely, ale i pozornost veřejnosti a změnu jejího chování bez toho, aby organizace, která celou akci zastřešuje, nevyužila k propagaci dobročinné akce média. Od druhé poloviny 20. století se za rozhodující faktor obecně považuje „dostat se do televize". S nástupem interaktivních technologií se stále častěji obrací pozornost reklamních a marketingových agentur také k internetu.

Televizi lze využít pro sociální reklamu, která diváka informuje o celospolečenských problémech a vybízí jej k zodpovědnosti a občanské aktivitě. Televizní stanice poskytne neziskové organizaci vysílací čas buď zcela zdarma, nebo za výrazně nižší poplatek než komerčním subjektům. V případě internetu se však nabízí daleko širší spektrum prostředků, jak zapůsobit na příjemce. Od klasických reklam, kdy se na nás hned vedle kolonky, do které vyplňujeme heslo k emailovému účtu, například „dívá" Whoopy Goldbergová a vybízí nás jménem organizace UNICEF, abychom se stejně jako ona stali přítelem dětí, až po oslovování formou „guerillové reklamy". Tu zatím častěji využívají komerční firmy, ale je jen otázkou času, než výrazněji pronikne i do tzv. sociální reklamy.

Guerillová reklama, nebo také zkráceně guerilla, je, jak už její název napovídá, reklama utajená, nebo také reklama jakoby zdánlivě až na druhém místě. Příkladem ze sociální oblasti může být počítačová hra Will (Vůle), která byla uvedena na internet u příležitosti startu letních paralympijských her v Pekingu v roce 2008. Cílem této kampaně bylo upoutat pozornost k tématu handicapovaných lidí. V tomto případě je guerilla pochopitelná a akceptovatelná. V komerční sféře se můžeme často setkat například s videi, ve kterých „hrají" lidé oblečení v jedné konkrétní značce (aniž by ji ale jakkoliv verbálně propagovali) a předvádějí odvážné kousky třeba na snowboardu. Příjemce, a tedy konzumenta, tato videa zaujmou natolik, že je pošle dál, a ta si tak razí cestu tímto neformálním, ale velmi účinným směrem.

Hlavním cílem inzerenta využívajícího guerillovou reklamu není zasáhnout co největší množství lidí, jak se někteří mylně domnívají, ale co nejvíce lidí, kteří si jeho produkt koupí, tzn. lidí z cílové skupiny. Proto může být tento způsob reklamy daleko efektivnější než klasická reklama.

Guerillová reklama svým způsobem souvisí s dalším důležitým faktorem v medializaci kampaní. Tím je vykročit z reklamního prostoru do míst, která jí dodají na významnosti. Tedy do zpravodajství, do běžných mediálních obsahů. Tato strategie má několik výhod. Jednak se jedná o prostor neplacený, další výhodou je, že sdělení se opakuje, a v neposlední řadě lidé mají tendenci přisuzovat věcem ve zpravodajství větší důležitost než reklamě, a tím pádem dochází ke zpětnému zvyšování důvěryhodnosti informací obsažených ve spotech. Většina pracovníků humanitárních organizací vám potvrdí, že s důvěryhodností jejich činnost stojí a padá, takže tento faktor je opravdu významný. Do zpráv se nutně nemusí dostat přímo sociální kampaň, stačí, když se například média o oblast postiženou zemětřesením nebo hladomorem sama začnou zajímat. Informace ze spotů a zpráv se tak začnou doplňovat, což je také pozitivním faktorem, který působí na příjemce. U řady situací navíc nelze dosáhnout nápravy pouhou (i když významnou) humanitární pomocí či rozvojovou spoluprací. Média mohou na situaci upozornit občany, kteří pak v ideálním případě povzbuzují prostřednictvím veřejného mínění svoje politické představitele, aby jednali.

Ze zkušenosti z oboru vyplývá, že nejvíce pozornosti přitáhnou „správně využité“ celebrity. Slovesem využít nechceme nijak snižovat samotnou iniciativu herců a hereček, modelek, zpěváků a zpěvaček apod. Řada těchto lidí si tu či onu dobročinnou aktivitu sama vyhledala. Většina jich ale byla oslovena, a to buď samotnou organizací, nebo její marketingovou agenturou. Jsou lidé, kteří pomáhají pouze proto, aby si zvýšili popularitu, charita je pro ně doplněk image. Jsou ale i lidé, kteří to myslí vážně a pomáhají dlouhodobě. Někteří dokonce vytvářejí vlastní projekty a charitativní činnosti se věnují systematicky.

Známé osobnosti představují pro řadu (zejména mladších) lidí vzor chování, a jejich podpora nějakého projektu zmůže proto víc než častokrát opakovaný spot s někým neznámým – pokud tedy tento spot není mimořádně vtipný nebo neotřelý. Nehledě na to, že celebrity přirozeně přitahují právě díky svojí známosti pozornost médií, a to nejen těch, která jsou považována za bulvární. Takovéto kampani se proto dostane více pozornosti s daleko menšími náklady (pokud tedy hvězda nepožaduje honorář, což ale rozhodně není zvykem).

PŘÍKLADY KAMPANÍ A JEJICH MEDIALIZACE

LIVE AID

Není bez zajímavosti, že dvě celebrity, které se na mezinárodní úrovni nejvíce zapojily do rozvojové spolupráce, jsou irské národnosti. Jedná se o zpěváka U2 Bona Voxe a také o jeho předchůdce Boba Geldofa. Ten se v roce 1984 rozhodl získat peníze na pomoc Etiopii, která byla v té době sužovaná hladomorem. Spolu s dalšími slavnými zpěváky natočil singl s názvem Do They Know It’s Christmas? Název spolu s hvězdnými hlasy a načasováním kampaně na Vánoce, kdy jsou lidé ochotnější přispívat na charitativní projekty, se ukázaly z marketingového hlediska jako absolutně perfektní. Hned následující rok v červenci navíc Geldof, povzbuzen úspěchem, uspořádal v Londýně, USA, Filadelfii, Sydney a Melbourne megakoncerty Live Aid (Živá pomoc). Pro Live Aid vystoupili například Queen, Eric Clapton, David Bowie, Led Zeppelin, Paul McCartney nebo Bob Dylan. Diváci mohli tehdy vidět i právě začínajícího Bona Voxe. O „živou pomoc“ se jednalo i proto, že televize vše vysílala „live“ a diváci mohli v průběhu přímého přenosu posílat finanční prostředky. Celkový výtěžek tehdy přesáhl 280 milionů amerických dolarů. Byla to první kampaň tohoto charakteru, kterou se pak inspirovala řada dalších dobročinných organizací, z českého prostředí tento model využívá, samozřejmě v daleko menších rozměrech, třeba Pomozte dětem nebo Akademie Paraple.

LIVE 8 A MAKE POVERTY HISTORY

Z činnosti Boba Geldofa, kterého v roce 1986 britská královna pasovala jako prvního rockera na rytíře, bude mladší generaci bližší série koncertů Live 8. Satelitně vzájemně propojené a živě televizně vysílané megakoncerty se uskutečnily například v Londýně, Johannesburgu, Moskvě, Filadelfii či Tokiu 2. července 2005 a předcházely summitu skupiny G8 ve Skotsku, který se konal 6.–8. července téhož roku a byl zaměřen na pomoc rozvojovým zemím. Byl to tedy jakýsi druh „občanského“ nátlaku, který se vždy lépe prosazuje mediálně známým lidem. Koncertní kampaň byla zaměřena na boj s celosvětovou chudobou, jejím sloganem bylo Make Poverty History (Skoncujme s chudobou). Jednou z hlavních hvězd byl opět Bono Vox a kapela U2. Dále vystoupila třeba Madonna, Cold Play, Paul McCartney, R.E.M., Robbie Williams a řada dalších osobností světového hudebního nebe. Na scénu se po 24 letech také vrátili Pink Floyd v sestavě s Rogerem Waltersem. Dopad kampaně, která měla jako symbol bílý náramek, byl celosvětový, zapojily se i české humanitární organizace, které vytvořily platformu Česko proti chudobě. Možná si ještě pamatujete televizní klip, kde celebrity z celého světa každé tři vteřiny lusknou prsty. Na konci se pak divák dozví, že každé tři vteřiny zemře v důsledku extrémní chudoby na světě jedno dítě. Činnost této

celosvětové pracovní skupiny probíhá i nadále, protože cílovým rokem pro snížení celosvětové chudoby na polovinu a splnění osmi tzv. Rozvojových cílů tisíciletí je rok 2015. Přestože evaluace výsledků v polovině období ukázala určité zlepšení, je už nyní jasné, že k 100% naplnění cílů v roce 2015 nedojde.

LIVE EARTH

Zatím posledním, ale zdaleka ne tolik medializovaným projektem, který má v názvu Live, byl koncert Live Earth na podporu boje proti globálnímu oteplování a dalším změnám klimatu, který proběhl 7. července 2007. Tentokrát se však nejednalo o akci Boba Geldofa, přestože k tomu název i jména některých účinkujících z minulého koncertu (Madonna a další) svádí. Organizaci Live Earth, podporovanou mimo jiné i někdejším viceprezidentem USA a současným ekologickým aktivistou Alem Gorem, totiž založil Kevin Wall, výkonný producent koncertů Live 8, který v podstatě „využil" Geldofovu značku. Koncerty Live Earth se však vysílaly pouze prostřednictvím internetu a jejich dosah nebyl zdaleka takový.

DÁRFÚR TADY A TEĎ

Na doprovodném DVD k této kapitole uvidíte také ukázky z filmu Darfur Now (v českém překladu Za Dárfúr!, rok uvedení 2007), který je dokumentem o kampani proti genocidě v oblasti Súdánu nazývané Dárfúr. Film skvěle ukazuje, jak funguje získávání podpory pro kampaň. Na jedné straně jsou lidé, kteří se rozhodnou pokusit se něco změnit. Ve svém volném čase, případně jako zaměstnanci humanitárních organizací či státních institucí bojují za to, co považují za správné. A na straně druhé jsou mediálně známé osobnosti, v tomto případě Don Cheadle (hlavní hrdina filmu Hotel Rwanda, za kterého byl nominovaný na Oscara) a George Clooney. Zde je názorně vidět, že obě složky, pokud má být kampaň skutečně dobrá a úspěšná, se neobejdou jedna bez druhé. „Bezejmenní aktivisté" nemají šanci získat pozornost médií nutnou pro podporu, protože nemají známé obličeje. „Známá jména" sice mohou vykřikovat věty o podpoře danému regionu, ale bez skutečně odpracované kampaně a podkladů od „aktivistů" jsou to jen prázdná slova, která rychle zaniknou v nepřetržitém toku mediálních sdělení.

ZÁVĚR

Pokud bychom tedy měli nějak shrnout téma tzv. sociálních kampaní a jejich medializace, je třeba mít neustále na mysli, že ten, kdo kampaň vymýšlí, se nás coby její recipienty snaží nějakým způsobem oslovit, ale především nás ovlivnit, abychom jednali pro něj žádoucím způsobem. Je proto dobré sledovat výstavbu kampaně, všímat si například prvků guerillové reklamy, ptát se, proč se k ní producent obsahu uchýlil, čeho s ní chce dosáhnout a jestli je to v daném případě akceptovatelné. Než se nějakou kampaň rozhodneme podpořit, měli bychom se snažit o ní i o problému, na který upozorňuje, zjistit co nejvíce informací. V dnešní době je nemyslitelné, aby skutečně kvalitní kampaň nebo nezisková organizace neměla aktualizované webové stránky, na kterých se dozvíme vše podstatné.

KAMPANĚ: MÉDIA A CHUDOBA

Alice Tejkalová, Filip Láb / Česká republika / 2009 / 20 min.

Jaké strategie při propagaci svých kampaní volí humanitární organizace? Na co kladou důraz a co je pro ně naopak za etickou hranicí? Dokument společnosti Člověk v tísni otevírá několik základních témat, která se týkají kampaní upozorňujících na humanitární a rozvojové projekty. Představitelé neziskových organizací a spolupracujících reklamních agentur se dotýkají otázek, jako je vhodné zobrazení daného tématu, etické zpracování informací, volba odpovídajících vyjadřovacích prostředků či účinné oslovení cílové skupiny. Shodují se na tom, že zakázka pro neziskovou organizaci se musí lišit od klasické komerční objednávky. Důraz přitom kladou na nestereotypní zpracování, kreativní vyjádření, efektivnost a poctivost sdělení. Najdou se ale i „třecí plochy". Reklamní společnosti, navyklé dravému komerčnímu prostředí, často volí velmi radikální způsob pojetí, který většina nevládních organizací vidí jako problematický. þ

1. Jak jsou definovány neziskové organizace? Které z nich, působící v humanitární a rozvojové oblasti, patří v České republice k nejznámějším?

Základním rysem neziskových organizací je, jak už název napovídá, že nevytvářejí žádný zisk. Vedle nich ještě rozlišujeme „nevládní neziskové organizace", tj. organizace, které nejsou zřizovány státem. Mezi neziskové organizace patří **občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy** a další právnické subjekty, jejichž struktura i fungování jsou upraveny zvláštními zákony. Mají možnost získávat granty, dotace ze státního rozpočtu a jsou osvobozeny od některých správních poplatků. Na druhou stranu jsou povinny uveřejňovat výroční zprávy o své činnosti a hospodaření, ověřované auditorem, které musejí být veřejně přístupné.

K nejznámějším neziskovým organizacím v České republice, které se věnují humanitární pomoci a rozvojové spolupráci, bezesporu patří **UNICEF, Charita ČR, Adra a Člověk v tísni**. Všechny jmenované organizace **působí na mezinárodní úrovni**, spolupracují s řadou partnerů, institucí a nevládních organizací a mají zastoupení v řadě zemí světa.

2. Jsou mediální kampaně pro neziskové organizace podporovány státem?

Část kampaní je podporována státními institucemi a regionálními samosprávami. Některé sociální kampaně stát i přímo zadává – jedná se například o kampaně na snížení nehodovosti a podporu rovných příležitostí. Další prostředky získávají neziskové organizace **z grantů od evropských institucí a českých a zahraničních nadací**. Mediální kampaně a jejich financování jsou skoro bez výjimky **součástí širší agendy**, jejíž dopad mají podpořit. Týká se to širokého spektra projektů od drogově preventivních programů přes ekologické kampaně na třídění odpadu po kampaně na zvyšování povědomí o právech seniorů. V rámci jejich rozpočtu bývá část finančních prostředků určena i na medializaci problémů a témat, kterými se zabývají. Je ale skoro pravidlem, že u českých projektů, na rozdíl od projektů financovaných z prostředků EU, je část určená na medializaci zanedbatelná nebo v nich úplně chybí.

3. Jak velkou roli pro financování neziskových organizací hrají dárcovské příspěvky? Jak je tomu například u společnosti Člověk v tísni nebo organizace UNICEF ČR, které ve snímku vystupují?

Dárcovské příspěvky od jednotlivců i firem jsou pro neziskové organizace, které chtějí působit dlouhodobě a nezávisle, klíčové. Umožňují jim překročit časový horizont daný jednotlivými projekty a soustředit se na dlouhodobou pomoc. Obecně platí, že **podíl dárcovských příspěvků je u zahraničních neziskových organizací oproti českým až několikanásobně vyšší**, což je dáno i relativně krátkým časem působení neziskovek v České republice.

Dárcovské příspěvky zároveň pomáhají získávat organizacím další prostředky díky možnosti **kofinancování**, které je v mnoha případech podmínkou zahájení projektů od významných dárců, jako je například vláda České republiky nebo Evropská unie. Ve výsledku tak pomáhají několikanásobně.

U společnosti Člověk v tísni činily v roce 2008 dary od jednotlivců a firem 13,5 % celkových výnosů. Část těchto prostředků je využívána ve zvláštním fondu – Klubu přátel Člověka v tísni –, který umožňuje rychle reagovat v případě humanitárních katastrof. Činnost UNICEF je financována výhradně z dobrovolných příspěvků, a to ze dvou zdrojů – od soukromých dárců (organizací, firem a jednotlivců) a od vlád. UNICEF je jedinou organizací OSN, která není financována z rozpočtu OSN ani na něj není nijak napojená (zdroj: UNICEF ČR).

4. Jaká média využívají neziskové organizace pro své kampaně nejčastěji?

Práce mediálních týmů neziskových organizací je velmi podobná mediálním a marketingovým sekcím běžných firem. Analogické je tedy i využití jednotlivých prostředků mediálních sdělení s cílem oslovit co největší množství příjemců v daných cílových skupinách. **Nejdůležitější jsou televize, tisk, rádio, internet, outdoorová reklama a kinoreklama.** Pořadí se může li-

šit podle zaměření kampaně, ale i podle výše finančních prostředků, které může neziskovka na kampaň vynaložit. Velkou pomocí u veřejných sbírek a dlouhodobých neziskových projektů je **vstřícnost médií, která poskytují prostor pro inzerci zdarma nebo za nekomerční ceny**. Tím je ale často dáno, jaká média neziskovka pro svou kampaň využije.

Příprava kampaně neziskové organizace by se měla řídit stejnými pravidly, jaká platí pro ziskové klienty. Každá neziskovka by tak měla vycházet z toho, na jakou cílovou skupinu má být kampaň zaměřena. Podle toho určí podobu kampaně i to, jaká média jsou pro oslovení dané skupiny nejvhodnější. Obecně možnost zasáhnout co největší množství příjemců má televize. Také internet ale skýtá široké spektrum prostředků, jak oslovit velké množství lidí. Vhodnou volbou by mohl být pro neziskovky direct marketing neboli přímé oslovení zákazníka.

Neziskovky často využívají nízkorozpočtových strategií, jako jsou guerilla marketing, virální marketing, využívání sociálních sítí a internetu obecně a snaha o vyšší podíl vlastních sdělení v médiích mimo inzertní prostor.

5. Které reklamní agentury v ČR spolupracují s neziskovými organizacemi? Jsou pro ně neziskové organizace „plnohodnotnými" klienty?

Reklamní agentury pracují zejména pro komerční subjekty, jinak by nedokázaly přežít v konkurenčním prostředí. Pro neziskové organizace totiž pracují buď zcela zdarma, nebo za mnohem méně peněz než pro komerční klienty. Tato práce pro agenturu představuje jednak způsob, jak pomoci neziskovému sektoru (**cítí společenskou spoluzodpovědnost** a chce dát k dispozici svůj potenciál, ať se jedná o výrobní kapacity, nebo know how, které je pro úspěch kampaně nejdůležitější), jednak **možnost sebeprezentace** (agentura odvede práci, která ji může propagovat na soutěžích). Reklamní agentury často vyhledávají neziskové projekty samy, a to právě proto, že mohou udělat zajímavou práci, kterou pak prezentují na různých soutěžích a festivalech zaměřených na reklamu. Tento postup se ale může negativně odrazit na strategii a ztvárnění reklamy, ve které pak více než obsah vyniká její forma.

Každá větší reklamní agentura alespoň někdy spolupracovala na neziskovém projektu (v celkovém počtu reklamních agentur je jich většina). Některé velké agentury mají již „své" neziskovky, se kterými spolupracují dlouhodobě.

7. Můžeme najít nějaké rozdíly s výjimkou tématu mezi neziskovou a ziskovou reklamou?

Rozdíl mezi ziskovou a neziskovou reklamou není prakticky žádný. Jak pro ziskové, tak pro neziskové organizace je důležité upoutat pozornost respondentů. I neziskovky mezi sebou bojují o přispěvatele, granty či přízeň veřejnosti. Proto musí používat stejné marketingové nástroje jako komerční subjekty.

8. Existuje nějaký etický kodex reklamy? Existují hranice, které při tvorbě reklamy nemohou být překročeny, nebo může být divák „psychicky vydírán" beztrestně?

V České republice existuje **Rada pro reklamu**, která byla založena v roce 1994 po vzoru vyspělých evropských států. **Má svůj etický kodex, jehož dodržování je však dobrovolné**, a proto můžeme vidět v médiích i reklamy na hranici či za hranicí etiky. Příkladem z komerční sféry jsou různé půjčky na vánoční dárky, kdy se příjemci podsunuje myšlenka, že pokud je nenakoupí, neprožije šťastné Vánoce. Žádné pravidlo, které by určovalo hranice, zda reklama psychicky vydírá, v současnosti neexistuje. Poměrně striktním pravidlům podléhá pouze reklama na alkohol a cigarety.

Odpovědi na otázky vypracovali:
Tomáš Urban, Člověk v tísni, o. p. s.
Ondřej Souček, copywriter

KAMPAŇ PRO DOBROČINNÉ ÚČELY

VZDĚLÁVACÍ OBORY: český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ, ekonomické předměty

KLÍČOVÉ OKRUHY: reklama, etika

ČAS: 2 x 45 minut

POMŮCKY: příloha do každé skupiny, prostornější učebna, papíry libovolných rozměrů, fixy, pastelky, vodovky apod., nůžky

CÍLE: seznámit se s pojmem sociální spot a s jeho přípravou
vyzkoušet si využití běžných marketingových nástrojů v neziskové oblasti

POSTUP:

1. Rozdělíme studenty do pěti skupin. Oznámíme jim, že budou zástupci společnosti Domov pro všechny, která chce zřídit centrum pomoci pro bezdomovce ve městě. Stavba bude stát 15 milionů korun. Jejich úkolem bude připravit televizní spot, který sami zahrají a který jim pomůže vybrat zmíněnou finanční částku.
   - Dvě skupiny si připraví reklamní spot, který nebude nijak šokující ani kontroverzní.
   - Další dvě skupiny si připraví spot tak, aby opravdu zabral a strhl co nejvíce lidí.
   - Poslední skupina bude představovat porotce (běžné občany), kteří budou spoty posuzovat. Během přípravy spotů se tato skupina zamyslí nad tím, jakými prostředky by společnost Domov pro všechny měla komunikovat, aby vybrala co nejvíce peněz – viz příloha.

2. Skupiny představí své výsledky, porotci prezentují svá hodnocení a v závěru diskutujeme o tom, které prostředky byly účinné, které by peníze nepřilákaly a proč. Následuje projekce filmu.

3. Porovnáme sociální spoty představené ve filmu se spoty studentů. Převažovaly spoty kontroverzní, šokující či spoty spíše serióznější? Které spoty nás více zaujali a proč? Jak byste připravili televizní spot pro stavbu domova pro bezdomovce po zhlédnutí filmu a proč? Jak se liší klasická reklama od sociální (cíle, prostředky, provedení)? Která je účinnější? Kterou je těžší/lehčí připravit? Která je veřejností přijímána lépe?

4. Rozdělíme studenty do tří skupin a rozdáme jim pracovní list. Každá skupina si vylosuje jeden humanitární, ekologický či jiný projekt, kterým se v ČR zabývá nějaká nadace, nezisková organizace, obecně prospěšná společnost apod. (například Postavme školu v Africe, S.O.S. Haiti – Člověk v tísni; programy zaměřené proti podvýživě, Pitná voda pro Rwandu – UNICEF; Ochrana pralesů, Bráníme naše oceány – Greenpeace; pomoc při povodních, pomoc Haiti – Adra atd.).

5. Úkolem je vymyslet kampaň na propagaci vybraného projektu, která by přiměla co nejvíce studentů k darování peněžní částky (pokusíme se o kombinaci různých marketingových nástrojů– viz příloha). Na přípravu kampaně necháme studentům jeden až dva týdny.

6. Následuje prezentace a společné hodnocení, jak úspěšné jednotlivé skupiny byly, jaká byla odezva, kolik peněz se vybralo, co jim daná aktivita přinesla, čím byli zklamáni.

7. Vybrané finanční prostředky zašleme společně se studenty příslušným organizacím.

REFLEXE: Společně porovnáme reklamu pro komerční a sociální účely a pokusíme se najít jejich rozdílné a shodné rysy. Zamyslíme se nad tím, jaké cíle sleduje komerční a jaké sociální spot. Uvědomíme si, že i dobročinná činnost vyžaduje kvalitní propagaci. Studenti mají také možnost aktivně pomoci v určité oblasti. Naučí se používat klasické marketingové nástroje propagace i v neziskové sféře. Zamyslíme se nad tím, do jaké míry je nutné a etické ukazovat neštěstí jiných k propagaci projektu. Komerční reklama často používá citové vydírání, vzbuzuje pocity méněcennosti a viny, ale také pocit, že příslušný výrobek spotřebitele zdokonalí. Může tyto postupy používat i reklama sociální?

POZNÁMKA: Druhou část této aktivity je nutno předem prodiskutovat s vedením školy.

MARKETINGOVÉ PROPAGAČNÍ NÁSTROJE

360° KOMUNIKACE

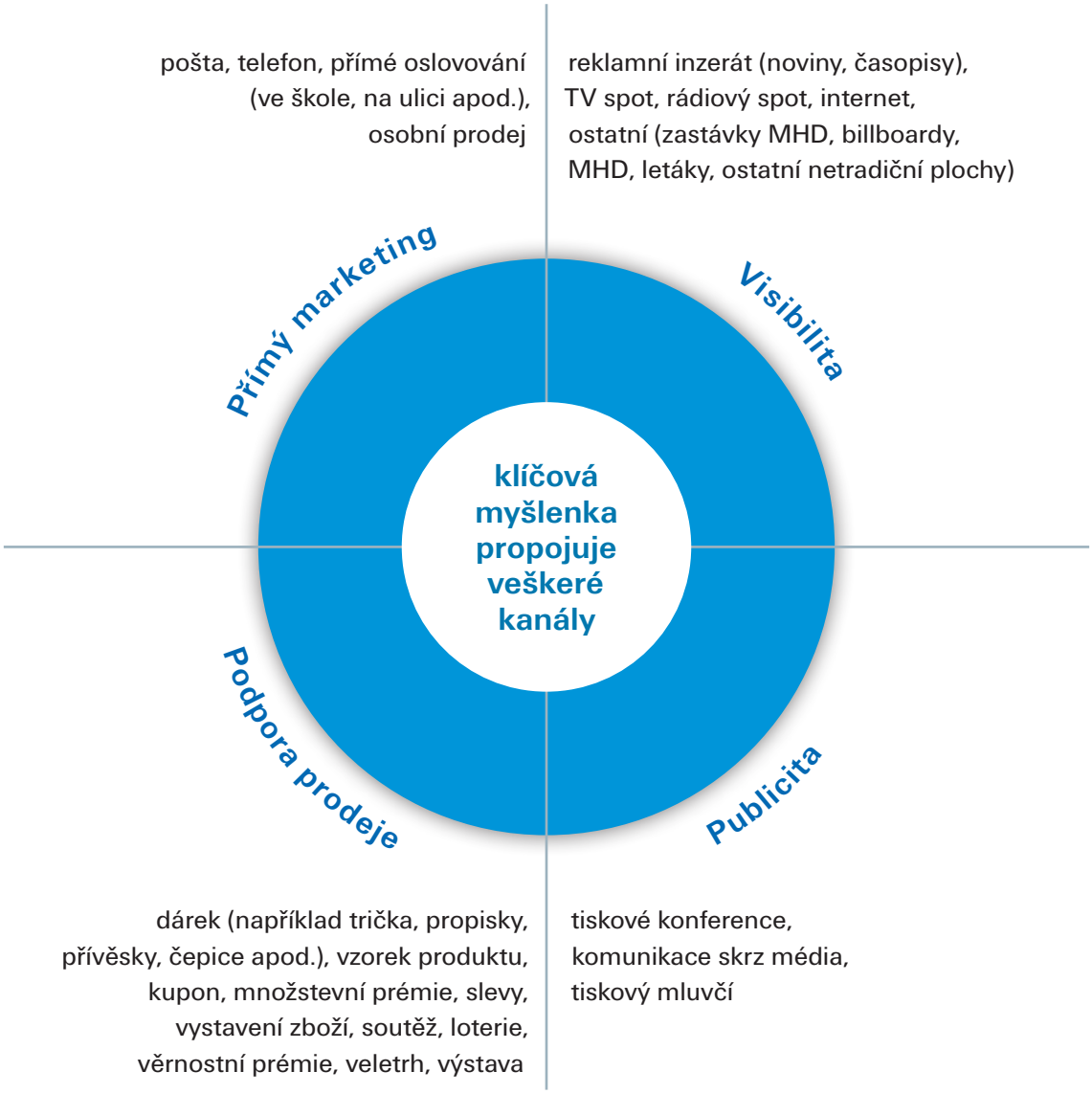

JAK SE POVEDL?

VZDĚLÁVACÍ OBORY: český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ, ekonomické předměty

KLÍČOVÉ OKRUHY: reklama, etika

DÉLKA: 45 min

POMŮCKY: pracovní listy pro každého studenta, tabule, fixy

CÍLE: seznámit se s pojmem sociální spot
porovnat sociální a komerční spot z různých hledisek

POSTUP:

1. Rozdáme studentům pracovní list A a postupně jim pustíme sadu sociálních spotů. Studenti vždy po zhlédnutí každého spotu vypracují úkoly v pracovním listu. Po vyplnění celého pracovního listu se studenty projdeme jejich odpovědi a společně se zamyslíme nad výhodami a nevýhodami jednotlivých spotů z hlediska jejich účinnosti na příjemce.
   Ukázka (8,5 min.): DVD01 / Kampaně: média a chudoba / Spot 1–14

2. Každý student dostane pracovní list B, který samostatně vyplní. Následuje společná diskuse o rozdílu mezi sociální a komerční reklamou. Zatímco v prostředí komerčního marketingu je zadavatel reklamy tím, kdo z ní profituje (vynakládá prostředky na reklamu, aby zvýšil své výnosy), v oblasti sociálního (nekomerčního) marketingu je situace odlišná. Zadavatel kampaně totiž většinou nemá z jejího uskutečnění žádný přímý finanční prospěch. Užitek ze sociálních kampaní by měla čerpat společnost jako taková. Jejich cílem je upozornit na problémy, které nejsou vidět, a vést příjemce ke spoluzodpovědnosti. Existují však i společné rysy komerčních a sociálních reklam. Oba druhy reklamy se totiž snaží změnit chování lidí, používají podobné výrazové prostředky (nadsázka a humor), často pracují i se šokujícími motivy (zdroj: www.marekhrkal.cz).

REFLEXE: Zamyslíme se nad tím, zda a v jakých ohledech lze s bídou, chudobou a neštěstím nakládat jako s normálním produktem a proč. Co se v sociální reklamě prodává? Nezisková organizace, neštěstí jiných a snaha jej zmírnit či mediální agentura, která reklamu připravila? V čem by se měla sociální reklama od té běžné lišit, v čem by se měla naopak shodovat?

POZNÁMKA: V případě časové tísně doporučujeme vybrat si jen některé ukázky, se kterými pak budeme v pracovním listu A pracovat. Navrhujeme následující výběr: Skutečná pomoc (studně v Afghánistánu), Postavme školu v Africe, Kolébka, Hostina, Dort, Česko proti chudobě.

1. Přiřaďte k jednotlivým spotům, jaké emoce ve vás vyvolávají (vzbuzující soucit, morbidní, šokující, etický, vtipný...), a na škále od 1 (nejúčinnější) do 5 (nejméně účinný) ohodnoťte jejich účinek.

2. Na koho jsou sociální spoty zaměřeny?

3. Jaké používají prostředky? (animace, skuteční lidé, celebrity, autentické materiály neziskových organizací)

4. Co je jejich cílem? (informace o problému či o neziskové organizaci, vzbuzení zájmu o danou problematiku, zaslání peněžitého příspěvku, provokace, poděkování)

	Spot	Emoce	Cílová skupina	Použité prostředky	Cíl
1	SOS Barma				
2	Postavme školu v Africe (opisování)				
3	Skutečná pomoc (stavba školy v Africe)				
4	Postavme školu v Africe (děti nedávají pozor)				
5	Bankovky (voda)				
6	Bankovky (kokosy)				
7	Kolébka				
8	Skutečná pomoc (studně v Afghánistánu)				
9	SOS Pákistán				
10	Celebrity (UNICEF)				
11	Hostina				
12	Česko proti chudobě				
13	Dort				
14	Postavme školu v Africe (děti chodí pozdě)				

SOCIÁLNÍ A KOMERČNÍ REKLAMA

1. Co je to sociální spot?

2. Jak se liší sociální spot od komerčního?

3. V čem jsou si oba typy spotů podobné?

4. Co sociální spot propaguje?

REJSTŘÍK POJMŮ

BILLBOARD (z angl. plakátovací plocha) velkoplošná reklamní tabule, nejčastěji viditelně umístěná vedle frekventovaných silnic a na místech, kde se sdružuje hodně osob

BRANDING původně vypalování značky původu, např. u porcelánu nebo u koní a dobytka; jedná se o různé metody sloužící k budování a posilování značky; cílem brandingu je odlišit se od konkurence

CCTV KAMERY jedna z nejdostupnějších variant kamerových systémů nabízející kvalitní záběry s možností rychlé editace a správy záznamu pomocí výpočetní techniky

CELEBRITA obecně známý člověk, zpravidla někdo, kdo se často objevuje v médiích, o němž víme, že je dobře znám i dalším lidem, a to především prostřednictvím médií

CENZURA přezkum všeho, co je určeno ke zveřejnění (od uměleckých a vědeckých děl přes mediální produkci po obsah výuky), s cílem vyhledat obsahy, které nesou politické, hodnotové či názorové riziko, a zabránit jejich zveřejnění; může být předběžná (zveřejňované obsahy jsou zkoumány před zveřejněním a případně nedoporučeny) a následná (obsahy jsou zkoumány po zveřejnění a jejich původci je udělena sankce); jako prostředek k ovlivňování veřejnosti v zájmu panujícího režimu bývá součástí systému propagandy; podle čl. 17 odst. 3 Listiny základních práv a svobod je v České republice cenzura nepřípustná, případné omezení zveřejňování některých skutečností (např. v zájmu bezpečnosti státu ve stavu vnějšího ohrožení) je možné jedině zvláštním zákonem; formou cenzury je autocenzura, kdy se novinář z obavy z postihu určitému tématu sám vyhýbá

CÍLOVÁ SKUPINA skupina lidí se společnými vlastnostmi, tzv. identifikačními znaky, jako je např. typ spotřebního chování, životní styl, socioekonomická situace apod.; používá se k definování skupin lidí, které chce inzerent oslovit (např. prostřednictvím médií) nebo kteří tvoří jeho zákaznickou skupinu; oslovení žádané cílové skupiny je jedním z nejdůležitějších hledisek při tvorbě a vyhodnocení reklamní kampaně

DIGITALIZACE převod starších obrazových a zvukových nahrávek do digitální podoby; umožňuje jejich zpřístupnění veřejnosti pomocí internetu; může se týkat také kulturních památek, knih nebo například vědeckých výzkumů

DIGITALIZACE TV A ROZHLASOVÉHO VYSÍLÁNÍ převod analogového televizního a rozhlasového signálu na digitální; jednou z výhod digitálního signálu je lepší využití kmitočtového spektra, a tedy možnost výběru z mnohem rozsáhlejší programové nabídky, než umožňuje analogové vysílání; další výhodou je lepší kvalita vysílání, která není závislá na vnějších okolnostech, interaktivní služby apod.

DIGITÁLNÍ TECHNOLOGIE technologie pracující s digitálním (nespojitým) signálem, který může nabývat dvou hodnot – logické 0 a logické 1; pokud chceme ukládat data, zvuk nebo video digitálně, je nejprve třeba je digitalizovat a pak již zaznamenávat ve formě nul a jedniček; tyto informace se pak většinou nezaznamenávají přímo, ale dochází k dalšímu kódování a případně kompresi; digitální technologie využívají v první řadě osobní počítače a prakticky téměř všechna periferní zařízení k nim připojovaná, mobilní telefony, GSM, USB, DVD, digitální fotoaparáty a kamery, CD i MP3 přehrávače, PDA, WiFi i obecně počítačové sítě, bluetooth a řadu dalších

DOPISOVATEL korespondent; spolupracovník redakce (tisk, TV, rozhlas atd.), který informuje o dění v oblasti, kde působí; obvykle se jedná o místo v zahraničí, které je dlouhodobě zpravodajsky zajímavé, nebo o místo, kde v daný okamžik probíhá důležitá událost – válečný konflikt, konference apod.

EDITOR v tištěných médiích redaktor odpovědný za celé číslo novin či časopisu nebo za jednotlivé stránky; v televizi koncepční pracovník upravující do konečné podoby příspěvky a zajišťující jednotné vyznění vysílání

FACEBOOK internetový nástroj pro společenský styk, který lidem umožňuje být v kontaktu s přáteli a těmi, s nimiž pracují, studují atd.; slouží svým uživatelům zejména k tvorbě sociálních sítí, umožňuje komunikaci, sdílení fotografií a dalších multimediálních dat

FIREMNÍ ODPOVĚDNOST (Corporate Social Responsibility – CSR) chování firem, které zohledňuje potřeby svého vnitřního i vnějšího prostředí, tak aby přispívalo k udržitelnému rozvoji, transparentnosti a obecně napomáhalo k celkovému zlepšování stavu společnosti v rámci i nad rámec komerčního působení; firmy tak ve svém rozhodování zohledňují kvalitu života svých zaměstnanců nebo například životní prostředí (např. principy fair trade, pěstování bavlny bez pesticidů atd.)

FIREWALL způsob, jak omezit přístup mezi internetem a interní sítí; výraz se používá pro označení softwarového balíku pro ochranu počítače, nebo také pro označení hardwarového zařízení oddělujícího vnitřní počítačovou síť od internetu; firewall umožňuje ochránit uživatele od hrozeb číhajících na veřejné síti; stejně tak je možné chránit uživatele před porušením bezpečnostní politiky, jako je odesílání citlivých dat, používání zakázaných služeb atd.

FOCUS GROUP profesionálně vedený rozhovor s vybranou skupinou lidí, jehož cílem je zjistit postoj k produktu, službě, reklamě či myšlence; zajišťuje především žádoucí zpětnou vazbu od předpokládané cílové skupiny

GLOBALIZACE fenomén zahrnující rostoucí propojenost současného světa ve všech oblastech života lidí, tj. v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, technické i politické; velkou roli v procesu globalizace sehrál technický pokrok, vývoj dostupných komunikačních prostředků a zejména rozšíření internetu

GLOBÁLNÍ MÉDIA sdělovací prostředky dostupné po celém světě, např. televizní stanice CNN, BBC, MTV, internetová média apod.; jejich rozšíření je možné díky rychlému technologickému vývoji komunikačních prostředků; s rozvojem globálních médií souvisí také internacionalizace/globalizace mediálního průmyslu co do struktury vlastnictví – neustále se snižuje počet vlivných mezinárodních či nadnárodních mediálních konglomerátů; výsledkem je celosvětová výměna mediálních žánrů i obsahů, resp. symbolů

GUERILLOVÁ REKLAMA marketingový nástroj snažící se působit především tak, aby na první pohled nebylo zřejmé, že jde o reklamu; velmi často je realizován přímo na ulici mezi lidmi, kde vyvolá rozruch, o němž pak informují další média; jedná se i o zneužití jiné reklamní kampaně pro své účely (např. společnost Vodafone a její „parohy“ nasazené během období Vánoc billboardům konkurenční společnosti T-Mobile); guerillové kampaně jsou často napadány pro neetičnost

INFORMAČNÍ KANÁL zvolená cesta šíření informací

INTERAKTIVNÍ TECHNOLOGIE digitální technologie umožňující aktivní zapojení uživatele do získávání informací; nabízí propojení odkazů, možnost volby, různé formy informací (audio, video, text), díky nimž uživatel není jen pasivním příjemcem, ale sám spoluvytváří obsah získané zprávy

INTERNET celosvětový systém propojení počítačových sítí (proto se někdy používá obrazné pojmenování „síť sítí“), které jsou schopny navzájem si vyměňovat data na základě jednotného protokolu

KAMPAŇ série propagačních aktivit využívající různé nástroje reklamní komunikace k oslovení veřejnosti (většinou zákazníků či potenciálních zákazníků); zahrnuje obvykle stěžejní linii tvořenou kombinací televizní, rádiové a tiskové reklamy a linie podpůrné, tvořené zapojením ostatních forem komerční komunikace

KARIKATURA zjednodušená zkratkovitá kresba, která úmyslně zvýrazňuje nápadné znaky (může se jednat i o povahový rys) karikované osoby za účelem zesměšnění; podobně může platit i o literárním výtvoru

KOMUNIKAČNÍ KANÁL prostředek komunikace, jehož pomocí se sdělení dostává ke svému příjemci (telefon, skype, e-mail apod.); při různých kampaních jsou to například billboardy, citylighty, ale i internetové bannery či stránky

KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE KAMPANĚ definuje prostředky a postupy při realizaci kampaně, cílové skupiny, formy oslovení, komunikační kanály, mediální plán, kreativní zpracování, metody vyhodnocení atd.

KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE nástroje a postupy umožňující lidem komunikaci a práci s informacemi – hardwarové a softwarové prostředky pro sběr, přenos, ukládání, zpracování a distribuci dat

KREATIVNÍ ŘEDITEL pracovní pozice v reklamní agentuře; kreativní ředitel dohlíží na kreativní (tvůrčí) koncepci reklamní propagace klientů; řídí práci kreativního týmu agentury

KREATIVNÍ SOUTĚŽ soutěž hodnotící tvůrčí zpracování, originalitu a nápaditost; v reklamním odvětví hodnotí a oceňuje nejlepší tvůrčí práce v oblasti reklamy

LIVE v přímém přenosu

MANIPULACE v sociální psychologii a sociologii termín označující snahu působit na myšlení druhé osoby či více osob; může být pozitivní nebo negativní, v závislosti na sledovaném cíli; manipulátor se snaží přesvědčit osobu či osoby o správnosti myšlenky, názoru či jednání, které nejsou manipulovaným jedincům vlastní

MARKETINGOVÁ AGENTURA specializovaná společnost, která pro své klienty zajišťuje marketingovou strategii a komunikaci, jejíž cílem je podpora prodeje jejich produktů; mezi běžné prostředky marketingové komunikace patří inzerce, public relations, osobní prodej, přímý marketing atd.

MASOVÁ MÉDIA veřejné sdělovací prostředky (noviny, časopisy, filmy, rozhlasové a televizní vysílání, internetové stránky apod.) oslovující velký počet příjemců; příjemci nejsou konkrétní jedinci či skupina jedinců, nýbrž anonymní, obecně definované množiny, jež si pro svou velikost a anonymitu vysloužily označení „masa“

MÉDIA sdělovací prostředky – tištěné, elektronické, audivizuální apod.; jsou prostředkem komunikace, nositelem sdělení a informací

MEDIALIZACE prezentace jednotlivců, skupin i institucí a podniků nebo jejich aktivit v různých médiích (noviny, internet, rozhlas, televize apod.); medializaci mohou vyvolat sami aktéři, ale může k ní dojít i bez jejich vědomí

MEDIÁLNÍ MANIPULACE aktivní snaha přesvědčit o správnosti (či nesprávnosti) určité myšlenky či aktivity prostřednictvím médií, často za pomoci zkreslených informací, zamlčování některých údajů, odvádění pozornosti apod.

MEDIÁLNÍ OBRAZ souhrnné vyznění zpráv, které sdělovací prostředky o daném subjektu nebo aktivitě uveřejnily; mediální obraz se zkoumá pomocí mediálních analýz, jejichž předmětem je frekvence, obsah, vyznění zveřejněných zpráv apod.

MEDIÁLNÍ OBSAH význam mediálních sdělení

MEDIÁLNÍ VÝSTUPY různé formáty uveřejněné ve sdělovacích prostředcích, jako například reportáže, zprávy, spoty a inzerce

NEWS ROOM místo, kde novináři (reportéři, editoři, asistenti apod.) částečně získávají a zpracovávají informace pro zpravodajství média, pro které pracují

OUTDOOROVÁ REKLAMA využití venkovní reklamní plochy pro reklamu, jako jsou billboardy, reklama na dopravních prostředcích, reklamní plachty na budovách, světelné obrazovky apod.

PR KOMUNIKACE (PUBLICITA) systematická komunikace s veřejností za účelem jejího ovlivnění a vytvoření příznivého klimatu, získání sympatií a podpory veřejnosti a institucí; PR oddělení bývají součástí řízení institucí, organizací a obchodních společností; do PR patří například články v tisku, semináře, sponzoring, publikace, lobbování atd.

PROGRAMOVÁ POLITIKA (TELEVIZNÍ STANICE) strategie uspořádání pořadů, jejich témat a formátů televizní stanice

PROHLÁŠENÍ vyjádření stanoviska k určité události, tématu či problému; obvykle je určeno ke zveřejnění a předáno médiím

PROPAGANDA komunikační aktivity zmanipulované mocenskými zájmy, jejichž cílem je změnit veřejné mínění, ovlivnit postoje veřejnosti

PŘÍMÝ MARKETING (DIRECT MARKETING) přímé oslovení cílových skupin bez použití zprostředkovacího média

PŘÍMÝ PŘENOS přenos události sdělovacími prostředky, který divák či posluchač sleduje ve stejném okamžiku, kdy se ve skutečnosti odehrává, tedy bez časového odstupu

REKLAMA placená forma propagace výrobku, služby, společnosti apod.; účelem je poskytnout spotřebiteli informace o zboží a službách i činnostech a projektech charitativní povahy s cílem zajištění si určitého zisku

REKLAMNÍ AGENTURA specializovaná společnost, která pro své klienty navrhuje, vytváří a provádí reklamní kampaně

REPORTÁŽ literární útvar popisující a zobrazující skutečnost na základě konkrétních faktů; spojuje aktuální informační a názorovou složku; vychází z bezprostřední situace, jíž byl autor přítomen; pozoruje, popisuje, hledá souvislosti; jde o nesubjektivní podobu publicistického vyjádření

REPORTÉR novinář, který se věnuje tvorbě reportáží

SATELITNÍ TELEVIZE satelitní televizní vysílání, které se uskutečňuje přes družice nacházející se na tzv. geostacionární dráze, přibližně 36 tisíc km nad zemským povrchem; většina satelitních přenosů je již digitalizována; příjemce signál přijímá pomocí parabolické antény

SBÍRKOVÁ KAMPAŇ kampaň, jejímž cílem je získání finančních prostředků od veřejnosti na určitou aktivitu, zpravidla dobročinnou; využívá podobných prostředků jako komerční kampaně – inzerce, přímé oslovení lidí, pořádání koncertů, spoty, medializace aktivit apod.

SKYPE počítačový program nabízející bezplatný chat (rychlé zprávy), hovory či videohovory po síti Skype zdarma; umožňuje také volání na pevné linky a mobilní telefony; je široce používaný po celém světě

SLOGAN krátký, lehce zapamatovatelný text (heslo či motto), který má upoutat pozornost ke společnosti či k jejímu produktu; široce je využíván zejména pro reklamní účely; některé slogany se stávají synonymy pro své produkty

SOCIÁLNÍ SPOT (SOCIÁLNÍ REKLAMA) druh reklamy, který propaguje neziskové aktivity a organizace (dobročinná konta) a společensky pozitivní jevy; zadavatelem takové reklamy bývá stát nebo různé neziskové organizace

SPOT forma reklamního sdělení, nejčastější způsob prezentace reklamního sdělení v audiovizuálních médiích; využívá všech výrazových prostředků daného média: zvuk, obraz, hlas apod.

STRINGER nezávislý novinář (fotograf), který spolupracuje s tiskovou agenturou nebo jiným médiem a zpravodajsky pokrývá určitou oblast nebo téma; obvykle je placený podle počtu dodaných zpráv

TISKOVÁ KONFERENCE setkání jednotlivců, představitelů firem či organizací s médii s cílem oznámit nové skutečnosti (nový produkt, hospodářské výsledky apod.); je otevřena všem novinářům, kteří o ni projeví zájem; je moderována, zpravidla sestává z vystoupení zástupců svolavatele a části pro otázky a odpovědi; současně se vydává tisková zpráva

TISKOVÉ STŘEDISKO (v konfliktu)místo určené pro novináře z různých médií, kde jim je poskytnut servis a kde se soustřeďují aktuální informace o dění v terénu

TWITTER internetová služba umožňující sdílení textu o 140 znacích (tzv. mikroblogování); tyto texty se nazývají „tweety", mohou obsahovat i linky s odkazem na jakýkoliv obsah, například fotografii nebo článek; uživatelé zasílají nebo dostávají tweety přes stránku Twitteru, pomocí SMS zpráv nebo externích aplikací; Twitter je nejpopulárnějším mikroblogovacím systémem na světě, který slouží k povídání mezi přáteli a vytváření sociálních sítí

VIDEOREPORTÉR reportér, který využívá pro svá sdělení videonahrávky a fotografii

VIDEOŽURNALISMUS novinářská práce, jejímž prostředkem komunikace a předávání sdělení je obraz – fotografie, videonahrávky

VIRÁLNÍ MARKETING neřízené šíření informací mezi lidmi, tj. přeposílání a odkazování na kampaň mezi uživateli sociálních sítí s cílem dosáhnout rychlého až exponenciálního růstu povědomí o značce; podmínkou je atraktivní nebo vtipná forma kampaně

VISIBILITA souhrnné označení pro veškeré formy tištěné, televitní nebo rádiové reklamy, se kterou se potenciální zákazník setkává (tv spot, inzerát v časopise, rádiový spot, billboard, leták apod.)

VOICE OVER namluvený text, který doprovází obrazový i zvukový materiál; velmi často užívaný při tvorbě reklamních spotů; poskytuje doplňující komentář či vysvětlení k obrazu a přímé řeči aktérů

VÝBĚROVÉ ŘÍZENÍ (TENDER) proces výběru nejlepšího kandidáta na základě předem stanovených kritérií

ZPRAVODAJ označení pro časopis, který přináší aktuální informace z určité lokality nebo o určitém tématu, popřípadě osobu, jejíž úkolem je získávat informace z určité oblasti či země, kde se nachází

REJSTŘÍK TV STANIC A MÉDIÍ

ABÚ DHABÍ TV arabská televizní stanice, vysílání zahájila v roce 2000 z hlavního města Spojených arabských emirátů; do povědomí se zapsala především v roce 2003 díky zpravodajství z války v Iráku; o přízeň na arabském zpravodajském trhu bojuje s kanály Al-Džazíra a Al-Arabíja; Abú Dhabi TV je ovládaná společností Abu Dhabí Media Company, jednou z největších mediálních skupin na arabském trhu; kanál nabízí zpravodajský přehled přibližně každé tři hodiny, vysílá také politické debaty, denní události, kulturní a zábavní pořady, dramata a dokumenty

AL-DŽAZÍRA katarská zpravodajská televize vysílající od roku 1996; dnes má více než 30 poboček po celém světě; vysílá arabsky, anglicky (Al-Džazíra English od roku 2006) a na internetu; Západem bývá kritizována za podporu terorismu kvůli zveřejňování nahrávek pořízených teroristy a militantními organizacemi; v arabském světě sklízí zase kritiku za svůj nezávislý postoj ke světové poltice; u diváků se těší velké oblibě

BBC British Broadcasting Corporation (BBC) je rozhlasová a televizní společnost plnící funkci veřejnoprávního vysílání ve Velké Británii; zajišťuje vysílání několika britských stanic a také vysílání do zahraničí; je uznávaná zejména pro svůj profesionální přístup k žurnalistice a pro kvalitní a objektivní zpravodajství

BBC WORLD SERVICE součást společnosti BBC; poskytuje mezinárodní vysílání (rozhlasové, televizní, on-line) v angličtině a v dalších 31 světových jazycích; zaměstnává stovky reportérů, kteří přinášejí zpravodajství, anylýzy, reportáže a dokumenty z celého světa; regionální studia zajišťují část vysílání v jazyce dané země; česká redakce BBC připravovala vysílání v českém jazyce, ale v roce 2006 ukončila svou činnost

CENTRUM PRO EXTRÉMNÍ ŽURNALISTIKU lidskoprávní organizace při ruském Svazu novinářů; k jejím činnostem patří hlavně monitoring porušování práv novinářů a sdělovacích prostředků a vyšetřování závažných útoků proti novinářům (vraždy, výhrůžky, bití atd.) v Rusku; vydává publikace, poskytuje právní pomoc a organizuje školení pro novináře, kteří pracují v extrémních podmínkách

CNN jedna z nejvýznamnějších světových kabelových zpravodajských sítí (Cable News Network), známá spíše pod svou zkratkou CNN, založená Tedem Turnerem v roce 1980; provozuje stejnojmennou zpravodajskou televizní stanici; v současné době ji vlastní společnost Time Warner; CNN představila jako první myšlenku čtyřiadvacetihodinového zpravodajského vysílání

DEMOCRATIC VOICE OF BURMA barmská exilová rozhlasová a televizní stanice se sídlem v Norsku; jejím cílem je poskytovat lidem v Barmě, kde místní represivní režim zavedl tvrdou cenzuru, přesné, vyvážené a nezávislé zpravodajství; chce podporovat porozumnění mezi barmskými etniky a náboženskými skupinami, veřejnou debatu v zemi a předávat hodnoty demokracie a lidských práv Barmáncům; její reportéři v Barmě pracují v utajení a pod hrozbou uvěznění

CHARLIE HEBDO francouzský satirický časopis

JYLLANDS-POSTEN dánský deník, který v roce 2005 na svých stránkách uveřejnil karikatury proroka Mohameda, což vyvolalo rozsáhlé protesty v muslimském světě a rozpoutalo celosvětovou debatu o hranicích svobody slova a respektu k cizí kultuře, tradicím a náboženství

MEZINÁRODNÍ FEDERACE NOVINÁŘŮ (IFJ) zastupuje přes půl milionu novinářů ve více než stovce zemí; hlavní činností je ochrana svobody tisku a sociální spravedlnosti prostřednictvím novinářských odborových organizací; na internetových stránkách IFJ uveřejňuje články, výzkumy a projekty z oblasti autorských práv, genderu, globalizace, lidských práv, informační společnosti, svobody tisku, bezpečnosti novinářské práce atd.

RÁDIO MILLES COLLINES rwandská rozhlasová stanice, která v letech 1993 a 1994 svým otevřeně rasistickým vysíláním podněcovala Hutuy k násilí proti Tutsiům, které přerostlo v genocidu; označováno jako Hate Radio, rádio Nenávist; stanice sehrála při genocidě velmi významnou úlohu – organizovala ozbrojence, vysílala seznamy lidí, kteří měli být zavražděni, Tutsie označovala téměř výhradně jako šváby určené k vyhubení; stanice měla velký vliv zejména na často negramotné posluchače ve venkovských regionech, pro které představovala jediný zdroj informací

REPORTÉŘI BEZ HRANIC mezinárodní novinářská organizace založená v roce 1985 v Paříži; obhajuje svobodu tisku a médií, zastává se novinářů, které ohrožuje cenzura a perzekuce; na svých stránkách pravidelně aktualizuje přehled útoků na svobodu tisku ve světě

RFA (BURMA VJ) Radio Free Asia (Rádio svobodná Asie), soukromá rozhlasová stanice vysílající v sedmi asijských zemích (Číně, Tibetu, Severní Koreji, Barmě, Vietnamu, Laosu, Kambodži) v místních jazycích a nářečích; cílem je poskytnout vyvážené zpravodajství lidem v místech, kde je potlačován přístup k nezávislým médiím; zaměřuje se na pokrývání událostí a témat, které se přímo dotýkají oblasti, pro níž je vysílání určeno; přináší zprávy, analýzy, komentáře a kulturní program; hlavní sídlo je ve Washingtonu D.C.

SYNDIKÁT NOVINÁŘŮ dobrovolné profesní sdružení novinářů, obnovené po roce 1989; Syndikát novinářů je členem Mezinárodní federace novinářů (IFJ) a hlásí se k základním principům žurnalistické práce uvedeným v kodexu IFJ; v čele Syndikátu novinářů stojí syndik

THE NATIONAL PRESS PHOTOGRAPHERS ASSOCIATION (NPPA) asociace podporující rozvoj a postavení videožurnalistiky

TV FOX americká televizní stanice, součást mediální skupiny magnáta Ruperta Murdocha; má otevřeně konzervativní (prorepublikánské) zpravodajství; na obrazovky uvedla populární seriál Simpsonovi

VOICE OF AMERICA (VOA) americká státní rozhlasová a televizní stanice (v ČR známá jako Hlas Ameriky); vysílání zahájila v roce 1942, jeho úkolem bylo dodávat zprávy do Evropy a severní Afriky okupované Německem; cílem stanice je poskytovat „přesné, objektivní a vyvážené" informace mezinárodnímu publiku, zejména v oblastech, kde nefungují nezávislá média nebo panuje cenzura; vysílá v mnoha jazycích, například barmštině, tibetštině či ukrajinštině, české vysílání bylo ukončeno v roce 2004; sídlí ve Washingtonu D.C.

REJSTŘÍK KAMPANÍ, ORGANIZACÍ A INSTITUCÍ

AGENTURA EPICENTRUM nezávislá česká informační agentura specializující se na krizové oblasti; jejími zakladateli jsou Jaromír Štětina a Petra Procházková

ČESKO PROTI CHUDOBĚ kampaň koalice českých nevládních organizací zabývajících se humanitární a rozvojovou pomocí, vzděláváním a dobrovolnou prací s organizacemi, jež se věnují otázkám mezinárodního obchodu a zadlužení, gender problematice a životnímu prostředí; kampaň podporuje splnění Rozvojových cílů tisíciletí OSN a další kroky, které by omezily chudobu ve světě a s ní související negativní jevy; upozorňuje na závazky české vlády v oblasti rozvojové spolupráce a podporuje povědomí české veřejnosti o problematice

ČLOVĚK V TÍSNI česká nevládní nezisková organizace zabývající se ochranou lidských práv, humanitární a rozvojovou pomocí a pomocí sociálně vyloučeným v ČR a ve světě; realizuje vzdělávací projekty a každoročně pořádá festival dokumentárních filmů Jeden svět; od svého vzniku v roce 1992 realizovala své projekty ve více než 40 zemích světa; je největší nevládní organizací v ČR

LIVE 8 série koncertů uspořádaných v roce 2005 před vrcholným setkáním představitelů států G8 ve Skotsku, kteří jednali o pomoci rozvojovým zemím; cílem byla podpora opatření, která by snížila chudobu ve světě, například boj proti negramotnosti a HIV/AIDS, zlepšení zdravotní péče apod.; díky účasti mnoha známých hudebníků (U2, Paul McCartney, Madonna, R.E.M. atd.) si akce získala ohromnou pozornost médií; inspirací byly koncerty Live Aid z roku 1985

LIVE AID série benefičních koncertů uspořádaných v roce 1985 na podporu lidí trpících hladomorem v Etiopii; přenos koncertů sledovala více jak miliarda diváků ze 100 zemí světa; konečný finanční výtěžek přesáhl 280 milionů dolarů; na akci vystoupili mimo jiné U2, Queen, Eric Clapton, Led Zeppelin

LIVE EARTH série koncertů uspořádaných po vzoru Live Aid na podporu angažovanosti proti klimatickým změnám; vysílány byly pouze přes internet, a měly tak menší dosah než Live 8 a Live Aid; Live Earth vznikly ve spolupráci s bývalým viceprezidentem USA a současným ekologickým aktivistou Alem Gorem

MAKE POVERTY HISTORY mezinárodní kampaň proti chudobě původně vznikla ve Velké Británii jako součást akce Live 8; jejím symbolem je bílý náramek s nápisem „Make Poverty History" (Skoncujme s chudobou), který se prodává za symbolickou jednu libru, výtěžek z prodeje jde na pomoc v Africe; jejím velkým podporovatelem je Bono Vox

NATO North Atlantic Treaty Organisation (Severoatlantická aliance), obranná aliance demokratických států Evropy a severní Ameriky; cílem je vzájemná pomoc v případě napadení a obrana demokratických hodnot; byla založena v roce 1949, kdy jejím posláním bylo hlavně zapojit Ameriku do obrany Evropy a odradit Sovětský svaz od útoku na západní Evropu; po konci studené války se aliance strategicky proměnila; jednotky NATO zasahovaly poprvé mimo území svých členských států během krize v Kosovu, nyní se angažují především v Afghánistánu, kde je jejich úkolem podpora afghánské vlády a zajištění bezpečnosti a obnovy země

OSN Organizace spojených národů, byla založena v roce 1945; cíle Spojených národů, definované v Chartě OSN, jsou následující: udržovat mezinárodní mír a bezpečnost, rozvíjet mezi národy přátelské vztahy založené na respektování zásad rovnoprávnosti a práva na sebeurčení národů, spolupracovat při řešení mezinárodních ekonomických, sociálních, kulturních a humanitárních otázek a podpoře základních lidských práv a svobod, být centrem pro koordinaci kroků, které národy podnikají v zájmu dosažení těchto společných cílů

POSTAVME ŠKOLU V AFRICE sbírková kampaň společnosti Člověk v tísni; z jejího výtěžku je financována stavba škol v Etiopii

RADA PRO REKLAMU organizace založená v roce 1994 za účelem prosazování samoregulace reklamy; cílem je prosazovat čestnou, legální, decentní a pravdivou reklamu na území České republiky; má svůj etický kodex, jeho dodržování je ale dobrovolné

SUNFLOWER Slunečnice, nadační fond Heleny Houdové pomáhající dětem v nouzi; v roce 2010 dočasně ukončuje aktivity v ČR s cílem pokračovat v podpoře znevýhodněných dětí v České republice i v celém světě v rámci nadace Sunflower Children se sídlem v New Yorku

UN ASSISTANCE MISSION TO RWANDA – UNAMIR mírové jednotky OSN působící ve Rwandě během občanské války v letech 1993–1996, které měly dohlížet na dodržování uzavřeného příměří; vzhledem k velmi slabému mandátu, nedostatku finančních a materiálních prostředků a malému počtu vojáků se staly jen svědky vyvraždění půl milionu místních obyvatel, především Tutsiů, v roce 1994; mise OSN ve Rwandě bývá často označována jako jeden z největších propadáků v historii mírových operací OSN

UNICEF agentura OSN zabývající se ochranou práv dětí ve světě; zajišťuje například základní zdravotní péči dětem, rozvoj školství apod.

UNITED STATES CENTRAL COMMAND (CENTCOM) jednotka ústředního velení americké armády pro oblast Středního a Blízkého východu; mezi její hlavní aktivity patří reakce na bezpečnostní krize a podpora spolupráce v regionu, obrana státu před agresí a podpora rozvoje zemí v regionu za účelem nastolení podmínek pro vývoj bezpečnosti a stability; jednotka má vlastní tiskové oddělení informující o působení americké armády v regionu

VYSOKÝ KOMISARIÁT OSN PRO UPRCHLÍKY (UNHCR) agentura OSN zabývající se ochranou práv a pomocí uprchlíkům ve světě

VAZBA NA KLÍČOVÉ OKRUHY A VZDĚLÁVACÍ OBORY

Téma	Film	Aktivita	Klíčové okruhy	Vzdělávací obory
Rozvojový žurnalismus	Válka vs. tsunami (lekce)	Válka vs. tsunami (postup)	zpravodajství, televize	občanský a společenskovědní základ, zeměpis
Reportéři	Čečenská ukolébavka	Etika novinářské práce	etika, zpravodajství, násilí v médiích	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
		Hodnota mediální informace	zpravodajství, etika	český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ
		Genderová rozdílnost	zpravodajství, stereotypy	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
	Válečný fotograf	Práce válečného fotografa	zpravodajství, etika	český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ
		Vypovídací hodnota válečné fotografie	zpravodajství, manipulace, etika	český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ
Využití a zneužití médií	Barmský VJ	Využití moderních technologií	reklama, moderní technologie, mediální aktivismus	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
		Videožurnalismus	moderní technologie, mediální aktivismus	občanský a společenskovědní základ, geografie, historie
		Povolání: reportér	moderní technologie, mediální aktivismus, zpravodajství, regulace médií (cenzura)	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura, informatika a informační a komunikační technologie
	Proč zabili své sousedy	Síla mediální (ne)moci	propaganda, manipulace, vlastnictví médií	občanský a společenskovědní základ, historie
		Kdo je vinen?	propaganda, manipulace, etika	občanský a společenskovědní základ, historie
		Osobní zodpovědnost	propaganda, manipulace, politika a média, stereotypy	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura, historie

Téma	Film	Aktivita	Klíčové okruhy	Vzdělávací obory
Média a islám	Al-Džazíra – jiný úhel pohledu	Mediální obraz vs. realita	zpravodajství, televize, manipulace	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
		Zpravodajská autenticita	zpravodajství, propaganda	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura, historie
	Proklaté karikatury	Dokumentarista před kamerou	zpravodajství, etika, regulace médií, film, noviny a časopisy	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
		Národní hrdost	zpravodajství, stereotypy, manipulace, etika	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
		Svoboda slova	zpravodajství, regulace médií (cenzura)	občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura
Kampaně	Kampaně: média a chudoba	Kampaň pro dobročinné účely	reklama, etika	český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ, ekonomické předměty
		Jak se povedl?	reklama, etika	český jazyk a literatura, občanský a společenskovědní základ, ekonomické předměty

STRUKTURA DVD

Al-Džazíra – jiný úhel pohledu	Ukázka 1 (24 min.)
	Ukázka 2 (4 min.)
	Ukázka 3 (13,5 min.)
Barmský VJ	Celý film (55 min.)
	Ukázka 1 (14 min.)
	Ukázka 2 (1 min.)
	Ukázka 3 (2,5 min.)
Čečenská ukolébavka	Celý film (57 min.)
	Ukázka 1 (16,5 min.)
	Ukázka 2 (11,5 min.)
Kampaně: média a chudoba	Celý film (20 min.)
	Spoty použité ve filmu
	Spot 1 (30 s)
	Spot 2 (30 s)
	Spot 3 (30 s)
	Spot 4 (30 s)
	Spot 5 (30 s)
	Spot 6 (30 s)
	Spot 7 (30 s)
	Spot 8 (30 s)
	Spot 9 (1,5 min.)
	Spot 10 (30 s)
	Spot 11 (30 s)
	Spot 12 (40 s)
	Spot 13 (45 s)
	Spot 14 (30 s)
Proč zabili své sousedy	Celý film (49 min.)
	Ukázka 1 (1 min.)
	Ukázka 2 (6 min.)
	Ukázka 3
	Ukázka 4 (1 min.)
	Ukázka 5 (10 min.)
Proklaté karikatury	Celý film (53 min.)
Válečný fotograf	Celý film (97 min.)
	Ukázka 1 (10 min.)
	Ukázka 2 (35 min.)
	Ukázka 3 (12 min.)
Válka vs. tsunami	Multimediální lekce
Sestřih sady Média a chudoba	
Příručka Média a chudoba	

ZDROJE A ODKAZY

PROČ PRÁVĚ MÉDIA A CHUDOBA?

Literatura:

Jolls, T.: Five Key Questions That Can Change the World – Classroom Activities for Media Literacy. Center for Media Literacy, USA 2005.
Kol. autorů: Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc. Člověk v tísni, o. p. s., Praha 2007.
Masterman, L.: Teaching the Media. Comedia Publishing Group, USA 1985.
Trampota, T.: Zpravodajství. Portál, Praha 2006.
Worsnop, Ch. M.: Screening Images: Ideas for media education. Wright Communications, Kanada 1999.

Webové stránky:

www.lekari-bez-hranic.cz

ROZVOJOVÝ ŽURNALISMUS

Literatura:

Burton, G.; Jirák, J.: Úvod do studia médií. Barrister&Principal-studio, Brno 2003.
Krasney, J.: Rozvojový svět a rozvojová spolupráce v českých médiích, mediální studie společnosti Člověk v tísni, 2008.
de Silva, K. M.: A History of Sri Lanka. Educa Books, Ottawa 2005.
Narayan Swamy, M. R.: Inside an Elusive Mind. Konark Publishers, Dilí 2003.
Rotberg, R.: Creating Peace in Sri Lanka: Civil War and Reconsiliation. Brookings Institution Press, Washington 1999.
Singh, H.: Intervention in Sri Lanka: The IPKF Experience Retold. Manohar Publishers & Distributors, Dilí 2007.
Trampota, T.: Zpravodajství. Portál, Praha 2006.

Webové stránky:

BBC
http://news.bbc.co.uk
Člověk v tísni, o. p. s.
www.clovekvtisni.cz
Informační server aktualit humanitární pomoci
www.alertnet.org
Portál o rozvojové spolupráci
www.rozvojovka.cz
Portál kampaně RED
www.joinred.com

REPORTÉŘI

Literatura:

Havlíková, M.: Vietnam byl erotický a narkotický. Online (21. 7. 2009) na http://xman.id-nes.cz/vietnam-byl-eroticky-a-narkoticky-vzpomina-valecny-fotograf-p5q-/xman-styl.asp?c=A080421_003948_xman-styl_fro.
Mrázková, D.: Příběh fotografie. Mladá fronta, Praha 1985.

Mrázková, D., Remeš, V.: Fotografovali válku. Odeon, Praha 1975.
Procházková, P.: Aluminiová královna. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002.
Trampota, T.: Zpravodajství. Portál, Praha 2006.
Waal, De T., Gall, Ch.: Čečensko: Vítězství a prohry. Themis, Praha 2000.

Webové stránky:

Asociace podporující rozvoj a postavení videožurnalistiky
www.nppa.org
Digital Journalist
www.digitaljournalist.org
Encyklopedie Wikipedia
http://cs.wikipedia.org/wiki/Kosovo
Institut pro zpravodajství o válce a míru
www.iwpr.net
Mezinárodní federace novinářů
www.ifj.org
Občanské sdružení Berkat
www.berkat.cz
Občanské sdružení zabývající se shromažďováním a šířením informací o konfliktu v Čečensku
www.watchdog.cz
Osobní stránky Jana Šibíka
www.sibik.cz
Portál o rozvojové spolupráci
www.rozvojovka.cz
Portál zpravodajské společnosti BBC
www.bbc.co.uk
Reportéři bez hranic
www.rsf.org
Rozvojový program OSN
www.undp.org
Světová banka
www.worldbank.org
Výbor na ochranu novinářů
www.cpj.org

VYUŽITÍ A ZNEUŽITÍ MÉDIÍ

Literatura:

Bečka, J.: Dějiny Barmy. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2007.
Bell-Fialkoff, A.: Etnické čistky: Bosna, Kypr, Karabach, Kosovo, Palestina, bývalý Sovětský svaz, Rwanda a Burundi, Srí Lanka, Transylvánie, Ulster. Nakladatelství Práh, Praha 2003.
Defleur, M. L.; Ballová-Rokeachová, S. J.: Teorie masové komunikace. Karolinum, Praha 1996.
Denton, B.: O inscenování fotografií v Libanonu, 2006. Online na http://info.pravdaoislamu.cz/index.php/2006/08/14/fotograf-bryan-denton-o-inscenovani-fotografii-v-libanonu/.
Kapuściński, R.: Eben (kapitola Přednáška o Rwandě). Mladá fronta, Praha 2003.
Kutilová, M.: Lepší život díky odpadu. Lidé a země, září 2009. Online na http://www.lideazeme.cz/clanek/lepsi-zivot-diky-odpadu.

Majerčík, L.: Vyhodnocení efektivity trestních tribunálů pro Rwandu a bývalou Jugoslávii. Global politics, březen 2003. Online na http://www.globalpolitics.cz/clanky/rwanda-jugoslavie.
Munro, N.: Real or fake? National Journal, 2006. Online na http://www.nationaljournal.com/about/njweekly/stories/2006/0410nj1.htm.
Sekera, M.: Média a politická propaganda. Metodický portál RVP. Online na http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/557/MEDIA-A-POLITICKA-PROPAGANDA.html/.
Turner, T.: The Congo Wars: Conflict, Myth and Reality. Zed Books, Londýn 2007.

Webové stránky:
Asociace podporující rozvoj a postavení videožurnalistiky
www.nppa.org
Barmské centrum Praha
http://www.burma-center.org/
Člověk v tísni, o. p. s.
www.clovekvtisni.cz
– o pravidelné měsíční novinky o situaci v Barmě se můžete přihlásit na internetové adrese barma@clovekvtisni.cz
Democratic Voice of Burma
www.dvb.no
Magazín barmské opozice v exilu
www.irrawaddy.org
Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu
www.ictr.org
Mezinárodní výzkumná společnost zabývající se problémem rozvojových zemí a ochrany životního prostředí
www.idrc.ca
Nezávislá americká vzdělávací instituce pro školení a vzdělávání v oboru žurnalistiky
www.poynter.org
Oficiální stránky filmu Barmský VJ
http://burmavjcom.title.dk/
Online Burma/Myanmar Library
www.burmalibrary.org
Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
www.oecd.org
Portál o Africe
www.afrikaonline.cz
Portál o rozvojové spolupráci
www.rozvojovka.cz

MÉDIA A ISLÁM

Literatura:
Fukuyama, F.: Konec dějin a poslední člověk. Rybka Publishers, Praha 2002.
Huntington, S. P.: Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu. Rybka Publishers, Praha 2001.
Khogali, W.; Krajnc, A.: Al-Jazeera Effect Counters CNN effect. Online (20. 10. 2009) na http://towardfreedom.com/home/content/view/1599/1/.
Kol. autorů: Dějiny, film a lidská práva. Člověk v tísni – MFF Jeden svět, Praha 2009.
Korán (překlad Ivan Hrbek). Academia, Praha 2000.

Kropáček, L.: Duchovní cesty islámu. Vyšehrad, Praha 2003.
Mendel, M.: Džihád. Atlantis, Brno 1997.
Mendel, M.: Islámská výzva. Atlantis, Brno 1994.
Ogan, C.: The Middle East and North Africa. In Merrill, J. (ed.): Global Journalism, 3rd edn, pp. 189–207. Longman, New York 1995.
Schulze, R.: Dějiny islámského světa ve 20. století. Atlantis, Brno 2007.

Webové stránky:

Asociace pro mezinárodní otázky
www.amo.cz
Blízkovýchodní institut pro mediální studia
www.memri.org
CIA Factbook
www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook
Counterterrorism Blog
www.counterterrorismblog.org
Encyklopedie Wikipedia
www.wikipedia.org
Global Policy Forum – nevládní organizace podílející se na tvorbě globální občanské společnosti
www.globalpolicy.org
Islam Online
www.islamonline.net/english/index.shtml
Ministerstvo zahraničních věcí ČR
www.mzv.eu
Online magazín The Daily Standard
www.dailystandard.com
Open Democracy – fórum podporující otevřenou debatu o aktuálních tématech
www.opendemocracy.net
OSN
www.un.org, www.osn.cz
Portál televizní stanice Al-Džazíra
www.aljazeera.net
Portál zpravodajské společnosti BBC
www.bbc.co.uk
Stránky o blízkovýchodní problematice v češtině, spravované odborníkem na tuto oblast Markem Čejkou
http://blizky-vychod.blogspot.com/
The Washington Institute for Near East Policy – vzdělávací nadace soustřeďující se na americké zájmy na Blízkém východě
www.washingtoninstitute.org
Ústav mezinárodních vztahů
www.iir.cz
Všeobecná deklarace lidských práv
http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf

KAMPANĚ

Webové stránky:

Bono Vox vysvětluje, proč je důležité přidat se na stranu Make Poverty History
http://www.youtube.com/watch?v=Eih_ybKdVXU
Česko proti chudobě
www.ceskoprotichudobe.cz
Člověk v tísni
www.clovekvtisni.cz
Kampaň na podporu Dárfúru
http://www.takepart.com/darfurnow/
Kampaň Skoncujeme s chudobou
www.makepovertyhistory.org
Live Earth
www.liveearth.org
Live 8
www.live8live.com
Mezinárodní kampaň na podporu výroby eticky čistšího oblečení
www.cleanclothes.org
Píseň Do They Know It's Christmas z koncertu Live Aid 1985
http://www.youtube.com/watch?v=stNGHiscETo
Rada pro reklamu
www.rpr.cz
Slunečnice
www.slunecnice.org
Stránky českého paralympijského týmu k letním paralympijským hrám v Pekingu 2008
http://powerofwill.cz/lang/cz-cs/down/beijing-2008
Unicef
www.unicef.cz

OSTATNÍ

Mičienka, M., Jirák, J. a kol.: Rozumět médiím – základy mediální výchovy pro učitele. Partners Czech, Praha 2006.
Strachota, K., Valůch, J.: Být v obraze. Člověk v tísni, o. p. s. – Jeden svět na školách, Praha 2007.

Jeden svět na školách

Člověk v tísni, o. p. s.
Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2
www.jedensvetnaskolach.cz, e-mail: skoly@jedensvet.cz

BÝT V OBRAZE

Člověk v tísni Česká republika

Watch and Change
One World in Schools

Česká republika pomáhá

Projekt je financován z fondů Evropské unie. Za obsah publikace nese plnou odpovědnost společnost Člověk v tísni, názory v ní obsažené nelze interpretovat jako stanovisko donora.

Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce.